

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Yayın Danışmanı
Yusuf Kaplan

Yazı İşleri Müdürü
Veli Kahraman

Yayın Kurulu
Uğur Altun, Yusuf Kaplan,
Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Mustafa Aydın, Muharrem Balcı, Ahmed Dağ,
Dilaver Demirağ, Abdurrahman Dilipak,
Mehmet Doğan, Mehmet Özay,
Rasim Özdenören, Mustafa Tekin, Sefer Turan

İdare Merkezi

Kızıtaşı Cad. No: 56/1 Fatih-İstanbul
Tel: (0212) 532 51 76-631 13 85
Fax: 534 88 88

www.umran.org
umran@umran.org

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 435 94 48 İzmit: (0542)
250 75 77 Trabzon: (0462) 321 95 44

Abone Şartları

Yıllık (12 sayı): 30.000.000 TL.
Yurtdışı Yıllık: 60 Euro - 60 \$

Umran Yayıncılık

Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Posta Çeki
No: 1605252

Hasan Ak

Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Hesap
No: 1020 1386804

Avrupa İçin Hesap No

Sedat Yıldız
Commerz Bank BLZ: 10040000
Konto No: 8082596
Fiyatı: 2.500.000 TL.
Tel: 00491778308302

Dizgi, İçdüzen: Umran

Kapak Tasarım: Sezer Erdoğan

Uygulama: Umran

Film Çıkış: Saydam Grafik

Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.

Ayda bir yayımlanır.

Seçim Yapmak ve Tarihi Yeniden Başlatmak!

Umran'ın bu sayısında, birbirinden bağımsız olmayan üç farklı konuyu "Türkiye'nin Zor 'Seçim'i" başlığıyla enine-boyuna tartışıyoruz: Türkiye'deki seçim süreci, AB süreci ve 11 Eylül süreci.

Bu sayımız, *Daniel Pipes* ile *Francis Fukuyama*'nın bir hayli tartışma yaratacak makaleleriyle açılıyor: Batı'da İslâm imajının akademik, siyasî, stratejik, ekonomik ve askerî çevrelerde olumsuz şekillerde zihinlerde yeretmesinde ve bu olumsuz/lanan İslâm algısından yola çıkılarak küresel politikalar üretilmesinde kilit rol oynayan Daniel Pipes'in yazısı, *Batıların İslâm'dan neden ürktüklerini gösteren bir rapor gibi* adeta.

Fukuyama'nın yazısı, *tarihin sonu* olarak tanımladığı *Batı'nın zaferinin bir illüzyon olduğunu* itiraf eden bir metin. *Fukuyama*, 11 Eylül olayından sonra *ABD ile Avrupa arasında* çözülmesi son derece zor bir "çatlak" açıldığını, *İslâm'ın Batı'ya en büyük meydan okuyan aktör konumuna geldiğini*, bu yüzden *tarihin yeniden başladığını* söylüyor. Fukuyama'nın metninin önümüzdeki aylarda tüm dünya ölçeğinde büyük tartışmalar yaratacağını belirterek, metni dikkatle okumanızı öneriyoruz.

Bu bölümde özelde ABD'nin, genelde Batı'nın Türkiye'ye nasıl baktıklarını ifşa eden bir belge yayımlıyoruz: *RAND'ın Türkiye raporu*, nerede, nasıl ve niçin uyanık olmamız gerektiğini göstermesi açısından önem taşıyor. Kapak dosyamızın *AB Süreci* başlıklı bölümünde *Mustafa Aydın, Muharrem Balcı, Dilaver Demirağ ve Abdullah Yıldız*, tam bir yılan hikâyesine dönüşen AB, İslâm ve Türkiye ilişkilerini analiz ediyorlar. Ayrıca Muharrem Balcı'nın hazırladığı *Umran-Ek'te*, Balcı, *AB Uyum Yasalarını* ayrıntılı bir şekilde analiz eden ve siyâsî, ekonomik ve askerî elitlerimizin dikkatle okumaları gereken nefis bir metin çıkardı.

Seçim Süreci bölümünde, *Rasim Özdenören, Mustafa Tekin, Mehmet Doğan Cevat Özkaya, Tarık Şahin ve Ahmet Dağ*, Türkiye'de seçimlerin neden Türkiye'nin zor "seçim"ine dönüştürüldüğünü, *seçimlere neden AB sürecinin ve özellikle de 11 Eylül sürecinin gölgesinin düştüğünü* gözler önüne seren makaleler yazdılar.

Derin Analiz'de bu ay *Celeleddin Vatandaş*, Batı'da çok-kültürlülük tartışmalarının nasıl *asimilasyon politikaları* haline getirildiğini gösteren ufuk açıcı bir yolculuğa çıkartıyor bizi.

Kültür-Sanat sayfalarımızda *Mehmet Özay James Joyce*'un bir sanatçı olarak portresini çizerken, *Hulusi Öğüt, Tevfik el-Hakim*'in *İziz* oyununu çözümlüyor.

Yeni *Umran*'larda buluşmak ümidiyle...

11 EYLÜL SÜRECİ

4

Tarih, Bulanık Suda Balık
Avlayanlara Yâr Olmaz
YUSUF KAPLAN

6

İslâm ve İslâmcılık: İnanç ve
İdeoloji ya da
Düşman Kardeşler
DANIEL PIPES
Türkçesi: Suat Filmer

10

11 Eylül'den Sonra Tarih
Yeniden mi Başladı?
FRANCIS FUKUYAMA
Türkçesi: Yusuf Kaplan

23

Filistin'de Yol Ayrımına
Doğru
SEFER TURAN

BELGE: RAND TÜRKİYE RAPORU

27

Türkiye-Batı İlişkilerinin
Geleceği: Stratejik Bir Plana
Doğru
IAN O. LESSER - Z. KHALILZAD -
F. S. LARRABEE
Türkçesi: Mehmet Babacan

içindekiler

SEÇİM SÜRECİ

30

Bir Demokrasi Türü: Seçim
Demokrasisi
RASİM ÖZDENÖREN

36

Post - Siyaset Sürecinde
Siyasetin Anlamı
MUSTAFA TEKİN

42

Politika ve Aydınların Tavrı
AHMET DAĞ

44

Seçimlere Gidilirken
Yeni Bir Sosyal Mukavele
T. BURAK ŞAHİN

52

3 Kasım Seçimleri ve
Dar Alanda Siyaset
CEVAT ÖZKAYA

AB SÜRECİ

61

Avrupa Birliği
Türkiye ve İslâm
MUSTAFA AYDIN

66

Avrupa Birliği Politikamız
MUHARREM BALCI

74

Batı ve Öteki
ABDULLAH YILDIZ

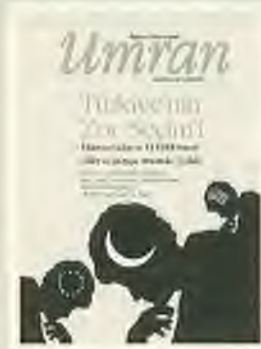
79

Batı'nın "Olay Ufku" ve
Sol'un AB Lobiciliği
DİLAVER DEMİRAG

YAŞAYAN İSLAM

82

Nimetler ve Külfetler
AHMET CEMİL ERTUNÇ

Kapak İllüstrasyon: Sezer Erdoğan

KAPAK

Mustafa Aydın
Muharrem Balcı
Dilaver Demirağ
D.Mehmed Doğan
Francis Fukuyama
Yusuf Kaplan
Rasim Özdenören
Cevat Özkaya
Daniel Pipes
Mustafa Tekin
Abdullah Yıldız

YAZARLAR

Mustafa Aydın: Sosyal teorisyen.
Muharrem Balcı: Avukat. Hukuk te-
orisi üzerine çalışıyor.
Ertuğrul Bayramoğlu: Eğitimi, tarih
araştırmacısı.
A.Cemil Ertunç: İslâm tarihçisi.
Ahmet Dağ: Fesefeci.
Dilaver Demirağ: Ekoloji felsefesi, din-
ler medeniyetler, düşünce tarihi
ile ilgileniyor.
Abdurrahman Dilipak: Vakit Gazetesi
Baş yazarı.
D. Mehmet Doğan: Türkiye Yazarlar
Birliği Kurucu Başkanı; RTÜK
üyeli, dilci, yazar.
Francis Fukuyama: ABD Başkanı
Bush'un danışmanlarından. John
Hopkins Univ. de Uluslararası İliş-
kiler ve Siyaset Teorisi profesörü.
Yusuf Kaplan: İletişimci, yayıncı, ya-
zar, çevirmen.
Z. Khalilzad: Rand raportörlerinden.
F.S.Larrabee: Rand raportörlerinden.
Ian O.Lesser: Rand raportörlerinden.
Hulusi Öğüt: Edebiyatçı, yazar.
Mehmet Özay: Marmara Üniversite-
si'nde sosyoloji ve antropoloji
masteri yapıyor.
Rasim Özdenören: Öykücü, düşünür.
Cevat Özkaya: Siyaset yorumcusu.
Daniel Pipes: Amerika'da Philadelp-
hia'da faaliyet gösteren Middle
East Forum'un (Ortadoğu Foru-
mu'nun) Yahudi asıllı direktörü.
T. Burak Şahin: Araştırmacı, yazar.
H. Serdar Tabanoğlu: Hukukçu, yazar.
Mustafa Tekin: Sosyal bilimlerin İs-
lâmi imkanlarını araştırıyor.
Celalettin Vatandaş: Doçent. Sosyal
bilimci.
Abdullah Yıldız: Araştırmacı, yazar.

DERİN ANALİZ

54
Bir Siyasi Teori Olarak
Çokkültürlülük
CELALEDDİN VATANDAŞ

KÜLTÜR SANAT

EDEBİYAT

85
Joyce'un Bir Sanatçı Olarak
Portresi ve Öz-Düşünümsellik
MEHMET ÖZAY

KİTAP

88
İzis'te Algılama ve Yansıtma
Biçimi
HULUSİ ÖĞÜT

ETKİNLİK

90
AB Bağlamında Bir Medeniyet
Projesinin Ayak Sesleri
H. SERDAR TABANOĞLU

92
Bassam Tibi, "Euro İslâm" ya da
Siyasal İslâm'ın Öteki Adı
ABDURRAHMAN DİLİPAK

YANSIMALAR

94
Çürük İpliğe Dizilen Hülyalar
İttihatçıların Politikaları
ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

TARİH, BULANIK SUDA BALIK AVLAYANLARA YÂR OLMAZ

YUSUF KAPLAN

D. Mehmet Doğan, kıymeti belki ancak bir kuşak sonra takdîr ve teslim edilecek *Büyük Türkçe Sözlük*'ünde, "*bulanık suda balık avlamak*" deyişi için kısaca ve özlü bir şekilde şöyle bir izah vermiş: "*Karışık durumdan istifadeyle menfaat sağlamak*". Burada "bulanık su", "karışık durum" demek oluyor; böyle bir suda "balık avlamak"sa, "yer yerinden de oynasa, kıyamet de kopsa, karışıklığı ga/nimet ve fırsat bilip, menfaat temin etmeye bakmak" anlamına geliyor.

Birileri (=örneğin Batılılar) bulanık suda balık avlama seansları yaparlarken, diğerleri de (=mesela Müslüman toplumlar) *kaygan zeminlerde patinaj yapma "reveransları" vaziyetindeler!* Burada Frenkçe "reverans" sözcüğünün altını özellikle çiziyorum. O yüzden bu sözcüğün anlamını vermem gerekiyor: Reverans, "eğilerek derin saygı göstermek; kendinden geçerek, beşer şaşarlara huşû ile ulumak ve beşer şaşarları ululamak" demek. Şimdi, tam bu noktada, "kaygan zeminlerde patinaj yapma reveransları vaziyetindeler" cümlesini yeniden okumakta ve bu cümle üzerinde derin düşüncelere gark olmakta büyük faydalar var, diyor ve asıl konumuza giriyorum.

Türkiye'de vaziyetler karışık; hem de fenâ halde karışık. *Ülkede vaziyetlerin karışık olması, kafamızın karışık olmasının kaçınılmaz bir sonucudur.* Yani, kafamız bu denli karışık olmamış olsaydı, vaziyetlerin bu denli karışmasına göz yummamız veya izin vermemiz de mümkün olmazdı ve olmayacaktı.

Ancak vaziyetleri de karıştıran kafa karışıklığının sadece Türkiye'ye özgü bir vaziyet olmadığını vurgulamak gerekiyor. Türkiye'nin yaşadığı 200 küsür yıllık yorucu ve dolayısıyla bir hayli kafa, ardından da vaziyet karıştırıcı durumun bize özgü neden-

leri, temelleri, dayanakları, gerekçeleri elbette ki var. Ama bu durum sadece bize özgü değil artık: Tüm dünya genelinde yaşanan bir durum bu: Özellikle *postmodern duyarlıkların, söylemlerin ve pratiklerin*, küreselleşmeyle birlikte tüm küre sahına hızla nüfûz etmesi, küre sâkinlerinin kafalarını ve durumlarını sessiz-sâkin, çaktırmadan ama ayartarak ve baştan çıkartarak ölesiye, hatta öldürsiye karıştırıyor. Her şeyin hızla küreselleştiği bir vasatta *postmodern duyarlıklar (popüler kültür formları), söylemler* (çıplak gözle bakıldığında son derece masumane gibi görünen ve herkese ve her yere bir hayli cazibe salıveren *liberalizmler*), *aygıtlar* (deveyi pire, pireyi deve; şeytanı melek, meleği şeytan; sanalı gerçek, gerçeği sanalı; doğruyu yalan, yalanı doğru... olarak cilâlayıp, paketleyip sonra da tüm dünyaya salan ve satan *medyalar*) önce her şeyi birbirine karıştırarak kafamızı dümdüz, zihnimizi duman ediyor; sonra da her şeyimize keyfince, keyfi/yetince vaziyet ediyor: Vaziyetimize vaziyet ederken öylesine gösterişli, ayartıcı, şaşırtıcı, boşaltıcı, baştan çıkarıcı nevhuhûr vaziyetler üretiyor ki, biz ne olup bittiğini bir türlü anlayamıyoruz ve kaygan zeminlerde patinaj yapma kaygısıyla kendimizi pistin tam ortasında buluveriyoruz: *Ölesiye dans ediyoruz.* Ama kaygan zeminlerde ölesiye yaptığımız patinajların ve dansların, bizi acıtmadan ama ayartarak ölüm dansları vaziyetlerinin eşğine sürükleyiverdiğini aslâ farkedemiyoruz bir türlü.

İşte kafamızın ve vaziyetimizin karışıklığını fırsat bilenler, tam biz ölüm dansları vaziyetlerindeyken, hem de onlara reveranslar sunma durumlarındayken, onlar, o *açık gözler "ev"i çökertiyor ve "malı götürüyorlar"!*

Şimdi bu tahayyülî, tasvîrî ve de tasavvurî *zihinsel ve "filimsel" seyahatten* sonra, ayaklarımızı

yere sağlam, sapasağlam bir şekilde basmanın tam zamanı: **20. yüzyıl, insanlığın kafasının en fazla karıştığı ve karıştırıldığı bir yüzyıl olarak tarihe geçecek:** Gerçekten de insanlığın kafası, insanlık tarihinin hiçbir döneminde bu denli karıştırılmadı. 20. yüzyıl da dahil, Batı toplumlarının tarihi ırklar, uluslar, etnisiteler, cinsler, cinsiyetler ve sınıflar arasında amansız kavgaların, çatışmaların, savaşların yaşandığı bir tarih olmasına rağmen, bugün Batı uygarlığı, "**tarihin sonu**" (yani **Batı'nın nihâî zaferi** ve insanlığın tek hedefi, ulaşacağı son nokta) olarak sunuluyor.

Buna mukabil, İslâm, şu an, dünyanın en barbar, en kan emici, en sapkın inanç sistemi ve dünya tasavvuru olarak lanse ve dikte ediliyor! İnsanlık tarihinde, gerçeklerin böylesine çarpık bir şekilde çarpıtıldığı başka bir zaman dilimi yaşanmadığından kesin olarak eminim. Düşünsenize: İnsan'la, doğa'yla, kozmik dünya'yla, yaratıcıyla harmonik, barışçıl bir ilişki, etkileşim ve iletişim halinde olunmasını imkân dahiline girdiren İslâm gibi bir din, şeytanlaştırılıyor! İnsanla, doğayla, kozmik dünyayla ve Tanrı'yla insanlığın ilişkilerini tepetaklak eden, tahrip eden, tersyüz eden Batı kültürü ve uygarlığı insanlığın ulaştığı nihâî nokta olarak sunuluyor: Demokrasi, insan hakları, özgürlükler, hukukun üstünlüğü gibi kendi koyduğu kuralları ve bu kurallara dayalı olarak kurulduğu iddia edilen kurumları istediği zaman, istediği şekilde takmayan, tepetaklak eden, çiğneyip geçen Batı uygarlığı ve aktörleri, adaletin, hukukun, eşitliğin, özgürlüğün, zenginliğin, medeniliğin yegane temsilcisi olarak takdîm ve takdîr ediliyor: Hem de bunlar, dünyada adaletsizliğin, hukuksuzluğun, eşitsizliklerin, yoksullukların, yepyeni ayartıcı ve baştan çıkarıcı köleleştirme ve kolonileştirme biçimlerinin, uygar barbarlığın zıvanadan çıktığı bir zaman diliminde yapılıyor! Bu ne yaman çelişki, bu ne insafsız tahakküm biçimi böyle!

Tüm bu inanılmaz, şaşırtıcı, baştan çıkarıcı çelişkiler, aslında, insanlığın yeni bir dünyanın eşiğine doğru koşmasının yakın olduğunun göstergeleridir: Bir **patolojik** durumun canlı kanıtlarıdır. İnsanlığa adalet değil adaletsizlik, hukuk değil hukuksuzluk, şahsiyet değil şahsiyetsizlik, kanaat değil aç gözlülük, ahlâk değil ahlâksızlık, asalet değil parazitlik, barış değil savaş, huzur değil huzursuzluk, derinlik değil sığlık, diğergâmlık değil bencillik, harmoni değil kaos, cömertlik değil cimrilik, aşkınlık

değil şaşkınlık armağan eden Batı uygarlığının bi-tişinin habercisi, sonunun başlangıcı olan hayatî, canalcı, yakıcı işâretlerdir.

İslâm'ın İslâm'la uzaktan yakından ilgisi olmayan çarpık bir imajının çizilmesinin; şeytanlaştırılmasının; müntesiplerinin vahşilikle özdeşleştirilmesinin nedeni, İslâm'ın küresel seküler ve neo-pagan (=insana tapan ama sonra da insana bile etmediğini bırakmayan) dünya sisteminin temel paradigmalarına en güçlü, en kalıcı, en derinlikli, en uzun soluklu meydan okumayı geliştirebilecek bir dinamizme sahip olduğunun farkedilmiş olmasıdır.

Bu sayımızda yayımladığımız ve bir hayli tartışma açacağını umduğumuz gerek (Türkiye-İsrail Eksen'i'nin mimarı) **Daniel Pipes**'in makalesi, gerekse **Francis Fukuyama**'nın makalesi, Batılıların İslâm'dan neden ürktüklerini ve İslâm'ın gelişini hemen ve şimdi durdurmak için niçin âcilen harekete geçilmesi gerektiğini çok çarpıcı şekillerde gözler önüne seriyor.

Fukuyama'nın, Türkçe'ye (o zaman da ilk kez yayımlanır yayımlanmaz çevirdiğim) yaklaşık on yıl önceki "tarihin sonu" makalesinde Batı'nın zaferini ilân ederken; bugün Batı'nın "çıkamaz"da olduğunu, Batı'nın zaferi demek olan "tarihin sonu"nun bir yanılsamadan öte bir anlam ifade etmediğini, Batı'ya karşı en büyük meydan okuma geliştiren İslâm'ın -şimdilik "primitif" tezâhürlerle de olsa- yeniden tarih sahnesine çıkmasının neden tarihin yeniden başladığının, bir alâmeti (ve o yüzden mutlaka durdurulması gerektiğinin bir gerekçesi) olarak görülmesi gerektiğini söylemesi, bir çelişkiden çok, **bir panik psikolojisinin, patolojinin ve paranoya'nın ifadesi** olarak görülebilir, diye düşünüyorum.

İslâm, yeniden tarih sahnesine çıkma emareleri gösterdiği ve temel paradigmalarının muhkemliği açısından en esaslı meydan okumayı geliştirme potansiyeline sahip bir dünya tasavvuru olarak görüldüğü için, daha işin başındayken, İslâm'ın gelişi durdurulmaya çalışılıyor. O yüzden kafalar karıştırılıyor ve bulanık suda balık avlanma yolu özellikle tercih ediliyor.

Ama unutmayalım ki, tarih, bulanık suda balık avlayanlara yâr olmaz, olmamıştır! Tarihin, bulanık suda balık avlayanlara yâr olduğunu gösteren esaslı tek bir örnek bile yoktur!

O halde, burada şaire esaslı bir selâm yollayarak, "**ebed bizim, elbet bizimidir**" diyebilmeliyiz. ■

İSLÂM VE İSLÂMCILIK: İNANÇ VE İDEOLOJİ YA DA DÜŞMAN KARDEŞLER

DANIEL PIPES

Türkçesi: Suat Filmer

Geleneksel İslâm, insanlara Allah'ın rızasına göre nasıl yaşanması gerektiğini öğretirken, İslâmcılık, inanca-dayalı bir totaliteryanizm olan yeni bir düzen yaratmaya heveslenmektedir. Modern İslâm'ın yaşadığı travma, İslâm'ın Ortaçağ'daki başarısı ile günümüzde karşı karşıya kaldığı altüst oluşlar arasındaki keskin ve şaşmaz karşıtlığın sonucudur.

İdeolojik Karşılık

Modern travmaya karşı geliştirilen üçüncü karşılık, İslâmcılık'tır. İslâmcılığın üç temel özelliği vardır: Kut-sal hukuka [şeriat] bağlılık; Batılı [değerlerin] etkilerinin reddi ve inancın ideolojiye dönüştürülmesi.

İslâmcılık, Müslümanların iyi müslüman olmadıkları için Batı'nın gerisine düştüklerini savunur. Kaybedilen gücü yeniden kazanabilmek, eski'ye yeniden dönmeyi gerektirir; bu da, Şeriat'a tam olarak uygun bir hayat sürdürmekle başarılabilir. Eğer Müslümanlar böyle yaşamış olsalardı, tıpkı bin yıl önce olduğu gibi yeniden dünyanın en tepesinde yer alıyor olacaktı. Bununla birlikte bu, hiç de kolay bir vazife değil; çünkü şeriat, hayatın her alanını içine alan pek çoğu modern pratiklere aykırı olan geniş bir düzenlemeler bütünü içerir. (Şeriat, bir bakıma Yahudi hukukunu [şeriatını] andırır; ama Hristiyanlıkta buna benzer bir şey yoktur). Böylelikle şeriat, faizi ya da faiz almayı yasaklar; ki bunun, ekonomik hayat açısından derin ve açık sonuçları vardır. Yine şeriat, hırsızların elinin kesilmesini talep eder; tıpkı kadınların zorunlu olarak başlarının örttürülmesi, erkek ve kadınların birbirlerinden ayrılması gibi el kesme de tüm modern hassasiyetlere terstir. İslâmcılık, yalnızca bu yasaların uygulanmasını talep etmekle kalmaz; aynı zamanda, bunların her zamankinden çok daha güçlü ve titiz bir şekilde uygulanmasını da ister. 1800'lü yıllardan önce, şeriatın yorum-

cuları, bir bakıma, şeriatı yumuşatmaya çalışmışlardı. Mesela, faiz yasağının ortadan kaldırılmasını sağlayabilecek bir yöntem geliştirmişlerdi. Ancak fundamentalistler, bu tür değişikliklere karşı çıkıyorlar ve Müslümanların şeriatı daha kesin ve bir bütün olarak uygulamaları gerektiğini söylüyorlar.

Bütünüyle şeriat yasalarına dayalı bir hayat tarzı inşa etme çabalarında, İslâmcılar, Batı [kültürünün] alışkanlıklar, felsefe, siyâsî kurumlar ve değerlerinin tüm etkilerinin reddedilmesi gerektiğini savunuyorlar. Tüm bu çabalara rağmen, Batı'dan gelen pek çok şeyi, sonsuz şekillerde absorbe ediyorlar. Ancak hem modern teknolojiye, özellikle de askerî ve tıbbî teknolojiye ihtiyaçları olduğunu söylüyorlar; hem de, modern bireyler olma eğilimi gösteriyorlar; böylelikle, aslında, istemedikleri ya da kabul edemeyecekleri kadar Batılı etkilerin ve değerlerin içine gömülmüş durumdalar.

Dolayısıyla, İslâmcıların çoğundan daha geleneksel olan Ayetullah Humeynî, Şiî İslâmı'nın temel ilkelerine dayalı bir "rejim" (government = hükümet) kurmaya çalıştı ama Humeynî'nin bu girişimi, hepsi de Batı kökenli kavramlar olan halka dayalı seçimler yoluyla kurulan bir parlamentonun aldığı kararlarla bir ulusu temsil eden anayasaya dayalı cumhuriyetle sonuçlandı. Batının etkilerinden biri de, İslâm'da dinlenme günü değil, toplu ibadet günü olan Cuma'nın Hristiyanlar'da olduğu gibi çalışma günü haline dönüştürülmüş olmasıdır. Aynı şekilde, İslâm'ın yasalarının, belli coğrafî alanda yaşayan herkes için değil, sadece Müslümanlar için uygulanması sözkonusudur. Bununla birlikte, (uzun bir süre önce Sudan'da alkol kullandığı için kırbaçlama cezasına çarptırılan İtalyan asıllı bir papaz örneğinde olduğu gibi) İslâmcılar, diğerlerini [darul-İslâm'a ait olmayan] başka bir coğrafyaya ait olan kişiler olarak görüyor. Sonuçta İslâmcılık, Batı'dan bazı şeyleri istediği şekilde ve sinsice alıyor ama sonra da böyle bir şey yaptığını kabul etmiyor.

Belki de Batı'dan ödünç alınan en önemli şey, Batılı ideolojilerdir. "İslâmcılık" sözcüğü ve nitelemesi, kullanışlı ve doğru bir nitelemedir; çünkü, bu niteleme İslâmcılık fenomeninin, 20. yüzyıldaki diğer ideolojilerle karşılaştırılabilir bir "izm" olduğunu gösterir. Aslında İslâmcılık, Marksizm-Leninizm ve faşizmden sonra, çağımızın radikal ütöpik düşüncelerinin İslâmî versiyonunu temsil etmektedir. İslâmcılık, geniş bir Batılı siyâsî ve ekonomik fikirler yelpazesinin İslâm dininin içine nüfûz etmesidir. Mısır'daki Müslüman Kardeşler'den bir İslâmcının da söylediği gibi: "Biz, ne kapitalistiz, ne de sosyalist; biz, Müslümanız". Daha önceki dönemlerde yaşayan Müslüman ise böyle bir durumda şunu söylerdi: "Biz, ne Yahudiyiz, ne de Hristiyan; biz Müslümanız."

İslâmcılar, kendilerinin İslâm'a bağlılıklarını, temelde, siyâsî bir bağlılık biçimi olarak görüyorlar. Çoklukla dindar olmalarına rağmen, bunun her zaman böyle olması gerekmiyor. Gerçekte pek çok İslâmcı'nın hiç de dindar olmadıkları gözleniyor. Örneğin, 1993 yılında New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanmasının baş sorumlusu olan Remzi Yusuf'un Filipinler'de yaşarken bir kız-arkadaşı vardı ve "Manila'nın barlarında, striptiz salonlarında ve karaoke kulüplerinde cirit adıyor, kadınlarla flört ediyordu". Remzi Yusuf'un hayatını yazan Simon Reeve, bu tür bir "kopuk" hayat sürmesinin "O'nun dindar bir savaşçı olduğuna dair hiçbir delil sunmadığı" gözlemini dile getiriyor. Bu olayın araştırılmasından sorumlu FBI ajanı "Remzi Yusuf'un İslâm'ı bir paravana olarak kullandığı" sonucuna varmıştı.

Çok daha büyük ölçekte ise Ayetullah Humeynî, 1989 yılının başlarında, Sovyetler Birliği'nin hızla çöküşün eşliğine doğru yuvarlandığı bir sırada Mikhail Gorbacov'a yazdığı bir mektupta, İslâmcılar için dinin pek bir anlamı olmadığını ima etmişti. Humeynî kendi rejimini bir model olarak şöyle takdim etmişti mektubunda: "İslâm dünyasının en büyük ve en güçlü temelini oluşturan İran İslâm Cumhuriyeti'nin sizin sisteminizde gözlenen ideolojik boşluğun doldurulmasına fazlasıyla yardımcı olabileceğini bildiriyorum." Humeynî'nin burada, Sovyetler'den İslâmcı ideolojiyi benimsemesini önerdiği görülüyor; ardından İslâm'a girmenin bir an meselesi olacağı düşünülüyor.

Yaygın olarak sanıldığığının aksine İslâmcılık, bir geriye dönüş hareketi değildir; çağdaş bir ideoloji olarak İslâmcılık, artık geçmişte kalmış bir hayat tarzına geri dönüşü önermiyor; aksine, modernleşmenin kısıyılarında gezinen yeni bir hayat tarzı öneriyor. Özellikle Afganistan'daki Taliban hareketi gibi bir iki istisna dışında İslâmcılar, kırsal kesimde yaşayan insanlar değil,

modern kent hayatının problemleriyle başetme mücadelesi veren kentte yaşayan insanlardır. Bu nedenle, iş hayatına atılan kadınların karşı karşıya kaldığı problemler, İslâmcıların günlük sohbetlerinde ve tartışmalarında sıkça rastlanan konulardır. Örneğin, tıka basa dolan toplu ulaşım araçlarıyla seyahat eden bu kadınlar kendilerini türlü tacizlerden nasıl koruyabilirler? İslâmcıların bu soruya verdikleri cevap hemen hazır: Başını ve yüzünü kapatmalı ve İslâmî giyim tarzı nedeniyle tacizlere açık olmayacağını ve müsaade etmeyeceğini ima etmelidir. Daha genel olarak konuşmak gerekirse, İslâmcılar, dine-dayalı totaliteryanizme karşı popüler kültürü, tüketimciliği ve bireyciliği reddeden modern insanlar için kapsamlı ve alternatif bir hayat tarzı sunuyorlar.

Gelenek'ten Sapma

Her ne kadar İslâmcılık, zaman zaman geleneksel bir İslâm anlayışı gibi görünse de, aslında, çok daha farklı bir şeydir. Geleneksel İslâm, insanlara, Allah rızasına göre nasıl yaşayabileceklerini öğretirken, İslâmcılık yeni bir düzen kurmak için çaba sarfeder. Geleneksel Müslüman tipi, kendine güveni olan bir figürdür; İslâmcı tipi ise, göze batacak kadar savunmacı [savunma psikolojisiyle hareket eden] bir tiptir. Birincisi, bireylere vurgu yaparken, ikincisi cemaatlere vurgu yapar. Birincisi, şahsî bir inançken, ikincisi, siyâsî bir ideolojidir.

Burada ortaya çıkan iki farklı lider tipi karşılaştırıldığı zaman bu iki İslâm anlayışı arasındaki ayırım gittikçe keskinleşir. Gelenekçiler, geniş bir ilim külliyyâtını araştırarak statik ve uzun bir ilim tahsili sürecine girerler ve atalarının yüzyıllar öncesindeki İslâm anlayışlarını tekrarlar. Bugünkü inançları, bin yıl önceki âlimler, fıkıhçılar ve kelâmcılar arasında yapılan tartışmaları ve konuları yansıtır. Buna mukabil, İslâmcı liderler, İslâm'da [İslâmî konularda ve İslâmî ilimlerde] değil, müspet bilimlerde iyi eğitim almış kişilerden oluşur. İlk gençlik yıllarında modern eğitimin çözemediği problemlerle karşılaşınca çözüm yolu olarak İslâm'a yönelirler. Böylelikle, handiyse bütün bir İslâmî ilim geleneğini ihmal veya gözardı ederler ve Kur'ân'ı da nasıl işlerine geliyorsa [nasıl algılamaya mütemayil iseler] öyle yorumlarlar. Otodidaktik bir yöntem izleyen İslâmcılar, gelenekleri bir kenara iterler ve kutsal metinlere kendi (modern) duyarlıklarını uyarlarlar ve sonuçta ortaya tuhaf bir şekil alan İslâm'ın Protestanlaştırılmış versiyonu çıkar.

Modern dünya; Avrupa dillerini bilmeyen, Batı'da bulunmamış veya yaşamamış, Batı'nın gücünün sırlarına vâkıf olamayan ve yalnızca eski, geleneksel konu-

larda eğitim alan geleneksel [gelenekçi] figürleri ürkütür. Sözelgeşi, gelenekçiler, mesajlarını yayabilmek için radyoyu, televizyonu ve interneti nasıl kullanmaları gerektiğini bilmezler. Oysa İslâmcı liderler, genellikle en az bir Batı dilini çok iyi konuşan, zaman zaman dışarda [Batı ülkelerinde] bulunan ve teknolojiyi iyi kullanan kişilerden oluşur. Meselâ İslâmcıların internette yüzlerce sitesi vardır. François Burgat ve William Dowell, *The Islamist Movement in North Africa* (Kuzey Afrika'da İslâmcı Hareket) başlığıyla 1993 yılında birlikte yazdıkları kitaplarında gelenekçilerle İslâmcılar arasındaki bu kontrasta [çelişkiye / karşıtlığa] dikkat çekerler.

[Yüzyıllardan bu yana süregelen] yerleşik dîni anlayış ve düzene yakın duran ve (anlamaksızın ve sorgulamaksızın temelden karşı çıktığı teknolojinin bir parçası olan) Batı kültürü hakkında hemen hiçbir şey bilmeyen kırsal kökenli, yaşlı gelenekçi Müslüman, Batılı değerlere âşinâ olan bu değerlerin belli bazı boyutlarını yararlı olacak şekilde hayatına uyarlamasını iyi beceren ve dolayısıyla Batılı değerlerin eleştirisini ustalıkla yapabilen müspet bilimler eğitimi alan İslâmcı liderlerle ve İslâmcı gençlerle karıştırılmamalı, aynı kefeve konulmamalıdır. Gelenekçi, televizyonu reddeder ve televizyonun beraberinde getirdiği tahripkâr modernizmden korkar. Oysa İslâmcı, televizyon yayınlarının kontrolünü eline geçirir geçirmez ülke çapında televizyonların sayılarının artırılması için vargüçüyle çalışır.

Bizim perspektifimizden bakıldığında en önemli nokta şudur: Gelenekçiler Batı'dan korkarlarken; İslâmcılar, Batı'ya meydan okumak için yoğun çaba gösterirler. Sözelgeşi, Suudî Arabistan'ın en yüksek dîni otoritesi olan son müftülerinden Abdülaziz bin Baz, bu içine kapanmış gelenekçilere iyi bir örnektir. Bin Baz, 1995 yılının yaz mevsiminde Suudî gençliğini, "kâfirlerin topraklarında seyahat etmenin gençleri ahlâki bakımdan zehirlediği, İslâm düşmanlarının Müslümanları kendi dinlerinden uzaklaştırmayı, inançları hakkında şüpheler yaratmayı ve onlar arasında ahlâki çürümeyi yaygınlaştırmayı amaçlayan sinsi planları olduğu" için Batı'ya tatile gitmemeleri konusunda uyarılmış ve Suudî gençlerini kendi ülkelerindeki daha "emniyetli" ve sâkin tatil beldelerinde yaz tatillerini geçirmeye davet etmişti.

Oysa İslâmcılar, bu sözkonusu Batılı planlara ve Batı kültürünün baştan çıkarıcılığına karşı bütünüyle korku ile bakmazlar; aksine, Batı'yı ve Batı kültürünü etkisiz hale getirmek gibi bir iddia ve kaygıyla hareket ederler ve tüm bunları dünyaya ilân etmekten de çekinmezler. Bunun en kaba örneğini, her ne sûretle olursa olsun Batılıları öldürme girişimleri oluşturur.

Fransa'da 1985-86 yıllarında yaşanan ve 13 kişinin ölümüne yolaçan bir dizi bombalama olayının sorumlusu olarak mahkeme önüne çıkarılan Tunus kökenli bir suçlu, yargıca bu olaylara neden karıştığını şu ürkütücü ifadelerle açıklamıştı: "Peygamberimiz Muhammed'e suikat düzenleyen Batı'ya karşı sürdürdüğüm savaş bir suç olarak kabul etmiyorum ve bu olaydan ötürü de hiçbir pişmanlık duymuyorum. Biz Müslümanlar olarak (tek bir Batılı kalmayınca kadar) teker teker hepimizi öldüreceğiz."

Diğer bazı İslâmcılarsa Batı'da İslâm'ı yaymak için planlı bir şekilde çalışmakta ve bu uğurda gerekirse şiddet kullanmaktan bile çekinmemektedirler. Amsterdam kökenli bir imam Türk televizyonunda yayınlanan bir programda şunları söyleyebilmiştir: "İslâm'a, İslâm'ın veya Allah'ın nizâmına ve O'nun Peygamberine karşı çıkanlar şeriat'ın emri mucibince, mutlaka öldürülmeli; bu kişiler elleri ve ayakları bağlanarak asılmalı veya vurulmalıdır..."

Yine Cezayirli terörist grup GIA, 1995 yılında yayınladığı bir bildiride, Eyfel Kulesi'ni havaya uçuracaklarını belirterek, şu tehditleri savurmuştur: "Cihad yolunda ve askerî saldırılar konusunda attığımız adımlara tüm gücümüzle devam edeceğiz. Bu kez Fransa'nın kalbini [başkent Paris'i] ve diğer büyük şehirlerini bombalayacağız... Fransızların uykularını kaçırma, rahat yüzü görmemelerini sağlama ve hoşlarına gitse de, gitmese de İslâm'ın Fransa'da kök salmasını gerçekleştirmeye hedefimize er geç ulaşacağız."

Öte yandan daha ılımlı İslâmcılarsa, göçmen olarak yaşadıkları ülkeleri İslâm devleti haline dönüştürmek amacıyla şiddete dayalı olmayan yollara başvuruyorlar. Onlar için Batılıları İslâm'a döndürmek, anahatar yöntemdir. Önde gelen Amerikalı Müslüman düşünür İsmail Recâ el-Fârûkî, bu kaygıyı şiirsel bir dille şöyle ifade etmişti: "Bu genç, güçlü ve zengin kıtayı (Kuzey Amerika'yı) geçmişteki kötülüklerinden uzaklaştırmak ve Allah-u Ekber sancağı altına girdirmekten daha büyük ne olabilir ki!"

Gelenekçilerle İslâmcılar arasındaki bu karşıtlık, sadece gelenekselciğin yapmadığı kadar İslâmcılığın Batı'yı tehdit ettiğini ima etmekle kalmaz; aynı zamanda bu, zaman zaman İslâmcıların ilk kurbanları olan geleneksel Müslümanların, İslâmcılık ideolojisinden nefret etmelerine neden olduğunu da ifade eder. O yüzden, Mısır'ın Nobel Ödülü sahibi yazarı Necip Mahfuz, bir İslâmcı tarafından boynundan sopayla dövülmesi üzerine şu yorumu yapmıştır: "Halkın, özgürlüğün ve İslâm'ın müdafaası adına Mısır polisinin terörizme karşı muzaffer olması ve Mısır'ı bu kötülükten kurtarması için Allah'a dua ediyorum". Yine, Ürdün

parlamentosunun kadın üyelerinden Tujan Faysal, İslâmçılığı, "toplumumuzun karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikelerden biri" şeklinde tanımlamış ve "ameliyat yoluyla tedavi edilmesi gereken bir kanser"e benzetmiştir. Türkiye'deki İslâmci hükümetin devrilmesinde kilit rol oynayan figürlerden General Çevik Bir ise, açıkça ülkesinde "Müslüman fundamentalizminin bir numaralı halk düşmanı olduğunu" söylemiştir. Eğer Müslümanlar, İslâmçılık hakkında bu şekilde düşünüyorlarsa, gayr-ı Müslimler de elbette ki aynı şekilde düşünüyor olacaktırlar. Ve tabii ki, İslâmçılık karşıtı olmak demek, İslâm karşıtı olmak demek değildir.

Pratikte İslâmçılık

Tıpkı diğer radikal ideologlar gibi İslâmçılar da, kendi programlarını yaymada ve toplumda köksaldirmada başlıca araç olarak devlete [devleti ele geçirmeye] yönelmişlerdir. Gerçekten de, İslâmçıların programlarının pratik bir yanı olmadığı gözönünde bulundurulunca, devletin sunduğu manivelaların amaçlarını gerçekleştirmekte kritik önem taşıdığı kendiliğinden anlaşılır. İslâmçılar, bu amaçlarına ulaşabilmek için (Mısır, Türkiye ve Suudi Arabistan'da olduğu gibi) sıklıkla muhalefet partilerinin başını çekmekte ya da (Lübnan, Pakistan ve Malezya'da olduğu gibi) önemli siyâsî güçler elde etmektedirler. Başvurdukları taktikler, zaman zaman cinâyetler gerçekleştirmek şeklindedir. Ceza-yir'de 1992'den itibaren başlayan İslâmci başkaldırıda yaklaşık 70 bin kişi ölmüştür.

Ve İran, Sudan ve Afganistan'da gözlemlendiği gibi İslâmçılar iktidarı ele geçirdikleri zaman, sonuç her zaman felâket olmak ve derhal ekonomik çöküş başlamaktadır. Yaklaşık 20 yıldan bu yana hayat standardının sürekli olarak düşüş grafiği izlediği İran, bunun en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır. Sudan'da köleliğin yeniden kurumlaştırılması olayında irkiltici bir şekilde gözlemlendiği gibi, bireysel haklar hiçe sayılmaktadır. Kadınlara yapılan baskılar, mutlak bir zorunluluk halini almış, kaçınılmaz bir uygulama haline gelmiş gibidir. Son zamanlara kadar kadınların okullardan ve iş hayatından uzaklaştırıldığı Afganistan'da kadınlara yapılan baskılar son derece dramatik bir görünüm arzede-bilmektedir.

İslâmci bir devlet, tanımı gereği, kuralların sadece çıkar çevrelerinin ve iktidardakilerin menfaatlerini korumakta kullanıldığı, ülke içinde ve dışında felaket ve sefaletin yaygınlaşmasına yardımcı olmaktan başka bir işe yaramayan zorba ve haydut (rogue) bir devlettir. İslâmçıların iktidarı; çatışma ve gerilimlerin tırmanma eğilimi göstermesi, toplumun militarize olma-

sı, silâh üretimine ve alımına yapılan yatırımların fırlaması ve terörizmin bir devlet aygıtına dönüşmesi anlamına gelmektedir. İran'ın, 20. yüzyılın en uzun süren konvansiyonel savaşına (1980-88 yılları arasında Irak'a karşı gerçekleştirilen savaşa) soyunması; hem Sudan'ın, hem de Afganistan'ın ne zaman sona ereceği henüz bilinmeyen ve onyıllar süren iç savaşlarla çalkılanması hiç de tesadüfî değildir. İslâmçılar, ılımlı Müslümanlara baskı ve zulüm uygulamakta, gayr-ı Müslimlere ise, aşağılık (inferior) varlıklar muamelesi yapmaktadırlar. İslâmçılığın apolojistleri (mazeretçileri), İslâmçılığın demokratik bir güç olarak görülmesini istiyorlar ama bu yaklaşım, Martin Kramer'in dikkat çektiği anahtar örüntüyü gözardı etmektedir: "İktidardan uzaklaştırılmaları nedeniyle İslâmçılar daha az militan olan tavırları benimseme eğilimi göstermektedirler... İşte bu zayıflık ve çaresizlik, İslâmçıları daha ılımlı tavırları ve söylemleri benimsemeye itmektedir." Yani gücün, karşı etkisi vardır.

Sonuç

İslâmçılık bugün yaklaşık çeyrek asırdan bu yana yükselişe geçmiş durumdadır. Ne var ki, İslâmçılığın elde ettiği pek çok başarı, İslâmçılığın yaygın kitlesel desteğe sahip olduğunun göstergesi ve kanıtı olarak anlaşılmamalıdır. Makul bir tahmin, Müslümanların % 10'unun İslâmci yaklaşımları ve söylemleri benimsediğini ortaya koymaktadır. Aksine, İslâmçıların işbaşına geldiklerinde kullandıkları güç, onların ne denli kendilerini işlerine vakfeden, becerikli ve iyi örgütlenmiş bir azınlık olduklarını göstermektedir. Tıpkı Komünist Parti'nin kadroları gibi, İslâmçılar da, eylemci ve amaçları olan kadrolardan oluşmaktadır.

İslâmçılar, genelde gayr-ı Müslimlere, özelde ise Yahudilere ve Hristiyanlara karşı derin bir kin ve düşmanlık beslerler. Hem büyük kültürel etkisi, hem de geleneksel hasımları-eski rakipleri Hristiyanlığın yeni bir kılığa ve kılıfa bürünmüş temsilcisi olduğu için Batı'dan nefret ederler. İslâmçılardan bazıları, Batılıların nefretlerini celbetmemek için görüşlerini ve tavırlarını ılımlılaştırmayı öğrenmişlerdir; ama bu ustalıklı bir takiiyyeden başka bir şey değildir ve hiç kimse bu takiiyyeye kanmamalıdır. ■

Daniel Pipes: Yahudi kökenli olan Dr. Pipes, Amerika'da Philadelphia'da faaliyet gösteren Middle East Forum'un (Ortadoğu Forumu'nun) direktörüdür. Daha önce önceki versiyonu National Interest dergisinde (Bahar 2000) de yayımlanan bu metni, The Centre for Independent Studies'te (Bağımsız Araştırmalar Merkezi'nde) geçtiğimiz ağustos ayında "onur konluğu" olarak sunmuştur.

11 EYLÜL'DEN SONRA TARİH YENİDEN Mİ BAŞLADI?

FRANCIS FUKUYAMA

Türkçesi: Yusuf Kaplan

Konuşmama Bağımsız Araştırmalar Merkezi'ne ve direktörü Greg Lindsay'e beni Avustralya'ya davet ettiği ve saygın *Bonython Semineri*'nin konuşmasını benim yapmama fırsat tanıdığı için şükranlarımı ifade ederek başlamak istiyorum. Ben de benden önce konuşan saygıdeğer diğer konuşmacıların izlediği yöntemi izleyeceğim. Burada, yaptıkları konuşmalarda benden bekledikleri beklentiler nedeniyle bir mahcubiyet duygusu içine girdiğimi vurgulamam gerekiyor. Ayrıca "Tarihin Sonu mu?" başlığıyla yayımlanan makalemi yazmam konusunda beni teşvik eden ve editörlüğünü yaptığı *The National Interest* dergisinde makalemin yayımlanması için özel özen gösteren Owen Harris'e de özel şükranlarımı sunmaktan kendimi alıkoyamıyorum. Sözkonu tartışmayı önemseyen ve teşvik eden Sayın Harris'ti; gerisi, o ünlü deyişte belirtildiği gibi, bildiğiniz hikâye dir.

Pek çok Amerikalı gibi ben de 11 Eylül olayının anlamını ve bu olayın dünyayı nasıl değiştirdiğini anlamaya çalışmaktayım. 12 yıl önce "tarihin sonu"na ulaştığımızı öne sürdüğüm için benden bu konuda özellikle bir şeyler söylemem beklendi. 11 Eylül'ün, dış görünüşü itibarıyla, tarihsel bir olay olarak nitelendirilebileceği ve 11 Eylül olayının modern, Batılı dünyanın hemen her şeyini reddeden bir grup İslâmî (Islamic) terörist tarafından gerçekleştirilmesinin Samuel Huntington'ın "medeniyetler çatışması" tezini en azından ilk bakışta haklı çıkardığı görülmüyor.

Bu akşamki konuşmamın konusu *olmayacak* olan bu meydan okumaya karşı ben standart bir cevap geliştirdim. Şöyle bir cevap bu: Benim "tarihin sonu" tezim, modernleşme süreci hakkındaydı. Tüm dünyadaki ilerici aydınlar, son bir buçuk yüzyıl, tarihsel ilerlemenin modern toplumların evrimini sosyalizme

kaydırmakla sonuçlanacağına inanmakla geçirdiler. Son yıllarda bu aydınlar, toplumların modernleşebilecekleri ama yine de kültürel olarak kökten farklı kalacakları görüşünü savunuyorlar. Benim tezim (hypothesis); tek, bütünlüklü ve tutarlı (coherent) bir modernleşme süreci gibi bir şeyin varolduğu ama bunun sosyalizme ya da kültürel-olarak-belirlenmiş yerlere doğru gidilmesine yolaçmadığı, daha ziyade, yegâne geçerli seçenekler olarak liberal demokrasi ve serbest-pazar anlayışına dayalı bir ekonomi modeline yol açtığıydı. Dahası, modernleşme süreci, er ya da geç, bütün toplumları trenine bindireceği evrensel bir süreçti.

Mesele bu şekilde anlaşıldığı takdirde, 11 Eylül olayı, gerçek bir meydan okumayı temsil eder; ama bu, esas itibarıyla ikna edici bir meydan okuma değildir. Aslında Usame bin Ladin, el-Kaide ve daha genelde ise radikal İslâmcılık, Batılı liberal demokrasiye, belli bakımlardan komünizmin sunduğundan çok daha keskin bir ideolojik meydan okuma sunar. Ama uzun vadede, İslâmcılığın, gerçek dünya toplumlarını yönetebilecek bir ideoloji olarak gerçekçi bir alternatif önerebileceğini görmek hiç de kolay değildir. İslâmcılık, yalnızca gayr-ı Müslimler için sınırlı bir câzibeye sahip değildir; aynı zamanda, bizzat Müslümanların büyük çoğunluğunun umutlarını da karşılayabiliyor olmaktan uzaktır. İran ve Afganistan gibi gerçek Müslüman teokrasisi altında yaşama tecrübesine sahip olan ülkelerde, İslâmcılığın hiçbir şekilde popüler olmayı başaramadığına dâir çok sayıda delil vardır. Dolayısıyla, kitle imhâ silahlarına sahip fanatik İslâmcılar, kısa vadede gerçekten ciddi ve büyük bir tehdit oluşturuyorlar ama uzun vadede fikirler savaş alanında gerçekleştirilecek meydan okuma İslâmcılardan gelmeyecek. 11 Eylül olayı, gerçek bir sapma [ya da kırılma]yı temsil ediyor; ama sonuçta,

modernleşme ile küreselleşme, dünya siyasetini yapılandıracak merkezî ilkeler olarak kalmayı sürdürceklerdir.

Ne ki, ben burada 11 Eylül'den sonraki olaylar tarafından gündeme getirilen, tarihin sonu meselesiyle ilgili bir başka önemli mesele üzerinde yoğunlaşmak istiyorum. Şöyle bir mesele bu: Daha önceki [tarihin sonu meselesiyle ilgili] argümanımda, tarihsel sürecin nihâi amacı olduğunu söylediğim "Batı", gerçekten tutarlı, bütünlüklü (coherent) bir kavram mıdır? Ve Amerika Birleşik Devletleri ve ABD'nin dış politikası, uluslararası politikanın merkezî meseleleri olabilecek midir?

11 Eylül'e Gösterilen Tepkiler

11 Eylül olayının hemen akabinde Fransız sosyologu Jean Baudrillard *Le Monde*'de uzun bir makale yazdı ve makalesinde şu görüşleri ileri sürdü: "Sonuç itibarıyla bu işi yapanlar, onlardır (yani, teröristler-Fukuyama); ancak bu işi[n gerçekleştirilmesini-YK] isteyenler ise biziz [Batılılar-YK]... Terörizm, [elbette ki] gayr-ı ahlâkîdir ama yine gayr-ı ahlâkî olan küreselleşmeye gösterilen bir tepkidir." Baudrillard'ın 11 Eylül olayına bakışı, özelde bir Fransız'ın bakışı, genelde ise ahlâkî bakımdan birbirine denk funtamentalizmler olan, ABD ile radikal İslâmcılar arasındaki mücadelenin arasında sıkışıp kalan bir uygarlık adası olarak Avrupa'nın bakışıdır.

Baudrillard, elbette ki, bütün Fransızlar adına konuşmuyor; o yüzden makalesi, yine *Le Monde*'de yayımlanan bir başka yazı ile kınanmıştır. Alain Minc, yazdığı bu cevâbî makalede Baudrillard'ın makalesinin ve görüşlerinin "Fransız entelijensiyasının, bir değerler hiyerarşisinin varolduğu gerçeğini geleneksel olarak bir türlü kavrayamadığının" yansıması olduğunu söylemiştir. Fransız aydınlarına özgü ofensif ("saldırgan", alaycı) bir dille dile getirilen Baudrillard'ın görüşü, pek çok Amerikalının anladığından ya da itiraf etmeye yanaştığından çok daha fazla bir şekilde Avrupa'da geçerli olan örtük bir yaklaşımı (undercurrent) temsil ediyor. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılarla Amerika'nın sadece hakettiği bir muameleye maruz kaldığı görüşü, yalnızca Avrupa'da değil dünyanın diğer / pek çok bölgesinde hiç de sık rastlanmayan bir görüş değildi/r.

11 Eylül'den sonra, tüm dünya, Amerika'ya ve Amerikalılara ânında ve büyük bir destek vermişti: Avrupa ülkelerinin hükûmetleri, "terörizmle savaşını"

hayata geçirmesinde yardımcı olmak amacıyla ABD'nin yanında yer aldıklarını açıklamışlardı. Ancak Afganistan'da el-Kâide'nin ve Tâlibân'ın başarılı bir şekilde kapana kıştırılması sürecinde ABD'nin [sadece Afganistan'da değil tüm bölge ve dünya üzerinde] tam bir askerî hâkimiyet tesis etmesiyle birlikte, Amerikanizm-karşıtı açıklamalar da art arda birbirini izlemeye başladı. Başkan Bush'un Ocak ayının sonlarında yaptığı Ulus'a Sesleniş konuşmasında "şer ekse-ni"ni kınamasından sonra, ABD'yi pek çok cepheden eleştirmeye başlayanlar, sadece Avrupalı aydınlar değil, aynı zamanda, genelde Avrupalı politikacılar ve halklardı. İşçi Partisi yanlısı yazar Will Hutton'a göre, Britanya'nın müteffiki ABD, "Avrupa'yı [İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra] yeniden inşâ eden ve uluslararası liberal ekonomik sosyal düzenin liderliğini yapan o eski iyi Amerika değildi artık." (1) Aksine, çılgın bir grup muhafazakâr [politikacı] tarafından teslim alınan ve şu an küresel istikrarsızlığın ana kaynağı olan ABD'ydı. Fransa'da 11 Eylül olayının, aşırı-uçtaki Müslümanlar tarafından değil, Amerikan yönetiminde çöreklenen muhafazakâr entrikacılar / komplocular tarafından gerçekleştirildiğini öne süren bir kitap çok satan kitaplar listesinin tepesine oturuvermişti. (2) Yine Fransa'da yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, Fransız halkının % 30'u ABD'yi Fransa'nın baş düşmanı olarak görüyordu. Pek çok Amerikalı, 11 Eylül saldırısını, genelde, Batı uygarlığına karşı yapılan bir saldırı olarak değerlendirirken; Avrupalılar ise, bu olayı, spesifik olarak Amerikan politikalarına gösterilen bir tepki olarak görmekte ve bu olayın, Avrupalıların büyük ölçüde uzağında oldukları bir riski temsil ettiğini düşünmektedirler.

Peki, neler oluyor burada? Tarihin sonu, sadece Amerikalı değil aynı zamanda genel olarak Batılı değerlerin ve kurumların zaferiydi, hani! Soğuk Savaş, özgürlük ve demokrasi gibi ortak değerler üzerine kurulan ittifaklarca verilmiş bir savaştı! Oysa tüm bunlara rağmen, Amerikalılarla Avrupalıların dünya hakkındaki algılamaları arasında büyük bir uçurum ortaya çıkmış ve ortak değerler duygusu sürgit aşınmaya başlamış durumdadır. Peki, "Batı" kavramı, 21. yüzyılın şu ilk on yılında hâlâ bir anlam ifade ediyor mu? Küreselleşme konusunda gözlenen kırılma / fay hattı, gerçekte, sadece Batı ve Diğerleri arasında değil de, ABD ve Diğerleri arasında vuku bulan bir bölünme midir?

Ve böylesine bölünmüş bir dünyada Avustralya nereye düşüyor? Avustralya'nın tarihsel olarak Avru-

pa'yla yakın ilişkileri ve bağları var; ama yeni bir yerleşim alanı olması bakımından, ABD'nin pek çok özelliğini paylaşır. Dahası, Avustralya, barışın ve açık uluslararası ticârî düzenin korunmasında Amerikan gücünün ve etkisinin büyük önem arzettiği dünyanın bir parçasında yer almaktadır.

Benim görüşüme göre, Batı fikri, tutarlı / bütünlüklü bir fikir olarak geçerliliğini sürdürüyor ve dünyanın gelişmiş demokrasilerini, özellikle de Avrupa ve Amerika'yı bağlayan kritik ortak değerler, kurumlar ve çıkarlar[ımız] var olmaya devam ediyor. Bununla birlikte, politika-yapıcıların ve evet, devlet adamlarının kritik bir dikkat göstermelerini gerektiren önümüzdeki yıllarda Amerika'nın dünya ile kuracağı ilişkilerde bir hayli başını ağrıtabilecek Batılı demokrasiler arasında bazı derin farklılıklar su yüzüne çıkmaya başladı.

Amerika ile Müttefikleri Arasındaki "Çatlak"ın Mahiyeti

Konuşmamın bundan sonraki bölümünde Avrupa ile ABD arasındaki farklılıklara tekrar tekrar göndermeler yapacağım. Ancak burada akılda tutulması gerekir ki, bu bağlamda "Avrupa", Amerikan dış politikasına karşı geliştirilen eleştirel yaklaşımlardaki küresel tutumların başat yeridir. Avrupalılar, elbette ki Amerika'ya bakışlarında kendi aralarında bölünmüş durumdadır. Yine de ben bu yaklaşımın, tipik Avrupalı yaklaşımı olduğunu ve dahası, Avustralya ve Yeni Zelanda dahil dünyanın çeşitli ülkelerindeki mer-

kez sol tarafından genel olarak paylaşıldığını düşünüyorum. Japonya'dan Malezya'ya kadar [çeşitli] Asya ülkeleri, 11 Eylül'ün ardından, Amerika hakkında benzer kuşkuları dillendirdiler. Bununla birlikte, egemenliğin ulus-üstü örgütlere devredilmesi ihtiyacına ilişkin olan bu tür bazı yaklaşımlar, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarihsel tecrübelerine dayanarak geliştirilmiş yaklaşımlardır.

Bush'un "şer eksenini" konuşması'ndan sonra Amerika ile Avrupalılar arasında yaşanan bu anlaşmazlıklarda ortaya çıkan zâhirî sorunlar, çoklukla, Amerikan **unilateralizmi** [ABD'nin tek başına ve tek yanlı küresel hâkimiyet kurma çabaları] ile uluslararası hukuk meseleleri etrafında yoğunlaşıyor. Bush yönetiminin küresel ısınma konusunda imzalanan **Kyoto Protokolü**'nden çekilmesi, biyo-çeşitlilik konusunda hayata geçirilen **Rio Paketi**'ni imzalamaması, uzun menzilli balistik füze anlaşmasından çekilmesi ve füze savunma sistemini güçlendirme çabaları, arazi mayınlarının yasaklanmasına karşı çıkması, Guantanamo'daki el-Kâide esirlerine yaptığı muameleler, biyolojik silahlar ve savaş sözleşmesinde yapılan yeni değişiklikleri kabul etmemesi ve şimdilerde hayata geçirilen Uluslararası Suçlular Mahkemesi'ne karşı çıkması gibi konuları içeren ama bunlarla sınırlı olmayan pek çok meselede Amerikan politikaları konusunda Avrupalıların bilinen bir şikâyetler listesi vardır.

Avrupalıların gözünde ABD'nin en ciddi **unilateralizm** eylemi, Bush yönetiminin gerekirse tek başına Irak'ı işgal etme girişimi de dahil, Irak'ta rejim deği-

şikliğine öngören açıkça ilân edilmiş [Irak'a savaş operasyonu gerçekleştirme] niyetiyle ilgilidir. Gerçekten de "şer eksenini" konuşması, Amerikan dış politikasında caydırıcılıktan terörizmle aktif olarak savaş politikasına geçişi haber veren önemli bir değişikliğin işareti olmuştur. [Bush doktrini olarak adlandırılan] bu doktrin, Bush'un Haziran ayında WestPoint'te yaptığı konuşmada daha ileri boyutlara taşınmıştır. Bush, bu konuşmasında "terörizmle savaş sadece savunma savaşı ile sınırlı kalmayacaktır. Düşmanla savaşmak, planlarını tahrip etmek, ortaya çıkmadan önce en kötü tehlikelerle mücadele etmek zorundayız. Şu an içine girmekte olduğumuz [yeni] dünyada, güvenliği koruyabilmenin tek yolu, eyleme [savaşa] başvurmaktan geçiriyor" demişti.

Avrupalıların görüşü, Avrupa'nın, Soğuk-Savaş sonrası dünyanın şartlarına uygun gerçek anlamda kurala [hukuka] dayalı bir uluslararası düzen kurma arayışı içinde olduğu şeklinde özetlenebilecek bir görüştür. Keskin ideolojik sürtüşmelerden ve büyük ölçekli askerî rekabetten uzak olacak böylesi bir dünya, sorunları ve anlaşmazlıkları hal yoluna koyma yolları olarak mutabakata, diyaloga ve müzakereye çok daha fazla yer veren bir dünyadır. Avrupalılar, sadece ama sadece Amerika'nın ne zaman ve nerede güç kullanılması gerektiğine karar vereceği Bush yönetiminin teröristlere ya da teröristleri destekleyen devletlere karşı handiye açık uçlu bir savaş doktrini ilân etmesini ürküntüyle karşılamışlardır. Merkezileşmiş bir güce dayanan ulus-devlet, Avrupa kıtasında kurulmuş olsa da, Avrupa, sürgit

artan bir askerî güce sahip olmaktan uzaklaşmaktadır.

Policy Review dergisinde yakınlarda yayımlanan nefis bir makalesinde (3) Robert Kagan, ABD ile Avrupa arasındaki şimdiki farklılığı şu şekilde özetlemiştir. [Batılı serbest Pazar ekonomisi ve liberal demokrasinin hâkim / muzaffer olması anlamında] tarihin sonu'nda yaşadıklarına inananlar gerçekte Avrupalılar olmuştur. Başka bir deyişle, Avrupalılar, her geçen gün sürekli artan bir şekilde hukuk, normlar ve uluslararası anlaşmalar yoluyla idare edilebilecek büyük ölçüde barışçıl bir dünyada yaşadıklarına inanıyorlar. Bu dünyada, güç politikaları ve klasik *realpolitik*, artık devrini tamamlamış, anlamını ve işlevini yitirmiştir. Avrupalıların aksine Amerikalılarsa, hâlâ tarih'te [kavgalarla, mücadelelerle süregiden bir tarihin içinde] yaşadıklarına ve [bu yüzden] Irak'tan, el-Kâide'den ve diğer "şer" güçlerden gelen tehdit ve tehlikelerle başedebilmek için geleneksel güç-politika yöntemlerini / vâsıtalarını kullanmanın gerekli olduğuna inanıyorlar. Kagan'a göre, Avrupalılar, yarı-haklı'lar: Çünkü onlar, egemenliği ulus-üstü bir örgüte devrettikleri Avrupa Birliği'nin içinde gerçekten de bir tarihin-sonu dünyası yaratmayı başarmış durumdalar. Bununla birlikte, Avrupalıların anlayamadıkları şey, Avrupa [Birliği] "balon"unun barış ve güvenliğinin son kertede Amerikan askerî gücü tarafından garanti edildiği gerçeğidir. Eğer böylesi bir gerçek hakikaten varolmamış olsa, Avrupalıların tarihin "çöplüğü"ne yuvarlanıvermeleri kaçınılmaz hale gelecektir.

ABD ile Avrupa Arasındaki "Çatlak" Ciddi mi?

Bu tablo, en azından yaygın olarak kabul edilen Amerikan unilateralizminin ve Avrupalıların uluslararası hukuk ve kurumlara yaptıkları vurgunun bir ifadesidir. Ne var ki, biz yine de, bu tablo'nun gerçekten doğru olup olmadığı ve Amerika'nın Avrupa'dan gerçekten de çok daha belirgin bir şekilde unilateralist mi olduğu gibi soruları sormak zorundayız. ABD ile Avrupa arasındaki farklılıklar aslında çoklukla nüanslardan öteye gitmediği için, mesele-nin özü, sanıldığından daha da karmaşıktır.

Kaldı ki, liberal enternasyonalizmin, Amerikan dış politika tarihinde uzun ve saygın bir yeri vardır. Her şeyden önce, ABD, Cemiyet-i Akvam

(Milletler Cemiyeti), Birleşmiş Milletler, Bretton Woods kurumları, GATT / Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve diğer benzer uluslararası örgütlerin kurulmasına öncülük eden ülkedir. Bugün dünyada, ABD'nin en aktif üyesi olmasa bile, aktif olarak katıldığı standart belirleme, nükleer güç güvenliği ve bilimsel işbirliğinden havacılık güvenliği, banka sorunlarının çözümü, ilâç regülasyonu, muhasebe standartları / şirket yönetimi ve telekomünikasyona kadar pek çok alanda ve konuda çok sayıda uluslararası idârî kurumlar vardır.

Burada, temelde ekonomik olan liberal enternasyonalizm biçimleriyle, daha çok siyâsî ya da güvenlik boyutu olanlar arasında ayırım yapmak gerekiyor. Özellikle de son yıllarda ABD, uluslararası ticâret ve yatırımı teşvik eden ve yaygınlaştıran uluslararası kurumlar üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Daha güçlü ve daha özerk karar verme yetkilerine sahip, kurallara [hukuka] dayalı uluslararası ticâret ve yatırım rejiminin yaratılmasında dikkate değer bir çaba sarfetmiştir. Bunun arkasında yatan nedenler apaşıkâr ortadadır: Amerikalılar böylesi bir rejimden fazlasıyla menfaat temin ediyorlar ve gerçekte küresel ekonomi üzerinde hâkimiyet kuruyorlar; küreselleşmenin "Amerikan yapımı" (made in USA) damgasını taşımasının nedeni işte budur.

Avrupalılar, ekonomi alanında, çok-taraflı (multilateral) kurallara saygı konusunda ABD'yle karşılaştırıldığında, hiç de iyi bir sicile sahip değiller. Av-

rupalılar, bu yıl, çelik ve tarım yardımları (sübvansiyonları) konusunda Amerikalıların attıkları adımlara fena halde ateş püskürdüler ve direndiler; ama serbest ticâret konusunda Amerikalıların takındığı iki yüzlü tavırlardan şikâyet etmekte haklılar. Ben, yine de, ABD'nin bu iki yüzlülüğünü (hypocrisy) normal bir ikiyüzlülük olarak kabul etmekten yanayım: Çünkü bütün ülkeler, benimsenen serbest ticâret ilkelerine aykırı hareket ediyorlar; öte yandan, Avrupalılar, pek çok şeyin yanısıra tarıma verilen devlet desteğinin miktarlarını hem yüksek tutma, hem de bu poli-

tikayı Amerikalılardan daha da uzunca bir süre devam ettirme konusunda kötü bir sınav vermişlerdir. ABD, yalnızca [serbest ticaretin kurallarını ihlal konusunda gösterdiği] son ikiyüzlülük olayı nede-

niyle suçludur. Ve her ne suretle olursa olsun, Amerikan yönetimi, serbest ticâret konusunda attığı geri adımın, aslında Ağustos'un başlarında ABD Kongresi tarafından yasalaştırılan Ticârî Teşvik Otoritesi (TTO) nedeniyle atılmış taktik bir adım olduğu öne sürebilir. Her ne kadar, halihazırda gerçekleştirilememiş bir gündem maddesi olarak kalsa da, Bush yönetimi, TTO'yla birlikte, tarıma verilen devlet desteği yardımlarının sona erdirilmesini de içeren iddialı bir ticârî liberalleşme gündemi belirlemiş ve benimsemiştir.

Avrupalıların ekonomik meselelerde, tek yanlı hareket ettiklerini ve pek çok bakımlardan mevcut hükûkî düzenle çeliştiklerini kanıtlayan pek çok alan var. AB, muz konusunda dokuz yıl, hormonlu hayvan etleri konusunda ise daha fazla bir süre aleyhine alınan kararları reddetmiştir. DTÖ'nün sağlıkla ve bitki-sağlığıyla ilgili kurallarıyla bağdaştırılması oldukça zor olan genetik olarak değiştirilen yiyeceklerin (GDY) üretilmesini önleyici önlemler alma yoluna gittiler. Oysa, aslında, bazı AB üyesi ülkeler, AB'nin belirlediği standartlardan farklı standartlar belirleyerek bu konuda bizzat kendilerinin koydukları kuralları ihlal ediyorlar. Avrupa Rekabet Komisyonu, Mario Monti'yle birlikte, Amerikalı ve Kanadalı düzenlemeciler arasında anlaşmaya varıldığında, AB'nin sadece Avrupalıların özel çıkarlarını koruyacak şekilde hareket ettikleri kuşkusunun yaygınlaşmasına neden olan bir adım atarak GE ve Honeywell'in birleşmesini başarılı bir

şekilde bloke etti. Son olarak, AB, kendi belirlediği veri gizliliği kurallarını, güvenli liman düzenlemeleri yaparak ABD'ye ihraç etmeyi başardı.

Kurallara dayalı uluslararası bir düzen kurulması konusunda yaptıkları bunca konuşmalara rağmen Avrupalılar, AB içinde hiç de iyi şeyler yapmadılar. John van Oudenaren'in de belirttiği gibi Avrupalılar, birbiriyle çelişen ve tutarsızlıklarla dolu kurallara ve zayıf uygulama gücüne sahip Bizans karmaşıklığını andıran bir karar-verme sistemi geliştirdiler. (4) Avrupa Komisyonu, üye ülkelerin şikâyetlerini, AB'nin direktifleriyle uyumlu olacak şekilde yönlendirme gücüne sahip değildir; bu şikâyetlerin söz konusu direktiflere uygunluğunu sağlama konusunda ise çok daha az başarılıdır. Bu, karar alma kaygısının, alınan kararları uygulama-

maktan daha fazla önemsendiği Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde hukuka karşı takınılan tavrı da çok iyi ele veriyor; oysa Amerikalılar bunu, hukuk ilkesinin ihlal edilmesi olarak görme eğilimindedir.

Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ticârî meseleler konusunda gözlenen Amerikan ikiye bölünmüşlüğü eleştirilmedi Avrupalılardan çok daha iyi bir konumda olduklarına dikkat çekilmelidir; çünkü her iki ülkede de [AB'de olduğu gibi] Ortak Tarım Politikası'na benzer bir şey ya da güvenli veya gizlilik kurallarını tek taraflı bir şekilde diğer ülkelere dayatma hedefi yoktur. Ekonomileri büyük ölçüde tarımsal ihracata dayalı olan bu iki ülke de, son yıllarda serbest ticareti güçlü bir şekilde desteklemiştir ve Amerikan tarım yardımı fonlarına özellikle ihtiyaç duymaktadır. Özellikle Yeni Zelanda 1980'lerin ortalarından itibaren dünyada tarımda korumacı politikaları en düşük düzeylerde uygulayan ülkelere biri haline gelmiştir.

İkinci liberal enternasyonalizm biçimi ise, siyaset ve güvenlik'le ilgilidir. Rio ve Kyoto'da imzalanan iki çevre anlaşması hariç, son aylarda ABD ile Avrupalılar arasındaki anlaşmazlıkların hepsi güvenlikle ilgili sorunlar etrafında cereyan etmiştir (Uluslararası Suçlular Mahkemesi'nin kurulması, bir güvenlik sorunu olarak görülmeyebilir ama ABD'nin böyle bir mahkemenin kurulmasına katılmak istemeyişinin nedeni, kendi askerlerinin ve görevlilerinin görevlerini yerine getirirken sergiledikleri davranışların bu

mahkemede suç kapsamına girdirilerek yargılanmalarından korkmasıdır). Müzakere masalarının terk edilmesi ve Avrupalıların Amerika'yı tektaraflı hareket etmekle suçlamaları işte bu meselede [güvenlik meselesinde] söz konusu olmuştur.

Bu tartışma ve anlaşmazlıkların önemini gereğinden çok abartmak / büyütme mümkündür. Avrupalıların ABD'ye karşı duydukları öfke ve irkilme, büyük ölçüde üslûpla ilgili meselelerden ve Bush yönetiminin önceki yönetimlerin üslûbunda gözlenen danişma, açıklama, meşrulaştırma ve kendi çıkarlarını

usturuplu bir şekilde izah etme [cajole = yüzünüze gülerek / çaktırmadan kandırma] yöntemlerini terk ederek başarısızlıkla sonuçlanan kötü ve tuhaf bir performans göstermesinden kaynaklanıyor. Bush yönetimi, NATO

üyeleri ülkelerin temsilcileriyle yenen bir yemekte Kyoto paktından alelacele çekildiğini ilân etmek yerine, tıpkı Clinton yönetiminin yaptığı gibi Kyoto sözleşmesini Kongre'de bir süre bekletebilirdi. Ayrıca Avrupalılar, "şer eksen"nin dinsel dilinden de, böylesine büyük bir politika değişikliğinin önceden bilgilendirilmeden ya da açıklama yapılmadan "kaşla göz arasında" ilân edilmesinden de hiç hoşnut olmamışlardı. Dahası, ABD'nin, uluslararası anlaşmaları kendi istediği şekilde şekillendirmekte güçlü-savaş taktikleri kullanmak, ardından da, son anda aradan sıyrılıvermek gibi kötü bir sicili vardır. Bu yöntemin geçmiş, Woodrow Wilson'a ve Cemiyet-i Akvam'a kadar uzanıyor; ve bu yöntem, Rio Paketi, Kyoto ve Uluslararası Suçlular Mahkemesi konusundaki müzakerelerde de aynen sürdürülmüştür. Eğer uluslararası kurumların değeri hakkında bir şüpheniz varsa, Amerikalı olmayanların Amerikalıların bu tür davranışlarından neden irkildiklerini görmemiz hiç de zor olmaz.

Bütün bu olup bitenler, ABD ile Avrupalılar arasında oluşan bu çatlağın pek çok bakımdan özden çok üslûpla ilgili olduğunu gösteriyor. Clinton yönetimi, çok-taraflı bir oyundan söz etmişti; Bush yönetimi ise, zaman zaman, ilkeli çok taraflılığın ne denli önemli olduğunu açıklamıştır; aslında iki yönetim arasındaki politikalar, öz bakımından pek fazla farklılık arzetmez. Clinton, Kyoto ve ICC anlaşmalarını imzalayabilirdi;

ancak boş yere kendisini yorarak bunları Kongre'den geçirmek için fazla siyâsi sermaye [çaba] harcamanın bir anlamı ve yararı olmayacağını iyi biliyordu. Öte yandan, ABD'nin Afganistan'daki girişimi, geniş bir güçler koalisyonunun makul bir şekilde kullanılabilmesiyle gerçekleştirilebilmiştir.

Ancak sorunun yalnızca üslûp sorunu olduğunu söylemek çekici gelse de, yine de ben bunun temelde yanlış olduğu kanısındayım. Çünkü önümüzdeki yıllarda transatlantik ilişkilerin gerginliğini korumasına neden olacak ABD ile Avrupalılar arasında daha derin bir ilke sorunu var. ABD ile Avrupalılar arasındaki anlaşmazlık, her iki tarafın da zaten paylaştığı liberal demokrasinin ilkelerine ilişkin değil, daha ziyade, liberal demokratik meşruiyetin temel kaynağının nerede yattığına ilişkin bir anlaşmazlıktır.

Biraz şematik olarak ve basitleştirerek söylemek gerekirse.. Amerikalılar, demokratik meşruiyetin hiçbir kaynağının anayasal demokratik ulus-devlet'ten daha üstün olduğunu görmeme eğilimindedir. Öyle ki, herhangi bir uluslararası örgütün bir meşruiyete sahip olması, yasal yollarla teşekkül eden demokratik çoğunlukları, müzakereye, sözleşmeye dayalı bir süreçle bu meşruiyeti kendi adlarına devretmeleri nedeniyledir. Sözleşme tarafları, bu tür bir meşruiyetten, istedikleri zaman vazgeçebilirler; uluslararası hukukun ve örgütün egemen ulus-devletler arasındaki bu gönüllü anlaşma biçiminden bağımsız bir varlığı yoktur.

Oysa ABD'nin aksine Avrupalılar, demokratik meşruiyetin, herhangi bir müstakil ulus-devletten çok daha büyük olan bir uluslararası toplumun iradesinden neşet ettiğine inanma eğilimi gösteriyorlar. Bu uluslararası toplum, tek ve küresel bir demokratik anayasal düzende somut olarak tecessüm ve tebeddün etmez. Ama yine de meşruiyeti, kısmen tebeddün ettiği görülen mevcut uluslararası kurumlara

devredebilir. Dolayısıyla eski Yugoslavya'daki barışgücü askerleri, yalnızca geçici, kısa süreli hükümetlerarası düzenlemeler değildir; daha ziyade, daha geniş bir uluslararası toplumun iradesinin ve normlarının ahlâkî ifadeleridir.

İnsan, senatör Jesse Helms tarafından ortaya atılan türden dikbaşlı bir ulusal egemenlik savunusunun, yalnızca Amerikan Sağ'ının belli bir bölümü için geçerli olduğunu ve Amerikan Solu'nun Avrupalılar kadar enternasyonalist bir tavır benimsediğini söylemekten kendini alıkoyamıyor. Bu, güvenlik-dış politika alanında büyük ölçüde doğrudur; ama liberal enternasyonalizmin ekonomik yanı söz konusu olduğunda son derece yanlıştır. Başka bir ifadeyle, Amerikan Solu, DTÖ'ye ya da ticâretle ilgili herhangi bir kuruma meşruiyet konusunda özel bir konum biçmez. Amerikan Solu, serbest ticâret adına çevre ya da işgücü ile ilgili herhangi bir anlaşmayı veya yasayı ihlal ettiği zaman DTÖ'ye karşı kuşkulu ve sorgulayıcıdır; ama bu tür sorunlarda demokratik egemenlik meselesinde Senatör Helms kadar hassastır.

Meşruiyetin kaynağına ilişkin geliştirilen bu iki görüş konusunda Avrupalıların teorik olarak haklı, ama pratik olarak yanlıgı içinde olduklarını söyleyeceğim. Avrupalılar, liberal evrensel değerlere Amerikalıların değil kendilerinin yürekten inandıklarını iddia ediyorlar. Doğru bir liberal demokratik prosedürün, doğal olarak meşrû ve âdil olan sonuçlar doğuracağını zorunlu olduğunu teorik bir mesele olarak iddia edebilmek aslında imkânsızdır. Prosedürleri bakımından demokratik olan anayasal bir düzen, insan haklarını ve kendi demokratik düzenlerinin dayandığı onurlu bir hayat sürdürme normlarını ihlal eden diğer ülkelere zarar verecek şeyler yapılmasına hâlâ karar verebilir. Gerçekten de anayasal bir düzen, Lincoln'ün kölelik meselesinde çarpıcı bir şekilde ortaya koyduğu gibi, meşruiyetinin dayandığı yük-

sek ilkeleri hiçe sayabilir. Böyle bir düzenin eylemlerinin meşruiyeti, sonuçta, demokratik prosedürlerin haklılığına / doğruluğuna dayalı değildir; aksine, hukûkî düzenden daha yüksek / yüce olan ahlâkî alan'dan gelen temel haklara ve normlara dayalıdır.

Avrupalıların benimsedikleri konumun sorunu şudur: Her ne kadar böylesi bir yüksek demokratik değerler alanı, teorik olarak varolabilir olsa da, aslında bu, herhangi bir somut (given) uluslararası kurumda kusurlu olarak tecessüm eder. Bu meşruiyetin, ulus-devlet düzeyinde somut, meşrû demokratik kamulardan devredilmesinden ziyade; zayıf, parçalı bir uluslararası düzeyden devredilmesi fikri, uluslararası toplumun iradesini kendi önceliklerine / tercihlerine uyduracak şekilde yorumlamakta keyfî davranan elitleri, güçlerini ve konumlarını kötüye kullanmaya davet eder.

Avrupalıların benimsedikleri konumun ikinci önemli sorunu, uygulama ile ilgilidir. Küreselleşen bir dünyada bile egemen ulus-devletlere ve sadece onlara ait olan tek güç, yasaları uygulama gücüdür. Mevcut uluslararası yasalar ve örgütler, uluslararası toplumun iradesini (uluslararası toplum, ne anlam ifade ederse etsin) tastamam hakkını vererek yansıtmıyorsa bile, alman kararları / yasaları uygulama hakkı, genel olarak ulus-devletlere ait bir hak olmayı sürdürüyor. Avrupa'dan gelen uluslararası ve ulusal hukuk, büsbütün uygulanamaz olan sosyal politika talep listesi olarak görülen şeylerden oluşur. Avrupalılar, bunların sosyal hedeflerin ifadeleri olduğunu söyleyen bu tür yasaları meşrû görürler. Amerikalılar da buna, bence haklı olarak, bu uygulanamaz umutların, hukukun üstünlüğü kuralını aşındırdığı cevabını verirler.

Bu teori ve pratik halkasını doğrultabilmenin [teori ile pratik arasındaki çelişkileri giderebilmenin] tek yolu, ulus-devletten daha yüksek bir düzeyde gerçek bir demokratik hükûmetin varolmasına bağlı olacaktır. Böylesi bir küresel demokratik hükûmetin, bir yandan uluslararası toplumun iradesini gerçekten tecessüm ettirebileceği, öte yandansa, bunun çeşitli elitler ya da çıkar grupları tarafından bilinçli bir şekilde yanlış yorumlanmasını ya da kötüye kullanılmasını önlemeyi garanti altına alacak prosedürlere ilişkin ihtiyatî tedbirleri de hayata geçirebilecek bir yapıya sahip olacağı söylenebilir. Bunun ayrıca, barışı korumak ve çoktarafli koalisyonları ayakta tutmak amacıyla yapılan özel ve geçici düzenlemelerin yanı sıra, bugün varolmayan uygulama yetkilerine de sahip olacağı varsayılabilir.

Bazı Avrupalılar, ICC veya Birleşmiş Milletler'e bağlı çeşitli kurumlar gibi daha küçük uluslararası kurumların istikrarlı bir şekilde artıyor olmasının, bir gün, demokratik dünya hükûmetini andıran bir şeyin kurulmasıyla sonuçlanacağına inanıyorlar. Kanımca, siyâsî hayatın içine girildikçe, bu tür bir şeyin gerçekleştirilme şansının sıfıra yakın bir ihtimal olduğu daha iyi anlaşıyor. Uluslararası kurumlar açısından inşa edilmesi pratikte mümkün olabilecek şey, meşrû ya da demokratik olmayacaktır; meşrû ya da demokratik olacak bir şeyse inşası mümkün olmayacak bir şeydir. İyi veya kötü şu an sahip olduğumuz uluslararası kurumlar, ulus-devletin üstünde uluslararası bir meşruiyet boşluğunun varolduğu bir ortamda yalnızca kısmî çözümler önerebilecektir. Ya da başka türlü söylemek gerekirse, bu kurumlar, ne kadar meşrû olurlarsa olsunlar, bunlar, ulus-devletlerin meşruiyetlerini belirleyen ilkelere ve ulus-devletlerle müzâkere ettikleri sözleşmeler çerçevesinde belirlenen ilişkilere bağ(ım)lı olmak zorunda kalacaklardır.

Bu Farklılıklar Niçin Varoluyor?

Yukarıda zikrettiğimiz makalesinde Robert Kagan, ABD ile Avrupalılar arasında uluslararası hukuk konusunda varolan görüş ve yaklaşım farklılıklarına ilişkin *realpolitike* dayalı bir açıklama biçimi geliştiri-

yor: Avrupalılar, ABD'den daha güçsüz oldukları için uluslararası hukuka ve normlara uyulması gerektiği görüşünü savunmayı tercih ederlerken; ABD, sadece askerî güç açısından değil, aynı zamanda ekonomik, teknolojik ve kültürel güç açısından da dünyanın herhangi bir ülkesinden de, (AB gibi) bir ülkeler grubundan da dikkat çekecek şekilde daha güçlü olduğu için unilateralizmi (tektaraflılığı) tercih ediyor.

Bu argüman ne/reye kadar uzatılırsa uzatılsın pek çok bakımdan büyük anlamlar ifade eden bir argümandır. Diğer ülkeleri etkilemekten çok diğerlerinin yaptıkları üzerine bir şeyler söyleyen ve yapan küçük, güçsüz ülkeler, doğal olarak, en güçlü ülkelerin güçlerinin sınırlandırıldığı bir normlar, yasalar ve kurumlar dünyasında yaşamayı tercih ederler. Ya da tam tersi bir şekilde, ABD gibi dünyanın tek süpergücü olan bir ülke, doğal olarak eylem özgürlüğünün olabildiği ölçüde sınırlanmamasını görmek ister.

Ancak güç politikaları açısından bakıldığında bu argüman; nereye kadar götürülürse götürülsün doğru bir argüman olmasına rağmen, ABD ve Avrupa'nın, ki burada dünyanın diğer ülkelerini zikretmek gerekmiyor, neden farklı görüşlere sahip olduğunu açıklayabilmek için yeterli bir argüman olmaktan uzaktır. Yukarıda da dikkat çekildiği gibi, ABD'nin tekyanlı, Avrupalıların çokyanlı örüntüsü [modellerin/yaklaşım biçimleri] esas itibarıyla güvenlik / dış politika sorunları, ikincil derecede ise çevre ile ilgili meseleler için geçerlidir; oysa ABD, ekonomik alanda, küresel ekonomi üzerindeki hakimiyetine rağmen (belki de bu hakimiyeti dolayısıyla) çokyanlı kurumların içinde bulmuştur kendisini.

Dahası, ABD ile Avrupalıların sahip oldukları güç'lerde gözlenen farklılıklara işaret etmek, kısaca bu farklılıkların neden var olduğu sorusunu sormayı icap ettiriyor. AB ülkeleri bir bütün olarak 375 milyon nüfusa ve 9.7 trilyon ABD doları gayr-sâfi millî hâsıla'ya sahip; buna karşılık ABD'nin 280 milyon nüfusu ve 10.1 ABD doları gayr-ı sâfi millî hâsıla'sı var. Avrupa, savunma harcamalarına ABD ile eşit düzeylerde para ayırabilecek bir güce sahip ama böyle yapmamayı tercih ediyor. Avrupa, ortaklaşa olarak savunmaya sadece 130 milyon ABD doları harcarken

-ki bu miktar gittikçe azalıyor-, ABD, savunmaya 300 milyar dolar harcıyor; ABD'nin savunmaya yaptığı harcama, dramatik bir şekilde artış göstermektedir ve gösterecektir. 11 Eylül sonrasında Başkan Bush'un talebiyle ABD'nin savunma harcamalarında gerçekleşen istikrarlı artış, İngiltere'nin savunmaya ayırdığı toplam bütçeden daha fazladır. 2002 yılında Avrupa'nın daha muhafazakâr bir yöne kaymasına rağmen, hiçbir sağcı aday ya da merkez-sağdaki hiçbir aday, savunma harcamalarının önemli oranlarda artırılması gerektiği yönünde bir kampanya yürütmüyor. Avrupa'nın sahip olduğu gücü kullanma kabili-

yeti, hiç kuşkusuz ki, AB'nin mevcut karar verme sisteminin yol açtığı Avrupa'nın kolektif eylem sorunları nedeniyle büyük ölçüde zayıflamıştır. Ancak daha iyi kullanılabilir bir askerî güç yaratmada başarısız olunması,

açıkça siyâsî ve normatif ["ahlâkî"] bir sorundur.

Öte yandan, her küçük ve zayıf ülkenin ABD'nin tekyanlı politikalarından aynı derecede rahatsız olduğu söylenemez. Tuhaf bir şekilde Soğuk Savaş dönemindeki tersi politikalar izleyen Ruslar, Amerika'nın Anti-balistik Füze Anlaşması'ndan çekilmesi konusunda Avrupalılardan çok daha az rahatsız olmuşlardı; çünkü bu anlaşma ofensif stratejik nükleer güfte büyük kesintiler yapılmasını mümkün kılıyordu. Avustralya ile Yeni Zelanda, ABD'nin tarımsal yardımlarından doğrudan etkilendikleri için tabii ki ABD'nin uluslararası ticârî anlaşmalara uymasını istiyorlar; ama ABD'nin güvenlik politikalarını uluslararası normlara uygun ve bağımlı hâle getirmemesinden AB üyesi ülkelerin çoğuna kıyasla daha az ahlâkî tepki göstermişlerdir.

Bu nokta, bizi, Avrupalıların uluslararası düzeni neden Amerikalılardan oldukça farklı şekillerde gördüklerine ilişkin diğer nedenler üzerinde durmaya götürüyor. Burada kritik önem arzeden bir faktör, Avrupalıların önceki kuşakla entegre olması tecrübesidir. Egemenliğin yitirilmesi, Avrupalılar için soyut, teorik bir mesele değildir; sağlık ve güvenlik standartlarından, lokal kontrolden, sosyal politikalara ve millî paralara kadar pek çok alanda egemenliklerini istikrarlı bir şekilde Brüksel'e devrediyorlar. Bu mazoistik tecrübeyi tekrar tekrar yaşadıkları sonra

insan, Avrupalıları, herkesi, sigarayı bırakmanın verdiği acıları yaşamaya çağıran sigarayı bırakan eski sigara tiryakilerinin durumuna benzetiyor.

Uluslararası düzen konusunda ABD ile Avrupa arasındaki son önemli farklılık, Avrupalıların inançlarıyla ve pratikleriyle ilgili değil; Amerika'nın ayrık-sı, kendine özgü ulusal tecrübesi ve bu tecrübeden zühur eden istisnâilik / imtiyazlılık duygusu ile ilgilidir. Sosyolog Seymour Martin Lipset saygın meslek hayatının uzunca bir bölümünü, ABD'nin, Avrupa'dan, Kanada'dan, Avustralya'dan, Yeni Zelanda'dan ya da Japonya'dan önemli ölçüde farklı olan politikalar ve kurumlar geliştirerek, gelişmiş demokrasiler arasında nasıl dışta kaldığını açıklamakla geçirmiştir. (5) İster refah, suç, regülasyon ve eğitim [gibi iç politika] meselelerinde olsun, isterse dış politika sorunlarında olsun, Amerika'yı diğerlerinden kesinkes ayıran önemli farklılıklar vardır: ABD, diğer demokrasilerden daha çok anti-devletçi, bireyci, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"ci ve eşitlikçidir.

ABD'nin bu istisnâilik duygusu, diğer demokratik kurumlarını ve bunların meşrûyetlerini de içerecek kadar geniş bir alana yayılır. Avrupa'nın eski toplumlarının çoğunun aksine, ABD, siyâsî bir fikir temeli üzerine kurulmuştur. Ülkenin kurulmasından önce bir Amerikan halkı ya da Amerikan ulusu yoktu: Ulusal kimlik; dînî, kültürel, ırkî ya da etnik temellere dayalı olmaktan çok, *civic* [sivil / yurttaşlık ilkesine / ortak paydasına dayalı] bir kimlikti. Dünyanın en eski ama hâlen varlığını sürdüren demokrasisi olan, geçici siyâsî bir uzlaşma olarak görülmeyen tek bir Amerikan rejimi vardı. Bu, Avrupalıların, daha eski bir kimlik kaynağı olarak ayrık-sı ve özgün olarak değerlendirdikleri, ABD'nin siyâsî kurumlarına, dâimâ dînî bir saygıyla, hassasiyetle yaklaştıkları, sahiplendikleri anlamına gelir. 11 Eylül'ün hemen akabinde Amerikan bayrağının ülke genelinde yaygınlaştırılması ve dalgalandırılması, Amerikalıların bu derinden hissettikleri yurttaşlık duygularının en son tezâhürüdür.

Dahası, Bağımsızlık Bildirgeleri ve Anayasaları Amerikalılar için, sadece Kuzey Amerika kıtası üzerindeki meşrû (legal = hukûkî) – siyâsî düzenin teme-

li değildir; aynı zamanda, evrensel değerlerin somutlaşmasıdır ve bunlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin sınırlarının çok çok ötesine taşan, bütün bir insanlık için önem arzeden şeylerdir. Amerikan doları yasa-sında, her şeyi görmeye kâdir olan büyük primadin altında *novus ordo seclorum* (bütün çağların yeni düzeni) yazılı bir ibare yer alır. Başkan Reagan, sık sık Vâli Winthrop'a gönderme yaparak ABD'den "tepeden etrafa ışık saçan şehir" olarak sözettiğinde, Reagan'ın sözleri pek çok Amerikalı'nın yüreğinde derin titreşimler oluşmasına yol açmıştır. İşte bu durum, Amerikalıların, zaman zaman, kendi ulusal çıkarlarını insanlığın çok

daha kapsamlı çıkarlarıyla karıştırmalarına yol açan tipik Amerikan davranışı sergilemelerine neden olmaktadır.

Avrupa'nın -ve bu bağlamda, Japonya gibi gelişmiş Asya ülkeleri-

nin- durumu, oldukça farklı bir görünüm arzeder. Avrupalılar, demokratik rejimlere kavuşmadan çok önceleri ortak tarihlere sahip halklardı. Birbirinden farklı rejimlerin gelip gitmesine tanık olmuşlardı; ki, bu rejimlerden bazıları, hâlen hafızalarda canlılığını koruyan insanlıkdışı cinâyetlerin gerçekleştirilmesinden sorumluydu. Amerika'da hayli yaygın olan bu tür bir yurtseverlik, Avrupa'nın pek çok ülkesinde pek hoş karşılanmaz: Almanlar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıllardır çocuklarına Alman bayrağını gösteri aracına dönüştürmemelerini ya da futbol maçlarında gürültülü tezahürâtlar yapmamalarını öğretilmişlerdi. Fransızlar, ve farklı bir şekilde de olsa, İngilizler dünyada daha büyük ulusal misyon duygusuna sahip olmayı sürdürürlerken, diğer bazı Avrupa ülkelerinin, kendi siyâsî kurumlarını, dünyanın diğer tüm ülkelerinin benimsemeleri gereken evrensel modeller olarak gördüklerini söylemek yanlış olmaz. Gerçekten de pek çok Avrupalı, kendi ulusal kurumlarının, uluslararası kurumlardan daha düşük bir meşruiyete sahip olduğunu, Avrupa Birliği'nin bu bağlamda orta bir yer işgal ettiğini düşünmektedir.

Bunun nedenlerini anlayabilmek hiç de zor değildir. Avrupalılar, 20. yüzyılın ilk yarım yüzyıllık kanlı tarihini, ulusal güvenliğin küstahça tecrübe edilmesinin doğrudan bir sonucu olarak yaşanmış bir tarih olarak değerlendirirler. Avrupa Birliği olarak adlan-

dırdıkları 1950'li yıllardan bu yana inşâ etmeye çalıştıkları "ev"i, bu tür egemenliklerin bir kez daha kontrolden çıkarak her şeyi altüst edecek şekilde yayılmasını önlemek amacıyla, bu egemenlikleri, bilinçli bir şekilde çok katmanlı kurallar, normlar ve düzenlemeler içine gömdükleri gözleniyor.

AB; gücü, Avrupa'nın sınırlarının ötesine taşıyacak ve yansıtacak bir mekanizma haline gelebilir ama Avrupalılar, AB'nin amacının, çoklukla, güç politikalarını aşan bir amaç olduğunu düşünüyorlar. Başka bir deyişle, AB projelerinin, tarihin sonunda son insan için rahat bir yaşama mekânı icat etmek olduğunu görüyorlar.

Avustralya'nın ulusal tecrübesi, onu, ABD ile Avrupa arasında bir yere yerleştirir. Britanya'nın lokal sömürgesi olan Avustralya, ABD gibi, devlet otoritesine karşı gerçekleştirilen bir devrimle doğmamıştır; bu yüzden, Avustralya, ABD'nin anti-devletçiliğini ve yüksek otoriteye karşı kuşkulu yaklaşımını aynı ölçüde paylaşmaz. Her ne kadar yeni bir yerleşim merkezi olmuş olsa da, Avustralya'nın ulusal kimliği, Amerika'ya kıyasla, yeni demokratik siyâsî kurumlara daha az belirgin şekillerde bağımlı olarak gelişmişti. Dahası, geniş coğrafyası ve tarihsel kökenleri, Avustralya'nın, istisnâî kurumlara sahip olduğu duygusunu geliştirmesine izin vermemiştir.

Öte yandan, ulusal egemenlik, Avustralya için Avrupa ülkelerinin çoğundan çok daha önemlidir. Avustralya, Orta Avrupa'da olduğu gibi, kendi egemenliğini, felâketle sonuçlanacak şekilde sınırsız olarak kullanmak gibi bir tecrübe yaşamamıştı hiçbir zaman. Daha ziyade, kendi egemenliğinin Japonya tarafından tehdit edildiğini görmüş ve Amerikan gücünün yardımıyla bu tehditten kendisini kurtarma ihtiyacı hissetmişti. Avustralya'nın içinde bulunduğu çevre, hem siyâsî olarak, hem de kültürel olarak bir hayli çeşitlilik arzeden bir çevredir. Geleneksel güç politikaları, Doğu Asya'da hayatın bir gerçeği olmayı halen sürdürüyor; bölgedeki devletler arasındaki ilişkileri düzenleme gücüne sahip AB ile karşılaştırılabilir belirleyici bir kurumlar ve normlar çerçevesi yoktur. Küçük bir güç olarak Avustralya, özellikle de ekonomik alanda kurallar ve kurumlarla sınırlanmış daha büyük güçlere; ama güvenliği[ni koruyabilmek] için nihâî olarak Amerikan gücüne bağımlıdır. Bu nedenle, 11 Eylül'den sonra ABD'ye Avustralya tarafından yöneltilen eleştirilerin Avrupa'dan gelen eleştirilerden daha yumuşak olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Tarihin Sonu'nda mıyız?

Bu nokta, başlangıçta ortaya attığımız ve aynı zamanda ABD ile Avrupalılar arasındaki anlaşmazlıkların önemli kaynaklarından biri olan meseleye bizi tekrar döndürmektedir. Avrupalılar, tarihin sonunda yaşadıklarını söylerken kesinlikle haklılar; burada sorun, dünyanın geri kalan kısmının tarihin neresinde oldukları sorunudur. Elbette ki, pek çok dünya ülkesi, ekonomik büyümeden de, istikrarlı bir demokrasi-den de ve barıştan da yoksun olduğu için tarihin batıklığına saplanmış durumdadır. Her ne kadar tarihte, Irak ve onun çok çok ötesindeki ABD gibi ülkeler arasında gerilimler ve çatışmalar yaşanabilmekteyse de, büyük güçler arasında büyük savaşların yaşanma ihtimali birdenbire ortadan kalkmıştır.

ABD'ye meydan okuyacak demokratik olmayan yeni büyük güçler kesinlikle yok; belki Çin bir gün böyle bir ülke konumuna gelebilir ama henüz ortada görünür bir şey yok. Bununla birlikte, kitle imhâ silahlarıyla donanan terörist bir örgüt [el-Kaide kastediliyor], elbette ki bu bağlamda farklı bir meseledir: Her ne kadar bu örgüt, küçük bir tarihsel oyuncu olsa da, potansiyel olarak kullanabileceği teknolojik kapasite, dünya ölçeğinde bir tehdit olarak ciddiye alınmayı zorunlu kılacak bir kapasitedir. Gerçekten de, böylesi bir örgüt, belli şekillerde, nükleer silahlara sahip süpergüçlerden çok daha ciddi meydan okumalar geliştirme tehlikesi taşıyor; çünkü nükleer silahlara sahip süpergüçler, büyük ölçüde caydırılabilir ve ulusal bir intihara kalkışma işine soyunamazlar. Bu tehlike meselesinde temel sorun, kitle imhâ silahlarına sahip düşman terörist örgütlerin artık kalıcı bir gerçeklik haline geldiği 11 Eylül sonrası dönemde dünyanın köklü bir şekilde değişip değişmediği sorunudur. Pek çok Amerikalı, açıkça böylesi bir şeyin sözkonusu olduğunu düşünüyor ve Saddam Hüseyin gibi bir liderin nükleer silahlara sahip olduğu zaman, çaresiz bir adamın tek kurtuluş yolu olarak bu silahları teröristlere vereceğine inanıyor. Tıpkı Başkan Bush gibi onlar da, bunun, sadece ABD için değil, aynı zamanda bir bütün olarak Batı uygarlığı için bir tehdit olduğu kanısındalar. [Bush'un] düşmandan önce saldırıya geçme (preemption) doktrinini geliştirmesine ve ABD'nin dünyada tektaraflı olarak güç kullanmaya daha fazla istekli davranmasına neden olan şey, bu tehdidin ciddiyetidir.

ABD'nin aksine pek çok Avrupa ülkesi, 11 Eylül saldırılarının, Üsâme bin Ladin'in şanslı olduğu ve

tam hedeften vurduğu olmuş ve bitmiş türden bir olay olduğuna inanıyor. Ancak 11 Eylül'den sonra alarm durumunun ve savunmaya ve saldırıları önlemeye dönük önlemlerin artırıldığı gerçeği de gözönünde bulundurulduğunda el-Kaide'nin gelecekte benzer başarılı eylemleri gerçekleştirme ihtimali küçüktür. Avrupalılar, Saddam Hüseyin'in nükleer silahları teröristlere verme ihtimalinin zayıf olduğuna ve hâlâ caydırılabilirliğinin geçerliliğini koruduğuna inanıyorlar. Dolayısıyla Irak'ın işgali gereksizdir; tıpkı Körfez savaşından sonra olduğu gibi Saddam Hüseyin'i kontrol altında tutmak (containment politikası) yine işe yarayacaktır. Ve son olarak, Avrupalılar, Müslüman teröristlerin Batı'ya karşı genel bir tehdit oluşturmadıklarına; ama Ortadoğu'da ve Körfez'deki ABD politikalarının bir sonucu olarak ABD üzerinde yoğunlaştıklarına inanıyorlar.

Demokrasi'nin Geleceği

Bu kısa vadeli tehditleri atlattığımızı varsaydığımızda, görünebilir bir gelecekte dünya politikasında önemli bir rol oynamaya devam edecek ABD ile Avrupalılar arasındaki mevcut çatlak'ta mesele edinilmesi gereken çok daha büyük bir ilkenin varolduğunu göreceğiz. Bu ilke, bizzat demokrasinin keyfiyeti (nature) ile ilgili olmak zorunda olan bir ilkedir. Hızla küreselleşen bir dünyada, demokratik meşruiyetin tam yeri neresi olacaktır, öyleyse? Şimdi ve sonsuza dek sadece ulus-devlet düzeyinde mi varolacaktır; yoksa gerçek anlamda demokratik uluslararası kurumların gelişebileceğini tahayyül etmek mümkün müdür? Mevcut uluslararası kurallar, normlar ve örgütlerdeki gözlenen kargaşa, bir gün, gerçek küresel yönetim yönünde bir dizi geçici düzenlemelerden çok daha kalıcı bir şeye evrilebilecek mi? Ve eğer böylesi bir şey söz konusu ise, bu durumda, bu kurumları kim dizayn edecek?

Daha önce de ifade ettiğim gibi bu konuda benim görüşüm şu: Demokrasinin uluslararası düzeyde gerçekleştirilebileceğini tahayyül edebilmek son derece zordur ve böylesi uluslar arası kurumlar yaratma girişimleri, ulus-devlet düzeyinde varolan gerçek demokrasiyi aşındıracak ters (perverse = sapkın, çökertici) etkilere neden olacaktır; böyle düşünmemin elbette ki pek çok nedeni var. Buna kısmen istisna teşkil eden tek örnek, Euro'ya geçilmesi ve Nice Sözleşmesi gereği planlı genişleme uygulamasıyla birlikte siyâsî bir proje olarak ilerlemeye, mesafe katetmeye de-

vam eden Avrupa Birliği'dir. Ne ki, AB deneyimi, bir şekilde, benim görüşümü doğruluyor: AB düzeyinde gözlenen önemli bir "demokratik açık" vardır; ki bu, üye ülkeler düzeyindeki mevcut demokratik açık'ları da şiddetle artırmaktadır. İşte bu, Brüksel'deki kılını kıpırdatmak, oturdukları yerden kalkmak istemeyen bürokratların lehine lokal güçlerin zayıflaması ve zayıflatıcısı olarak görülen AB'nin entegrasyonunun daha fazla genişletilmesine karşı verilen 'karşı tepkilerin' çoğunun temel nedeni ve kaynağıdır. Farklı beklentilere ve deneyimlere sahip olan Doğu Avrupa ülkelerini AB'ye dahil edecek bir sonraki AB genişleme toplantısından ve sürecinden sonra bu problem daha da şiddetlenecektir.

Kitle imhâ silahlarıyla donanan teröristler tarafından tehdit edilen bir ulusun tek taraflı olarak kendini savunma hakkı olmadığını iddia etmek de prensip olarak mümkün değildir. Elbette ki, böylesi bir tehdidin gerçekten varolup varolmadığını tartışmak meşrûdur. Ama eğer böyle bir tehdit varsa, bu durumda, bir hükümetin kendini savunmak için uluslar arası yasalara bağımlı kalmasını savunmak bir sorumsuzluk örneği olacaktır.

Ama ABD, uluslararası kurumlara meşruiyetini kazandıran daha geniş demokratik bir uluslararası toplumun varolduğu ilkesini kabul etmeyi, haklı olarak, reddederse, bu durumda, dünyanın en güçlü demokratik ulus-devleti olarak ABD, bu davranışının sonuçlarını ve algılanma biçimlerini dikkatle hesaba katma ihtiyacı duyacaktır. ABD'nin kendi çıkarları, kendisini içinde bulduğu kapsamlı ortak anlaşmalar ve kurumlar çerçevesinde karşılıklı münasebetler geliştirme ihtiyacını dikte eder. Askerî alanda hali hazırda varolan tek taraflı eylemin sunduğu fırsatlar, ticâret ve finans alanlarındakiler kadar geniş ve kapsamlı değildir. Başa çıkılması zor kolektif eylem problemleri yaratan standartlar, serbest ticaret, finansal akış ve hukûkî saydamlık gibi küresel ölçekli kamusal iyi'ler ve çevrenin tahrip edilmesi, suç ve cinayet olayları, uyuşturucu trafiği gibi küresel ölçekli kamusal kötü'ler vardır. Bu problemlerden bazıları, ancak dünyanın en güçlü ülkesi bu kamusal iyi'leri sunmakta ya da bunların sunulmasını sağlayan kurumları örgütlemekte -ki, ABD, daha önceki dönemlerde bunları yapmak için bir hayli can atıyordu- öncülük rolü üstlendiği zaman çözümlenebilir.

ABD'nin özellikle de güvenlik alanında egzersiz ettiği devâsâ güç marjini, ona, bu gücü ihtiyatlı ve basîretli bir şekilde kullanma konusunda özel sorumlu

luklar yüklüyor. Robert Kagan, Amerika'nın kurucu babalarının "insanlığın görüşüne derin saygı gösterilmesi" olarak söyledikleri şeyin gösterilmesi, hayata geçirilmesi ihtiyacından söz ediyor. Ama Kagan'a göre bu söz veya davranış biçimi, Amerika'nın amaçlarına ve hedeflerine destek verme önerilerini hiç de saygılı olmayan bir şekilde reddetmekten başka bir şey ifade etmez. Bu amaçların ve hedeflerin, bir şekilde, Amerikalı olmayanların fikirleri tarafından şekillendirilebilmesi gerektiği pek de açık değildir.

Kanımcı, gerçek ölçüde "derin saygı" gösterecek az çok ılımlı bir Amerikan dış politikası en az şu unsurlardan oluşmalıdır:

Birincisi: Eğer ABD, terörizme karşı politikasını **önceden saldırı** politikası yönünde değiştirecekse, bu durumda, pek çok şeyin yanısıra bu yeni doktrinin sınırlılıklarını gösteren daha kapsamlı bir strateji geliştirme konusunda uzun uzadıya kafa yormalıdır. Bu tür bir güç kullanımını haklılaştıracak ne tür tehditler vardır ve ne tür kanıt standartları mevcuttur? Öyle zannediyorum ki, ABD, şer ekseninin üç ayağından en azından ikisine taktaraflı olarak saldırmayı düşünmüyor; eğer gerçek buysa, neden bunu açıklamıyor? ABD, terörizm ve kitlesel imhâ silahları konusunda ölesiye bir korku süreci yaşıyor. Gelecek tehditler konusunda çok daha gerçekçi değerlendirmeler yapılması, bir yandan, askerlerin savaşa hazır beklemelerini mümkün kılarken, öte yandan da, önceden saldırı uygulamasının önüne set çekecek [bu yola başvurulmamasını gerektirecek]tir.

İkincisi: ABD, karbon sızması gibi küresel ölçekli kamusal kötülüklerden bir şekilde sorumlu olduğunu kabul etmelidir. Kyoto Protokolü, pek çok açıdan son derece çatlak bir belgedir ve karbon sızmaları ile gözlenen küresel ısınma arasında var olduğu söylenen irtibat kesin olarak ispatlanabilmiş değildir. Öte yandan, bunun aksi de [yanlış olduğu da] kanıtlanamamıştır. Dolayısıyla bu iddianın doğru olma ihtimaline karşı tedbir almak ihtiyatlı ve basiretli bir davranış olacaktır. Küresel ısınmanın ötesinde, ABD'nin enerji kullanımından neden mevcut vergi oranlarından çok daha fazla vergi kesmesi gerektiğini kanıtlayan pek çok sebep var: Her on yılda bir savaş yapmanın dış dünyada ABD hakkında oluşan olumsuz imajın bedelini ödemek ya da dolayısıyla Orta Doğu petrol rollerinin kapısını daima açık tutmak; alternatif enerji kaynaklarının geliş(tiril)mesini teşvik etmek; ve 11 Eylül olayından sonra ABD'nin hiç de özel bir dostu olmadığı anlaşılan Suudi Arabistan'la başedebilecek politikalar geliştirebilmek için uygun ortam-

lar yaratmak. Amerikalılar, uluslararası anlaşmaların gereği olarak ciddi ekonomik fedakârlıklarda bulunmaları gerektiğine iknâ olmamış olabilirler ama böyle yapmanın yeteri kadar kendi çıkarlarına olduğunu görürlerse, Amerikan halkı yine benzer bir konumu benimsemeye iknâ edilebilir.

Son olarak: Bu yılın başlarında alınan çelik ve tarıma destek kararlarından geri adım atılmalıdır. Washington'daki hiç kimse, ilk planda bu kararların siyâsî yarar elde etme amacından başka bir kaygıyla alınmadığını inkâr etme numarasına yatamaz! Ve küresel ekonomiyle ilintili herhangi önemli bir meselede ABD'nin devreden çıktığı bir durumda ABD'nin liderliğini sürdürebileceğinden söz edilemez. Şu an Ticâreti Teşvik Otoritesi (TTO) resmen hayata geçtiği için, ABD, TTO'yu, etkin bir şekilde hareket edebilmekte bir aracı olarak kullanmaya ihtiyaç hissetmektedir.

2002 yılı içinde patlak veren ABD ile Avrupalılar arasındaki çatlak, sadece mevcut Amerikan yönetiminin üslûbunu ya da 11 Eylül sonrasında oluşan dünyanın durumunu yansıtan geçici bir problem değildir. Bu "çatlak", aynı zamanda, fiilî kurumlarının şaşırtıcı bir şekilde birbirine benzer hale getirildiği daha geniş ve genel anlamda Batı uygarlığı içindeki demokratik meşrûiyetin yerine ilişkin ortaya çıkan görüş farklılıklarının da bir yansımasıdır. Esas itibarıyla ilke farklılıklarına dayalı bir sorun olan bu mesele, küresel düzlemde varolan "demokratik açık"ı nihâî olarak pratik bir çözüm bulunamaması nedeniyle temelde çözülmemiş bir meseledir. Bununla birlikte bu mesele, egemen ulus-devletler sistemi içinde ABD'nin ılımlı bir tavır geliştirebilmesi ölçüsünde hafifletilebilir. ■

Dipnotlar

- 1-"Time to Stop Being America's Lapdog", [The] *Observer* gazetesi [Londra], 17 Şubat 2002.
- 2-Thierry Meyssan, *L'Effroyable Imposture (The Horrifying Fraud)*.
- 3-Robert Kagan, "Power and Weakness", *Policy Review*, s. 116 (Haziran-Temmuz 2002).
- 4-John van Oudenaren, "E Pluribus Confusion", [The] *National Interest*, s. 65 (Güz 2001): 23-36.
- 5-Seymour Martin Lipset, *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword* (New York: W. W. Norton, 1995). Bu konu, yazarın şu kitaplarında da işlenir: *Political Man: The Social Bases of Politics*, 2. baskı, (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1981); *The First New Nation* (NY: Basic Books, 1963); ve *Continental Divide: The Values and Institutions of the United States and Canada* (NY & Londra: Routledge, 1990).

Not: Köşeli parantezler bana aittir. Y. K.

FİLİSTİN'DE YOL AYRIMINA DOĞRU

İSRAİL GAZZE'YE, AMERİKA IRAK'A MI?

SEFER TURAN

Geçen Nisan ayında İsrail askerleri Batı Şeria'yı tamamen işgal edip Filistin lideri Yaser Arafat'ı Ramallah'taki karargahına hapsedtiklerinde dünya kamuoyunun vicdanı az da olsa harekete geçmiş ve özellikle İslam dünyasında İsrail'e yönelik protestolar tertip edildiği gibi dünyanın diğer ülkelerinde de İsrail kınanmıştı. Ancak ne İslam dünyasındaki tepkiler ne de diğer ülkelerdeki protestoların boyutları, Filistin'de olup bitenleri asla yansıtmayacak şiddette olmadı.

Dünyanın sessiz kalışına rağmen Filistin halkı, kendi topraklarında onurlu bir hayat için direnişten vaz geçmedi. Bu süre içinde İsrail'in uygulamalarının, Filistin halkını sindiremediği gibi, aksine daha da radikalleştirdiğini gözlemliyoruz. Şöyle ki, Filistin lideri Yaser Arafat Oslo barış anlaşmasını imzalayıp İsrail'le masaya oturduğunda Filistin içinden buna büyük tepkiler geldi. Şam'da bir araya gelen Filistinli 10 örgüt, açık bir tavırla Oslo sürecine karşı çıktı. Oslo karşıtlığının başını ise Hamas çekiyordu. Hamas bugün Arafat liderliğindeki el Fetih'le birlikte Filistin'in en büyük örgütü. Özellikle Gazze Hamas'ın kalesi. Hamas, Filistin direnişinde yöntem olarak İntifada'dan yana tavır koydu. **"İsrail işgali bitinceye kadar silahlı mücadele"** çizgisini benimsedi. Ve bu çizgiyi her defasında açıklamaktan geri kalmadı. Hatta İkinci İntifada'nın başladığı tarihe kadar geçen süre içerisinde bile bir taraftan Filistin yönetimi ile çatışmamaya gayret ederken diğer taraftan da İsrail işgaline karşı silahlı mücadeleden geri kalmadı. Aslında yaptığı son derece zor bir işti. Çünkü o dönemde İsrail askerlerine karşı yapılacak her silahlı eylemin sonunda, İsrail askerinden önce Filistin polisi ile karşı karşıya gelmek durumundaydı. Durum bu şekilde devam ederken 2000 yılı eylül ayında Filistin

tarihinde önemli bir olay yaşandı. Ariel Şaron, Mescid-i Aksa'ya girerek "burası bizim" mesajı vermeye çalıştı. Oysa Mescid-i Aksa'nın kutsallığının bu şekilde çiğnenmesi Filistinliler açısından "kırmızı çizgiyi" geçmek anlamı taşıyordu. Filistin halkı Mescid-i Aksa'ya olan bağlılığını vurgulamak için İkinci İntifada'yı başlattığında Filistinli bütün gruplar buna destek verdi. Arafat'ın lideri olduğu el Fetih dahil. Aslında İkinci İntifada, el Fetih içinde büyük bir dönüşümü de beraberinde getirdi. Örgütte işgale karşı silahlı mücadeleyi destekleyenler daha etkili olmaya başladı. Çünkü aksi takdirde, el Fetih sokaktaki hakimiyetini kaybetmek üzere olduğunu hissediyordu. Bunun neticesinde de intifadanın ilerleyen günlerinde el Fetih içinde **"el Aksa Tugayları"** adlı silahlı örgüt Hamas'ın askeri kanadı İzzeddin Kassar'la birlikte İsrail'e karşı meydan okumaya ve İsrail hedeflerine etkili saldırılar yöneltmeye başladı. Yani el Fetih'in silahlı kanadı sayabileceğimiz el Aksa Tugaylarının çıkışını, İsrail'in uyguladığı şiddet politikasının bir sonucu olarak görebiliriz.

İsrail'in Filistinlilere yönelik bu uygulaması kurumsal anlamda, Filistinli örgütleri Hamas çizgisine ittiği gibi Filistin halkını da İsrail'le barış olamayacağına ikna etmeye yeterli oldu. Bir zamanlar "belki barış içinde yaşayabiliriz" diyenler "asla barışın olacağına inanmıyoruz" demeye başladılar.

Filistin toplum olarak böylesine bir dönüşüm yaşarken İsrail ordusu geçen Mart ayının sonunda bardağı taşıran son adımını da attı Batı Şeria tamamen işgal edildi.

Arafat karargahına hapsedildi. Filistin kentlerinde sokağa çıkma yasağı ilan edildi. İnsanlar günlerce sokağa çıkamadılar. Beslenme sorunu ortaya çıktı. Hastaneler çalışmaz oldu. Yaralılar hastahanelere

gidemez oldu. İlaç sıkıntısı ortaya çıktı. Kısaca hayat Filistinliler için dayanılmaz bir durum aldı. (Ben bu yazıyı yazarken Nablus'u telefonla aramıştım "80 gün oldu dışarı çıkmadık" diyorlardı.)

Ancak bütün bu baskılar Filistin halkının direnme gücünü kırmaya yeterli olmadı. Filistinliler yazının başında değindiğimiz dünyanın sessizliğine rağmen, İsrail'in sınır tanımayan saldırılarına rağmen direnmekte ısrarlı olduklarını bir kez daha gösterdi. Bu arada önemli gelişmeler yaşandı. Öncelikli olarak şunun altını çizmek gerekiyor. Filistin halkı her ne kadar direnme noktasında azim gösterse de neticede onlar da "insan" oldukları için ve insan gibi yaşamak onları da hakkı olduğu için zaman zaman bıkıncılık içine girdi. Bunu farkedenden Filistin örgütleri, İsrail'e yönelik mücadele şeklinde bir değişime gitmeyi planladılar

Şöyle ki: Filistinlilerin "şehadet saldırısı" İsrail'in "intihar saldırısı" dediği saldırılar, İsrail halkını bunalıttığı gibi, o saldırıların faturası Filistinliler açısından da ağır olmaya başlamıştı. Çünkü Filistin her gün bir başka yerde patlayan canlı bombalar İsrail'in derinliklerini vurmaya başlayınca ve Tel Aviv'in kalbinde bombalar patlayınca ve en önemlisi her türlü önlemlerine rağmen canlı Filistinli fedailerin İsrail'in içlerine sızmasını önlemekte aciz kalınca ilginç bir yöntem izlemeye başladı: Saldırıcıyı gerçekleştirenlerin ailelerini cezalandırmak! Nitekim öyle de oldu.. İsrail ordusu geçen aylarda Filistinlilere ait evlere patlayıcı yerleştirerek havaya uçurmaya başladı. Filistinliler bunu savaş hukuku

veya ahlaki değerlerle bağdaşıp bağdaşmadığı şeklinde ele almıyorlardı. Çünkü İsrail'in hiçbir uygulaması hiçbir şekilde bu kapsamda ele alınacak gibi değildi. Zira son iki yıl içerisinde İsrail askerleri tarafından tam 19 bebek (çocuk değil!) öldürüldü. Sivillere ait evler bir biri ardından patlatılmaya başlanınca Filistin'li örgütler de taktik değiştirdi. Saldırı düzenleyen fedailerin isimlerini açıklamamaya başladı. Burada önemli bir gelişme daha yaşandı. Dediğimiz gibi, bütün bu olup bitenler Filistin halkının sosyal yaşantısını, ekonomik hayatın, kısaca günlük hayatını olumsuz etkilediği için Filistinli gruplar bir araya gelerek saldırıları durdurma eğilimine girdiler. Hatta Hamas lideri Şeyh Ahmet Yasin kameralar karşısına geçti ve "şehadet saldırılarını" durdurabileceklerinin sinyali verdi. Aslında durum şuydu. Filistinli gruplar bir araya gelmişler ve bir çok toplantının ardından "intihar saldırılarını" durdurma kararı almışlardı. Ahmet Yasin'in açıklaması da varılan bu anlaşmanın ilk yansımasıydı.

Ama Ahmet Yasin'in konuşmasından birkaç saat sonra... İsrail helikopterleri Gazze'ye bir hava saldırısı düzenledi ve Hamas'ın askerî kanat lideri Salah Şahada ile birlikte çok sayıda Filistinliyi öldürdü. Bunun üzerine Filistinli örgütler intikam yemini ettiler. Vardıkları anlaşmada yeniden rafa kalktı. Ve bu defasında bomba Tel Aviv'in göbeğinde patladı. İsrail art arda iki canlı bombayla sarsıldı. Birini İslami Cihad, diğerini Hamas üstlendi saldırıların. Filistinli örgütler İsrail'e "direnişimizi engelleyemez sin" demek istiyordu. Bunu pratikte eylemler yaparak söylüyor-

lardı. Nisan ayındaki saldırıda herkesin sorduğu bir soru vardı. "Acaba İsrail neden Gazze'ye girmiyor?" Aslında bu sorunun yanıtı Filistin'de son derece basit. Çünkü girdiği takdirde ne kadar kayıp vereceğini kestiremiyor da ondan! Zira Gazze, Batı Şeria'nın aksine Filistinlilerin daha derli toplu bir arada yaşadıkları bir bölge. Daha sınırları belli, Üstelik Hamas'ın da çok güçlü olduğu bir yer. O dönemde Filistinli gençler olası bir saldırı için hazırlıklıydılar. Geceleri kentlerin giriş çıkışlarını mayınlıyorlar, gündüzleri bu mayınları kaldırıyorlardı. Yani bir hazırlık vardı Gazze'de. Bir başka ifadeyle İsrail açısından Gazze'ye yapılacak saldırı ancak hava saldırısı olabilirdi. Hava saldırısını da zaten eksik etmiyordu. İsrail. Bu saldırıların sonuncusu 26 eylül'de gerçekleşti. İsrail Apaçileri Gazze'de bir aracı vurdu. Araçtakiler, İsrail askerleri tarafından öldürülen bir Filistinlinin cenaze töreninden geliyordu. İki kişi öldü 15'i çocuk 30 kişi yaralandı. Cesetler param parça olmuştu. Aynı gün İsrail askerleri Batı Şeria'da annesinin kucağındaki bir bebeği öldürdü. Bu iki olay Filistinlilerin İsrail'e olan nefretini bir kez daha artırdı. Hamas'ın önemli isimlerinden Abdul Aziz Rantisi "*İsrailileri her yerde öldüreceklerini*" açıkladı. Filistinli diğer örgütlerden benzeri açıklamalar geldi. Yani İsrail'in saldırıları Filistinli örgütleri sindirmiyor, tersine tutumlarının daha da sertleşmesine neden oluyor. Bu saldırıdan bir gün sonrasında ise İsrail hükümeti olası bir misilleme saldırısı beklentisi içine girerek ülke çapında olağan üstü hal ilan etti, güvenlik önlemlerini artırdı, ve Cuma günü Mescid-i Aksa'ya 40 yaşından

aşağı Filistinlilerin alınmayacağını açıkladı. Peki İsrail'in Gazze'ye yönelik bu saldırılarının özel bir anlamı var mı? Hamas'ın önemli siyasi isimlerinden İsmail Ebu Şeneb'e göre İsrail Gazze'ye top yekün bir saldırıya hazırlanıyor. Ve bu saldırı muhtemelen İntifada'nın üçüncü yıl dönümünde olacak. Yani eylül ayından sonra ...Son saldırılar da bir açıdan İsrail askerinin antremanı... Ebu Şeneb bu nu açıkça söylüyor. İslami Cihad da yine benzeri bir yaklaşım içinde... Ve Gazze'de İsrail'i ağırlamaya hazırlanıyor. Ebu Şeneb "İsrail askerleri buraya geldiklerinde tanklarının içinden çıkamayacaklar. Yani tankların içinde esir kalacaklar. Bu da Filistin Direnişi için yeni hedef noktaları olacak O zaman, hedef aramak için İsrail'in içlerine kadar gitme zahmetini katlanmayacağız" diye konuşuyor. Filistinlileri böylesine direnişe iten neden ise bir taraftan, bahsettiğimiz İsrail'in sert tutumu. Diğer taraftan da pratikte alınan sonuçlar. "2500 şehid verdik ama İsrail'in batı Şeria ve Gazze'de daha fazla toprağımızı işgal etmesinin önüne geçtik" diyor Ebu Şeneb. Dolayısıyla pratikte sonucunu aldıkları için Gazze'de daha fazla direniş göstereceklerine inanıyor. İslami Cihad'ın Gazze'deki önemli isimlerinden Muhammed El Hindi ise daha somut bir beklentisini ortaya atıyor: "İsrail şu anda Amerika'yı bekliyor. Amerika'nın Irak'a saldırmasını bekliyor. Amerika Irak'a saldırıldığında İsrail'de Gazze'ye girecek." Bu beklenti yadırganacak bir beklenti değil elbette. Amerika'nın terörizmle mücadele adı altında yürüttüğü uluslararası kampanyadan en fazla kendine çıkar sağlayan ülke olan İsrail

için Irak saldırısı elbette büyük bir fırsat olacak.

İşte bütün bu tartışmaların ve olası bir saldırı için hazırlıkların yapıldığı bir ortamda Filistin lideri Yaser Arafat Ramallah'ta karargahında mahsur. Bu defasında İsrail askerleri El Mukataa denilen karargahın bütün binalarını yıkmış geriye Arafat ve beraberindeki 250 kişinin bir arada bulunduğu küçük bina kalmış vaziyette. İçeride durum tam bir felaket. Yemek yok, su yok, elektrik yok, içecek yok, dışarıyla bağlantı yok. İşin en tuhaf tarafı ise İsrail'in izlediği politika! İsrail bir taraftan Arafat'tan, Filistinli örgütlere karşı daha sert mücadele etmesini istiyor. Bunu isterken de Arafat'ı anlattığımız koşullarda kuşatma altında tutuyor! Her tarafı yıkılmış dört duvar arasındaki Arafat'tan Filistinli örgütlerle savaşmasını istiyor! Daha da tuhafı böylesi bir mücadeleyi vermesi gereken Filistin polisinin alt yapısını vuruyor, polisleri tutukluyor! Şu anda Batı Şeria'da Filistin polis merkezlerinin tamamı İsrail askerleri tarafından yıkılmış durumda. Tutuklanan polis sayısını ise kimse bilmiyor. Bütün bu olup bitenler karşısında ise Filistin lideri Yaser Arafat her zaman söylediği sözünü tekrar ediyor " **Şehiden , Şehiden, Şehiden.** " Bu durumda Filistin halkı bir kez daha, liderleri etrafında toparlandı. Nitekim Arafat'ın karargahını yıkmaya başladıklarında ilk sert tepki Hamas'tan gelmiş ve Arafat'ın kılına dokunulmamasını istemişti. Oysa gerek Amerika gerekse de İsrail son dönemde Arafat' gitsin Filistinler yerine başka bir lider seçsin demişler ve Arafat'tan başka muhatap aramaya başlamışlardı. Filistin iç kamuoyunda da zaten öteden beri Filistin yönetimine ve Arafat'a yönelik eleştiriler vardı. Ama karargahının yıkımından sonra

sokağa dökülen Filistin halkı, 74 yaşındaki Arafat'a bir kez daha sahip çıktı ve "Filistinleri temsil edecek kişiyi Filistinliler seçer" mesajı verdi! İsrail'in uygulamaları o kadar çılgıncıdan çıktı ki batılı diplomatlar da artık yapılanları yorumlamakta zorluk çekmeye başladı. Nitekim Dış İşleri Bakanı Şimon Peres bir grup batılı büyük elçiyle görüştüğünde Peres " Arafat'ın karargahındaki İsrail askerlerinin İntihar saldırılarını önlemek için" olduğunu söyleyince İngiliz büyük elçisi " İntihar saldırılarını önlemekle karargahın işgal edilmesinin arasındaki ilişkiyi anlayamıyorum " diye yanıt verdi. Bütün bu olup bitenlerden şu sonuçları çıkarabiliriz: İsrail'in, Filistinlilere yönelik saldırıları devam ettiği müddetçe, İsrail askerleri Filistinlilere ait evleri havaya uçurdukça ve çocukları öldürmeye devam ettikçe Filistinliler bunun karşılığını vermeye azimli görünüyor. Durum böyle olunca da aldığı güvelik tedbirleri pek fazla işe yaramayacağına benziyor. Yaşanan gelişmeler ışığı altında olup bitenlere bakarak Filistin'in yarını için bir şeyler söylemek zor gibi görünüyor. Ama şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Eğer İsrail, Batı Şeria'da yaptığını Gazze'de de yapmaya kalkarsa yani Gazze'ye top yekün saldırı düzenlerse o zaman Ortadoğu gerçekten yeni bir dönemece girmiş olur. Şu anda bitmek üzere olan Oslo süreci de fiilen tarihe karışmış olur. Ondan sonra ne olur, bunu da zaman gösterir. Gazzeli Psikolog İyad Sirac olası bir saldırıda Filistin halkının ölümüne direneceğini şu cümleyle ifade ediyor: "İntifada Filistin halkının psikolojisini çok değiştirdi. Halkımızın kaybedecek hiçbir şeyi kalmadı... Halkımız şimdi şunu soruyor : Başkanımız esir, Yönetimimiz bozuk... Allah tan başka sığınacak kimimiz var". ■

TÜRKİYE-BATI İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ: STRATEJİK BİR PLANA DOĞRU

IAN O.LESSER - Z.KHALILZAD - F.S.LARRABEE

Türkçesi: MEHMET BABACAN

Türk toplumu, siyaseti ve ekonomisi geçtiğimiz on yıllar boyunca önemli değişimler geçirdi. Değişim, son yıllarda oldukça hız kazanarak yeni boyutları ve aktörleri ile dış politika ve güvenlik politikası üzerinde daha geniş ve canlı bir tartışmayı da içine aldı. Söz konusu değişimlerin Türk siyaseti ve Batı ile ilişkilerin geleceği üzerinde önemli sonuçları mevcut. Bu bağlamda, üç gelişme özel anlam taşıyor: (1) Türk milliyetçiliğinin ve bağımsızlık konularına olan hassasiyetin yükselişi; (2) Türk toplumundaki geleneksel ve modern unsurların kutuplaşması; ve (3) ABD ve Avrupa ile ilişkilerde yeni bir burç ya da üçüncü şahıs olarak ortaya çıkan dinamik bir özel sektör.

Aynı zamanda bölgesel sorunlar ve imkanlara bağlı olarak Türk dış politikası da yeniden gözden geçiriliyor ve tanımlanıyor. Türkiye, dış politika odağı olarak pek çok seçeneğe sahip: Avrupa, Avrasya, Ortadoğu, aynı zamanda ABD ile ikili ilişkiler üzerinde yoğunlaşabilir. En muhtemel sonuç ise güçlü bir biçimde Türkiye'nin ulusal çıkarlarına dayalı çok boyutlu bir yaklaşım gibi görünüyor. Batıyla ilişkiler merkezi oluşturmaya devam edecek ancak diğer bölgelerle daha güçlü ve iddialı işbirlikleri sağlanacak. Her zaman olmamakla birlikte genelde çok taraflı bir çerçeve izlenecek.

Soğuk Savaş sonrası dönemde de Batının Türkiye'de oynadığı rol devam edecek. Hem Avrupa hem de Amerika'nın stratejileri Avrupa'nın çevresi üzerine odaklandıkça Türkiye bir "merkezi ülke" olarak daha fazla önem taşımaya başlıyor. ABD ve Avrupa, eğer Ankara daha güçlü ve olumlu bir bölgesel rol oynamak istiyorsa olmazsa olmaz unsurlar yani Türkiye'deki istikrar ve demokrasi konularında büyük bir pay sahibi olacaklar. Bir güç projeksiyonu döneminde, Birleşik Devletler Türkiye'den özellikle komşu bölgelerde ABD'nin özgürlük hareketini sahiplen-

mesini ve desteklemesini bekleyecek. AB daha bağımsız ve birlikte planlanmış bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturabildiği ölçüde -tabii Türkiye-Avrupa ilişkilerinin karakteri müsaade ederse- Türkiye bu rolü Avrupa'nın çıkarlarını desteklemek suretiyle de yerine getirebilir.

Gelecekteki görüntü ise kritik bir şekilde Türkiye ve Batı arasında ortak bir stratejik akla doğru gidişi işaret ediyor. Soğuk Savaş döneminde Türkiye Sovyet gücünün sınırlandırılmasında hayati bir rol oynadı. ABD ile Batı Almanya arasında, özellikle, Batı stratejisinde Türkiye'nin merkezi önemi konusunda anlaşma vardı. Türkiye'nin oynadığı role benzer bir yaklaşım da Türkiye'ye ABD Kongresi'nde destek ve yardım sağlamıştı. Neticede, Soğuk Savaşın büyük bir bölümünde ABD-Türkiye ilişkilerinde dönemsel sorunlar yaşanmasına rağmen, Türkiye ABD'nin ekonomik ve askeri yardımının önemli muhataplarından biri oldu.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, jeopolitik atmosfer ve stratejik öncelikler değişti. Geçtiğimiz on yılın büyük bir bölümünde Türklerin, Amerikanlıların ve Avrupalıların her birinin tek başına neyin yanında ve neyin karşısında oldukları belirsizdi. ABD ve Avrupa'daki güvenlik tartışmaları Türkiye'nin jeopolitik önemini ve Batının Türkiye ile ilişkilerini yeniden canlandırması gereğini bir kez daha vurguladı. Ancak bu işbirliğinin içeriği konusunda net bir ilerleme henüz sağlanamadı.

Bu rapor Türkiye-Batı ilişkilerinde yeni bir stratejik işbirliğinin dört kilit alan üzerinde odaklanması gerektiğini belirtiyor. Bunlar işbirliği için önemli görülen alanlar listesini büyük oranda tüketmesine rağmen her birinin kendi başına ortak çıkarlar ve paylaşımlar içerdiği; başarılı bir yönetimin Türkiye, AB ve ABD'nin refah ve güvenliği açısından önem taşıdığı ve Ankara'nın oynaması gereken doğal ve önemli bir

rolünün bulunduğu bölgeler ve konuları temsil ediyor.

Gündemdeki birinci(l) konu enerji güvenliği ile ilgili. Türkiye Basra Körfezi, Kafkaslar ve Orta Asya'daki küresel önemi haiz petrol ve doğalgaz kaynakları ile bu kaynakların dünya piyasalarına taşınmasını sağlayacak alternatif güzergahlara komşu olma konumuna sahip tek ülke. Yeterli enerji kaynaklarına makul fiyatlarla ulaşmak uzun vadede Türkiye'nin kalkınması açısından da hayati önem taşıyor.

İkinci olarak, Türkiye ve Batı menzilleri giderek artan balistik füzelerin üretimi yanında kitle imha silahları ile de mücadelede önemli paya sahipler. Körfez Savaşı'ndan bu yana Ankara ve Washington Batılı müttefikler arasında bu tehlikeli gidişat üzerinde odaklanmada öncü oldular. Şu an için Türkiye Ortadoğu'da konuşlanmış füze sistemlerinin tehdidi altındaki başlıca NATO müttefikleri. Ancak bu tehdit giderek bütün bir Avrupa'yı etkisi altına alacak bir zaafa dönüşüyor. Yeni sorunlara göre düzenlenmiş ortak politikalar yoluyla bu risklere işaret etmek ve Türkiye'yi gelecekteki balistik füze savunma yapısıyla bütünleştirmek gündemin en üst sıralarında olacak.

Üçüncü olarak, Türkiye alternatif Rusya geleceklerinin güvenlik açısından sonuçlarına en açık ülke. Ankara, Rusya ile Batı arasında yeni bir rekabette ve Balkanlardan ve doğu Akdeniz'den Kafkaslara oradan Orta Asya ve Körfez'e kadar Moskova'nın müdahil olabileceği, Türkiye'ye yakın pek çok alanda bölgesel sürtüşmelerin sınır çizgisinde olacak. Daha acil bir konu ise Türkiye'nin, mülteci akınları, uluslararası suçlar ve Karadeniz havzasındaki etnik çatışmaları da içine alan Rusya ve eski Sovyet ülkelerindeki karmaşa atmosferinin yayılma etkisine maruz kalmasıdır. Ankara potansiyel olarak daha zor bir Rusya ile başa çıkma konusunda Batıdan yeni bir güvence bekliyor. Ayrıca, önde gelen bir ekonomik ortak olarak Türkiye reformcu ve işbirliğine açık bir Rusya ile daha aktif ve olumlu bir bütünleşmenin parçası olabilir. Her iki durumda da, Rusya'ya yönelik birlikte planlanmış bir strateji geleceğin üçlü gündeminin bir parçası olmak zorunda.

Son olarak, ABD, ve tabii Avrupa, aktif bir biçimde Türkiye'nin Avrupa'ya daha yakın entegrasyonuna giden yolu açık tutmaya ve Türkiye'yi geri dönülmez biçimde Batıya demirlemeye mecburlar. Birleşik Devletler bu süreçte önemli bir pay sahibi olacak ve eğer AB'nin Helsinki kararları Türkiye'ye yalnızca "içi boş/sahte bir adaylık" statüsü teşkil ederse Ankara ile birlikte ABD'nin de çıkarları zedelemiş olacaktır.

YENİ PAYLAŞIMLAR, YENİ İMKANLAR

21.yüzyılın başında, Batının Türkiye üzerindeki dik-kati en üst düzeyde bulunuyor. Türkiye'deki ve komşu bölgelerdeki gelişmeler bu dikkati celbediyor. Bu gerçek, Türk gözlemciler tarafından Sovyetler Birliği'nin düşüşü ve Doğudaki komünist devletlerin çöküşünü müteakip sıkça dile getirilen Soğuk Savaş sonrasında unutulmak korkusunu boşa çıkartıyor. Körfez Savaşı Batının dikkatini yeniden Türkiye'ye yöneltmişti. Ancak bu daha önce Sovyet gücünün dengelenmesinde olduğu gibi dolaylı bir yoldan gerçekleşmişti. Türkiye bölgesel bir aktör ve tek başına bir stratejik ortak olma potansiyelinden çok haritadaki konumu nedeniyle önemliydi. Birçok Türk'e göre, Körfez Savaşı ve sonrasında Irak'ın dengelemesinde üstlenilen rol, Türkiye'ye yönelik Batı politikasının (özellikle ABD politikası) aslında Batının Rusya, Hazar, Balkanlar, Ortadoğu ve benzeri diğer önemli politikalarının bir ürünü olduğu algısını güçlendirdi. Türkiye'deki son gelişmeler analistleri ve politika yapımcılarını giderek Türkiye'yi bizatihi merkezi bir uluslar arası aktör olarak görmeye mecbur etti.¹

Türkiye'nin Washington nezdinde etkin bir lobi-den yoksun olduğu ara sıra belirtiliyor. 1945'ten bu yana Amerikan-Türk ilişkilerinin doğası bu gözlemin hedefi şaşırdığını gösteriyor. Esasında Türkiye ABD hükümetinde güçlü bir lobiye sahip: Özellikle dış politikada ve güvenlik politikasında karar mercileri iki ülke arasındaki ilişkilerin durumuna bakmaksızın ısrarla Türkiye'nin stratejik önemini vurguladılar. Türkiye sürekli olarak "vazgeçilemeyecek kadar önemli" bir ülke şeklinde tanımlanıyor. Türk siyasetindeki mevcut kargaşanın, istikrar ya da istikrarsızlığın diğer başka toplumlar üzerinde büyük etkilere yol açacağına inanılıyor. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye (1) Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlardaki devletler için bir model; (2) Ortadoğu'daki İslami hareketlerin yükselişi ya da düşüşüne karşı bir liman ve (3) dinamik bir özel sektörün siyasi istikrar ve reform üzerindeki etkisinin deneyimini yaşayan kilit bir ülke. Bütün bu roller için de Türkiye, ağırlıklı olarak "demokratik özgürlük" ve insan hakları nosyonları üzerinde odaklanan ABD dış politikasında ciddi bir çıkarı temsil ediyor.

Avrupa için Türkiye ile ilişkiler her zaman karmaşık ve zor olagelmıştır. Yüzyıllar boyunca, Türkiye Avrupa sisteminin; yani Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve güvenlik ilişkiler yapısının bir parçası -bazen de hayati bir parçası- olmuştur. Türkiye'nin kültürel ve siyasi kimlikle sınırlı anlamda Avrupa'nın, hatta

son on yılların Avrupa projesinin bir parçası olup olmadığı meselesi belirginlik kazanmaktan henüz uzak. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ortaya güçlü bir Avrupalılaşıma hedefi/ tercihi koyan Türkiye'nin kendisine ait kimlik bilinci bu bağlamda zamanla değişiklikler yaşadı. Avrupa ile Türkiye arasındaki ilişkilerdeki bu belirsizlik ve değişkenlik duygusu Aralık 1999'daki Avrupa Birliği(AB) Helsinki Zirvesine rağmen sürüyor. Zirve, Türkiye'yi nihai AB üyeliğine aday göstererek haklı olarak Ankara ile Brüksel arasında son yıllardaki ilişkilerin oldukça karmaşık tarihinde önemli bir dönüm noktası şeklinde görüldü. Ancak Helsinki zirvesi birçok sorunu çözerken gündeme birçok soruyu da getirdi. Acaba Avrupa Türkiye'nin adaylık beklentisi konusunda ciddi mi? AB Türk entegrasyonunun getireceği ekonomik, siyasi ve "ölçek"le ilgili sorunlarla baş edebilecek mi? Türkiye ulusal bağımsızlığından Brüksel'le olan daha yakından ilişkilerin gerektirdiği tavizleri vermeye hazır mı? Tam üyeliğin gerçekleşmemesi durumunda dahi, yönünü daha çok ortak dış politika ve güvenlik politikaları geliştirmeye çeviren bir Avrupa'da Türkiye hangi rolü üstlenecek? Kısacası, Türkiye'nin Avrupa her zaman için önde gelen bir ekonomik ortak ve giderek daha fazlası ile olan ilişkileri konusu Avrupa'daki değişimlerle birlikte yeni bir önem kazandı.

Türkiye diplomatik, ekonomik ve askeri bakımdan daha güçlü -ve iddialı- hale gelince, Ankara Balkanlardan Orta Asya'ya ve Ortadoğu'ya kadar dünyanın sorunlu bölgelerinde Batı için daha önemli bir stratejik ortak konumunu aldı. ABD dış politikasının Soğuk Savaş sonrası çok taraflı yaklaşımı bu noktayı kuvvetlendiriyor. Türkiye bir yandan Avrupa güvenliğine resmi, İttifak bağlamında bir katkıda bulunmak; diğer yandan da birçoğu NATO alanının dışındaki kalan ve Avrupa, Ortadoğu ve Avrasya'nın güvenliğini tehlikeye sokan daha geniş sorunların çözümünde ortak olmak gibi sıra dışı bir konumda. Avrupa'nın güvenliğini "merkezde" sağlamak sorun olmaktan çıktıkça ve Müttefikler daha ziyade çevrelerindeki(periferilerindeki) güvenlik meselelerine odaklandıkça Türkiye bu denklemin daha önemli bir parçası olacaktır. Dahası, bugün NATO'nun karşı karşıya olduğu doğrudan tehlikelerin birçoğu esasında Türkiye sınırları üzerinde bulunuyor.

Yine de, Türkiye'nin stratejik öneminin Atlantik'in her iki tarafında da anlaşılmış olması Ankara ile Batı arasında yeni ve daha güçlü bir stratejik ilişki ile eş anlamlı değil. ABD'de ve Avrupa'daki güvenlik tartışmaları Türkiye'nin jeopolitik önemini ve Türkiye ile olan ilişkileri yeniden canlandırma ge-

regini açıkça ortaya koydu. Ancak Türkiye ile Batı arasında yeni bir stratejik işbirliği takviminin neleri ihtiva edeceği konusunda henüz küçük bir ilerleme sağlanmış durumda. Ankara bölgesinde daha aktif hale geldikçe, bağımsızlık bilinci arttıkça ortak çıkar ve amaç anlayışının öngörülebilir, danışıklı bir ilişki için zaruri olduğu açıkça ortaya çıktı. Türkiye'nin Batı için hayati çıkarlarla dolu bölgelere komşu olması stratejik bir işbirliğinin başlangıç noktasını teşkil ediyor. Ancak bu tek başına yeterli değil. Batı Türkiye'nin stratejik perspektifini anlamak, Türkler de bölgeye yönelik ABD ve Avrupa politikalarına katılmayı istemek zorunda. (Soğuk Savaş'ta olduğu gibi) kaynaştırıcı ve ortak bir tehdit olmadığında, birlikte planlanmış bir stratejik yaklaşım ancak daha derin bir stratejik diyalog ve daha önemlisi, yeni, ilgili bir takvim ile geliştirilebilir.

Bu analiz Washington ve Ankara arasındaki ilişkiye ciddi bir vurgu yapmasına karşın ilişkinin üç taraflı yapısı her zamankinden daha önemli. Türkiye ile Batı arasındaki mevcut ilişki hem Avrupa ve hem de ABD açısından geçmişte herhangi bir zaman olmadığı kadar ve kesinlikle Soğuk Savaş döneminde olduğundan daha dengeli durumda. Buraya kadar, ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin geleceğini bir bütün olarak transatlantik işbirliğinin daha geniş ve önemli bağlamının dışında değerlendirmek güç görünüyor.² En uzak ihtimalli bir durumda, transatlantik güvenliğin ikiye ayrılması, özellikle Türkiye Avrupa'nın mevcut savunma girişimlerinin dışında kalırsa, Ankara için bütüncül bir ikileme yol açar. Daha muhtemel durumda, Türkiye baskın, çok bölgeli bir süper güç olarak ABD, uluslararası iddiası giderek artan en önemli ekonomik ortak olarak da AB ile bağlarını geliştirmeyi hedefleyecek. Herhangi bir durumda, transatlantik ilişkilerin gelecekteki karakteri Türkiye'nin Batıyla gelişmekte olan ilişkilerinde kilit bir bağlam teşkil edecek. ■

Dipnotlar

1- Bu değişikliklerden bazıları için bkz. Graham E. Fuller, Ian O. Lesser, *Balkanlardan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği*, Boulder, CO: Westview/ RAND, 1993.

2- Bu geniş çaplı sorunun tam bir tartışması bu raporun konusu dışında. Bu konuda yeni bir analiz için bkz. David C. Gompert ve F. Stephen Larrabee(ed.), *Amerika ve Avrupa: Yeni Bir Dönem için Ortaklık*, New York: Cambridge University Press, 1997. 1990'ların başlarındaki benzer bir çalışmayla karşılaştırma için, bkz. Nanette Gantz ve John Roper(ed.) *Yeni bir Ortaklığa Doğru: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD- Avrupa İlişkileri*, Paris: Western European Union Institute for Security Studies/ RAND, 1993.

*The Future of Turkish-Western Relations, Ian O. Lesser, Zalmay Khalilzad, F. Stephen Larrabee, RAND Corp. Raporu, 2000.

BİR DEMOKRASİ TÜRÜ: SEÇİM DEMOKRASİSİ

RASİM ÖZDENÖREN

Bu anekdot Ionesco'nun Kel Şarkıcı'sındaydı (aklımda kaldığına aktarıyorum): Oyunun kahramanlarından biri, ötekilere o sabah karıştığı olayları anlatmak istiyor, fakat anlatacaklarına inanılmayacağını beyan ederek: "Bu söylediklerime dünyada kimse inanmaz!" deyip duruyordu. Onu dinleyenlerin merakı da git gide yükseliyor ve ona inanacaklarını temin ediyorlardı. Bunun üzerine, başından inanılmaz olaylar geçen zat anlatmaya başlıyordu: "İnanmayacaksınız ama, bu sabah işime gitmek üzere evimden çıktığımda adamın birini ayakkabısını boyatırken gördüm." Dinleyenler: "Hayret, gerçekten inanılır gibi değil" diye fikirlerini beyan ediyorlar ve bizimki devam ediyordu. "Sonra otobüse bindiğimde bir de ne göreyim!" Soruyorlar: "Ne gördün?" "Adamın biri gazete okuyordu!" Hayret çılgınlıkları yükseliyor: "Yaa, hayret doğrusu, olur şey değil!" Ve bizimki devam ediyordu: "Sonra otobüsten indiğimde ne gördüm biliyor musunuz? Gözümlle görsem dünyada inanmazdım." "Ne gördün?" "Adamın biri ayakkabısına doğru eğilmiş, bir şeyler yapıyordu..." "Ne yapıyor du acaba?" "İnanılır gibi değil ama, adam ayakkabısının bağcığını bağlıyordu." "Pes doğrusu, bu kadar da fazla.. ne tuhaf şeyler oluyor şu dünyada, hayret!" diyerek şaşkınlıklarını belirtiyorlardı.

İmdi, gerçekten tabii olanların tuhaflaştığı, tuhaf olanların tabii'lik kazandığı bir dünyaya düşmüş gibiyiz. Uzağa gitmeye ne hacet.. Bu ülkede, tepelerde bulunan bir zatın, birkaç yıl önce: "Tabanın demokrasiyi benimsemesi gerekir" dediği hatırlardadır sanıyorum. Taban dediği sen, ben, biz sıradan, düz yurttaşlar.. Peki "taban" demokrasiyi benimsemiyorsa ne yapılacak? Dipçikle, copla ona bunu benimsetmenin yolu mu aranacak? Tavandaki zatın nasihatini ciddiye alan bir parti lideri de ona: "Önce tepe demokrasiyi benimsemeli" diye cevap vermişti.

Anlaşıyor ki, demokrasiye, benimsenilecek veya benimsenilmeyecek bir fenomen olarak bakılıyor. Bunun arkasından da, onu önce tabanın mı, yoksa tavanın mı benimsemesi gerektiği meselesinin çözümlenmesi geldiği düşünülüyor. Tavanda duranlar topu tabana atarken, tabanın sözcülüğünü üstlenmiş görünenler de topu tavana atmaya yeğliyor. *Demokrasi*nin jakoben usulle hayata geçirildiği (!) yerde tartışmanın eksenini demek böyle bir eğim kazanıyor.

Demokrasiyi önce tabanın benimsemesi gerektiğini ileri süren tavandaki zata göre acaba taban (yani sen, ben, biz düz yurttaşlar) ne yapmalıydı da yapmadı? Ceza korkutmacasıyla seçim yapıldı da, ona mı katılmadı? Katılmadığında cezasını mı çekmedi? Peki tavan yapması gerekeni yapmakta ihmal mi gösterdi? Dipçiğe, copla müracaat etmesi gerekiyordu da, yapmadı mı?

Anlaşıyor ki, biz, henüz demokrasinin kaynağı hususunda bile sarıh bir fikre sahip değiliz. Daha da ilginç, belli bir ilkeye göre düşünme esas alınmadığı takdirde, demokrasi yolunda "şeflik düzeni" bile mubah ve meşru görülebilmektedir. Nitekim böyle biri, bakınız ne diyor: "Cumhuriyetten sonra kurulmuş olan Şef sistemi memleket için bir kayıp sayılmaz. Çünkü demokrasi ile normal bir rejimi yürütmek mümkündür ama, kısa zamanda büyük inkılaplar başarmak zorunda olan geri bir memleketi demokrasi ile idare etmeye kalktınız mı, orada büyük işler görmekten ümidi kesmek lazımdır. Atatürk bu zarureti idrak ettiği için (...) Anayasayı değiştirip ona demokrasiye aykırı bir vechе vermektense Anayasaya aykırı muvakkat kanunlarla günün zaruretinin karşılamayı tercih etmiştir. (Bu fikirler, 1948 yılında Yaşar Nabi tarafından ileri sürülüyor, Nereye Gidiyoruz, Varlık Y. İst. 1948, s.16). Günün zaruretlerinin ne olduğuna ve ona kimin karar vereceğine; despotluk-

tan yana mı, yoksa demokrasiden yana mı tavır alınması gerektiğine dair soruları bir yana bıraksak bile, bu mülâhaza ile meşru ve mubah görülemeyecek hiçbir despotluğun, keyfiliğin ve zorbalığın bulunamayacağı belli değil mi? Beğendiğimiz kimsenin zorbalığı hoş gidecekse, o zaman herkes kendi zorbasını, aynı "ilke"ye (mantığa) dayanarak hoş ve mubah görebilir. Nitekim aynı mülâhaza ile 1946 seçiminde, sandık hileleriyle, zorbalıkla ve dünyanın başka hiçbir yerinde görülmemiş "açık oy, gizli tasnif" yöntemi gibi rezaletlerle elde edilen sonuç, imal edilen "olgunluğunu ispat etmemiş bir siyasî teşekküle (yani Demokrat Parti'ye) memleketin istikbalini emanet etmenin tehlikeli olduğu" gerekçesi ile meşru ve mubah (!) sayılabiliyordu (a.g.y.).

Demek ki, şunu tespit edebiliyoruz: "Demokrasi", bu ülkede, birileri onu istediği takdirde gelen, istemediği zaman da taşı tarağı toplayıp giden konumunda bulunan ve her zaman o birilerinin emrini beklemeye hazır bir siyasal kurum olarak algılanıyor. Nitekim gene bu istikamette düşünen başka bazı fikir sahiplerine bakılırsa 1920 yılının 23 Nisanında açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantı salonunun alnına yazılmış olan: "Hakimiyet bilâ kayd ü şart milletindir" ibaresi, İslâm'ın demokratik yönetim biçimiyle doğrudan ilişkisine delalet etmiş. O Meclis'i teşkil eden üyelerin çoğunluğunu alimler, hocalar meydana getirdiğine ve böylesine seçkin zevatın o ibareyi görüp tasvip ettiğine bakarak hüküm vermek gerekseymiş, ulaşılabilecek sonuç bu olurmuş. Millet kelimesinin İslâm'da ifade ettiği anlamı açıklığa kavuşturmadıkça, 1920 Meclisi'nin toplantı salonunda yazılmış olan ibareyi

anlamak imkân dahiline sokulamaz. O zaman, aynı ibarenin bugünkü TBMM'nde de tekrarlandığı zehabı doğar. Nitekim yukardaki iddia sahipleri: "Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" ibaresini, 1920 Meclisindeki ibarenin bu günün Türkçe'siyle söylenmesinden ibaret sanmaktadır. Oysa bu iki ibare arasındaki fark eski Türkçe-yeni Türkçe farkı değildir; arada mana ve mefhum farkı vardır. Ulus kelimesi ile millet kelimesi, biri Türkçe, öteki Öztürkçe olma farkını aşıyor, her iki kelimenin yüklenmiş olduğu ve tazammun ettiği anlam farklılaşıyor. 1920 Meclisindeki "millet" kelimesi dini ve Müslümanları ifade etmektedir: "...*al-milla* Peygambere vahyedilmiş olan hakiki dini ve dolayısıyla *ahl al-milla*'yi, yani Müslümanları ifade eder." (İslâm Ansiklopedisi, 8. cilt, MEB, 1979, s.317). Oysa "ulus" kelimesi Batı dillerindeki "nation" karşılığında kullanılmaktadır ve dinî bir atıfla ilgisi yoktur, seküler bir kavramdır. Bu itibarla her iki kavramın maksadı ve medlulü birbirinden farklıdır. 1920 yılının mebusları o ibareyi gördüklerinde, şimdikilerin aklına hiç gelmeyecek dinî çağrışımlara müracaat ediyordu.

Müslüman olarak son ikiyüz yıl içinde, Batı kültürü ile temasa geçmiş olan bizler Batı kültürünün siyasal ve toplumsal alanlarında hasıl olmuş kavramlarını kendi kültürümüze ithal etme sadedinde, bu kültürün hasılası olan kavramlara, günün gereklerine göre İslâm'dan tezkiye koparabilmek için, bu kavramların İslâm'a yabancı olmadığını, hatta bu kavramların hakikatının İslâm'da bulunduğunu ileri sürmek gibisinden kötü bir alışkanlığa müptela olduk. Batıdan ithal edilmek istenen kavramların adı ve içeriği konjonktüre göre değişmiş olsa bile bizim alış

kanlığımızda değişiklik olmamıştır ve biz daima, ithal etmek istediğimiz kavrama İslâm'dan cevaz alma ihtiyacını hissetmiş ve bu istikamette teşebbüste bulunmuşuzdur. Şimdi dünyada demokrasi söylemi revaçta olduğundan ve halihazırda Türkiye'nin de demokrasiye ihtiyacının bulunduğu söylendiğinden, yine bazı çevreler, İslâm'ı, ondan hazzetmeyenlere de hoş gösterebilme adına aynı teşebbüse girişmiş bulunuyor. Bir kez daha söylemekte sakınca yok: İslâm'ın demokrasi ile temas noktasının bulunmadığını söylemek onun despotluğa teşne olduğunu ileri sürmekle müteradif değildir. Ortada, değer yargıları, hukukî düzenlemeleri ve en önemlisi meşruiyetlerini istihsal ettikleri kaynakları farklı olan iki farklı düzen söz konusudur.

Aynı telâkki sahiplerinin demokrasiyi yalnızca bir "seçim" meselesi olarak algılaması da vahim bir yanlışlığı içeriyor. Ve sanıyorum, diğer yanlış telakkilerin kaynağı da buradan doğuyor: Demokrasi belli toplumsal ve siyasal şartların hasılası olarak algılanmayınca, onun insanların keyfine göre şekil alabileceği, gel denildiğinde geleceği, istenmediğinde de gideceği düşünülüyor. Bu telâkki tarzı, demokrasiyi salt seçim sisteminden, yönetilenlerin yöneticilerini seçebildiği bir yöntemden ibaret kabul ediyor. Bu yüzden de, Türkiye gibi ülkelerde, askerin siyasal müdahalelerinin bazı kesimlerce tasvip edildiğine rastlanıyor. Oysa demokrasinin, toplumsal ve siyasal şartların hasılası olarak yer etmiş olduğu ülkelerde bu tür müdahalelere (ya da kuru gürültüye) pabuç bırakılır mı? Veya birileri kuru gürültüye pabuç bırakmaya teşne olsa bile, başka birileri onları kendi haline kor mu?

Demokrasi hakkında, sanıyorum, bilmemiz gerekenlerin hepsini bilmiyoruz. Bizim, bu ülkede, demokrasi hakkında bildiğimiz, hukuk kitaplarında öğretilenlerden ibaret bulunuyor. Demokrasi, yalınkat bir olay kabul edilip onun, yönetilenlerin yöneticilerini seçmesi, insan haklarına ve özgürlüklerine (temel haklara, özgürlüklere) riayet edilmesi, azınlığın çoğunluk, çoğunluğun da azınlık üzerinde baskı kurmasının önlenmesinden ibaret bir sistem olduğu farz ediliyor. Oysa bunlar kadar, belki bunlardan da ötede, demokrasinin, kendini dış müdahalelerden koru-

yabilecek mekanizmalarını geliştirmiş olması gereğini göz ardı ediyoruz. Eğer demokratik denilen düzen kendini koruma mekanizmasını kendi içinde (ve bir bakıma hali tabiisi ile) hasıl edememişse, orada demokratik bir düzenin kurulmuş bulunduğundan kuşkuylanmamız için haklı sebeplerimiz de varbulunuyor demektir.

Demokrasinin rükünleri olarak tatad edilen hususlar (seçim, temel haklar ve özgürlükler, despotluğun önlenmesi..), o ülkede yaşayan insanların (sınıfların) karşılıklı uzlaşmasının ürünü olarak ortaya çıkıyor ve bu rükünlerin ihlâl edilmesi halinde, o ülke-

de yaşayan insanlar zarar görüyor ve dolayısıyla aynı insanlar ihlâli doğrudan önlüyor, önlemek için öne çıkıyor ve mücadele ediyor. Oysa temelsiz demokrasilerde (kendini demokratik düzen kurmuş farzeden ülkelerde), de-

mokrasiye ilişkin rükünler sureta yürürlükte bulunuyor diye düşünülse bile, bu rükünler, o rükünlerin hasıl edilmesinde menfaati bulunan insan kümelerinin doğrudan çıkarlarına tekabül ve tetabuk etmediğinden, onların ihlali karşısında sessiz kalınması sonucu da ortaya çıkıyor. Başka bir söyleyişle, halkın müdahaleye seyirci kalmasının sebebi, olan biteni kendi dışında görüyor olmasıyla açıklanabilir. Demokrasiye müdahale eden güçler (onu askıya alanlar veya ara rejim denilen dönemeçlere girilmesini sağlayanlar), o ülkede demokrasinin kurulmasında doğrudan çıkarı olan sınıflardan herhangi biri mesabesinde bulunsaydı, aslında en başta müdahaleye cesaret edilemezdi, saniyen müdahale söz konusu olduğunda da, onların müdahalesine karşı sessiz kalınmazdı. Demokrasinin kendine özgü şartları, onun sınıflı ve sınıfçı yapısı ve bu yapının teşekkül ettirdiği iktidar ve genel toplumsal denge dış müdahalelere karşı kendini koruma hususunda donanımlı bulunuyor. Çünkü temsil edenlerle temsil edilenler arasında gerçek bir özdeşliğin kurulu olduğu görülüyor.

Bugün dünyada bir kısım ülkelerde demokrasi uygulanırken, diğer bir kısmının payına demokrasicilik oynamak düşmüşse, bunun sebebi, demokrasiyi uygulayan ülkelerin siyasal ve toplumsal geçmişlerinin ırkçı, ayrımcı, köleci, sömürgeci, sınıflı ve sınıfçı yapısında aranmalıdır. Demokrasi oralarda gerçek bir

çıkartışmasının ürünü olarak ortaya çıkıyor. Demokrasicilik oyununa heveslenen ülkelerdeyse, demokrasiyi besleyecek kültür birikimi mevcut olmadığından ilkin ideolojik farklılaşmalar meydana getiriliyor, sonra da bu ideolojik farklılaşmanın üstüne bir "yönetim biçimi" oturtulmak isteniyor. Yani ayakları üstünde yürümesi gereken toplum amuda kalkmış olarak yürümeye zorlanıyor. Siyasal sistem amuda kalkmış vaziyette yürümeye zorlandığı için, böyle yürümeyi reddedenler daima, bir fiskeyle alaşağı edilebiliyor. Alaşağı edilenlerin arkasında gerçek bir halk desteğinin bulunup bulunmadığı önem taşıyor.

Onlar, bu oyunu idare etmek üzere elinde sopa bulunduranlar tarafından daima "tedip" edilebiliyor. Elinde sopa bulunduranlar amuda kalkmayı reddedenleri alaşağı etme gücünü gösterebildiği gibi, gönüllü veya gönülsüz

amuda kalkmış vaziyette yürümeye talip olanları bulmakta da zorluk çekmiyor. Bu ülkelerdeki siyasal partiler, sınıflı ve sınıfçı toplumlardaki o sınıfların çıkarını korumak üzere teşekkül etmiş siyasal partiler gibi değildir, bunlar, aslında ideolojik olarak teşekkül etmiş yapay kuruluşlardır: toplumsal çıkarları temsil etmekten ziyade ideolojik görüntüyü yansıtır. Bu yüzden, aynı görüşü paylaşan ve aynı çıkar zümrelerini temsil eden farklı isimli siyasal partilerin kurulması yadırganmaz. Gene aynı sebeple, herhangi bir partinin üyesi olarak seçilmiş bir milletvekili, seçmeni de dahil, kimseye hesap verme yükümlülüğü taşımadan başka bir partiye geçebilir. Çünkü o milletvekilini herhangi bir siyasal partiye doğal olarak bağımlı kılan organik bir ilişki söz konusu değildir. Bu yüzden, parti değiştirmek bir milletvekili için ne kendi öz çıkarına, ne temsil ettiği "sınıfın" çıkarına ihanet olarak telâkki ediliyor. Olay ancak kişisel ahlâk düzleminde ele alınıp geçirtilmekle yetiniliyor. Böylece seçim arifesinde seçmene vaat edilen programın uygulanmasının takibi yapılmadığı gibi, sözünde durmamak, sözünden dönmek gibi hususlar doğal karşılanıyor. Bir gün seçmenine "çamura oturmam" diye caka satan birinin, başka bir gün hem çamura hem şapa oturmakta beis görmemesi kimseyi yadırgatmıyor. Yargıçlar gerçek demokrasilerde olduğu gibi halkın denetiminden korkmadıklarından (çünkü halkın

böyle bir denetim yetkisi yoktur) hür ve müstakil iradelerine göre değil, fakat üzerlerindeki baskının yönüne göre hareket etmek zorunda kalıyor. Dahası, bazıları, ortadaki oyunun aktörüymüş gibi davranmayı benimseyebiliyor. Bu durumda halk tarafından seçilmemiş "siyaset aktörleri" oyunun bir uzantısı olarak ifa edilen seçimlerde her defasında başarısız olarak tescil edilmiş olsalar bile, hükümet etmekle görevlendirilebiliyorlar, onlar da bu görevi oyunun icabı olarak gördüklerinden, gocunmadan, hatta seve seve üstlenebiliyor.

Bütün bu olup bitenlerin, olaya dışardan bakanlar için kafa karıştırıcı bir görüntü sergilediğinden ve sebeplerinin görünmez derinliklerde araştırılması gerektiğini düşüncelerinden kuşku duyulmamalı. Aslında olay o kadar girift sayılmaz. Cumhuriyet de, daha önceki I.ve II.

Cumhuriyet de, I.ve II. Meşrutiyetler gibi, piramidi tepeden başlayarak inşa etmeye teşebbüs etmiştir. Sosyal bir tabana oturmuş olmadığından, sonradan ona bir taban bulmak da imkânsız kalmıştır.

Meşrutiyetler gibi, piramidi tepeden başlayarak inşa etmeye teşebbüs etmiştir. Cumhuriyet, biçimsel olarak kurulmuş gibi görünmesine rağmen, sosyal bir tabana oturmuş olmadığından, sonradan ona bir taban bulmak da imkânsız kalmıştır. Tek parti döneminde bu yapının garabetini hissetmek belki mümkün olmuyordu. Ancak çok partili düzene (deyim uygun değil ama kullanmak zorundayım, demokratik düzene) geçmeye teşebbüs edildiğinde, kurulacak olan siyasi partilerin bir sosyal tabanı olmadığı ortaya çıkmıştır. Halkın DP (Demokrat Parti)'ye teveccühü aslında, o günkü CHP'ye muhalefetini dile getirebilme iştiağından ve eline her nasılsa geçmiş bir fırsatın değerlendirilmesinden başka bir anlam taşımıyordu. O kadar ki, DP, iktidar olduğu zamanlarda bile, anlamını CHP'ye muhalif olmasında buluyordu. Çünkü CHP bir sosyal tabakayı veya bir sosyal sınıfı değil, fakat doğrudan devleti ve rejimi temsil ediyordu. Halksa DP'nin şahsında rejime ve devlet yönetimine muhalefetini ifade ve izhar etmek istiyordu. Ne var ki, rejim, bu muhalefetten intikamını almakta gecikmedi ve intikamını feci biçimde aldı (27 Mayıs 1960 darbesi). Cumhuriyet döneminde gerçek anlamında halk desteğine mazhar olabilmiş tek siyasal parti belki DP olmuştur. O da, kendi özel şartlarını taşıyan bir dönemin eseri olarak meydana gelmiştir. Ancak onun da kökünde ideolojik tavır alıştan beslendiği

açıktır. Nitekim 27 Mayıs' tan sonra (1960) DP'nin mirasını tevarüs ettiği iddiasıyla ortaya çıkan AP (Adalet Partisi), hiçbir zaman onun fonksiyonunu üstlenememiştir. O tarihten önce veya sonra kurulan öteki siyasal partiler de sosyal bir gerçekliğe tekabül etmekten çok, ideolojik farklılaşmaların üzerine bina edilmiştir.

Sanıyorum şu tespiti yapmakta önemli bir yanlışlık olmasa gerek: Cumhuriyetin kuruluşu akabinde zuhur eden tek ideoloji, tek parti, merkezî ekonomi günümüze kadar geçerliğini korumayı sürdürdü. Açarsak: Tek ideoloji, devletin resmî ideolojisi olarak; tek parti, devletin partisi olarak ve parti tekeli halinde; merkezî ekonomi ise devletin iktisadî teşebbüsleri marifetiyle iktisadî tekellerin kurulması suretiyle meydana getirilmiştir. Bu çarkın içinde sübvansiyonla, devlet desteği ile ve açıkçası sömürü yoluyla nasiplenen kesimler, kurulu düzenin birazcık değiştirilme imasına bile canhıraş bir tavırla karşı koymakta gecikmiyor.

Konjonktürel şartların dayatmasıyla çok partili bir düzene geçilmiş gibi görünse de, aslında, bütüncül (totaliter) yaklaşımın hedefi isimleri farklı da olsa aynı muhteviyatın versiyonlarına ve sadece versiyonlarına geçit vermeye yöneliktir. Nitekim reel bir karşılığı olmamasına rağmen ortalarda bunca siyasal partinin adının dolaşması, üstelik birinin ötekinden refrik edilmesini sağlayıcı program farklılaşmalarına yer vermekte zorlanılması, söz konusu bütüncül yaklaşımın arazıdır. Bu durumun görünen anlamı, sermayenin kendi aslî istikameti doğrultusunda, kendi

aslî ihtiyaçları ve aslî çıkarları icabı bir ortam meydana getirmesi yerine, kendini, kendisini manipüle eden gücün eline teslim etmesindeki sakamette ortaya çıkıyor. Burada, artık, sermayenin, kendi ihtiyaçları doğrultusunda işleyecek bir sistemi meydana getirmek yerine, kendisinin sistemin emrinde ve onun bir parçası olarak işlediğini söylemek gerekiyor. Bu da, sermayenin kendi ideolojisini oluşturmak yerine, kendisinin mevcut ideolojinin emrine girmesini ve ona göre biçimlenmesini sonuçluyor. Böylece ulaşılan çarpıklığı telafi etmenin yolunu bulmak da olağüstü zorlaşıyor. Çünkü artık sistemin emrindeki sermaye kendinden nemalanan zümrelerin oluşumuna da yol vermeye başlıyor. Sistemin sermayesinin, kendine rakip çıkacak özel ve özerk sermayeye tahammül etmesini beklemek de fazla iyimser olmayı gerektirir. Çünkü sistemin sermayesi tekelleri tarafından vazgeçmek istemez. Böyle bir sistem, ilkel biçimiyle ideolojinin emrine girmiş olur. Her türlü sosyal, iktisadî, siyasî, hatta askerî işler yürürlükteki ideolojinin isterlerine göre yapılır. İnsangücü eğitimi reel ihtiyaçlara göre değil, fakat yürürlükteki ideolojinin muhafaza edilmesini sağlayıcı bir amaca matuf olarak ifa edilir. Eğitim hem merkezî olduğu, hem de bir tür sıklıdüzen altında tutulduğu için onun müfredatını piyasanın ihtiyaç duyduğu alanlara göre düzenlemek mümkün olmaz. Bu yüzden, mevcut eğitim sistemi ne tür insan eğitiyorsa, piyasaya da o insan arz edilir. Tarım mühendisine, eczacıya ihtiyacınızın bulunmadığını nesnel istatistikler gösterse bile, bu alandaki eğitim kurumlarını değiştirmek ve piyasanın isterlerine

göre yapılandırmak imkân dışı kalır. Böyle bir düzende, her şey ideolojik öngörülerin karanlığında belirlendiğinden, piyasanın ihtiyaç duyduğu iktisadî, siyâsî, idarî, adlî, askerî.. alanların hiç birinde hür ve müstakil bir iradeyle, reel ihtiyaçların talep ettiği lazimeyle karar verme imkanı bulunamaz. Çünkü reel ihtiyaçların gerektirdiği kararların yürürlükteki ideolojiyi bertaraf edeceğine dair kafalarda batıl bir inanç yer etmiştir. Böylece kurulu düzen kendi saplantılı insanlarını yetiştirmeyi sürdürür ve içine düşülen kısır döngüden kurtulmak ve işlerin doğal seyrine göre mesafe kat etmesini beklemek muhal hale gelir.

Burada, yakın bir geçmişte ABD Merkezî Haber Alma Örgütü (CIA) tarafından yapılan bir araştırmaya atıfta bulunmanın yeri gelmiştir.* Bu araştırmaya göre yaşanması riskli ve neticede demokrasisi tehlikede olan 113 ülke belirlenmiştir. Türkiye, belirlenen kıstaslara göre Pakistan, Hindistan ve Bangladeş'ten sonra dördüncü sırada gösterilmektedir. Yaşanmasının riskli ve demokrasisinin tehlikede olduğunun belirlenmesi için kullanılan kıstas olarak çocuk ölümlerinin yüksek oranı ve dış ticaretin az olması esas alınmıştır. Çocuk ölümlerinin yüksekliği ve genç nüfusun fazlalığı, etnik çatışma riskini arttırmış. Ayrıca dış ticaret rejimi serbest olmayan ülkelerde, toplu cinayetlerin meydana geldiği, çünkü bu ülkelerin dünya ile bağlarının fazla olmaması nedeniyle uluslar arası toplumun bu ülkelerle fazla ilgilenmediği belirlenmiştir.

İmdi, bu araştırmanın sonuçlarını doğru kabul ettiğimiz takdirde, yoksul ülkelerde hayatın tehlikede olduğu iki şekilde açığa çıkartılmış olmaktadır: Birincisi çocuk ölümlerinin fazlalığı, ki bu doğrudan yoksullukla ilintilidir; öteki de, toplu cinayetlerin vukudur, ki bu da can güvenliğinin sağlanamamasıyla ilintilidir.

Aslında ülkelerin zenginlikleri ile siyâsal rejimleri arasında çeşitli korelasyonlar kurulmaktadır. CIA'nin araştırması, bunlara bir yenisini eklemiş oluyor. O da, fukaraların demokrasilerinde toplu cinayetlerin işlenmesine meydan verilmesi olgusudur.

Platon, fukaraların söz sahibi olacağını düşündüğü demokratik yönetimlere yüz vermemiştir. Aristo da demokrasiye itibar etmezdi. Aradan yüz yıllar geçtikten sonra J.J. Rousseau, demokrasiye, sırf fukaraları gözteceği umuduyla itibar göstermeye başladı; çünkü, diyordu, fukaralar yönetimin başına geçerse vergileri indirirler, bu da onların hayatını kolaylaştırır!

Müşarünileyhin iddiasına halen katılmak mümkün müdür, düşünmeli.

İktisatta bir kural var: satın alma gücüyle desteklenmeyen talebe iktisaden "talep" denmez, denir. Çünkü satın alma gücüyle desteklenmeyen bir talebin fiyatın teşekkülünde rolü ve işlevi olmaz. Satın alma gücüyle desteklenmeyen bir talep olsa olsa, kursakta kalan bir istekten ibaret sayılır. İmdi buna benzeterek, fukaraların kurduğu demokrasilerde de, onların seçimiyle teşekkül ettirilen meclisin yasama (ve dolayısıyla yürütme) gücü bir soru konusudur. Kısacası, yasamayı ve yürütmeyi ifa edemeyen bir meclisin, adına demokrasi de dense, kıymeti harbiyesi nedir?

Fukaraların demokrasileri, daha doğuşlarında bazı maluliyetlere musap ve maruzdur. Bu tür meclislerin icra gücü kısıtlanmıştır. Fukaraların meclisinin ne yapacağı belli olmayacağından, daha baştan onlar hacir altına, vesayet altına alınır. Fukaraların meclisinden her karar çıkartılamaz. Fukaraların meclisinin hangi konularda yasa çıkartabileceği, hangi konularda da yasa çıkartılmasının teklif dahi edilemeyeceği önceden belirlenmiştir. Ayrıca fukaraların meclisinin içinden çıkartılacak hükümetlerin de üzerlerinde bazı organlar ihdas edilebilir ve hükümetler o organlara danışmadan icrayı hükümet edemez.

Kısacası, fukaraların demokrasilerinde, milletvekilleri yeterli icra gücüyle desteklenmediğinden, onlardan teşekkül eden meclisin de, seçmenlerinin iradesini yansıtmaması imkân dışı bırakılmış olur. Bütün bu tespitlerin sonucu, seçmen iradesinin Millet Meclisi'nde makes bulmadığını söylemek olacaktır. Buna rağmen seçimlerden vaz geçilmez. Hatta her defasında vaktinden önce yapmak nerdeyse bir kural olarak uygulanır. Çünkü Meclis'in icraatından veya üye kompozisyonundan hoşnut olunmadığında onu bertaraf etmekte şimdiye kadar herhangi bir güçlkle karşılaşıldığı vaki olmamıştır. Çünkü bu demokrasi(ler) muhtevasıdır, onun tezahürü yalnızca seçim yapıp yapılmadığına bakılarak belirlenir. Böyle olduğu için de seçimlerin yapılmasında ihmal gösterilmez, hatta her defasında seçimi öne alma hususunda acele edilir. ■

(*) US News and World Report: ABD Başkan Yardımcısı Al Gore'un isteği üzerine ABD Merkezî Haber Alma Örgütü (CIA) tarafından yapılan araştırma (Bk. Yeni Şafak, 5 Şubat 1996).

POST-SİYASET SÜRECİNDE SİYASETİN ANLAMI

MUSTAFA TEKİN

Türkiye’de ilan edilen seçimin öncesinde, politik manevraların gittikçe muhtevassızlaştırdığı bir siyaset kavramını konuşuyor olmanın zorlukları, baskın bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Bu durum, gündelik politik deneyimlerin praxis ve kısa vadeli niteliği ile genel geçer teorik ve uzun vadeli siyasalar arasında oluşan mesafenin derinleşmesini sonuçlamaktadır. Bu bağlamda, Türk siyasetinin hem işlerliğini tanımlamak hem de siyasetin daha üst konumunu hatırlamak açısından “*politika*” ile “*siyaset*” kavramları arasındaki bir ayrımı, en azından bu yazı boyunca koruyacağız. Politika kavramını gündelik politik manevraların ve çıkarların belirlediği bir bağlamda tanımlarken, siyaseti daha külli, üst, teorik, düşünsel zemini ve ilkeleri ağır basan bir içeriğe denk getirerek tanımlamaktayız. Aslında her halükarda tartışılır olan bu ayrımın, Türk siyasetinin işlerliklerini tanımlamada operasyonel bir ayrım olduğunu belirtmek gerekir. Biz yazı boyunca da belirttiğimiz anlamda kullanacağız. Bu bağlamda, yazımızın temel sorunsalını siyaset kavramı etrafında odaklanan siyaset alanının daralması oluşturacaktır. Böyle bir ayrımın çağrıştırdığı biçimde daha alt bir dile denk gelen gündelik politikalar ve siyasal partiler özelinde değil, bu politikanın yönelimlerini işaretleyen daha külli ve düşünsel düzey, bu yazının hem dilinde hem de temel tartışma konularında belirleyici olacaktır.

Türkiye’de daha çok gündelik politik yaşamı çağrıştıran “*Siyaset*” kelimesinin kullanımında gözden kaçırılan temel noktanın; bireyden, çok geniş bir alana uzanması muhtemel siyaset alanının daralmış olmasıdır. Bunun ilk elden ima ettiği anlam; bireysel hayatta bir siyasetin nerede durduğuna dair muğlaklığın hala devam ediyor oluşudur. Hatta muğlaklığın ötesinde böyle bir siyasetin var olup olmadığı dahi

kuşkuludur. Kelimenin gerçek anlamıyla söz ettiğimiz siyaset kavramı bu bağlamda, Türkiye’de hem sınırları son derece dar bir alana sıkışmakta, hem de özgül ağırlığının ifade ettiği konumunu kaybetmiş bir görüntü çizmektedir.

Türkiye’nin siyaset yapma biçimindeki “ferdi” dışarıda tutan yapısı, siyaseti kolektivizmin belirlediği alana doğru itmekte, öte yandan kamuya doğru yayılırken bir ahlaki yoksunluğu daha görünür biçimde deşifre etmektedir. Bunun fertleri, içine doğduğu siyaset kültüründe daha derme çatma ve muğlak ilişkilere doğru sürüklediğini aslında belirtmeye gerek bile yoktur. Fertlerin hem gündelik yaşamını hem de gündelik politikanın işlerliğine katkıları olacak bir üst siyasetten yoksunlukları, çoğunlukla varolanın, verili olanın imkan ve enstrümanlarıyla siyaset yapmayı meşrulaştırmaktadır. Bu *üst siyaset* yoksunluğunun dışarıda bıraktığı ahlak ve ilkeli çizgi, siyasetin ortodoksisini delmekte, dolayısıyla dayanak noktalarını zayıflatarak üzerinde konuşulanları anlamsızlaştırmaktadır. Bu bağlamda, bugün en temel sorunsal; siyaset alanının daralması, kapsamının daralması, hatta bir siyazetsizlik yaklaşımının siyasetin ana mihveri haline gelmesidir.

Türk siyasetinin sağ-sol üzerine kurulu yapısının anlamsızlaştığı ve sağ-sol kutuplarının tarihsizliği (Göksu, 2000; 60) 3 Kasım seçimleri öncesinde daha net bir biçimde izlenmektedir. Daha önce sağ ile solun, Türk siyasetinde çok kaygan ve içeriksiz bir kutuplaşmanın uçları olarak bugün geldiği noktada birleşmesi ve ayrımlaşmanın gittikçe silikleşmesi, üzerinde durulması gereken bir gerçektir. Sağ-sol ayrımlaşmasının sanallığı, dünya ölçeğindeki bir hegemonyanın giderek pekiştirilmesine varmıştır. Bugün sağ-sol ayrışmasının anlamsızlaşmasının net bir biçimde görüldüğü bir seçimlerin arefesinde bulunul

maktadır. Daha önce en azından siyasi üslupta, siyasi aktörlerin sağ ya da sol çizgideki istikrarları, bir etiğin iması olabilecek söylemlerin konusu olmaktadır. Bu seçimler öncesi gerek siyasetçiler gerekse seçmenlerin nezdinde bu ayrımlaşmanın silikleşmesi ve siyasetin yönünü belirleyecek yeni ayrışmalara doğru evrilmesi söz konusu olmuştur. Bu ayrışmada odak noktayı ideolojik bir içerik taşımayan liberallik, praxis oluşturmaktadır. Bu, aynı zamanda meta-anlatı devrinin son bulduğu söylenceyle az ya da çok örtüşecek pratik bir tavrı işaretlemektedir. Bir yandan hem siyasetçi hem de seçmenlerin sağ-sol ayrımlarını anlamsızlaştıran tutumları, diğer yandan Türk siyasetinin seçmeni ve siyasetçisiyle **“merkez”** ve **“liberal”** parantezlerinde değerlendirilebilecek bir profil kazanması, önemli bir dönüşüm gibi görünmektedir. Aslında bu durum, kimlik ve değerlerdeki silikleşmenin açık bir tezahürü olarak okunabilir. Bu bağlamda bundan sonra **“ideolojik kimlik”** siyasetlerinin ne kadar geçerli olacağını politikanın yönelimlerinden okumak mümkündür.

“Merkez” kavramı, aslında siyasette tümel bir düşünce çizgisinin ana kitlesini tanımlamaktan çok, global sistemle de bağlantılı olarak bu sistemin lehinde bazı düşüncelerinden geriye çekilerek pastel bir renk kazanıp kitleselleşen blok anlaşılmalıdır. Bir çok siyasi tartışmaların ortasında Türk siyaseti için söylenebilecek en önemli tespit; bütün siyasal tavırların az ya da çok liberalleştiğidir. Fakat buradaki liberallik bir düşünce sistemine referans-tan ziyade, post-siyasi süreci anlatan bir içeriğe sahiptir. Bir başka deyişle, bütün yolların Roma'ya çıktığı, bütün yolların yürünebilir olduğu apolitik bir siyasi süreçtir. Liberallik bütün anlam, ilke ve değerleri marjinalize ederek anlamsızlaştıran, hazcı tasavvurlara sahip bir içerikle gündelik politikanın işlerliğinde oldukça belirleyicidir.

Merkez, aynı zamanda daha gündelik ve külli bir siyaset anlayışından yoksun olarak tanımlanmış bir siyasal mekanın adıdır. Özellikle 1990'lardan sonra kimlik vurgulu tavırların çözülüşü, bunların merkeze talip olmalarını ifade etmeleri, bir yandan siyaset-sizleşmenin belirlediği liberal politikaların işlerliğini, diğer yandan fertten başlayarak diğer toplumsal kat-

manlara uzanan yelpazede pragmatist ve popülist siyaseti işaret etmekte; böylece merkezin alanını durmadan genişletirken daha üst bir dile denk gelen siyasetin erişimini durduramamaktadır. Böylece siyaset ile ahlakın arasının ayrılması gittikçe kolaylaşmakta ve siyaset, dayanaklardan yoksun salt bir mekanizma olarak operasyonel bir tanım kazanmaktadır.

Batılılaşma süreci ile birlikte **“siyaset”** anlayışında, önemli iki dönüşümün altını çizmek gerekmektedir. Bunlardan ilki; siyaset sürecine halkın katılımının artması, bir başka deyişle, halka dayalı siyasaların önünün açılması. İkincisi de; siyaset yapmanın temel zemininin toplumdan devlete doğru kaymasıdır. Bu iki nitelik içerisinde birbiriyle iç içe geçmiş süreçlerin çözümlemesini yapmak ve altını çizmek önemlidir. Bilindiği gibi pre-modern dönemde geleneksel siyaset yapma biçimi çok geniş halk kitlesini dışarıda bırakan ataerkil ve merkezi iktidarın karar alma süreçlerinde yegane faktör olduğu bir anlayışın uzantısıydı. Batı'da Fransız ihtilali ile birlikte yaşanan dönüşümün sonuçlandığı **“insan merkezli”** düşüncenin siyaset ayağında oluşan tartışmalar (Rousseau, Locke vb.) halkın katılımına son kertede daha geniş yer açıyor görünmekteydi. Bugün demokrasinin Batılı ve yerli versiyonlarını içine alan bu geniş yelpazenin halkın katılımına ne ölçüde fırsat verdiği tartışmasını dışarıda bırakarak (Bkz. Phillips, 1995) teoride meşruiyetini halktan aldığını belirtmek gerekir. Burada halkın katılımını anlamlı kılacak olgu; onun da ferdi olarak bir siyaset sahibi olmasıdır. Hele demokrasi yoluyla halkın katılımı; vekiller dolayımıyla hal-

kın talep ve düşüncelerinin ifade edilmesi ve demokratik süreç içerisinde "mümkün"lere dönüştürülmesidir. Aşağıdan yukarıya doğru talep ve düşüncelerin sirkülasyonunu sağlayan siyaset, bu işlevinin çok uzığında merkez ve çevre arasındaki gerilimi besleyen daha statik bir hüviyet kazanmıştır. Talep ve düşüncelerin dillendirilmesi biçiminde değil de, yönlendirilmesi biçiminde bir form kazandığında, siyasetin manipülasyona açık hale geleceği, popülizmi besleyeceği açıktır.

Katılımcılığın ileri düzeyde sağlanması bir yana, siyasetin aktörleri ile halk arasında meydana gelecek temsil krizi, gittikçe derinleşebilmektedir. Böylece "**seçmek**" bir vekalet vermekten çıkarak olmaması gereken her formda tezahür edebilmektedir. Pratikte seçmen dört senede bir görünen bir sosyal kategorinin adı olmaktadır. Dolayısıyla siyasetin seçmen açısından dört senede bir yapılan "**oy verme**" işlemine dönüştürülmesi ve sınırlandırılması, halk katılımı kavramının işlerliği konusunda ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan "**siyasetçi**" şeklinde ayrı bir kategorinin varlığı, siyasetin bir mesleki uzmanlık olarak algılanması ve bu anlayışın beslenmesini hızlandırmaktadır. Siyasetçilik bir meslek olarak görüldüğü sürece, siyaset, son derece dar bir kavramın adı olacaktır. Siyaset kavramının gündelik politika ile olan özdeş kullanımı, bu gündelik politikayı belirleyecek ve daha ahlaki bir zeminde inşasını mümkün kılacak anlamını berhavat etmektedir. Fert açısından daha üst ve ahlaki temelde bir siyasetin yokluğu, siyasetin tanım, anlam

araç ve alanlarını belirleyerek, hem siyaseti sadece gündelik politikanın alanı içinde şekillendirmekte, hem de daha uzun vadeli düşünce, imkan ve projelerin oluşmasına engel olmaktadır. Böyle bir siyasetin yokluğu Türkiye'nin hem iç hem de dış dinamikler açısından alanını ve bu bağlamda açılımını daraltmaktadır. Türkiye gibi Osmanlı'nın global açıdan dünyaya yaptığı katkıyı içselleştirip tevarüs etmesi gereken bir ülke, hem kendisiyle ilgili oluşan beklentilere cevap vermesi, hem de tarihi misyonunun yerine getirmesinin potansiyel imkanlarına sahip olarak, siyaseti bu statiklik ve donukluktan kurtararak işlerliğini sağlamak zorundadır.

Yukarıda bahsettiğimiz dönüşümlerden ikincisi de, siyaset yapmanın zemininin toplumdan devlete doğru kaymasıdır. Yunanlı düşünürler, özellikle Aristo ve Eflatun, siyaseti kamu yararına yönelik faaliyet olarak tanımlamışlardır. İslam düşünürleri de siyaseti sosyal hayat için vazgeçilmez uğraş olarak yorumlamışlardır. Mesela; İmam-ı Gazali'ye göre, siyaset, toplumun sevgi, saygı, yardımlaşma ve beraberliğini sağlama aracıdır. (Eryılmaz, 1990; 423) Her iki anlayışta da dikkat edilirse, kamu yararı ve toplum siyasetin anahtar kavramları olmakta; insan ve toplum siyasetin önünde durmaktadır. Fakat 15.yüzyıldan sonra siyaset, önceki tanımından daha dar olarak "devlet" ile aynı anlamda düşünülmüştür. (Eryılmaz, 1990; 424) Dolayısıyla biz, siyaset yapmanın zemininin toplumdan devlete kaymasıyla oluşan bu dönüşümü dile getirmekteyiz ki bu, daha önce devletin ikincil planda olduğu anlamına gelmez. Devlet her dönemde önemini koruyan bir fenomen olarak varlığını devam ettirmektedir.

Siyasetin devlet ile eşleşen anlamı modern zamanlarda bir yandan devlet üzerinden bir siyaseti beslemekte, diğer yandan bununla bağlantılı olarak siyaseti bir rant elde etme aracı haline getirmekte ve gücün siyasasını imkan dahiline sokmaktadır. Nitekim Machiavelli'e göre, bütün siyasal hareketler "kuvvet siyaseti"dir. (Power Politics) (Hale, 2000; 33-35) Yine Machiavelli'e göre, ahlak ve toplumsal yaşam ancak siyasal istikrarın olduğu yerde mümkün ve varolabilirler. Başka deyişle, siyasal istikrar, ahlakın ve toplumsal yaşamın önkoşulu, varolma ortamıdır. O, ahlaksal değerlere ve erdemlere "virtu" olarak

bakar. Bunlar "virtüel"dirler; yani ancak siyasal istikrar ortamında gerçekleşebilen, edimsellik kazanan birer gizilgüç, birer potansiyelite halindedirler. (Özlem, 1998; 152)

Bir yandan devletin modern dönemde kazandığı bu anlam, diğer yandan devletin tek rant aracı olarak görülmesi, siyaseti "*devlete sahip olmak*" gibi bir anlayışa indirgemektedir. Böylece siyaset de, sadece iktidar olarak bu imkanların yöneticisi konumunu kazanma adına yapılan bir faaliyetin enstrümanı olmaktadır. Bugün çok geniş halk katmanlarının, bütün konularda "devletten yardım beklediği"ni içeren söylemi, bu düşüncenin ilk elden ortaya çıkan tezhürüdür.

İşte, bir yandan fertten başlayarak yukarıya doğru daha üst ve küllî bir siyasetin yokluğu, diğer yandan siyaset yapma zemininin toplumdaki devlete doğru kayması, siyaset alanını daraltan iki önemli husus olarak zikredilebilir. Şayet dış siyasetten iç siyasete doğru bir yönelimle de bakarsak, Türkiye'nin kendisine yüklenen misyonu, ülke içindeki siyasetin de algılanışını değiştirip daha gerçekçi, sirkülasyona açık ve kendi enstrümanlarıyla yapılan bir siyaseti de gündeme getirebilecektir. Bu bağlamda, demokratik süreç içerisinde yer alan bir çok talep ve düşünceleri "*siyasallaşma*" biçiminde olumsuzlayarak algılamayacak ve siyaseti gerçek anlamına; yani "*toplum için yararlı bir uğraş*" haline irca edebilecektir.

Seküler düşünce biçiminin izdüşümü olan siyasal olanın kendinden menkul bağımsızlığı, siyasal olan ile olmayan arasındaki ayrımı gittikçe keskinleştirmektedir. Bu, siyasetin yukarıda ifade edildiği gibi devlet kavramıyla özdeş kullanımı paralelinde siyaseti devletleştirmeye kadar varabilir. Bir düşünce ya da talep ifade edildikten sonra, bunun halkın seçtiği vekiller dolayısıyla yetkili kurumda (T.B.M.M.) gündeme getirilmesi, tartışılması ve kabul edilmesi biçiminde işleyen tabii sürecin tamamı, siyasetin içinde tanımlanmalıdır. Her ifade edilen talebin, bu sürecin içerisinde yer alması demokratik mekanizmanın gereğidir. Bu bağlamda, toplumsal olan ile siyasal olan arasında keskin bir ayrımlaşma öngörülmediğinde, tüm talep ve düşüncelerin "siyasal" olarak olumsuz görülme durumu mevcuttur. Halbuki Cabiri'nin tabiriyle, *Siyasi akıl* denilen şeyin temelini oluşturan; bir toplumda uygulanan otorite oluşu açısından siyasi eylemin belirleyicileri ile sosyal karakterli teorik ve pratik görüntülerinin bütünüdür. (Cabiri, 1997; 13)

Siyasal ile toplumsal ayrışmasının ima ettiği bir diğer sorun da, Nuray Mert'in ifadesiyle, siyasetin *sosyolojizm* batağına saplanmasıdır. Siyasetin, topluma ilişkin farklı görüşlerin, tasavvurların tartışma alanı olmaktan çıkıp bir idare faaliyeti olarak algılanmaya başlanmasıdır. Bunun bir adım ötesinde, siyasal tavır toplumsal analiz kaygısının gölgesinde varolmaya çalışmaktadır. Sosyolojizm bu bakımdan ideolojiktir. (Mert, 1999; 25-30) Toplumun ve bir dönem için çıkarılan toplumsal gerçeklerin mutlaklaştırılmasını getiren bu tavır, katılımı, farklı görüş ve düşüncelerin dillendirilmesini yani kısaca bizim siyasetin anlamına dahil ettiğimiz şeyi yıpratmaktadır.

Nitekim, siyasallaşma kavramı üzerinden Türk siyasetinde özgül ağırlığını da aşan çıkarımlarda bulunulduca siyaset kavramı, bugün gelinen noktada "*kötü*" parantezinden bir algılanışın konusu olmaktadır. Bu durum çoğu zaman talep ve düşüncelerin yukarıda belirttiğimiz süreç içerisinde, normal siyaset yoluyla aşağıdan yukarıya doğru sirkülasyonunu imkansız hale getirmekte, böylece siyaset birbirinden kopuk kitleler (siyasi elit-halk) meydana getirerek arasındaki gerilimi arttırmaktadır.

"*Siyaset*" kavramını, bir yandan siyasetçiler gibi bir kategorinin imtiyaz alanı, diğer yandan da bir olumsuzlama aracı olarak kullanılması, siyasetin alanının daralması ve Türkiye'nin fasit bir daire içinde dönmesini sonuçlamaktadır. Siyaseti bir uzmanlık alanı haline getiren süreç, halkın siyasete ve giderek ülkenin hayati sorunlarına olan ilgisini aşındırabilir. Bu düşüncelerimizi siyaseti bir meslek olarak algılayanların, halkın tümünü "*siyasetçi*" yapmayı istemek gibi bir suçlama yöneltmesi olasıdır. Bunun olmayacağı zaten ortadadır. Bizim asıl temennimiz; siyasetin dar tanımının değiştirilerek siyasetin yanlış algılamadan kurtarılmasıdır.

Referanslar

- 1- El-Cabiri Muhammed Abid, 1997; *İslam'da Siyasal Akıl*, Çev. Vecdi Akyüz, İst., Kitabevi Yay.
- 2- Eryılmaz Bilal, 1990; "Siyaset", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, c.3, İst., Risale Yay.
- 3- Göksu M.Emin, 2000; "Sağcılık ve Solculuğun Ötesinde", *Tezkire*, S. 17, Ank.
- 4- Hale J.R., 2000; "Machiavelli ve Bağımsız Devlet", *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. Kurul, İst., Şule Yay.
- 5- Mert Nuray, 1999; "Yaşasın Siyaset", *Tezkire*, S.16, Ank.
- 6- Özlem Doğan, 1998; *Bilim, Tarih ve Yorum*, İst., İnkılap Yay.
- 7- Philips Anne, 1995; *Demokrasinin Cinsiyeti*, İng.çev. Alev Türker, İst., Metis Yay.

POLİTİKA VE AYDININ TAVRI

AHMET DAĞ

Eğer toplumu bütün kurumlarıyla denize açılmış bir gemi olarak görürsek bu gemiyi batırmadan karaya ulaştırmak, inşa edici konumunda olan insanın sorumluluğundadır. Yine gemiyi insanların bir araya gelip oluşturdukları devlete benzetirsek, gemiyi emin bir şekilde karaya çıkarmak politikacının işidir. Böylelikle hep seyir halinde olan bir gemi vardır ortalıkta. Seyir halindeki bu geminin batmakta olduğunu ve tek kurtarıcısı olduklarını söyleyen müzmin yapıcılar da vardır. Batmasına ramak kalmış gemi kendine yeni kurtarıcı beklemektedir.

Ama ne yazık ki gemiyi karaya çıkartacağını söyleyen politikacılar gemiyi batırmaktan kurtaramamışlardır. Geminin kaptan köşkünde oturması gerekenler orda değildir aslında. Tehlike anı gelmiş, gemi kayalıklara çarpmaya ram olmuştur. Dümenin başında birinin olduğunu düşünerek umarsızca seyahat eden gemi içindeki yolcular panik içindedir. Gemi sağa sola yatmakta, alobora olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Gemi içinde müthiş bir curcuna yaşanır... Ve iktidarını tamamlayanlar ellerini ve ayaklarını bu bahtsız ülkeden gece karanlığında çekerlerken, hep batmak üzere bırakılan bir gemi bırakıp giderler. Ve artık siyaset ve politika arenaya dönmüştür. Kedilerin aslanlara yedirildiği bir arenaya dönmüştür. Entrikalar, parti bölünmeleri, nişan yapmalar ve yüzük atmalar, başka rozet takmalar, gizli pazarlıklar; devşirme içerikleri olan kuramlar, devşirme kavramlar, siyasi hayatımıza kazandırılmaya çalışılan elitist siyasetçiler... Yine siyaset terminolojimize kazandırılmaya çalışılan “makul çoğunluk”, “sessiz çoğunluk”, kucaklayıcı-uzlaşımçı (senkrist), “sosyal-liberal sentezler” ve daha nice argümanlar. Bu yetmezmiş gibi kitleleri manipüle etmeye çalışan toplum mühendisleri...

Pekiye “dümenin başı”na geçen kişilerde ne gibi yeterlilikler bulunması gerekir? Politikacı ehliyetine sahip olan kişilerde muhakkak ki entelektüel donanım olması gereklidir ama yeterli değildir. Nitekim sadece aydın yönü olan kişiler için Fransız Monteil “aydın, politikaya en az ehliyetli olan kimsedir” der.

Monteil’e bunu söyleten nedenler nelerdir? Tabii ki mütercimi olduğu **İbn Haldun**’dur. Haldun şu maddada bu “zalim” hükmünün nedenini söylüyor: “İlim adamı mânâ denizinde yüzmeye alışmıştır. Maddî olan veya tekil olanla meşgul olmaz. Küllî olanla uğraşır.” (Aktaran Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, s. 160).

Politikaysa bir icraatlar işidir; o yüzden bazen acımasız ve gaddar olabilir. Nitekim Hobbes’un *Leviathan*’ı, Micheavelli’nin *Hükümdar*’ı, okuyanda ütopik bir dünyanın kelimelerle örülmüş bir dünya tasarımını vardır. Oysa bunların icrası ve somutlaştırılması dolayımıyla olsa insana yaşadığı dünyayı cehenneme döndürüp yaşanmaz hale getirebilir. Küllî fikirler kıyas ve aktarım yoluyla siyasî hadiselerle tamamen irca edilemeyeceği gibi, siyasi hadiseler de küllî fikirlere irca edilemez.

Politik olan, bîtaraf olamaz. Politika, bir anlamda “esaret”tir. Bu esaret, bağımlılık anlamındadır. Politikacının içinde bulunduğu “zindan”lar vardır. Bu zindanlarından kurtulması politikacının politikliğini öldürmesi demektir. O, dünya görüşünü içinde bulunduğu zindanın duvarlarındaki yazılardan oluşturmuştur. Onun zindanları; bağlı olduğu din, içinde yaşadığı ekonomik koşullar, aile ve akrabalar. Politikacının her anlamda içinde bulunduğu zindan duvarlarına sürgit ilave duvarlar eklemesi doğaldır. Nitekim İslâm Peygamberi “*bizim devlet yönetimine katılanlar evlenmeden ve ev almadan saflarımıza katılmamın*” diyordu. Çünkü politika, içinde toplumsal men-

faati barındırdığı gibi kişisel menfaatleri de barındırır.

Max Weber, siyaset adamının iki ahlâktan birini seçmek zorunda olduğunu söyler: **İnanç ahlâkı ve mesuliyet ahlâkı.** Ya inançlarına boyun eğecek ya da kendini sorumlu hissedecek. Makyavelist politikanın, cahilane ve yoz bir şekilde politikacılarımızın belleklerine işlediği muhakkaktır. Yine şu var ki, bir hedefe ulaşmadaki çabalarımız değer ve prensiplerimizle muhakkak ki çelişecektir. Bu anlamda her politikacı **"yumuşatılmış bir Makyavelci"**dir.

Politika, iktidar hırsına ve öfkesine bürünürse, bu kostümün içine giren politikacı kostümün gerektirdiği aksiyonu göstermek zorundadır. Politika vücudunun cesametleri değerlerden oluşan bir bedenın yakıldığı bir kor kazanı mıdır? Yoksa Cemil Meriç'in dediği gibi **"şeytanla bir anlaşma imzalamak"** mıdır?

Weber, politikaya girmek isteyen aydınların ilk karşılaşacağı zorluğun parti tüzükleri ve disiplinleri olacağını söyler. O'na göre dünyanın hiçbir yerinde bir sosyolog veya iktisatçı bir partinin programını benimseyemez. İlmın kayıtsız şartı, hakikattir.

Politikacılık ise her zaman hakikatin söylenmesine izin vermez. İlmın icbari beklentisi olan hakikati söylememekle politikanın tehdit ettiği politikacı sadece bir demogogtan ibarettir. Belki de hayatı bu kadar anlamsızlığa iten bu hayat alanını belirleyen politikadır. Hakikatten tamamıyla mahrum bırakılan politika, müdavimlerini meleklikten çok canavarlığa itebilir. Politika, ürettiği kurumlarla tıpkı bir çocuğa öcü olan şeyler gibi insanlığın öncüsü olabilir.

Weber'e göre sosyolojinin görevi toplumu ıslah etmek veya ihtilalciler yetiştirmek değildir. Sadece sosyal gerçeklik hakkında kısmi izahlar sunmaktır.

Sosyolojinin nimetleri ile beslenmeye çalışan bir parti danışmanı bir sosyolog olmaktan çok teknisyendir. Teknisyenlik ve teknokratlık ise, halktan ontolojik ve epistemolojik olarak kopuş demektir. Son zamanlarda ilim erbabının siyasete merak salması / danışmanlık manasında handikaptır. Hele ki bir partinin veya liderinin olduğu her karede yer almak isteği şarlatanlık ve demogogluğun bir göstergesidir.

Weber, hareketlerimizi dört noktada toplar: 1- Bir amaca göre rasyonel olanlar (para kazanmak isteyen iş adamları); 2- Bir değere göre rasyonel olanlar

(gemisi batan kaptanın davranışı); 3- Hissî olanlar (kızan bir annenin çocuğunu tokatlaması); 4- Geleneğe bağlı olanlar.

Nitekim Türk siyaseti bu hareketler üzerinde politikasını uygulamış ve batağa saplanmışır. Fikir adamı ile eylem adamı farklıdır. Fikir adamı hakikatin sularında gezindiği için eylem adamının işlevini yapmaya iktidarı olmayabilir. Ve eylem adamının gölgesinde ve karesinde gezinen bir ilim adamı politikanın girdabından kendini kurtaramaz. Ancak filozofların devlet adamı olabileceğini söyleyen Eflatun, hükümdarına felsefe sevgisi aşılacak için gittiği Sirakuza'da canını zor kurtarmıştır.

Tüm bunları söylemekle aydının politikadan elini-eteğini çekmesi gerektiğini söylemiş olmuyorum. Bilakis aydın politikayla uğraşmalı. Ama sağduyusunu kaybetmeden teorik olarak katkıda bulunmalı. Aydınlar akış halinde olan politika ırmağının kıyısında dallarıyla ona serinlik veren asude bir söğüt ağacı gibi olmalıdırlar. Eğer bu ırmağın içine girerlerse, bu vahşi akıntıda girdaba yakalanıp can vereceklerdir.

Son olarak Cemil Meriç'in ifadesi ile yazıyı bitirmek istiyorum. "İnsanlar önceden çizilmiş bir kaderin oyuncağı olsalardı, politika adî bir faaliyet olurdu. Gelecek belirsizdir. İstikbali insan inşa eder. Bu itibarla insanlığın asıl faaliyetlerinden biridir politika."

KAVRAMLARIN SEÇİMİ

D. MEHMET DOĞAN

"Kavram" kısaca "mücerret ve umumî düşünce" olarak ifade edilebiliyor. Bu anlamda "imaj"ın ferdî ve bir nesneye has olmasına karşılık, kavram aynı cinsten bütün şeyleri temsil edecek bir kapsama sahip. Kavram "tazammun ettikleri", yani işlemi ile ve şumulü (kaplamı) ile belirir. İşlem, nesnelerde dikkate alınan nitelik ve özelliklerdir; kaplam ise uygulanabileceği nesnelerin tamamıdır. Bir kavramın ortaya çıkmasını tecrit (soyutlama) ve genelleme gibi zihnî faaliyetler sağlar.

Kavram insanîdir, insana hastır. Hayvana göre insanın üstünlüğünün temelini oluşturur. Kavram bu anlamda, belirli özel anlamlar yüklenmiş kelime veya kelime grubudur. Düşüncenin yapıtaşı, gerçekliğin tasviri ve yorumlanmasında temel malzeme olarak kullanılan soyut lisanî ifadedir kavram. Bir olay, bir nitelik veya nicelik hakkında teşekkül eden zihnî imaj; birşey hakkında çok sayıda ayrı anlayışları ihtiva eden genel düşünce, muhtevası ve sınırları bir işaret veya kelime ile ifade edilerek mânalandıran soyut fikir...

"Hafif" konulardan söz etmek varken, neden böyle karmaşık, anlaşılmasız, mücerret/soyut bahisler açıyoruz? Hiç bir engel, mevsim şartları da dahil, insanoglunun dili kullanarak yürüttüğü arayış, mücadeleyi, savaşı durdurmuyor çünkü.

Türkiye, son on yıldır kurallı veya kuralsız "seçim"lerle karşı karşıya kalıyor. Kanunların öngördüğü seçimler, yaptığımız, yapmak zorunda olduğumuz seçimlerin çok cüz'i bir bölümü. Her tür "seçim"de, esas itibarıyla kavram düzeyinde bir mücadelenin sürdürüldüğünü de kolaylıkla görebiliyoruz.

İşte bir kaç satırlık bir panorama:

Kelimeler gerçeğe düşman haline getiriliyor. Kelimeler değiştiriliyor, değiştirilemezse anlamları çarpıtılıyor, saptırılıyor, âdeta ırzına geçiliyor. Kavramlar alt üst ediliyor. En azından **anlam karışıklığı, bulanıklığı** meydana getiriliyor. Parlak sloganlar, çarpıtılmış anlamlar.

Kelimeler ve kavramları sapmadan, bulanıklıktan, çarpıtmadan kurtarmadan aslî manalarına kavuşturmadan doğru sonuca ulaşmak hiç de kolay değil.

İnsanlar papağanlaştırılıyor. Papağanlar kelime öğrenir, fakat onlarla yeni cümleler kuramaz. Düşünmek insanlara mahsustur. İnsanlar kelimeler ve kavramlarla oynanarak düşünmekten yoksun kılınıyor. Bu yüzden Türkiye'de beş-on yıldan beri "Türkiye seninle gurur duyuyor!"dan başka kullanışlı slogan bulunamıyor. Bu öyle müthiş bir slogan ki, mafya liderlerinden şarkıcılara, bilim adamlarından politikacılara, ahlâk timsali insanlardan yüzüzlere kadar herkes için kullanılabilir!

Türkiye'nin gurur duyduklarının listesini yapsak nasıl bir sonuçla karşılaşırız acaba?

İçine düşürüldüğümüz bu muhayyile kısırlığı dilin önemini bir daha hatırlatıyor bize. Dilin yerinde durması, kabullerinin sürdürülmesi çok önemli. Kavramların akıl yürütme, zihnî faaliyet ve zekânın çalışması için lüzumlu unsurlar olduğu apaçık ortada. Düşünen, edebî veya fikrî her hangi bir alanda eser veren herkes için kavramların önemi ve değeri tartışılmaz. Fakat yalnız bu alanlarda değil, gündelik hayatta da akıl yürütmek, hüküm vermek durumundayız. Bu durumda da kelimeler ve kavramlardan başka malzememiz yok. Öyleyse, kavramlar bütün insanlar için çok çok önemli.

Bu çerçevede, son günlerde piyasaya sürülen çok sayıda kavram var. "makul çoğunluk", "çağdaş çoğunluk", "azgın azınlık", "sol", "solculuk", "merkez", "merkez sağ", "muhafazakârlık", "ittifak", "liberal-sol

ittifak" vb. gibi ibareler, arayışın, mücadelenin, çarpıtmanın hangi boyutlarda sürdürüldüğünün göstergeleri bir bakıma. Birileri, kendi düşüncelerini toplumun seçiminin, arayışının yerine geçirmek istiyor.

Elbette bu kelimelerin, kavramların herkesçe, en azından büyük çoğunlukça bilinen karşılıkları var. Fakat ortaya atılış tarzları ve kullanım yerleri itibarıyla bu kelime ve kavramların bilinen karşılıklarıyla uyumlarını kaybettikleri de ortada.

Seçimlerimizin doğru yapılması için, kelimelerin ve kavramların ya yerinde durması ya da en azından, yeni tariflerinin herkesce bilinmesi gerekli. Kısa bir seçim döneminde, dar bir aralıkta buna vakit var mı? Yok elbette ve işte bütün mesele de bu noktada düğümleniyor!

Türkiye seçim sath-ı mailine gireli epeyce zaman oldu. "**Sath-ı mail**" yani "eğimli yüzey"! Bu eğik yüzeyin üzerinde her şey "eğim"e tâbidir. Her şey kaçınılmaz olarak seçime doğru gider. Buna rağmen bu sath-ı mailde frene basanlar, arabayı geri vitesine takanlar, her zaman olabilir. Her seçimde görülür böyle teşebbüsler. Geçen seçimi hatırlayalım. "Küskünler hareketi" bir sonuca ulaşamamıştı. Fakat bu sefer iş ciddi.

Seçim sath-ı mailine girilmiş, seçim kararı alınmış. Listeler yapılmış. Seçimin mağlupları, sathı mailde olduklarını hissettirir bir tavır içinde değiller. Hep bir yerlerden bir şeyler olmasını bekliyorlar. Seçim tahminlerine bakılınca, "çıkmadık candan umut kesilmez" denilebilir, fakat bazı partilerden hiç ümit yok.

Bazı liderlerimiz kendilerine çok büyük, ulu, yüce bir takım gündemler edinmişler. Sıkı sıkıya Avrupa Birliği taraftarı olmuşlar. Habire "Haklar, hürriyetler, kriterler.." deyip duruyorlar. Bu arada yumurta kapıya dayandıkça dayanıyor. "Seçim değil, Avrupa Birliği önemli. AB sürecini aksatmayalım, seçimi nasıl olsa yaparız!" diyen liderler çıkıyor.

Türkiye'de bazı partiler 1990'den beri istikrar adını istikrarlı olarak küçülüyor, buna rağmen Türkiye'nin "özel şartları"ndan ötürü iktidarda olmaya devam ediyorlar. Bu partilerin liderleri, hangi güçlere ne zaman dayanacağını iyi biliyor. Bu sayede, bazı partilerin önlenemez yükselişi durduruluyor. Bu aynı zamanda şu anlama geliyor: Türkiye'nin antidemokratik bürokratik güçlerine dayanarak iktidar olmak

olağandır! Bir zamanlar sağcı cephede dindarlara gaz vermek modayken, bazı mihrakların tutumları sonucu bazı liderler dindarları rencide edecek uygulamaları "siyasi hayatına mal olsa bile" gerçekleştireceklerini söylüyebiliyorlar. Yalnız kavram kargaşası yok, düzlem kargaşası da var! Bu sözün düzlemi, halktan daha etkili görülen mihrakların düzlemi ile kesişiyor elbette. Gerçekten bu siyasi mihrak veya merkezler bazılarını neredeyse on yıldır iktidarda tutuyor. Fakat artık onların da tutacak hâli kalmadı. Gemi tamamen karaya oturdu.

AB, dış güç etkenini içeride bir kaldıraç olarak kullanmak yeni bir yol olarak görünüyor. Bu tutar mı veya sonuç verir mi? Bunu bilemeyiz. Fakat, bu kaldıraçla bazı başka merkezleri harekete geçirilip seçimin muhtemel sonuçları da masanın üstüne konularak bir noktaya varılabilir.

Seçime çok yaklaştık. Fakat kimse sonuçtan emin değil. Seçim olacak mı, olmayacak mı? Bugün Türkiye'de seçimin olmamasını isteyen fakat bunu itiraf etmekten kaçınan o kadar çok mihrak ve merkez var ki! Bu merkezlerin her şeye rağmen bir daha 1990'ları bir takım güçlere dayanak yaparak iktidar olanların arkasında saf tutmaları ihtimal dışı değil.

Elli yıllık kör topal demokrasimiz tam bir "seçim"le karşı karşıya: Tamam mı, devam mı? Devamsa, seçim olacak. Bazı merkezler "tamam" diyorsa, ne olacak, onu söylemeye gerek yok! ■

SEÇİMLERE GİDİLİRKEN YENİ BİR SOSYAL MUKAVELE

TARİK BURAK ŞAHİN

Baykuş gibi sabırlı bir seyirci olmayı öğrendik.

Kargadan, zeki olmayı öğrendik.

*Kendisinden on kat büyük baykuşu arazisinden atmak için,
durmaksızın mücadele veren alakargadan, cesareti öğrendik.*

Fakat hepsinden önce, öğretmenimiz olarak iskete kuşu gelir.

Çünkü onun, boyun eğmez bir ruhu vardır.

Apache Sözü

Türkiye, isteyerek ya da istemeyerek bir erken seçime doğru yol almaktadır. Seçim mekan olarak Türkiye’de yapılacaktır. Ancak dünya-
daki tüm güç merkezleri bu seçimi etkilemek, seçim sonrasını şekillendirmek için seferber olmuşlardır. Bölge ülkeleri, bölgesel güçler, kıtasal güçler ve ulus-
lar arası küresel güçler bu seçimle yakından ilgilidir. Bunlar arasında ki karmaşık menfaat ilişkisi zemini kaygan yapmakta, konjonktür an be an değişmektedir. Bu seçimlerde nasıl bir tavır takınmalıyız ki ülke düzlüğe çıkabilsin. Seçim sonrasında hemen yeni bir seçimi tartışmayalım. Kendi ellerimizle bu gün seçtiklerimize ertesi gün hakaret etmeye başlamayalım.

Son 15 yıldaki seçimlerden birinci çıkan parti sürekli değişmiş olmasına rağmen sorunlarımızın çözümlememesinin temel nedeni nedir? Hastalık; halkta mı, seçtiklerinde mi, sistemde mi? Yoksa hepsinde birden hastalık mı vardır? Bu sorular üzerinde milletçe çok düşünmeli, cevaplarını gerçekçi davranarak aramalı ve yanlış karar vermemeliyiz.

Yeni bir Post Modern Darbe: Sürekliliği Bürokratik Darbe Dönemi

DSP 28 şubat postmodern darbesinin ardından 50 milletvekili ile hükümet koltuğuna gelip oturdu veya oturtuldu. Refahiyol hükümetinin post modern bir darbeyle düşürülmesinden sonra, halkın belli bir kesiminde meydana gelebilecek olumsuz tepkiler; karşıt düşüncenin hükümet koltuğuna oturtulması ile dengelenmek istenmiş olabilir. Ecevit’e görevin verilmesini ve hükümetinin güven oyu almasını, sahnenin çok önünde gözükmeyen birilerinin hazırladığı muhakkak. Bu birileri (Ecevit’in kaleminden kim olduklarını biraz sonra belirteceğiz), 1999 seçimlerine doğru PKK lideri Abdullah Öcalan’ı paketleyip Ece-

vit’e altın tepsi içinde sunarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmasını sağladılar. Ancak Ecevit’le bir müddet sonra yolları ayrılmış olmalı ki, Ecevit’e verilen destekler azalmaya ve ülke ekonomik bir krizin içine sürüklenmeye başladı. Ülkede art arda çıkarılan iki ekonomik kriz **Türkiye’yi IMF’nin ocağına düşürdü**. IMF’nin baskısı ve yönlendirmesi ile Kemal Derviş ABD’den ithal edildi. ABD’den ithal edilen IMF’nin temsilcisi Derviş, gerek liberal gerekse sol çevreler tarafında bir kurtarıcı olarak kamuoyuna pompalanıp millete kabul ettirilmeye çalışıldı. Liberal kesimin kapitalist dünyanın sömürgeleştirme aracı IMF’nin bir adamına övgüler yazmasına alıştık da, solun aynı işi yapacağını düşünemedik. Neredeyse bütün sol, Kapitalizmin temsilcisini kurtarıcı olarak alkışladı. Hükümet ricâli ise başlarına geleceklerden bihaber olarak (Ecevit’in ‘adamı ekonomik teknisyen olarak getirdik, adam siyasetçi çıktı ve partiyi böldü’ demesi yaptıkları işten bihaber olduklarını gösterir) onu başbakan yetkisi ile donatmışlar ve tek kişilik dördüncü bir parti olarak hükümete ortak etmişlerdir veya etmek zorunda kalmışlardır. Derviş, ikinci bir başbakan olarak hem ülkeyi uluslar arası şirketlere tam bağımlı kılan yasal düzenlemeleri, hem de geniş halk kitlelerini işsizliğe, yoksulluğa sürükleyen ekonomik düzenlemeleri gerçekleştirdi. Hükümet ve muhalefet partilerinin bütün muhalefetine rağmen IMF’nin baskısı ile bu yasal düzenlemeler yapıldı

Derviş politikalarının doğal sonucu olarak halk, gittikçe fakirleşmiştir. IMF kanalıyla getirilen paralar, batık bankalar için kullanıldığından halka bir yarar sağlamamış ve fakat bedeli halka ödettirilmiştir. Belli bir **bürokrat-medya-patron** üçgeninde oluşturulan baskı ve tahrik stratejisi ile halk patlama noktasına bilinçli bir şekilde getirilmiştir. 75 yaşındaki bir kadına üniversite hastanesinde reva görülen bir

davranış bir de bu açıdan değerlendirilmelidir. Bu binçili yıpratma hareketinin sonucu siyaset, halk desteğinden yoksun ve nefret edilir bir hale gelmiştir. Siyaset hiçbir dönem bu kadar halkla karşı karşıya gelmedi; siyaset kurumu bu kadar yıpranmadı ve de yıpratılmadı. Böyle bir dönemde siyasetin alanı daraltılmalıdır tezi, büyük bir kampanya ile başlatıldı. Türkiye, parlamento kontrolünün dışında olacak şekilde üst kurullarla yönetilmek istendi. Ve siyaset, bu kampanyanın baskısı ile her türlü olumsuzluğun bedelini kendisinin ödeyeceği ve fakat üzerinde ciddi bir söz hakkının olmadığı YÖK benzeri **üst kurulları** kendi eliyle inşa etti. Onların yönetimindekilere kendilerinden daha fazla maaş bağladı. Milletvekili maaşları, Türkiye'deki maaş sıralamasında 24. sırada iken sıkça gündemin birinci maddesi haline getirildi. Kimse ilk 24'dekilerin maaşlarını tartışmaya açmadı veya açamadı. Türkiye'nin yönetimini, kendisinin çok müdahil olamayacağı bir noktaya çekerek sivil ve askeri bürokrasinin kontrolüne soktu. Ekonomik krizle başlayan halkın hoşnutsuzluğunu birileri çok iyi kullanmış ve siyasete kendi kendine darbe yaptırmıştır. 21. asırda askeri bürokrasinin sahnede pek gözükmeyeceği modern darbeler süreci, 28 Şubat'tan itibaren biraz farklı olarak başlamış oldu. Bundan sonra Türkiye sürekli bu **modern darbe, bürokratik darbe** ortamında yaşayacaktır. Seçimlerden sonra yeni bir düzenleme yapılmadıkça durum değişmeyecektir.

Bu durumda bundan böyle Türkiye'deki seçimler, sembolik bir anlam taşıyacak; halk, ülke yönetiminde ciddi bir şekilde söz sahibi olamayacaktır. Kâmrân İnan'ın deyişi ile 'bizdeki bürokratlar halka "hayır", uluslararası güçlere "evet" demeye alışkın' oldukları için bu son düzenlemelerle, ellerindeki kartlar daha da kuvvetlendiğinden dolayı uluslararası güçlerin dümen suyuna daha rahat girebilecek ve isteklerine daha rahat evet diyebileceklerdir.

Türkiye bu hükümet zamanında böyle bir darbe sürecinin başladığının farkına varmadan uluslararası güçlere, özellikle ABD'ye, belli konularda 'hayır' demeye başlamış ve bu konuda ısrarlı olmuştur. Bundan dolayı 'hayır' denmeye alışmamış olanlar, Türkiye'de evet diyecek bir hükümet arayışına girmişlerdir. IMF'nin Derviş'in rolü, burada ortaya çıkmaktadır. IMF'nin uygulattığı politikaların sonucu, hükümetle halk arasındaki kutuplaşma gittikçe açılmış ve hükümet bir bütün olarak halk desteğinden yoksun kalmıştır. Ecevit boy hedefi haline getirilip aşırı bir şekilde yıpranması sağlanmış, sıhhatı üzerinde spekülasyonlar yoğunlaştırılmıştır. Görev yapabilmesi için sağlık raporu alması ısrarla gündeme getirilmeye, yerine bir vekalet atanması istenmeye başlanmıştır. Birileri düğmeye basmıştı. Hayır diyen bu hükümetin gitmesini, yerine 'evet' diyen bir hükümetin gelmesini istiyorlardı.

İsteneni elde edebilmek için muhtemeldir ki ya

darbe, ya sosyal patlama ya da her ikisi birlikte birer eylem tarzı olarak düşünülmüştür.

Askeri müdahale konjonktür meselesiydi. Gerek uluslararası gerek ulusal ortam buna her zaman müsait olmayabilir. Onun için de gerekli zemin hazır olmalıydı. Mevcut yönetimi halktan iyice koparıp, askeri bürokrasiyi devreye sokmadan, maksimum fayda sağlayacak şekilde, son darbeyi vurmak öncelenmiş bir hareket metodu olarak benimsenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Askeri bürokrasiyi devreye sokmadan, var olan olumsuzluk ortamından yararlanarak, DSP'nin el değiştirmesi için bir **saray darbesi** düzenlenmiştir. Ecevit'in mülûlen emekli edilmesi. Uluslararası destekli **sivil darbe**, bazı iç güç odaklarından destek bulamadığı için tam anlamıyla hedefine ulaşamamıştır. Bununla beraber DSP'nin ciddi bir şekilde bölünmesi sağlanmıştır.

Bütün bu aşamalarda olayın gizli kahramanının Derviş olduğu sonradan anlaşıldı. Derviş bundan sonra **solu bütünleştirmeyi** bir slogan olarak kullanmaya başladı. Solu birleştirmeyi kendine misyon olarak seçen Derviş, önce DSP'yi, ardından YTP'yi bölerek hiçbir birleştirmeyi sağlamadan CHP'ye iltihak etti? Niçin? İMF politikalarına karşıtlığı ile bilinen CHP, Derviş'i nasıl ve hangi amaç için bünyesine kabul etmiştir? Derviş solu birleştiriyorum derken, sol camiaya yeni bir parti daha katmış olması ne anlama gelir?

Derviş'in arkasındaki güçler kimlerdir ve bunlar, niçin bu hükümetten kurtulmak istiyorlardı? Hedefleri bu hükümet gitsin de halkın iradesine göre hareket eden, halk için çalışan bir hükümet mi gelsindi? Yoksa büyük satranç oyununda bu, sadece ilk hamle mi idi; nihai hamle ne olabilirdi? Refahiyol hükümetine karşı girişilen hareketle bu hükümete karşı girişilen hareket arasında ne tür bir ilişki vardır? FP'yi böldürmek için uğraşanlarla, DSP'yi böldürmek için uğraşanlar aynı güç merkezleri midir? FP'nin geçmişte rahatsız ettiği ve ayağına bastığı güçlerle, DSP'nin ayağına bastığı güçler aynı mıdır? Hangi fincancı kartları ürktülmüştür? Olayları ortak bir kanuniyete bağlayabilir miyiz? Ne tür dersler çıkarabiliriz? Siyasi tarihçilerimiz bu iki olayı veya benzerlerini araştırıp aydınlatmalı, gelecek nesiller için bir belge olarak tarihe bırakılmalıdırlar. Bu ve benzeri olaylar aydınlatılmadan ve bunda gerekli uzlaşma sağlanmadan bu ülkenin önünü görmesi mümkün değildir. Türkiye'nin an acil ihtiyacı bu gerçekçilikte bir arayışa girmesi ve bunun için gerekli insan unsurudur.

Güç Odakları-Partiler Çöplüğü Veya Mezarlığı

Türkiye'nin siyasi tarihinde **bir seçimlik partiler**, cumhuriyet tarihi boyunca hep olagelmıştır. Bunların bir kısmı, doğal olarak toplumsal ihtiyaçtan doğ-

muştur. Bir kısmı parti içi ihtilafların uzantısında doğal olan veya olmayan bir bölünme ile ortaya çıkmışlardır. Bir kısmı **muvâzaa partisi** olarak, bir kısmı **yedekleme** için, bir kısmı muhatapların oylarını **bölmek** için, bir kısmı belli bazı oyları **kontrol** edebilmek için, bir kısmı da belli güçlerin düşüncelerini seslendirmek ve bir **kamuoyu oluşturmak** için kurulmuşlardır.

Fethi Okyar'ın Serbest Fırka denemesi, bir muvâzaa ve kontrol etme, nabız yoklama girişimidir. Yönetim tarafından kurdurulmuştur(1).

27 Mayıs sonrasında yaşananlar ise daha ilginç ve dikkat çekicidir. Bu döneme ilişkin Tuğgeneral Sami Karamısır'ın muhatapları tarafından tekzip edilmeyen açıklamaları konumuzun daha iyi anlaşılmasına imkan tanımaktadır(2):

"Yazma 32 yıl öncesinden bir hatıramla başlamak istiyorum. 1961'de yapılan seçimlerden sonra teşekkül eden Meclisin açılıp açılmayacağı hakkında tereddütler vardı. Biz Harp Akademilerinde öğrenci idik. Günlerden bir gün büyük toplantı salonunda toplanmamız emredildi. Salonda yalnız biz öğrenciler değil, bütün Harp Akademileri mensupları toplanmıştı. Toplantıda Harp Akademileri komutanımız o zamanki rütbesi ile Tuğgeneral Faruk Gürler güncel olaylarla ilgili çok önemli bir konuşma yapacaktı. Komutanımız kürsüye çıktı ve bunca yıldan sonra aklımda kalan şekliyle mealini aşağıda arz edeceğim konuşmayı yaptı. O devrin tarihini yazmak isteyen tarihçilerimize henüz olayın bütün canlı şahitleri ölmeden önce (misal olarak en önemli şahit muhterem Osman Bölükbaşı) ışık tutmak ve bugün ülkemizde yaşanan parti kurma enflasyonuna aynı paralelde dikkatleri çekmek arzusu bizi bu hatıramızı yazmaya sevk etti.

O devirde başında devrin Genelkurmay Başkanı sayın Cevdet Sunay'ın bulunduğu, Genel Sekreterliğini Harp Akademileri Komutanı sayın Faruk Gürler'in yaptığı **yarı açık, yarı gizli Silahlı Kuvvetler Birliği isimli bir teşkilat vardı**. Bu teşkilat yeni teşekkül eden TBMM'nin açılıp açılmayacağına devrin Cumhurbaşkanı sayın Cemal Gürsel'in başkanlığında köşkte toplanacak devrin siyasi partilerinin liderleri, CHP lideri sayın İsmet İnönü'yü, Adalet Partisi lideri sayın Ragıp Gümüşpala'yı, Yeni Türkiye Partisi lideri sayın Ekrem Alican'ı ve Millet Partisi lideri sayın Osman Bölükbaşı'yı dinledikten sonra karar vermeyi kararlaştırmıştı. Bu kararın gereği olarak Silahlı Kuvvetler Birliği'nin mensupları köşke gittiklerinde, köşkün alt salonunda devrin siyasi partilerinin Genel Sekreterleri başlarında CHP Genel Sekreteri sayın İsmail Rüştü AKSAL olmak üzere esas duruşta kendilerini karşılıyorlardı. Yukarıya çıktıklarında da sayın Cumhurbaşkanı ve parti liderleri ayakta bekliyorlardı. Komutanımız bu durumu anlatırken, biraz da tehafürle 27 Mayıs hareketini da ima ederek biz yaşlılar yaparsak

işte böyle yaparız demişti. Yukarıdaki toplantıda, selâm faslından sonra Silahlı Kuvvetler Birliği Başkanı sayın Cevdet Sunay ilk sorusunu Adalet Partisi Genel Başkanı sayın Ragıp Gümüşpala'ya bu şekilde yöneltmiş:

-Sayın Paşam, her ağzınızı açtığınızda 46 yıllık şerefli askerlik hayatınızdan söz ediyorsunuz. O kadar şerefli idiniz de siyasi parti kurup bu kuyrukları niçin başınıza topladınız?

Sayın Ragıp Gümüşpala Paşanın cevabı şöyle olmuş: -Aslında benim parti kurmak gibi bir niyetim yoktu. Bir gün Cumhurbaşkanımız sayın Cemal Gürsel beni çağırdı ve benden Demokrat Partilileri toplayacak yeni bir parti kurmamı istedi, aksi halde büyük çoğunlukla sayın Osman Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nin iktidar olabileceğini, bunun ise arzu edilmeyen sonuçlar doğurabileceğini

söyledi. Bu emir üzerine Adalet Partisi'ni kurdum. Defaatla, siyasi partilere alınmayacakları MBK'nın tespit edip ilan etmesini istedim. Böyle bir yasaklamaya gidilmedi. Ben de partiye girmek isteyen herkesi almak zorunda kaldım.

Bunun üzerine sayın Cevdet

Sunay, Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı sayın Ekrem Alican'a döndü ve ikinci sorusunu ona sordu.

-İhtilalin anlı şanlı Maliye Bakanı, siz Yeni Türkiye Partisi'ni niçin kurdunuz?

Sayın Ekrem Alican'ın cevabı da şöyle olmuş: Benim de parti kurmaya niyetim yoktu. Bir gün sayın Cumhurbaşkanı beni çağırdı. Parti kurmamı istedi. Aksi halde, ya Millet patisinin -ya da Adalet Partisi'nin- tek başına iktidar olabileceğini, bunun ise beklenmeyen durumlar meydana getirebileceğini söyledi. Partiyi kurduktan sonra ben de partilere giremeyeceklerin MBK. tarafından belirlenmesini defaatla istedim, olmayınca müracaat eden herkesi partime almak zorunda kaldım.

Bunun üzerine sayın Cevdet Sunay, Cumhurbaşkanı sayın Cemal Gürsel'e döndü ve sordu:

-Paşam, bunlar neler söylüyorlar, söyledikleri doğru mu? Cumhurbaşkanı sayın Cemal Gürsel'in cevabı şöyle oldu:

-Evet, doğru söylüyorlar. Bu şekilde hareket etmemi bana sayın İsmet İnönü telkin etti. Bunun üzerine sayın Cevdet Sunay'ın kendisine dönmesine fırsat vermeden sayın İsmet İnönü sözü aldı ve şöyle söyledi.

-Bunlar geçmiş olaylar Paşam. Şimdi biz bütün parti liderleri anlaştık. Bu olanlardan en büyük zararı gören sayın Osman Bölükbaşı'yı da kendimize sözcü seçtik. Hepimiz namına sizinle o görüşecek. Müsaade ederseniz biz bu Meclisi çalıştırırız efendim. Bundan sonra sözcü sayın Osman Bölükbaşı aldı ve hepimizi ikna eden bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan sonra seçimle teşekkül eden Meclisin açılmasına karar verdik.

O zaman, görünürde yeni partileri sayın İsmet İnönü kurdurtmuş. Ona da başkalarından telkin gelip gelmediği meçhul."

Açıklamalardan anlaşılabilirliği gibi; DP'nin mirasının 3 partiye paylaştırılması ile CHP'nin yapılacak olan seçimlerde iktidara gelmesi, devlet tarafından planlanmıştır.

12 Eylül askeri darbesinde siyasete şekil verme, daha açık bir şekilde yapılmıştır. Tüm siyasi partiler kapatılmış; yenileri de izne tabi tutulmuştur. Ayrıca siyaset yapmak isteyenler de ön elemenden geçirilmiştir. 2.5 parti kavramı bu dönemde siyasi hayatımıza girmiştir. Bu dönemde seçimlere katılabilecek partilerin için ABD'nin doğrudan müdahale ettiği; hatta Devlet Başkanı olarak Kenan Evren'in MDP'yi mahveden ANAP'ı zirveye çıkarttıran o meşhur konuşmasını General Alexander Haig'in yaptırdığı rivayet edilmiştir. 12 Eylül sonrası siyaset, iç ve dış güç odakları tarafından ortaklaşa dizayn edilmiştir. 27 Mayıs'ta partilerin bölünmesi esas alınmışken; 12 Eylül'de yasaklama ve birleştirme esas alınmıştır.

28 Şubat post modern darbesinden sonra RP kapatılarak Milli Görüş Hareketinin bölünmesi sağlanmıştır. Ecevit ise iç ve dış güç odaklarının koalisyonu ile iktidara taşınmıştır. Bu, Ecevit'in bizzat yazdıklarından anlaşılmaktadır. Ecevit başından geçen bir olaya dayanarak bölgesel, kıtasal veya uluslararası güç odaklarının bizim gibi ülkeleri kontrol altına almak için nasıl çalıştıklarını anlatmaktadır(3):

"12 eylül askeri müdahale döneminde, yurtdışına çıkma yasağı kaldırıldıktan kısa bir sonra, İngiliz 'Grenada' televizyonundan, ilginç bir televizyon programına katılmam için bir çağrı aldım. İngiliz 'Grenada' televizyonu ile Amerikan 'CBC' televizyonunun ortaklaşa düzenledikleri ve yayımladıkları bu programda dünya gerçeklerini andıran, fakat hayal ürünü (varsayımsal durumlar), önceden, geniş bir uzman kadronun katılımıyla ayrıntılı birer senaryo olarak hazırlanıyordu. Televizyon programına katılanlar da, aralarında tartışa tartışa, senaryoları geliştirip bazı çözümlere ulaşıyorlardı. Benim katıldığım tartışma senaryolarından biri, hayali bir ada devletiyle ilgili idi.

Varsayımsal senaryoya göre, bu ada devleti zalim bir diktatör tarafından yönetilmekteydi. ABD ve İngiltere, kendi çıkarlarına sadakatle hizmet ettiği için, bu diktatörü destekliyorlardı. Fakat ada devletinin hallından yükselen muhalefet ve tepki o kadar ileri ölçülere varmıştı ki ABD ve İngiltere sonunda, diktatörün devrilmesine razı olmuş ve bunun için gerekenleri yapmışlardı.

Güç odaklarının arzusu; halk tarafından sevilen ve fakat kendi menfaatlerini halkın menfaatlerine nazaran önceleyen ve halkı siyasetin dışında bir figüran olarak tutan siyasi yönetimlerdir.

Yine senaryoya göre, bu diktatörün yerine, Amerikan ve İngiliz tertibiyle bir başka lider getirilmişti. Fakat o lider de bir müddet sonra, fazlasıyla Moskova yanlısı bir tutum izlemeye başlamıştı. Onun için ABD ve İngiltere, ondan da kurtulmaya karar vermiş ve gereğini yapmışlardı. Fakat yerine kim geçecekti? İşte senaryonun bundan sonrasını geliştirme işlevi, programa katılan tartışmacılara bırakılıyordu.

Tartışmaya katılanlar arasında, ABD ve İngiltere'nin bazı önde gelen devlet adamları ve komutanları yer alıyordu. O arada General Alexander Haig, eski CIA başkanlarından biri ve o sırada FBI başkanı olan şimdiki CIA başkanı William Webster de bulunuyordu. Almanya'dan da birkaç önde gelen politikacı vardı. Bu üç ülkeden gelenler dışında, ayrıca bir eski İtalyan devlet adamı ile Türkiye'den ben vardım.

Hayali ada devletine yeni bir lider aramasına sıra geldiğinde, tartışmanın yöneticisi Amerikalı profesör, tartışmacılara bir kopya verdi: "Ada devletinde, şimdilik bir köşeye çekilmiş, fakat halk arasında saygınlığı olan bir sosyal demokrat lider var, onun iktidara gelmesini düşünmez misiniz?" dedi

Amerikalı ve İngiliz tartışmacılar bu çözüme hemen sarıldılar. Fakat köşesine çekilmiş o sosyal demokrat politikacı nasıl devletin başına gelecekti?

Amerikalılar dediler ki: Onun kolayı var. Eski diktatör bizim adamımız olduğuna göre, bu ada devletinin silahlı kuvvetlerinde de bizim hatırımızı kırmayacak yakın dostlarımız var demektir. Onlara söyleriz, sosyal demokrat politikacıyı iktidara getirmenin bir yolunu bulurlar. İngilizler de, Almanlar da bu çözümü hemen benimsediler.

Ben, o zamana kadar, tartışmaya hiç katılmamıştım. Bazıları yıllarca dünyanın kaderini etkilemiş Amerikalı ve İngiliz politikacıların, devlet adamlarının, komutanların, bir yabancı ülkeyle, bir yabancı ülkenin içişleri ile ilgili sorunlara nasıl yaklaştıklarını kendi ağızlarından dinlemek, son derece ilginç ve şaşırtıcı idi. Hele son önerilen çözüm şaşkınlığımı büsbütün artırmıştı. Tartışmayı yöneten Amerikalı profesör birdenbire bana döndü ve 'Mistr Ecevit, diyelim ki o sosyal demokrat lider sizsiniz! Amerikalıların önerdiği çözümü kabul eder misiniz?' diye sordu.

Hiç duraksamadan özetle şu yanıtı verdim: -Dostumuz ve müttefikimiz de olsalar, bazı yabancı devletlerin iç işlerimize böylesine karışmalarını ve silahlı kuvvetlerimizle böylesine içli dışlı olmalarını içime sindiremem. Onun için, bu çözümü kesinlikle kabul edemem. Kendi girişimimle ve serbest seçimlerle halkın desteğini alarak iktidara gelirsem gelirim; başka türlüünü düşünemem bile.

Tartışma hayali bir senaryo ile ilgili olduğu halde, benim o yanımdan sonra adeta ciddi bir müzakereye ve çekişmeye dönüştü. Tartışmanın ondan sonraki bölümünd , bir yan-

dan Amerikalılar bir yandan da İngilizler beni ikna etmek için uzun uzadıya dil döktüler. Nihayet, tartışmaya hararetle katılan, eski dostum bir muhafazakâr milletvekili bana çıktı: 'Görüyor musun bize yaptığını, senin direnmen yüzünden bu devlet sorununa bir çözüm bulamıyoruz' dedi.

Son olarak tartışma yöneticisi, General Haig'e dönerek 'Ecevit kabul etmemekte direniyor, bu durumda ne yapacaksınız?' diye sordu. General Haig özetle şu yanıtı verdi: 'Bizim bu gibi konularda deneyimimiz vardır. Ecevit istemese de biz, uygun gördüğümüz bir çözümü uygulamanın yolunu buluruz' dedi."

Ecevit'in bu anlatımıyla Ecevit'in iktidar yürüyüşüne baktığımızda, birebir bir örtüşmenin olduğunu görmekteyiz. Olay muhtemelen 1983 yılında geçiyor. Ecevit bunu anlattığı zaman 1991 yılı ve Ecevit'in 4 milletvekili var. 28 Şubat sonrasında 50 milletvekili ile tek başına hükümeti kurabiliyor. Ardından seçimlerden önce Abdullah Öcalan kendisine teslim edilerek seçimlerde oy patlaması yapması sağlanıyor. İyi bir *satranç oyunu* ile Ecevit, birinci partinin genel başkanı olarak iktidara taşınmış oluyor. Burada ilginç olan ve sorgulanması gereken nokta; kapitalizmin kalesi olan bir ülke yönetimi, kendilerine karşı olan sosyal demokrat bir lideri iktidara niçin taşırlar? Bu nasıl olabilir, olduysa neyin karşılığında olmuştur? Eğer bu gün aynı güç, Ecevit'i düşürmek istiyorsa neden?

Geçmişte Nevzat Yalçıntaş, Milli Görüş Hareketinin parçalanması sürecinde bir noktaya; güç odaklarına, dikkat çekmiştir(4):

"Anayasa Mahkemesindeki dava uzuyor. Partide çözümler emareleri görüldükçe de daha çok uzatılıyor. Maksat bölmek! Fazilet'i, Refah'ı, Milli Görüş Hareketini, ne dersiniz deyin, ufaltıp un yapmak! Bütün bunlar Ankara'da bazı odaklarda hazırlanıyor."

Şimdi ise demokratik sol bir hareketin içinden biri, Dışişleri Bakanı ve Başbakan yardımcısı Şükrü Sina Gürel DSP'deki kopmaların *güç odakları* ile

ilişkili olarak uluslararası bir komplonun ürünü olduğunu ifade etmektedir(5):

"Türkiye'de şimdiye kadar siyaseti etkilemiş, siyaset ve ülke yönetimine doğrudan doğruya el koymaya cüret edememiş bir takım çevrelerin, uluslararası kapsamı olan bir plan çerçevesinde, Sayın Başbakanı istifaya zorlamak, ondan sonra da kendi el koyuşlarına uygun bir hükümet modelini hayata geçirmek için önce DSP'de bir kundaklama eylemine giriştiklerini söylemeye çalışıyorum."

Zihniyetleri birbirinden tamamen farklı iki ayrı parti, belki de aynı güç odaklarının hismine uğruyor. Birinin sisteme karşı olması, diğerinin sistemin baş savunucusu olması kendilerine karşı girişilen hareket açısından pek bir şey fark ettirmemiştir. Öyleyse bu tür müdahalelerin arkasında, zihniyet farklılığının da ötesinde başka nedenler olmalıdır.

Kırılma Noktası Veya Anı

Siyasetin duayenlerinden Kâmrân İnan, 'büyük güçlerle gelişme halinde olan memleketlerdeki siyaset ilişkisini, acı deneyimlerine dayanarak, şöyle özetlemektedir(6):

"(Büyük Güçler)Stratejik ve ekonomik bakımından önemli menfaatleri bulunan memleket rejim ve idarecilerinin kendilerine yakın olması temel hedefleridir. Bu hedefi gelişme halinde bulunan memleketlerde kolay gerçekleştirirler. Bu gibi memleketlerde basın ve kamuoyunu yönlendirmek, iç müttelikler bulmak zor olmuyor. Bu gün önemli sayıdaki memleket, özellikle Müslüman memleketlerdeki idareler büyük güçlerin desteği ile ayakta durmaktadır; her bakımdan bağımlıdır. Kendi insanların menfaatlerinden ziyade, sanayileşmiş memleketlerin menfaatlerine hizmet ederler. Bu gibi memleketlerdeki darbeleri tesadüfe bağlamak veya halk hareketi olarak görmek yanlıştır. Bunların arkasında, genellikle dış menfaat bulunmaktadır. Büyük güçlerin, uzun süre, HAYIR işitmeye tahammülü yoktur. Hayır diyenler gider, yerlerine EVET diyenler gelir. Bu hep böyle olmuştur, olmaya da devam ediyor. Nerede ve nasıl şişirildiği belli olmayan paraşütlerle siyaset meydanına inen liderler bizde de görülmüştür."

Söz konusu güç odakları kendilerine rağmen hükümet olanlara savaş açmakta onları başarısızlığa uğratmak veya iktidar koltuğundan aşağı indirmek için elinden geleni yapmaktadır. İktidara taşındıklarına ise bir hareket alanı tayin etmekte bunun dışına çıkmalarını istememektedir (Henry Kissenger'in ifadesi ile)(7):

"Dostumuz olan ülkeler, Washington tarafından çizilen genel çerçeve içerisinde kalmak kaydıyla bulundukları bölgedeki çıkarlarını kendileri hararetle takip etmelidirler."

Abdullah Öcalan operasyonu ile Ecevit'in seçimlerden birinci parti çıkmasında ve Bu hükümetin oluşumunda harcı olan ABD ve bazı bürokrat-med-

ya-ışadamı ile Ecevit'in ittifakı niçin çözülmüştür? Kâmrân İnan'ın ve Henry Kissenger'in değerlendirmeleri açısından baktığımızda ittifakın çözülmesindeki temel unsur nedir? Ecevit'e biçilen rolle, Ecevit'in icra etmeye başladığı rol arasında nasıl bir uzlaşmaz çelişki ortaya çıkmıştır ki Ecevit'in iktidardan gitmesini bir sivil darbeyle sağlamaya kalkmışlardır?

Muhtemeldir ki ABD ve yerli ortakları, Ecevit'i iktidara taşıırken, kendisine belli bir hareket alanı tanımış ve Ecevit, bu alanın dışına çıkmaya başlayınca gitmesi için, düğmeye basılmıştır. Ancak darbenin hedefine ulaşamaması, 28 Şubat'taki gibi iç ve dış koalisyonun kurulamamış olmasından dolaydır.

Benzer olaylar geçmişte de diğer liderlerin başına gelmiştir. Olaylar arasında ki ortak noktaları tespit edip ders çıkarabilmek ve de milletçe tedbir alabilmek için geçmişte ki darbeleri ve operasyonları göz önüne almalıyız. Bunları incelediğimizde; ülke menfaatleri ile dış ve /veya iç güçlerin menfaatleri arasında tezat uzlaşmaz noktaya vardığında **kırılmanın** başladığını görüyoruz. Bunu büyük güçlerle dünyanın diğer ülkeleri arasındaki ilişkilerde de görebiliyoruz. Kırılma anına gelindiğinde büyük güç odakları, o siyasi iktidarı her türlü imkanı, hiçbir ahlaki endişe taşımadan, kullanarak boy hedefi haline getirmektedirler.

Menderes, Demirel, Özal'ın ABD'ye rağmen Rusya ve bölge ülkeleri ile diyalogları geliştirip anlaşma imzalamaları; ABD ile Türkiye'nin ilişkilerinde **kırılma anını** oluşturmuştur. Erbakan daha da ileri giderek İran'la doğalgaz anlaşması, Rusya ile Mavi akım projesi girişimi, D-8'lerin kurulması, Irak'la sınır ticareti, Malezya ile askeri helikopter projesi ve zirai donatım için uçak projesi gibi girişimlerde bulunması ilişkileri **kırılma anına** getirmiştir. Ecevit'in Başbakanlığında ise Irak operasyonuna şiddetle karşı çıkılmış, Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devleti savaş nedeni kabul edilmiş, Suriye ile anlaşma yapılmış, İran'dan doğal gaz alımı Genelkurmay ve Cumhurbaşkanlığı düzeyinde temas kurulmuş, Rusya ve Çin ile askeri ve ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. Bütün bu liderler, ABD ve AB'nin yoğun baskısına rağmen Kıbrıs'tan taviz vermemişlerdir.

Menderes'i, Demirel'i, Özal'ı, Erbakan'ı veya Ecevit'i sevebilir ya da sevmeyebiliriz; hatta bunların bazılarından ya da tümünden nefret bile edebiliriz. Ancak bu, bunlara karşı girişilen darbelerde ki ABD desteğini ve darbe nedenlerini görmezlikten gelmemizi gerektirmez. Eğer bu ülkenin kalkınmasını, bu milletin ayağa kalkmasını istiyorsak; gerçekçi davranmak, olayların gerçek sebeplerine nüfuz etmek zorundayız. Kahrolsunculuk ve ret, işin en kolay tarafıdır. Zor olan gerçekçi olmaktır.

Ne yazık ki bizdeki siyaset erbabı ve aydınlar; bu gerçeği ya görememiş ya da gördüğü halde siyasi muhalifini bu yolla tasfiye ederek menfaat elde etmeye çalışmıştır. Belli bir zaman sonra benzer bir darbenin muhatabı kendileri olsa bile, bu anlayış bu güne kadar hiç değişmemiştir.

Halkı Sisteme Entegre Edecek Yeni Bir Lider Aranıyor

Bu kadar fakirleştirilmiş bir ülkede halk, sosyal patlama noktasına gelmiş ve sistem, halkın nazarında tüm meşruiyetini kaybetmiştir. Sistemden nefret eden, her Allah'ın günü sisteme lanet okuyan bir halk vardır bu gün. Ya sistem değişmeli ya da bu halk sisteme yeniden entegre edilmelidir. Bu hortumiyet sisteminin savunucuları, **halkın sisteme entegrasyonunu** istemektedirler, **sistemin değişmesini** değil. Bunun için bu işi onlar adına yapabilecek bir lider ve partiye ihtiyaçları vardır.

Güç odaklarının arzusu; halk tarafından sevilen ve fakat kendi menfaatlerini halkın menfaatlerine nazaran önceleyen ve halkı siyasetin dışında bir figüran olarak tutan siyasi yönetimlerdir. Bu yönetimler zamanında; ülke soyulup hortumlanırken, yoksullaştırılırken ve çok uluslu şirketlere ülke 'küreselleşme ve özelleştirilme' adı altında peşkeş çekilirken; halk da kahramanının ne zaman kendilerini bolluk ve refaha ulaştıracağını umutla bekler.

Halkın, en azından belli bir kesiminin, güvenini kazanmış dürüst imajlı Ecevit zamanında ülke soyulmuş, yerli ve yabancı güçlere peşkeş çekilmiştir. Fakat Ecevit çalmamıştır, yememiştir. Bu doğrudur. Artık Ecevit'in, geniş halk kitlelerini bu soygun düzenine yamayacak ne itibarı, ne de enerjisi kalmıştır. Bu nedenle Ecevit'in rolünü üstlenebilecek ve fakat halk tarafından sevilen biri, bu seçimler için aranıyor olabilir. Ecevit'i iktidara taşıyan senaryoya uygun bir senaryonun sahnelenmesi tehlikesi söz

konusudur bu seçimlerde. Bu lider ya da parti, sistemden kopmuş tüm kesimlerin ümidi haline getirilmelidir. Getirilen yasaklamalar bu anlamda oyunun bir parçası olabilir. Halk yarın yandım diye bağışlamak istemiyorsa oyunu, dikkatli ve sorumluluk duyarak kullanmalıdır. Gelecek nesilleri düşünen herkes, bu oyunu bozacak şekilde bir tavır sergilememelidir. Çürümüş ve mutlu bir azınlığa, yaklaşık 2000 aileye hizmet eden ülkenin ve halkın üzerinde işkence aleti demir bir zırh gibi duran bir zihniyet, bu seçimlerde mutlaka değişmelidir. Hortumiyet sisteminin merkezine oturmak isteyenler değil; bu sistemi değiştirmek ve halkın değerleri etrafında bir merkez oluşturmak isteyenler desteklenmelidir.

Yasakların Gölgesinde Bir Seçim

Seçimlere doğru gidilirken yapılanlara baktığımızda bu seçim, özgür bir ortam içinde olmayacaktır. Yasaklamalar ard arda gelmektedir. Katiller, tecavüzçüler, hortumcular seçime girebilirken; Ziya Gökalp'ın bir şiirini okuyan, 'Türküm, Doğruyum Çalışkanım...' ifadelerinin 'Kürdüm, daha doğruyum, daha çalışkanım' şeklinde de okunabileceğini söyle-yene ebedi siyaset yasağı koyulmaktadır. Eski adalet bakanı da dahil olmak üzere bir çok hukukçu yasakların hukuki olmadığını söylemiş olmasına rağmen durum değişmemekte, bütün itirazlar reddedilmektedir. Buna karşılık meydanlara çıkan yeni bazı siyasetçiler, konumlarına bakmadan her şeyi çok rahat söyleyebilmektedirler. Birileri *susturularak*, birileri *konuşturularak* seçimlere gidilmektedir. Bunun *adil bir seçim* olduğunu söyleyebilir miyiz?

ABD'nin Irak'la ilgili niyetleri, bu seçimi daha da önemli hale getirmektedir. Daha şimdiden AB, seçim sonuçlarını etkilemek istemektedir. 'Seçimler sonrasında bir AKP-MHP koalisyonunun kurulması, Türkiye'nin AB ilişkilerinde ciddi sıkıntılara neden olur' tarzında yapılan AB merkezli açıklamalar, seçimi yönlendirmeye ve şekillendirmeye dönük bir çağrı olarak değerlendirilmelidir. Rahmi Koç'un, AB kapsamında, seçime ilişkin yaptığı değerlendirmeleri ve '*sürpriz beklentilerini*' de bu kapsamda algılamak gerekir.

Türkiye'deki ABD, İsrail, İngiliz, Fransız ve Alman lobilerinin seçim sonuçlarını kendi menfaatleri istikametinde etkileyebilmek için yoğun bir çalışmanın içine girmiş olmaları şaşırtıcı değildir. Kendilerine hizmet edecek ve hep 'evet' diyecek; halka ise hep

'hayır' diyecek bir yönetim istemektedirler(8):

"Bizim tuttuğlarımızın halkın desteğini alamadıklarını, politik mücadelede hep yenik düştüklerini tekrar ve tekrar keşfediyoruz. Hedeflenen noktaya ancak ve ancak popüler organizasyonların yok edilmesinden; ideolojik sistemin, askeriyenin, üretimin, ticaret ve finansın, uzun lafın kısası tüm karar verme organlarımızın, hayatın ve tedhişin tüm araçlarının bizce makbul sayılan güç odaklarımızın eline geçmesinden sonra ulaşabiliyoruz. Güçten gayrısına inanmıyan bir entelektüel ortamda gelişmelerin kavranamamasında sürpriz sayılabilecek bir yan yoktur. Geri kalmış ülkeler üzerine reformlar yabancı efendiler tarafından ve kendi çıkarları doğrultusunda empoze edilmektedir."

"Halka Rağmen Halk İçin"den "Halkla Beraber Halk İçin"e

DSP bölünme sürecine girdiği dönemde Ecevit, İçişleri eski bakanı Saadettin Tantan ve Maliye eski bakanı Zekeriya Temizel'le özel bir görüşme yapmıştır.

Şükrü Sina Gürel bu görüşmeyi bir destek çağrısı olarak değerlendirmiştir(5):

"Türkiye'de siyasi iktidara el koyma girişiminin boşa çıkartılması için ulusal duyarlılığı olan herkesin DSP ve bu hükümete destek olduğunu gösteren görüşmeler bunlar."

Şükrü Sina Gürel burada, uluslararası bir darbeye karşı yerli güçlerin dayanışmasını isteyen bir çağrıda bulunmaktadır. Çağrı önemliydi. Ne yazık ki yankı bulmadı. Gerekli destek; siyasi parti, sivil toplum örgütleri, medya ve iş dünyasından gelmedi. Üzülerek söylemek gerekir ki bugün bu çağrıyı yapanlar da dahil olmak üzere Türkiye, böyle bir dayanışma beceri ve basiretini ne geçmişte ne de şimdi gösterebilmiştir. Demirel ve Erbakan'ın geçmişte yaptığı tüm girişimler, yarımsız ve desteksiz kalmıştır. Kendi güç ve yetenekleri ile hükümet olamayanlar; siyaset dışı başka güçlerin hükümetleri devirmesinden medet ummuş ve genellikle darbe ve dayatmalara alkış tutmuşlar ve hatta işbirliğine girmişlerdir. Darbelerle ilgili yayınları okuyanlar bu konuda çok malzeme bulacaklardır.

Türkiye'nin en ciddi sıkıntılarının biri bu zihniyet ve davranıştır. Canı yanan sadece bağışmakta, birliğe çağrı yapmaktadır. Bugün çağrı yapanlar, yarın darbeyi zihniyetle kol kola girebilmektedir. *Böylesi ilkesiz bir siyaset anlayışı, bu seçimlerde tasfiye edilmedikçe; çifte standardı ilke edinenlere ve daima siyaset dışı güçlerden medet umarak siyaset yapmayı alışkanlık haline getirenlere ders verilmedikçe, bu ülke ve bu halk bedel ödemeye devam edecektir.* Bu nedenle "halka rağmen halk için" an-

layışından, "halkla beraber halk için" anlayışına geçebilmenin ve halkın iradesine saygı ve bağlılığın bir tezahürü olmalıdır bu seçimler.

Bugün seçime giren tüm siyasi partiler, sandıktan çıkan sonuçlara rıza göstererek birinci çıkan partiye her türlü kolaylığı göstermeli ve gerekli desteği vermelidir. Çelme takma ve ayak oyunları ile hükümet olma arayışları son bulmalıdır. Türkiye'nin sorunları çok daha derin ve köklüdür. Türkiye, **Yeni Sömürgeciliğin** görünmeyen istilas altındadır. Bunu için tam bir dayanışma ve halk desteğine ihtiyaç vardır. Türkiye ABD ile AB arasına sıkıştırılmıştır. Bölgesinde yığınla sorunu vardır. İçerde halk huzursuz ve de git-tikçe yoksullaşmaktadır. Yoksulluk ve yolsuzluk batağında debelenen, ekonomik olarak iflasın eşliğinde olan bir Türkiye'nin böyle bir **dayanışmaya ve zih-niyet değişimine** ihtiyacı vardır.

Seçim sonrasında bu dayanışmanın olması, halkın katılımı ve desteğinin sağlanabilmesi için yasak-sız ve özgür bir seçim yapılmalıdır. Bu seçim-lere ilişkin spekülasyonların ortadan kalk-ması için önce bu ortam hazırlanmalıdır. Bu gerek şarttır fakat yetmez. Yeter şart ise **Türkiye'deki tüm kurum ve kuruluşların milletin iradesinin gerektirdiği şekilde yeniden konumlandırılmalarıdır. Halkıyla kavga eden bir sistem ve yönetim anlayışından halkının emrinde olan bir sistem ve yönet-im anlayışına geçilmelidir.** Bununla ilgili tüm düzenlemeler yapılmalıdır. Siyasi partiler bunu taahhüt etmelidirler. Bu taahhütte bulunmayanlar bu seçim-de halk tarafından cezalandırılmalıdır.

Bugüne kadar halkın iradesi ile birinci parti olan-lar, hükümetleri döneminde ağır bedeller ödemişler-dir. Bu nedenle bugünkü siyaset erbabı, geçmiş dar-beleri ve komploları gerçekçi bir şekilde tahlili edip gerekli dersi çıkarmalı seçime öyle girmeli ve seçim sonrasında ona göre hazırlanmalıdır.

Yasaksız, Konuşan, Bağımsız, Büyük, Güçlü, Lider Bir Türkiye için Yeni Bir Sosyal Mukavele

Büyük güçlerin hareket tarzlarının dünü ve bugünü-ne baktığımızda; Türkiye, seçimlerden sonra daha ciddi bir gerilim yaşayacaktır. İstedikleri sonucu elde edemediklerinde tüm karar mekanizmalarını etkile-yebilmek için ülke üzerinde baskılarını yoğunlaştır-a-caklardır. Ajitasyon ve provokasyonlar dönemi yeni-den başlatılabilecektir. Halk, yeni bir psikolojik sa-vaşın muhatabı olabilecektir. Türkiye yeni ekono-

mik krizlere sürüklenmek istenecektir.

Siyasetçiler ve aydınlar; ABD ve Batının yeni sö-mürgeleştirme girişimlerine karşı bu seçimleri, halkın ayağa kaldırılması, halkla barışılması ve halkın ay-dınlatılması platformu olarak değerlendirmelidirler. Birbirlerine karşı muhalefetlerini belli bir ahlakı dü-zeyin altına düşürmemeli, birbirinin yüzüne bakama-yacakları ifadeler kullanmamalıdır. Aydınların ve siyasetçilerin, toplumu birleştirici, kaynaştırıcı bir role soyunmaları; bugün düne nazaran daha büyük bir zarurettir.

Seçimler sürecinde ve sonrasında, ülke üzerine uygulanacak baskılara direnilebilmesi, ülkenin ve halkın menfaatinin korunabilmesi için siyasetin, halkın aktif desteğine ihtiyacı olacaktır. Dört yılda bir rey vererek sorumluluktan kurtaramayacağı, rey verdiklerini denetlemek ve korumakla da sorumlu olduğu halka anlatılmalıdır. Halkın siyasete katılımını 4 yılda bir olmaktan çıkarmak ve milleti siyasetin

temel ve sürekli aktörü haline getirmek lazımdır. Halk, siyasetin se-yircisi değil oyuncusu olmalıdır. Bunun için toplumla, millet mer-kezli yeni bir sosyal mukavele yapılmalıdır. Siyaset, milletle büt-ünleşmelidir. Ancak bu durumda siyaset;

mutlu bir azınlığa göre değil; milletin arzu, ihtiyaç ve isteklerine göre, milletin millet olma vasfının gereği olan değerleri yükseltip yüceltecek şekilde icrâ-i sanat edilebilir. Böylelikle siyasette milletin varlığı güç olarak hissedilir ve siyasetçi üzerindeki belli güç mer-kezlerinin tek taraflı baskısı kompanze edilebilir.

Siyasetin arkasında milletin tam bir desteği olma-dıkça, bu malum güç odaklarının ülke üzerindeki ta-sallutunun son bulması imkansızdır. Bu seçimler, bu-nu sağlayacak bir atmosfere sokulmalı; siyasetçiler ve aydınlar, üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getir-melidirler. Böylelikle **yasaksız, konuşan, bağımsız, büyük, güçlü ve lider bir Türkiyeye doğru yol alınabilir.** ■

Dipnotlar:

- Tunçay M., *Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, İst, Cem Yayınevi, 1989
Karamısır S., *Türkiye'nin Siyasal Meseleleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.S. 85-
Ecevit B., 'Türkiye'deki Askeri Darbeler ve Amerika' adlı yazı dizisi, *Milliyet*, 20 Ocak 1991.
Yetkin Ç., 'Türkiye'de ki Askeri Darbeler ve Amerika', Ümit Yayıncılık, Ankara, S.89-91
Kıvanç T., *Yeni Şafak* 29-31 Ağustos 1999.
Yalçınbaş N., *Umrans Dergisi*, Mart 2001, Sayı 79, S:7
Gürel Ş.S., 15.07.2002, *Yeni Şafak Gazetesi*
İnan K., *Hayır Diyebilen Türkiye*, Timaş yayınları, İst, 1995, S: 35
Chomsky N., *ABD Terörü, Terörizm Kültürü*, Pınar Yayınları, İst, 1991 S: 22, Chomsky N. a.g.e. S:120

3 KASIM SEÇİMLERİ VE DAR ALANDA SİYASET

CEVAT ÖZKAYA

Türkiye, yapıp yapılmayacağı henüz netlik kazanmamış bir seçime doğru hızla yol almaktadır. İç ve dış sorunların iyiden iyiye yoğunlaştığı bir ortamda seçim kararı alınmıştır. Yakın çevremizde önemli olaylar gelişmektedir. ABD'nin Irak'a müdahalesi, Filistin sorunu gibi dış sorunlar ülkemizi çok yakından ilgilendirmektedir. Kıbrıs meselesinde var olan çözümsüzlük süreci daha uzun süre ertelenemeyecek bir sıkışıklığa doğru sürüklenmektedir. Ekonomik açıdan Türkiye hızla fakirleşen bir ülke görünümü arz etmektedir. Gayri sâfi milli hasılası giderek düşerken, iç ve dış borç toplamı milli gelirini aşan bir düzeye yükselmiştir. Kişi başına düşen gelir oranı son beş yıl süresince üç bin dolardan iki bin dolara gerilemiştir. Yoksulluk sınırının da altında açlık sınırı yaşayan insanların sayısı hızla artmaktadır. Gelir dağılımındaki bozukluk da dünya sıralamasında üste tırmanan bir grafik çiziyor. Nüfusun çok küçük bir bölümünü oluşturan bir grup insan, gelirin %50'den fazlasını alırken; nüfusun çok büyük bir kesimini oluşturanlar ise gelirin çok küçük bir bölümüyle yetinmek zorunda kalıyorlar.

Bütün bunlara çözüm bulması gereken siyaset, iktidar seçkinlerinin sıkıştırdığı *dar bir alanda* hayatîyetini devam ettirme çabası içinde. Siyasal partilerin büyük bir bölümü ülkenin sahici sorunlarına çözüm üretmek bir yana, varlıklarını devam ettirmek konusunda bile siyaset dışı güçlerin yardımlarına muhtaç bir görüntü çiziyorlar. *Seçim sath-ı mailine* girmiş olan ülkenin genel manzarası böyle.

Sorunlu Seçimler Ülkesi Türkiye

Türkiye çok partili siyasi hayata geçtiğinden bu yana seçim yoluyla siyasi iktidar tayin etmeye çalışmaktadır. Seçimlerin nispeten özgür ve sorunsuz yapılabildiği dönemlerin arkasından gelen iktidarların topluma nispi bir huzur ortamı sağladığını söyleyebiliriz. Ancak Türkiye, sorunlu seçimlerle iktidar (!) tayin eden bir geleceğe sahiptir. Elli seneyi aşkın bir süreden bu yana devam eden çok partili siyasal hayatımızda, periyodik askeri darbelerin oluşturduğu siyasal ve toplumsal ortam içinde, *sorunlu seçimler* yapmak adeta ülkemizin ka-

deri haline gelmiştir.

1999'da yapılan sorunlu seçimin sonunda kurulan iktidarın yol açtığı kaos ortamından ülkeyi çıkarmak için bugün yeni bir seçime daha gidiyoruz. *Siyaset dışı* güçlerin yoğun müdahalesi altında oluşturulan hükümetin başarısını ülkenin bugünkü durumuna bakarak görebiliriz. Aynı siyaset dışı birtakım güçler ve iktidar odakları, koydukları *hukukiliği ve âdilliği tartışılır* yasak kararlarıyla, önümüzdeki seçimi de sorunlu hale getirmişlerdir. Türkiye'de siyasal partiler siyasi alana siyaset dışı güçlerin müdahalesini kabul edip, bu müdahaleden kendilerine menfaat çıkarmaya devam ettikleri sürece, ne seçim gerçek anlamda seçim olacaktır. Ne de siyasi partiler gerçek anlamda iktidar olabileceklerdir.

Türkiye'de siyasetin sorunlarından bazıları şunlar:

1- Devletle toplumun siyasi merkezinin ayrı olması: Türkiye siyasetinin en ciddi sıkıntılarının birisi bu iki merkezin üst üste oturmamasıdır. İki siyasi merkez ayrı yerlerde teşekkül etmiştir. Adeta birbirlerinin rakibi konumundadırlar. Örgütlü olan iktidar odakları, siyaset alanına, *siyaset dışı araçlarla* müdahale ederek, seçim süreçlerini etkilemeye çalışırlar veya seçim sonucunda toplumun merkezini temsil etme görevini üstlenmiş siyasal partiyi ehlileştirme görevini üslenirler. Toplumun teveccühünü güç haline getirme yeteneğini ve önderliğini gösteremeyen siyasi partiler, genellikle duruma uyum sağlamayı siyasetin gereği olarak kabul ederler. Bu da halkın teveccühünü kazanmak için söylediklerinin çarpıtılması veya ilgası anlamına gelir. İşte tam bu nokta siyasi ahlaksızlığın başladığı noktadır. Halka başka, iktidar seçkinlerine başka konuşmak mecburiyetinde kalan siyasiler, şahsi ahlakları elvermese de güvenilirmez ve iki yüzlü suçlamasıyla karşı karşıya kalırlar. Siyasetçiler kendilerini güvenilirmez hale getiren bu sorunu halletmek mecburiyetindedirler.

2-Siyasi partilerin kurumlaşamaması: Siyasi, ticari veya sınai olsun organizasyon ve kuruluşların kurum haline gelmesi ve olgunlaşabilmesi, bir *gelenek* ihdas edebilmelerine bağlıdır. Gelenekler belli bir zaman içinde oluşurlar. İngiltere'de bir İşçi Partisi veya bir Muhafazakâr Parti hem dedenin, hem oğlunun, hem de torunun zihninde bir imaja sahiptir. Çünkü onlar devamlılığı olan ve dolayısıyla gelenek üretebilmiş ku-

rumal yapılardır. Türkiye söz konusu olduğunda, deyle torun aynı parti ve isimleri kendi hayatları içinde asla hatırlamazlar. Dedenin hatta babanın hatıralarında yer alan parti isimleri, torunun ancak tarihten ve anılardan öğrenebileceği bir olgudur. 60 yıla yaklaşan çok partili hayatımızın en yaşlı partisi 19 yaşındadır. Değil olgunluk, gençlik dönemini bile yaşamamıştır. Böyle bir partinin bir Türkiye projesi, bir Türkiye vizyonu inşa etmesi gayr-i mümkün değilse bile, oldukça zordur. Ha bire kesintiye uğrayan siyasi hayatın içinde, her siyasi parti, bir olağanüstü dönem içinde kendisini yeniden var etme mücadelesi vermek zorunda kalıyor. Kendi varlığını devam ettirmekte zorlanan bir siyasi organizasyonun kurumsallaşabilmesi, devamlı kalıcı politikalar üretebilmesi oldukça zordur. Siyasi partiler bu sorunu çözmek zorundadırlar.

3- Siyaset kurumu ve siyasi partileri muktedir kılmak: Siyaset kurumu ve siyasi partiler ülkenin bazı problemlerini çözmek görevinin ihale edildiği *taşeron* konumundan kurtulmalıdırlar. Milletlin vekalet verdiği insanlar, milleti ilgilendiren her konuda vekâletlerini rahatlıkla kullanabilmelidirler. Ülkemizde böyle bir rahatlığın var olduğunu söylemek oldukça zordur.

Siyasetin bu sorunları aşması konusunda tüm siyasi kurum ve kişiler, aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun bu engelleri kaldırmak ve siyasi alanı özgürleştirmek için ciddi bir çaba göstermelidirler. Bu konuda hiçbir çifte standarda asla düşülmemelidir. Bugün kendilerine yarayan ve rakiplerini saf dışı bırakan bir engelin yarın önelerine çıkmayacağını hiçbir garantisi yoktur. Ülke için yararlı olan, normal siyasi kurallar dahilinde ve eşit şartlar içinde mücadele sonucunda iktidar olabilmektir. Ancak böyle âdil bir mücadele siyasi kurum ve kişileri olgunlaştırır ve güvenilir kılar.

3 Kasım Seçimleri ve AKP'nin Engelli Koşusu

Öyle anlaşıyor ki, seçimler yapılırsa, AKP seçimlere kurucu genel başkanından yoksun olarak girecektir. *Siyaseten* engelleyemedikleri AKP genel başkanını *hukuk* yoluyla devre dışı bırakan iktidar seçkinleri, ülkenin sorununa *çare* olsun için düşünülen seçimin kendisini *sorunlu* hale getirmişlerdir.

Anketlerden anlaşıldığı kadarıyla halkın güvenini kazanan AKP genel başkanı, iktidar seçkinlerine gerekli güveni verememiştir. Bizim kanaatimize göre böyle bir *güven imtihanına girmeyi* kabul ettiğini gösteren söylemler üretmeye başladığında yanlış yapılmıştı maalesef. Bu *güven üretme* kaygısı eskiye dönük müstehzi reddediş boyutlarına ulaştığında, kendilerini imtihan jürisi gibi gören iktidar seçkinlerinin isteklerinin ardı arkası kesilmeyeceğini anlamak için, çok az bir yakın siyasi tarih bilgisine sahip olmak yeterliydi.

Şu anda AKP, genel başkanının uğradığı haksızlığın, siyasetin yukarıda bahsettiğimiz sorunlarından kaynak-

landığının bilincinde olarak bir siyasi mücadele yürütmek zorundadır. Bu mücadele şahsi olmaktan ziyade, siyasi alanın genişletilmesine yönelik yürütülmelidir. Yani halkın seçtiklerinin muktedir olmasını sağlayacak bir siyasi mücadele yapılarak siyasi alan genişletilmelidir.

Bugün halk siyasal iktidarı değil, siyasal iktidar adaylarını seçmektedir. Bu adayların arasından iktidar (!) çıkarmak ise, iktidar seçkinlerinin işi haline gelmiştir. Dolayısıyla halkın oylarını *iktidarı tayin eder* hale getirme uğraşı, bütün siyasal partilerin ve AKP'nin birinci önceliği olmalıdır.

AKP bunun bilincinde olarak, halktan oy istemeli ve mümkün olduğu kadar da yüksek oranda oy almaya çalışmalıdır. Bu birinci kademe geçildikten sonra 4 Kasım sabahı başlayan süreç oldukça *zorlu bir süreç* olacaktır. Türkiye'nin yakın siyasi tarihi iktidar seçkinlerinin halka istediği partiyi seçtirmek konusunda çok da başarılı olamadığını göstermektedir. Ancak halkın seçim yoluyla tayin ettiği iktidarlara, *ehlileştirmek ve evcilleştirmek* konusunda ciddi maharet sahibi oldukları ve bunda yüksek oranda başarı kazandıkları da bir gerçektir. Halkın isteklerini ve yararını önceleyen bir iktidara vücut verebilmek için AKP 4 kasımda başlayacak süreç ilişkin politikalarını şimdiden netleştirmelidir.

Bu konuda AKP önderlerinin oldukça tecrübeli olmaları gerekir. Refahyol hükümetinin nasıl sıkıştırıldığı ve hangi usullerle siyasi arenadan dışlandığı hafızalarda tazeliğini korumaktadır. Bunu fiilen yaşayan AKP önderleri *milli görüş* çizgisinden ayrılış sürecindeki söylemlerinde, Refah Partisi'nin maruz kaldığı muameleyi, RP lideri ve önderlerinin hatalı davranışlarına bağlayan bir düşüncüyü dillendirmişlerdi. Demek istedikleri şuydu; biz böyle hatalar yapmayacağız, dolayısıyla olumsuz muamelelere de maruz kalmayacağız. Bu düşünce istikametinde hareket etmelerine rağmen maruz kaldıkları sonuç, yanıldıklarını göstermektedir.

Ve yine verilen yasak kararı, partinin geleceğine ilişkin bazı olumsuz arzuları yansıttığı izlenimi veren manidar bir karardır. Bu kararla, sayın Erdoğan'ın Meclis'e girmesi ve partisinin başında kalması sorunlu hale getirilerek, parti yönetiminde *cazip ve kıskırtıcı bir boşluk* bırakılmıştır. Umalım ki, AKP önderleri kariyerist bir tutum sergileyip bu boşluğun cazibesine kapılarak partinin istikbalini riske edecek bir tavır sergilemesinler. Alman eski başbakanlarından Helmut Schmidt'in çok güzel ifade ettiği gibi "*Unutulmamalı ki, kariyer düşkünlüğü teslimiyeti ve konformizmi getirir.*"

Son bir not: Kader, AKP Genel Başkanı sayın Erdoğan'ı, *emanetçi* usulüyle parti yönetmekten dolayı eleştirdiği eski lideri Erbakan'ın haline benzer bir durumla karşı karşıya getirmiştir. Sayın Erdoğan AKP'nin başına getireceği kişinin hukukuna ne kadar saygı gösterirse göstereceğini, emanetçi usulüyle partiyi yönetmek suçlamasından kendini kurtaramayacaktır. Bu da kaderin garip bir tecellisidir. ■

BİR SİYASAL TEORİ OLARAK ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

CELALEDDİN VATANDAŞ

Dünya 1980'li yıllardan itibaren dozajı gittikçe artan bir dizi sosyo-politik gerilime şahit oldu. Ulus-devleti oluşturan çeşitli toplumların din, dil, etnik aidiyet temelinde öne sürdükleri kimlik talepleri, yaşanan bu gerilimin başlıca nedenini oluşturdu. Giderek yükselen bu kimlik taleplerinin ardında ise, ulus-devletin yurttaş profilinin yarattığı tepki bulunuyor. Yurtseverlik, sadakat, özveri gibi *erdemlerle* bütünleşen ve birey karşısında devletin bekasına öncelik veren *yurttaşlık* yorumuna karşı geliştirilecek her türlü sorgulamayı kendi varlığına karşı bir tehdit olarak algılayan ulus-devlet, farkında olmadan yurttaşlık temelinde gelişen hak taleplerini kimlik taleplerine doğru zorlaması, sürecin en önemli nedeni olarak açığa çıkıyor. Geçmişte, Aydınlanma'nın evrenselci paradigması doğrultusunda insan toplulukları arasındaki *aynılıklar* toplumsal yaşamın temelini oluştururken, günümüzde vurgu giderek *farklılıklar* üzerinde yoğunlaşmıştır. İşte bu aşamada Batılı toplum mühendisleri uzun bir süredir *düşünce rehavetine* sürükleyen ön kabuller hızla geçersiz hale gelmeye başladı. Toplumsal kimlik talepleri ile ulusallığın geçen yüzyılda doğuşunu sağlayan senaryo daha mikro düzeyde tekrar yaşanmaya başladı.

Ulus Devlet'ten Çokkültürlülüğe

XIX. yüzyılda, ulusal kimlik çağrısı sıklıkla daha küçük toplumsal grupların etnik merkezîyetçi bir tarzda inkârına dayanıyordu. Ulus-devletin temelinde yer alan felsefenin daha başlangıç noktası itibarıyla somut ve olgusal gerçeklikle uzlaşmamasının temelinde XVIII. yüzyıl Fransız ulusçu ideolojisinin, merkezîyetçilik kaygısı, Aydınlanma düşüncesi ve ilerleme ideali adına toplumdaki farklı kültürleri yok sayan

anlayış bulunmaktaydı. Toplum mühendisliğine soyunmuş sosyalistler veya liberaller farklı kulvarlarda yer almıyor, aynı çizgide birbirlerine yan durarak yol alıyorlardı. Her ikisi de *tarihin*, görmezden geldikleri etnik, dinsel (ve marksizm özelinde ulusal) bölünmeleri zayıflatacağı ve son tahlilde ortadan kaldıracacağı konusunda aynı oranda inançlıydılar. Her ikisi de modernitenin içinden doğmuş olduklarından, *farklılıklardan çok benzerliklerin* hakim olacağı ve son tahlilde entegrasyonun sağlanacağı bir gelecek tasarımına sahiptiler. Dolayısıyla din ya da etnisite gibi *dar* sadakat odaklarını patolojik olgular olarak nitelendiriyorlardı. Fakat paradoksal olarak, küreselleşme *yerel* ittifakların ve kimliklerin güçlenmesine yol açmıştır. Böylelikle XX. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak toplumsal kimlik talepleri birden hız kazanmıştır. Batı Avrupa ulus-devletlerinin merkezileşmiş toplulukları yavaş ve düzensiz bir şekilde çözülmüş ve ulusal sınırları aşan ilişkiler ile yerel kimlikler güçlenmiştir. Bu hayli sorunlu sürecin sonunda, büyük ulus devletlerinin politik çatısı altına tıktırılmış, onların homojenleştirme politikaları doğrultusunda sesleri kısılmış, kimlikleri silinmiş olan daha küçük ulusçuluklar ve yerel yada ulusal kimlik hareketleri yeniden önem kazanmıştır.

Uzun bir zamandır toplumsal gelişmeleri kendi kontrolünde tutmayı başaran ve bunu yakın zamanlara kadar ulus-devlet bağlamında toplumsal türdeşlik adına yerine getirebilen Batı, bu hiç beklemediği oluşumların çözümünü de yine kendisi türetti. Yeni süreç adapte olmayı kolaylıkla başardı ve ipleri elinden kaçırmadı. Dün *türdeşliğin/aynılığın erdeminden* bahseden, toplumları *uniform* bir yapıya dönüştürmenin savasını veren Batı, bu sefer *farklılığın/çeşitliliğin erdeminde* bahsetmeye, farklılığın oluşturduğu toplumsal görünümün güzelliğini dillendirmeye başladı. Son şek

liyle, *farklılıklar zemininde birlik* anlayışında şekillenen ve farklılıkların onandığı bir siyasal teorinin yürütücülüğüne soyundu: Bu *çokkültürlülük* politikasıdır.

Çokkültürlülük Politikası

Çokkültürlülük politikası, teorik düzlemde tikelci bir yaklaşımı öngörür; kültürde, dilde, etniklikte, yaşam biçiminde, dinde... türdeşleşmeyi en azından ülkenin şartları açısından uygun bulmaz. Bir idealler kümesi olarak çokkültürlülük etnik/kültürel farklılıkların varlığını kabul eder. Onları reddetme, görmezlikten gelme, bilinçli unutmaya gibi, ulus-devletin tipik reflekslerini takınmaz. Etnik/kültürel farklılıklara dayalı toplumsal yapılaşmaları onaylar ve bu yapıyı, ulusal mozağin içkin bir bileşeni olarak benimser. Bu yönü itibarıyla çokkültürlülük, farklılığı önemseme ideallüğünden ayrılmaz. Kendisini toplumun kültürel mozağine yaptığı göndermelerle meşrulaştırır. Farklılıklar temeli üzerinde şekillenen topluluk üyeleri, kendilerini diğerlerinden farklı görmekle beraber, ortaklaşa birtakım araçsal amaçlar için farklı kalmayı tercih eder ve isterler.

Çokkültürlülük günümüz dünyasının karmaşık ve farklı toplum yapıları için, etnik/kültürel topluluklar arası uyum tesis edecek bir reçete olarak savunulmaktadır. Bir ideal olarak çokkültürlülük şöyle bir inanca dayanır; bir toplumda çoğulcu ilkeler tüm birimlere uygulandığında, kültürel ve dilsel azınlıklar kendilerini tatmin edecek nitelikte karşılıklı anlama ve konuşlanma düzeyi bulacaktır. Çokkültürlülük gruplar arası hoşgörüyü besler, bunun temelinde in-

sanların kendi yaşam tarzlarında sahip oldukları tecrübeler kendi yaşamını doldurdukça bu insanın diğerlerinin de benzer durumda olmasını hoşgörüyü karşılayacağı ön kabulü vardır. Çokkültürlülük, bireyin kendi bireysel kimliğine olan güvene dayanır. Bu güven oluşunca, bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarının zemini tesis olur.

Çokkültürlülüğün Arkaplanı

Kısaca; çokkültürlülük, farklı etnik/kültürel kökenlere sahip toplulukların kendi özgün kimliklerini korumalarını onaylayan bir model olarak, topluluklar üstü yeni tarz bir ulusal kimliğin şemsiyesi altında, her çeşit kültürel kimliklere yaşam alanı açar ve onların bu alanda varlıklarını korumaları için destekler. Ve elbetteki bütün bunlar, uzun bir süredir ulus-devletlerin toplumsal türdeşliği sağlamak adına yürüttükleri asimilasyon başta olmak üzere diğer toplumsal uyum ve istikrar politikaları dikkate alındığında çokkültürlülüğü tamamıyla denecek kadar kapsamlı şekilde olumlama ya neden olacak özelliklerdir. Ancak, bütün bunlara karşın bu araştırma bağlamında ileri sürülen tez, aslında çokkültürlülüğün de bir asimilasyon politikası olduğudur; fakat daha uzun bir süreye yayılmış, zorlamadan gerçekleştirilen bir asimilasyon politikasıdır bu. Zira, çokkültürlülük göçmenlerin veya alt toplumsal grupların kültürel/ulusal kökenlerinin gerektirdiği her özelliği aynen devam ettirebilecekleri manasına gelmemektedir. İzlenen politika elbette ki bir toplumsal bütünleştirme politikasıdır, fakat bazı çekinçlerin, şartların eşlik ettiği bir politikadır.

Bu makalenin konusunu, küreselleşme olarak isimlendirilen oluşumlar/değişimler sürecinde evrilen toplumsal uyum politikalarının ulaştığı son aşama olarak *çokkültürlülük* politikasının değerlendirmesini yapmak ve bu politikanın vitrinini değil arka planını/mağaza kısmını görmeye çalışmak oluşturacaktır. Bu amaçla, başta Kanada olmak üzere ABD ve Avustralya'da resmi devlet politikasına dönüşmüş bulunan, birçok Batı Avrupa ülkelerinde de bir şekilde uygulamaya geçirilmiş olan ve farklılıkların onandığı toplumsal uyum politikasının genel bir resmi çekilmeye, gözden kaçırılan ayrıntılara dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

"Anglo Uyum Modeli"

Toplumsal uyumu sağlamak adına, uzun bir süre Kanada, ABD ve Avustralya'da "*Anglo uyum modeli*" olarak bilinen bir politikanın

uygulanmasına devam edilmiş ve bu süreç 1960'lı yıllarda sona ermiştir. Söz konusu politikanın temelini, ülkedeki farklı etnik, kültürel, ulusal, dinsel toplulukları oluşturan göçmenlerden kendi kültürel geçmişlerini terk etmeleri ve tamamen mevcut kültürel normları özümlemeleri beklentisi oluşturmaktaydı. Aslında "*Anglo uyum modeli*" dönemin Batı ülkelerinin genelinde uygulanmakta olan bir asimilasyon politikasının, Kanada, ABD ve Avustralya'ya özgü biçimini oluştuyordu. O zamanlar, yaygın bir kabule göre, özellikle etnik azınlıklar başta olmak üzere, göçmenler ulusal güvenlik ve siyasi istikrar konuları dahilinde değerlendiriliyor ve bu unsurların ulusal güvenliği, siyasi istikrarı en azından tehdit eden potansiyel yapılar olduğu varsayılıyordu. Kendilerini etnik/kültürel veya ulusal bir topluluk olarak gören insan kümelerinin sadakatinden şüphe üzerine kurulmuş bu yaklaşıma göre, etnik gruplar veya göçmenler güçten düşürülmesi, dönüşüme uğratarak topluluk bilinçlerinin kaybettirilmesinde gereken kütellerde ve bütün toplumsal politikalar buna göre oluşturulmuştu.

"*Anglo uyum modeli*" tipik bir asimilasyon politikasıdır. Bu nedenle de asimile edilemez olarak görünen bazı grupların ülkeye girişi titizlikle engellenmiştir; Kanada uzun süre Çinlilere, Avustralya ise "*beyaz olmayanlar*" a sınırlarını kapamış, ABD ise birçok kısıtlamalarla göç edenleri eleyerek almıştır. Fakat il-

ginçtir "*Anglo-uyum modeli*" ABD'ye ilişkin olarak kullanılan "*eritme potası*" ve Kanada'ya ilişkin olarak kullanılan "*etnik mozaik*" terimlerinin bulandırıcı atmosferinde yumuşatılmış, uzun bir süre asimilasyonun temelini oluşturan ayrımcılık ustaca gizlenmiştir. Oysa, ABD'de İngiliz kökenliler kendilerini ABD'nin "*kurucu ulus*" u olarak görmüşler ve siyasi yapıyı, dili, çalışma ve yerleşim kalıplarını, göçmenlerin uymak zorunda kalacakları düşünce alışkanlıklarının çoğunu belirlemeyi doğal hakları olarak değerlendirmişlerdir. Kanada da ise "*etnik mozaik*" göçmen kültürlerinin bütünlüğüne saygı anlamında kul-

lanılmakla birlikte, Kanada'ya göç edenlerin asimile olmak üzere iki başat kültürden (İngiliz veya Fransız kültürleri) birini seçmek zorunda oluşlarını ifade etmekteydi. Bütün bunlar göçmenlerin, anglofon topluma

karışmaları ve böylelikle önyargı ve ayrımdan korunabilecekleri iddiasına dayanıyordu. Böyle olunca asimile olmak göçmenlere yönelik salt bir politika olmaktan çıkıyor, onların yararına yönelik zorunlu çözüm olarak takdim ediliyordu. Glazer'in şu ifadeleleri bu anlayışın politik zihniyetini ortaya koyan ilginç ve önemli bir örnektir: "*Göçmenler Amerika'ya kendi ana dillerini korumak ve kültürlerini devam ettirmek için değil, mümkün olabildiği kadar çabuk gerçekleştirecek bir Amerikanlaşma idealiyle geliyorlar. Bu ise açıkça İngiliz dili ve Amerikan kültürünü gönüllüce kabullendikleri anlamına gelir... Her ne kadar "çocuklarını yitirdikleri" yakınmalarıyla sık sık karşılaşıyorsa da, bu, onlara dayatılmış bir şey değildir. Yaşanan süreç, kendi seçimleridir."*

Uyum Politikalarındaki Değişimler

Fakat, II. Dünya Savaşı sonrasında küresel düzeyde şekillenen yeni anlayışların etkisiyle, özellikle 1970'lerin başından itibaren, bu üç ülke toplumsal istikrar ve uyum için zorunlu görülen asimilasyon modelini terk ederek göçmenlerin ve etnik grupların geçmişlerinden gelen çeşitli özelliklerini korumalarına izin veren, hatta teşvik eden daha hoşgörülü ve çoğulcu bir politikayı benimsediler. Yeni politikaya göre, etnik grupların ve göçmenlerin beslenme, giyinme, dinle ilgili eski âdetlerinin bazılarını sürdür-

meleri ve bu pratikleri sürdürmek için birbirleriyle ilişki kurmaları “doğal” karşılanmış ve eskiden olduğu gibi, yurtseverce olmayan ya da toplumsal uyumu bozan ayrımcı bir tavır olarak değerlendirilmemiştir. Bu politikada vurgu daha çok ve hatta tamamıyla göçmenleredir, çünkü bu ülkelerde yerli azınlık gruplar (Aborijinler, Kızılderililer vs.) simgesel olarak varlıklarını sürdürür konumdadırlar; adeta arkeolojik bir kalıntıya dönmüşlerdir. Zaten, toplumsal uyum politikalarındaki değişimde de göçmenlerin baskın etkisi vardır. Göçmenlerin ülke nüfusu içindeki azımsanamayacak oranları ve değişim taleplerindeki ortak eğilimleri sonucunda, öncelikle toplumun esas mensuplarından gelecek önyargı ya da ayrımcılıktan korkmaksızın kendi özgünlüklerini özgürce ifade etme talebi doğmuş ve bu da uygulanan politikalarda

değişikliklere yol açmıştır. Gerçekleşen değişim, Walzer’e göre; “*siyasetin, dinden ayrılması gibi milliyetten de ayrılması*” talebinin uygulamaya aktarılmasıdır.

Uygulanan toplumsal bütünleşme politikaları dahilinde artık göçmenlerden asimile olmaları beklenmez. Hatta, kendi kültürel özelliklerinin bazı yanlarını korumaya teşvik bile edilirler. İzlenen politika farklı yaşam pratikleri içinde oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygıdeğer kabul edilmesi esaslarında tanımlanır. Ve bu durum “çokkültürlü”, “çok etnikli”, “çok uluslu” yapının gereği kabul edilir. Göçmenlerden beklenilmesi gereken tek şey, yeni yurtlarının siyasal kültürlerine katılmaya gönüllü olmalarıdır; bunu yaparken kendi kökenlerindeki kültürel yaşam biçiminden vazgeçmek zorunda da kalmayacaklardır. Kanada’da 1991 yılında yayımlanan bir hükümet bildirisi, izlenen politikayı özetlemesi açısından önemli bir örnektir: “*Kanada deneyimi yalnızca evrensel insan haklarını korumanın yeterli olmadığını göstermiştir. Bu ülkede, anayasa ve yasalar belli cemaatlerin üyeleri olarak bireylere tanınan öteki hakları da güvence altına alır. Hem evrensel hem de cemaat haklarının düzenlenmesi bizim anayasamızı eşsiz kılar ve Kanadalıların farklılığı tanımada eşitliğe verdiği değeri yansıtır. Cemaat haklarının bireysel haklarla birlikte mevcut olması tam da Kanada’ya özgü olan şeydir.*”

İnsanlar, kimliklerine müdahale edilmediği, kimlikleriyle toplumsal yapının bir parçası olarak kabul edildikleri zaman, kimliklerini o yapıyla irtibatlandırmakta ve farklılığa rağmen birlikteliği savunmaktadırlar.

Ne olmuştur da toplumsal uyum politikalarındaki bu değişim gerçekleşmiştir? Daha yakın zamana kadar etnik/kültürel toplulukları ulusal güvenlik konusu olarak gören anlayışın değişmesine ve artık bu toplulukları toplumun bir yapıtaşı, dinamik unsuru olarak gören zihniyete geçişi sağlayan etken veya etkenler nelerdir? Değişimin en önemli faktörü, Avrupa ülkelerinin Asya ve Afrika ülkelerinde hatta Güney Amerika toplumlarında geçmişte uyguladıkları toplumsal uyum politikaları sonucunda elde ettikleri deneyimlerdir. Deneyimler göstermiştir ki, etki-tepki yasasının en iyi çalıştığı alanlardan birisi toplumsal

yapıdır. Her ne gerekçeyle olursa olsun, azınlıklara veya etnik/kültürel gruplara baskı yapmak, onları asimile etmemektedir. Hatta tam tersi bir süreci başlatmakta ve etnik/kültürel bilinci canlandırmaktadır. Bu süreçte eğer baskı

sistematik bir tempoyla artar ve devam ederse canlanan etnik/kültürel canlanış bir müddet sonra ayrılıkçı anlayışlara gebe kalmakta ve topluluklar “ayrılık” marşları söylemeye başlamaktadırlar. Azınlık gruplarının dillerini yasaklamak, okullarını kapamak onların özel sorunlarına ulusal düzeyde ilgisiz kalmak, toplumsal istikrarı sağlamamakta; var olan sorunlu istikrarı da bozmaktadır.

Bütün bunlar Batı toplumları için uzun bir tarihin kazandırdığı deneyimlerdir. Ayrıca yapılmış bazı araştırmalar da, bu yaşananları bilimsel birer veri olarak tespit etmiştir. Bu bağlamda, Ruth Lapidoth’un “*Autonomy: Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*”i başta olmak üzere, Ted Gurr’un “*Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflict*”i ve Hurst Hannum’un “*Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Adjudication of Conflicting Rights*”i ilk planda isimleri hatırlanacak araştırmalardır. Bu araştırmalar da göstermiştir ki, insanlar, toplumsal kimliklerine müdahale edilmediği, kimlikleriyle toplumsal yapının bir parçası olarak kabul edildikleri zaman, sahip oldukları kimliklerinin o yapının mevcudiyetiyle irtibatlı olduğunu anlamaya başlamakta ve farklılığa rağmen birlikteliği savunmaktadırlar. Tarihsel deneyimlerin etkisiyle, Kanada Québec’lilere önemli dil hakları ve bölgesel özerklik veren federal sistemi benimsemekte zorlanmazken, ABD, Porto Riko’ya dil

haklarının yanı sıra özel bir bölgesel özerklik tanımış, İskandinav ülkeleri, yerli halklara özyönetim hakları vermiş, Belçika, İspanya ve Britanya, etnik azınlıklara bölgesel özerklikler verme sürecini başlatmışlardır.

Çokkültürlülük mü? Asimilasyon mu?

Ancak, esas olarak II. Dünya Savaşı sonrasında uygulamaya konan ve 1970'lerden itibaren netleşen politikalardan özellikle göçmenler her halleriyle olduğu gibi kabul ediliyorlar anlamı çıkarılmamalıdır. Esasında "çokkültürcülük" taahhüdü göçmenlerin toplumla bütünleşip bütünleşmeyecekleri değil, egemen kültürle nasıl bütünleşeceklerine ilişkin bir değişikliktir. İzlenen politika bazı çekincelere, şartlara da sahiptir. Farklı olanlara tanınan özgürlük asıl olarak aile hayatlarında ve gönüllü kuruluşlarda kendini gösterir ve bu durum kurumsal bütünleşmeleriyle çelişmez. İzlenen yeni politika hiçbir zaman "kurucu ulus"un toplumsal yapısında ayrı ve kurumsal bakımdan eksiksiz bir kültürel yapının oluşturulmasına müsaade anlamına gelmez. Göçmenler egemen kültürlerin kamusal kurumlarında yer alırlar ve egemen dili kullanırlar. Örneğin, göçmenlerin Amerika ve Avustralya'da yurttaşlığa kabul edilmeleri için İngilizce öğrenmeleri gereklidir ve İngilizce öğrenmek çocukların eğitiminin zorunlu parçasıdır. Sadece yaşlılar bu şarttan muaftır. Ancak göçmen kabulünde de yaş önemli bir kriter olup, yaşı 30'ların üzerinde olanlar, göçmen olarak kabul edilmeleri açısından önemli bir dezavantaja sahip olmaktadır. Kanada'da ise iki resmi dil (İngilizce ya da Fransızca) birini öğrenme zorunluluğu vardır. Belirli bir ikamet sürecinin sonunda (Kanada için 1000 gün. Bu süre Avustralya'da 2 yıl olarak düzenlenmiştir) topluma uyum sağlayan ve toplumun temel özelliklerini/esaslarını öğrenen bireyler "vatandaş" olabilmektedir. Bu arada en önemli kültürel unsur ve dolayısıyla ulusal kimliğin temel unsuru olarak anadile yönelik uzun vadeli bir politika uygulanmaktadır. Göçmenler, anadillerini, toplumun çok kültürlü yapısı nedeniyle yoğun şekilde ancak evlerinde konuşabilmektedirler. Kamusal alanda topluluklar arasında kullanılan dil İngilizce olduğu için, anadil çocuklara geçerken

Tablo.2: Kuşaklar Arası Geçişte Kültürel/Ulusal Kimlik - 1

Süreklilik açısından Kültürel/Ulusal kimliğin unsurları		Kültürel/Ulusal Köken					
		(Kanada Genel)	İngiliz	Alman	İtalyan	Yahudi	Ukrayna
		DIŞ GÖRÜNÜM					
Anadili konuşma	1	-	-	90	99	34	92
	2	-	-	34	62	23	71
	3	-	-	1	3	0	12
Anadilin dil bilgisini bilme	1	-	-	60	-	60	-
	2	-	-	41	55	86	56
	3	-	-	12	46	39	48
Anadili okuyabilme	1	-	-	89	92	58	78
	2	-	-	54	38	42	53
	3	-	-	17	17	46	10
Anadilde yazabilme	1	-	-	85	89	49	78
	2	-	-	43	27	25	50
	3	-	-	17	8	25	10
Anadili sık kullanma (Hergün, sıklıkla)	1	-	-	57	94	43	84
	2	-	-	30	74	15	58
	3	-	-	0	10	9	9
Anadili ara sıra kullanma	1	-	-	27	3	23	10
	2	-	-	31	10	24	23
	3	-	-	25	23	17	24
Kendi kültürel/ulusal grubundan 1 veya 2 yakın arkadaş	1	-	43	51	30	36	41
	2	-	35	29	47	42	46
	3	39	-	23	45	41	35
Kendi kültürel/ulusal gurubundan 3 yakın arkadaş	1	-	27	15	65	52	46
	2	-	43	0	21	51	20
	3	19	-	1	10	55	3
Kendi kültürel/ulusal grubun faaliyetlerine katılma	1	-	22	33	71	46	71
	2	-	32	7	46	50	49
	3	17	-	6	28	41	33
Kendi kültürel/ulusal grubu tarafından düzenlenen yaz/tatil programlarına katılma	1	-	12	5	17	19	46
	2	-	13	2	4	28	13
	3	5	-	4	6	37	2
Kendi kültürel/ulusal dilinde yayın yapan radyo ve TV'yi dinleme/seymetme	1	-	65	61	84	48	61
	2	-	51	24	30	30	35
	3	30	-	1	13	26	18
Kendi kültürel/ulusal grubuna ait gazete, dergi gibi periyodik yayınları okuma	1	-	31	51	69	59	63
	2	-	17	15	17	57	20
	3	15	-	2	6	55	1
Kendi kültürel/ulusal geleneklerine uyma							
1- Özel günlerde kültürel yiyeceklerden yeme	1	-	52	70	96	90	92
	2	-	38	58	87	95	89
	3	30	-	28	74	91	86
2- Özel günler dışında kültürel yiyeceklerden yeme	1	-	67	94	97	92	91
	2	-	54	77	98	91	92
	3	34	-	52	92	87	82
3- Kültürel/ulusal gelenekleri dikkate almak	1	-	31	59	70	85	92
	2	-	20	45	59	90	67
	3	25	-	15	39	90	47
4- Kültürel/ulusal eşyaları sahiplenme	1	-	59	63	84	87	96
	2	-	32	54	74	85	80
	3	-	-	23	64	93	64
Kaynak: Breton, Raymond ; W.W. Isajiw ; W. E. Kalback ; J.G. Reitz, (1990): 83-85							

Kaynak: Breton, Raymond ; W.W. Isajiw ; W. E. Kalback ; J.G. Reitz, (1990): 83-85

üçüncü kuşakla birlikte İngilizce anadil haline gelmekte ve orijinal anadil giderek kaybolmaktadır. Amerika'daki göçmenlerle ilgili olarak Stephaen Steinberg'in araştırması bunun somut delillerindendir. Araştırmada İngilizce olmayan dillerin ikinci veya üçüncü kuşaktan sonra yaşama şansını yitirdiği açıkça belirlenmiştir. Böylelikle, daha önce değilse bile, üçüncü kuşak için orijinal anadilin öğrenilmesi bir yabancı dil öğrenmekten farklı olmamaktadır. Genç kuşaklar için, eski dili öğrenmek bir hobi ya da iş becerisi olarak işe yarayabilir ancak, göçmenlerin çocukları açısından seçenekleri belirleyen ana-babaların bağlarını kopardıkları kültür değil; anglofon kültürüdür. Kanada'daki toplulukların ulusal dillerinden 14 tanesini kapsayan bazı bilimsel veriler araştırmamızın tezini destekler niteliktedir. Ülke düzeyinde gerçekleştirilen 1996 yılı nüfus sayımı sırasında Kanada'da yaşayan 14 ayrı ulusal topluluğun anadillerinin evde konuşulma oranı tespit edilmiştir (Tablo.1). Araştırma verilerine göre en genel çerçevede ifade edilebilecek şey, anadilinin % 100 oranında ev diline dönüşmediğidir. Veriler, gerçekleşen asimilasyonun boyutunu göstermesi açısından büyük önem ifade etmektedir. Kamusal yaşamda kullanılan dilin tamamen İngilizce (ve Fransızca) olduğu düşünüldüğünde asimilasyonun boyutu daha iyi anlaşılabacaktır.

Tablo.1: Anadili-evdili karşılaştırması

	Anadili	Evdili	Değişim oranı (%)
Çince	715,640	586,805	18
İtalyanca	484,500	215,10	56
Almanca	450,140	114,085	75
Polonya'ca	213,410	119,640	44
İspanyolca	212,890	141,640	33
Portekizce	211,290	123,325	42
Pencapca	201,785	154,485	23
Ukraynaca	162,695	32,015	80
Arapça	148,555	91,575	38
Hollandaca	133,805	12,890	90
Filipince	133,215	72,505	46
Yunanca	121,180	68,710	43
Vietnamca	106,515	93,775	12
Eskimo dili	26,960	22,460	17

Kaynak: Statistics Canada 1996

Tablo 3: Kuşaklar Arası Geçişte Kültürel/Ulusal Kimlik - 2

Süreklilik açısından Kültürel/Ulusal kimliğin unsurları		Kuşaklar	Kültürel/Ulusal Köken					
			(Kanada Genel)	İngiliz	Alman	İtalyan	Yahudi	Ukrayna
İÇ GÖRÜNÜM								
Kültürel/Ulusal Kimliğin Yoğunluğu								
Yüksek	1	-	29	14	58	51	60	
	2	-	5	9	29	46	27	
	3	3	-	1	14	49	10	
Orta	1	-	38	39	34	32	28	
	2	-	32	24	41	34	38	
	3	17	-	10	33	25	35	
Grup/Topluluk Sorumlulukları								
1- Grup Üyesine iş bulmada yardım	1	-	26	34	56	57	66	
	2	-	25	32	45	62	54	
	3	26	-	20	45	67	53	
2- Grup içi Evlilik	1	-	8	7	39	73	61	
	2	-	14	2	10	78	20	
	3	7	-	2	4	66	5	
3- Gerekli olduğunda gruba yardıma hazır olma	1	-	24	24	64	82	79	
	2	-	27	7	40	86	49	
	3	11	-	7	20	80	36	
4- Çocuklara kültürel dil öğretme	1	-	-	65	94	64	83	
	2	-	-	42	58	60	66	
	3	-	-	15	31	54	37	
Kaynak: Breton, Raymond ; W.W. Isajiw; W. E. Kalback; J.G. Reitz, (1990): 83-85								

Kaynak: Breton, Raymond ; W.W. Isajiw; W. E. Kalback; J.G. Reitz, (1990): 83-85

Çokkültürlülük politikalarının Batılı ülkelerde uygulanış amacıyla aslında bir asimilasyon politikası olduğuyla ilgili olarak ayrıntılı ve somut bilgileri bir grup sosyal bilimcinin birlikte gerçekleştirdikleri bir başka araştırmada da bulmak mümkündür (Tablo.2 ve 3). İngiliz, Alman, İtalyan, Ukraynalı göçmenlerin sahip olduğu etnik/ulusal kimliğin ve unsurlarının sonraki kuşaklara geçişini tespit amacını taşıyan bu araştırmada genel anlamda olmak üzere kültürel unsurların ve özellikle de dilin 3. kuşağa geçişinde kaybolacak kadar aşağı düzeylere indiği gözlenmektedir. Bu durum *çokkültürlülük* esasına dayanan toplumsal uyum ve istikrar politikalarının uzun vadede bir *asimilasyona* dönüştüğünün önemli bir göstergesidir. Asimilasyon politikalarında planlanan ve bir kuşakta ve hatta birkaç yılda veya on yılda gerçekleştirilmesi beklenen değişim, çokkültürlülük politikalarında herhangi bir tepkiyle karşılaşmaksızın ve daha köklü olarak üç kuşakta kesin sonuca ulaşmaktadır. Bu itibarla, Kanada vatandaşı olmuş bir Türk'ün görüşmemiz sırasında 3-4 yaşlarındaki küçük çocuğunu göstererek "Kanada hükümeti bize her türlü imkanı ve özgürlüğü tanıyor ama oyunu bunları kazanmaya kurmuş" demesi oldukça yerinde bir tespit niteliği kazanıyor.

Kültürel Kimlik ve Dil

Çokkültürlülük politikasıyla hedeflenen değişim sürecinde eksen dil oluşturmaktadır; dil değişimin bağımsız değişkeni olarak anlam ifade etmektedir. Çünkü: Kültür, toplumun tarihsel birikiminin, güncel değerlerinin, yaratımlarının ve ürünlerinin, geleceğe ilişkin tasarımlarının ve eğilimlerinin toplamı ve anlatımıdır. Kültür, toplumsal kimliklerin ve özellikle de ulusal kimliğin başat referansıdır; toplumsal kimliği inşa eder ve sürekliliğini kuşaklar arasında geçişkenliği ile sağlar. Öğrenilebilir ve öğretilebilir olması geçişkenliğinin nedenidir. Dil ise bu geçişkenliğin temel aracıdır; dil kültürü saklar ve onu geleceğe bırakır. Bu nedenle dilin korunması ve geliştirilmesi, kültür varlığının korunması ve geliştirilmesinin birincil güvencesi olarak anlam kazanır.

Dil sadece toplumsal kimlik açısından değil, bireysel kimlikler açısından da önemlidir; çünkü dil insanın temel sembolüdür. Neredeyse diğer tüm sembol sistemleri sadece dil aracılığı ile yorumlanabilir. Çünkü dilde ifadesini bulmayan herhangi bir nesnenin herhangi bir anlama sahip olması mümkün değildir. Dil gerçekliğin bir parçasını temsil etmekte veya ona gönderme yapmakta kullanılır. Gerçeğe sembollerle yaklaşılr; neyin görüleceği, neye dikkat edilmesi gerektiği ve nasıl yorumlanacağı sembolle göre yapılır. Bu ise dilin sosyal etkileşime girilmesinde, dolayısıyla kültürle birleşmede başat rolünü ortaya çıkarır. Bu itibarla, dil aracılığıyla paylaşılmış olan sembolik ifadeler toplumsallaşma aracıdır ve aktörle topluluk arasındaki bağı yaratırlar. Açıktır ki, bu bağın yaratılmasında dil basit bir araç olmayıp; söz konusu bağı temellendiren olayların anlamına şekil veren bir parçasıdır.

Kültürel kimliğin oluşumu ve sürekliliği bireysel bağlamda ele alınırsa, dil, bilinç oluşum ve gelişiminin temel taşı olan düşünme etkinliğini biçimlendirir. Eskiden bilim çevrelerinde, bireyin önce bir fikre/düşünceye sahip olduğu ve sonra da bunu ifade etmek için sözcükler aradığı düşünülürdü. Ancak yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, sözcüklerin kullanılması ve düşünce arasında bire bir ilişki bulunduğunu ve önceliğin sözcükte olduğunu göstermiştir; sözcük düşünceden önce vardır ve onu kapsar. Bu nedenle sözcük ve dolayısıyla dil, bireysel bilincin oluşumunda da temel fonksiyona sahiptir. Birey dili aracılığıyla dilin oluşum ve süreklili-

ğini sağlamada önemli fonksiyonlar üstlendiği kültürel ortama dahil olur ve kendi bireyselliğini bu ortamda anlamlandırır.

Sonuç: Egemen Kültür İçinde Çokkültürlülük

Bütün bunları takiben şu söylenebilir ki; çokkültürlülük ismi altında uygulanan toplumsal uyum politikasının amacına göre, göçmenlerin geçmişlerine dair koruyacakları ve kollayacakları birçok yan olmakla birlikte, bu, ayrı bir toplumsal kültürü yeniden canlandırmak değil, onu zenginleştirip çeşitlendirerek anglofon büyük kültüre yeni seçenekler ve perspektifler kazandırmak biçiminde olacaktır. Toplumsal yaşam açısından, Batı'nın gerçek anlamıyla **çok kültürlü** olduğunu söylemek mümkün değildir. Çok kültürlülük maalesef sokaklarla, yemek kültüründe restoranların çeşitliliğinden öteye gitmemektedir. Oysa, **çok kültürlü toplum** derken ilk anlaşılması gereken, çeşitli kültürlerin eşit koşullarda bir arada yaşaması ve farklı kesimlerin varlığının hayatın her alanına adil biçimde yansımastır. Ancak Batı ülkelerinde, toplumu oluşturan farklı kültürlerin alt yapıdan üst yapıya kadar yansımalarına bakıldığında, çok kültürlülüğün toplum yaşantısına yön veren noktalarda esamesinin olmadığı görülüyor. Devletin yapısı da dahil her alanda egemen ve belirleyici olan tek bir kültür karşımıza çıkıyor. O da toplumun egemen kültürüdür. ■

Kaynaklar

- A Profilo, (1998), *A Profilo of Toronto and The Greater Toronto Area* (Statistics Canada), Toronto
- Bolaria, B, Singht, (1991), *Canadian Society (Social Issues and Contradictions in)*, Canada: Harcourt Brace Javanivich
- Breton, Raymond ; W,W, Isajiw ; W, E, Kalback ; J,G, Reitz, (1990), *Ethnic İdendity and Equality: Varieties of Experience in a Canadian City Toronto*, Toronto: University of Toronto Press
- Dick, Rand, (1993), *Canadian Politics*, Toronto: Nelson Canada
- Frelas, Augie, Jean Leonard Elliott, (1992), *Multiculturalism in Canada (The Challenge of Diversity)*, Nelson Canada Pub, Isajiv, Wsevolod W., (1999), *Understanding Diversity (Ethnicity and Race in the Canadian Context)*, Toronto: Thompson Educational Pub, Inc,
- Kimlicka, Will, (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık*, (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı
- Steinberg, Stephen, (1981), *The Ethnic Myth: Race, Ethnicity and Class in America*,

* Bu çalışma, yazar tarafından genişletilerek "Küreselleşme Sürecinde Bir Kimlik Olarak Çokkültürlülük" adıyla Kitaplaştırıldı. (Değişim yay. Sakarya 2002)

AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE VE İSLÂM

MUSTAFA AYDIN

Avrupa Birliği düşüncesi tarihsel olarak kut-sal Roma-Cermen sentezine kadar geriye götürülebilir. Zamanla, bir Ortadoğu dini olan Hristiyanlığın metafiziğiyle Roma'nın hukuk geleneği birleşerek bu birlik düşüncesinin temelini oluşturdu.

Avrupa zaman zaman parçalanma eğilimleri gösterdi, sancılı günler yaşadı. Tarihsel olarak birlikli bir Avrupa özlemi keyfi bir bütünlükten çok işte böylesi çatışma kaygılarını giderme gerekçesine dayandı.

Avrupa'nın çevre ile ilişkilerinde de bu kaygı hep rol oynadı. Başka kültürler gibi kendi sınırlarının dışına çıkıp, serbest sentezlere ulaşma yerine, işgal ettiği yerleri sömürgeleştirdi ve geri döndü. İlişkilerinde de hep o kendine özgü kültürel kapalı-lıkta ısrarlı oldu. Hatta denebilir ki yine bu sebeple Avrupa, kültürel hakları, küreselleştirse de evren-selleştirmede başarılı olamadı. Irkçı yönü daima ağır bastı, katı bir kimliğe sahip oldu ve böylece de farklı düşünsel atılımları kendi bünyesine almada zorlandı.

Avrupa Birliği süreci dış ilişki bakımından (Doğudan Osmanlı, Batıdan Endülüs) İslâm ile muhatap oldu. Dolayısıyla da süreç bir Hristiyan-İslâm (tarihsel adıyla haç-hilal) karşıt ilişkisi içinde gelişti. Bu tarihsel çelişki karşılıklı olarak bilinç altına kazındı. Ortaya çıkan Avrupa Birliği düşüncesi kim nasıl yorumlarsa yorumlasın, makul bir yaklaşım yerine rakip bildiği İslâm'a karşı savunmacı eğilimler geliştirdi ve bu bir gelenek olarak sürdü.

Bir yönü duygusal olan bu karşıtlık algısı elbette bizde de var ve bunu ilk elde destekleyecek argüman-lara da sahibiz. Meselâ Osmanlının çöküş sürecinde, İslâm dünyasının son iki yüzyıllık perişan halinde, kendi hatalarının yanında Avrupa saldırısının önem-li bir yerinin olduğuna kaniyiz.

Gariptir ki Avrupa ile olan ilişkilerimiz modern dönemlerde bir kırılmaya da uğrayarak yeni bir boyut kazanmıştır. Yönetici elitler, seçkincilikte halktan bir ayrışma yolu olarak mutlak Avrupa yanlısı olur-ken, kendi içine katlanmış halk karşıtlık rolünü de üstlenmiştir. Bu tablo, Avrupa Birliği'ne taraf veya karşı taraf olmalarda farklı beklentilere sahip kesit-lerle sürüp gitmektedir.

Yakın bir geçmişe kadar seçkinlerin Avrupa Bir-liği'ne katılmak istediği, Müslüman halkın ise buna pek sıcak bakmadığı biliniyordu. Halbuki söz konusu tartışmalarda asıl sorun, halk-seçkin, laik-İslâmcı ek-senlerde değil, Avrupa Birliği oluşumunun ulus dev-let yapısıyla nasıl bağdaştırılacağıydı. Halk katların-da Avrupa Birliği'ne girmekle hak ve özgürlük sorun-larının çözüleceğine ilişkin beklenti ya da karşı çıkış bir siyasal tavidir. İşin gerçeği Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sorunu evet ya da hayır şeklinde çö-zümlenebilecek bir sorun değildi. Bir başka deyişle problem bir siyah-beyaz mantığı içinde ortaya kona-mazdı. İlişkinin farklı boyutları, tarafların, kesitlerin kendilerine has talepleri vardır.

Bir kere Avrupa-Türkiye ilişkilerinin birbirine indirgenemeyen üç düzlemi var:

- 1) Ekonomik düzlem,
- 2) Siyasal düzlem,
- 3) Kültürel düzlem.

Birincisi, sınai, ticari ve benzeri her türlü ekono-mik ilişkiyi içeriyor. Siyasal düzlemde kastımız, siya-sal, hukuki, askeri ilişkiler alanıdır. Hatta toplumumu-zun Avrupa Birliği'nden önemli beklentilerinden biri-si olan insan hakları bu çerçevede bir sorundur. Kültü-rel düzlem ile anlatmak istediğimiz, en geniş kesiti oluşturan ise bir medeniyet sorunudur; bir dünya görü-şü, bir farklı inanış ve düşünüş alanıdır. Burası tarihse-lin, kültürel öncüllerin belirleyici olduğu bir yerdir.

Daha önce de belirtildiği üzere açıklamalar her ne kadar ilişkide tarafların toptan kabul veya reddi gibi bir genellemeye dayanıyorsa da iyi dikkat edildiğinde görülür ki tavır belirleme durumunda olan her kesim, bu düzlemlerden birisine taraf veya karşıdır.

Avrupa Birliği Açısından Türkiye

Avrupa Birliği'ne gösterilen tavrın genellemeden öte düzlemlerden birisine olduğuna ilişkin bu temel yargımızı, bizzat Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bakışından başlayarak örneklendirebiliriz. Bir kere belirtmeliyiz ki Avrupa Türkiye'siz olamaz. Türkiye ile özellikle ekonomik, kısmen de siyasal düzlemlerde ilişki içinde olmak, işbirliğinde bulunmak gerektiği konusunda bir kaygısının olduğundan söz edilemez. Avrupa Birliği, her şeyden önce çevresi iyi dizayn edilmiş bir güçlü Avrupa idealidir ve bu tasarım Türkiye gibi bir ülke ile kurulabilecek sağlıklı ekonomik ve siyasal ilişkilere ihtiyaç gösterir.

Esasen Avrupa Birliği, ekonomik ilişkilerde bir kaygısının olmadığını göstermek üzere, başka hiçbir organı gerçekleşmemişken Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne alarak bu niyetini göstermiştir. Türkiye'yi daha yakınlarda tutabilmek için ikinci (siyasal) düzlemden gerçekleşenler de vardır. Mesela bu çerçevede Türkiye bazı birimlerde temsilciler bulundurmaktadır. Yani Avrupa Birliği'nin Türkiye ile siyasal ve askeri işbirlikleri konusunda da fazlaca kaygıları yoktur. İkinci Dünya Savaşı ve sonrası Soğuk Savaş dönemlerinde Türkiye Doğu bloğuna karşı (NATO

üyeliği ve genel askeri oluşumuyla) Avrupa'nın doğusunu bekleyen, güvenliğini sağlayan, deyim yerindeyse hasbi bir güç olmuştur. Dolayısıyla bu noktada tereddüt edeceği bir şey yoktur ve bu işlevdeki bir Türkiye'ye hep ihtiyacı vardır.

Ne var ki Avrupa Birliği, üçüncü (kültürel) düzlemde kaygılara sahiptir. Müslüman olan ve bu modern dönemlerde, mevcut ulusal siyasi yapı ne kadar reddederse etsin, somut örneğini Osmanlıda gördüğümüz tarihsel bir misyona sahip olan Türkiye bu kültürel yapısıyla kaygı vericidir. Başta söz konusu ettiğimiz Hristiyan Batı-İslâm ikileminin içinde oluşmuş Avrupa düşüncesi üstüne oturmuş birlik süreci, bu kültürel farklılıktan kaygı duymakta, şimdilik ilk iki düzlemle oyalayarak zaman kazanmaya çalışmaktadır.

Gerçekten de burada problem, iki farklı medeniyetin ilişkisidir ve *Avrupa Birliği açısından sorun daha iyi bir kültürel sentezin nasıl gerçekleşeceği değil, bir rakip medeniyetin nasıl tasfiye edilebileceğidir.*

Kanaatımızca Avrupa Birliği için bu kültürel farklılık öylesine önemlidir ki ilişki, en azından Türkiye toplumunun belli bir dönem dizayndan geçirilmesini, kültürünün eksenini olan İslâm'ın izole edilmesini gerektirmektedir. Bunun için de ABD'nin başını çektiği küresel siyasetle birlikte İslâm dünyasında, lokal olarak da Türkiye'de bir İslâm'ı izole etme mücadelesi verilmektedir. Bu arada tipik lokal projeler de uygulanmaktadır ki 28 Şubat olarak bilinen hareket bu girişimlerden birisidir.

Bilindiği gibi Türkiye'de hak ihlallerinin önemli bir kısmı dini inanç ve kanaat özgürlükleriyle ilgilidir. 28 Şubat sürecinde yaşanan yoğun hak ihlalleri karşısında Avrupa Birliği'nin, bu uygulamaları kınayıcı bir harekette bile bulunmayışının sebebi bize göre, söz konusu ettiğimiz kültürel izolasyonla ilgili beklentileridir. Gerçekten de Avrupa Birliği yetkilileri zaman zaman Türkiye'ye gelerek bazı etnik sorunlarla ilgilenmişler, ama inançlar üzerindeki baskı üzerinde hiç konuşmamışlardır.

M. Balcı'nın da belirttiği gibi Avrupa Türkiye'yi yedeğinde tutmak istemekte ama öyle gözüküyor ki onu kendi içinde eritecek duruma getirmeden, din ve vicdan özgürlüğü taleplerinin içeriği ve yoğunluğu Avrupa Birliği içindeki ulusları etkileyecek mahiyetten uzaklaştırılmadan -belayı ehlileştirilmeden- tam üyelik konusunu gündeme getirmeyecektir. Gerçi bu sürecin çok uzun olmaması gerektiği de düşünülmüyor değildir. Çünkü zamanın uzaması yeni alternatif-

lerin doğmasını, Batılılaşma sürecine kontrolü mümkün olmayan tepkilerin doğmasını da getirebilir. Bunun için 28 Şubat türü hareketlere ihtiyaç vardır.

Bu analizler açısından, Avrupa Birliği Türkiye'nin üyeliğini istiyor veya istemiyor gibi genellemelerin fazlaca bir anlamı yoktur. Öyle gözüküyor ki Avrupa Birliği eğer yakıştırabilirse, hak ve özgürlükler konusunda o ünlü standartlarının toplumumuz için geçerli olmadığı *Türkiye'ye özgü bir üyelik* bile belirleyebilir ve bu bizim seçkinleri siyasal yapıya da uygun düşebilir.

Türkiye Açısından Avrupa Birliği

İlk bakışta Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yaklaşımında iki temel eğilim görünüyor: Avrupa Birliği'ne taraf olanlar ve karşı olanlar. Genelde halk Avrupa Birliği üyeliğine sıcak bakıyor, seçkinler ve onların manipüle ettiği bir kesim ise ayak sürüyor. Aslında paradoksal olarak gerçeğin bunun tersi olması, halkın, kültürel farklılığın getirdiği bir duyarlılıkla ve hatta yer yer duygusallıkla Avrupa Birliği'ne sıcak bakmaması; çağdaştırmacılık misyonunu üstlenmiş seçkinlerin ise ona yürekten taraf olmaları beklenirdi. Çünkü tarihsel ve dini kodlara bağlı olarak halkın karşı çıkması yadırganamaz. Yine Türkiye'de 300 yıldır devam eden Avrupalılaşma sürecinin mimarı olan seçkinlerin Avrupa Birliği'ne yakın durmaları aynı derecede bir makuliyete sahiptir. Bir başka deyişle getiri ve götürülerini başka bir düzlemde tartışsak bile Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, çağdaşlaşma serüveninin tabii bir sonucudur. Gel gör ki son zamanlarda roller değişmiş, halk Avrupa Birliği taraf-

tarı, seçkinler ise karşıtlığını oynamaya başlamıştır.

Hemen belirtelim ki bu durum, genel geçer bir mantığın, gerçekçi bir yaklaşımın ürünü değil, içinde bulunduğumuz konjonktürün ve özellikle sosyal politik şartların bir sonucudur. Buna bağlı olarak iki tarafın da Avrupa Birliği'nden beklentileri farklıdır. Hak ihlalleri içinde yaşayan toplumun Avrupa Birliği'nden beklentisi, insan haklarıyla ilgili sorunlarının çözülmesi, sosyal hayat standartlarının yükseltilmesi, özellikle dini inanç ve kanaat alanında siyasal baskı ve diktelerden kurtulma umududur. Örneklandırmek gerekirse Avrupa Birliği'ne üye olduğu zaman hukukun çarpıtılmasının önüne geçileceği, siyasi yasaklamaların, parti kapatmaların ortadan kalkacağı, inanç ve kanaat özgürlüğünün geleceği, sözcğimi ülkemizde inanç ve kanaat özgürlüğünü test etmede bir turnusol kağıdı haline gelen başörtüsü yasağının kalkacağı ve böylece daha bir insanca yaşama ortamının doğacağı umududur. Avrupa Birliği standartlarında demokrasi hak ve özgürlükler gerçekleştiğinde bunların çözüleceğine inanmakta; bu beklentiler, "kültürel" olarak adlandırdığımız kaygıların önüne geçmektedir.

Yeri gelmişken belirtmeliyiz ki Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin, özellikle inanç eksenli sorunlarını çözeceğinden kuşkuluyuz. Toplumumuzun aksine Avrupa'nın kültürel kaygıları, inanç ve kanaat özgürlüklerinden beslenecek bir gelişmeye set çekebilecektir. Yaşanmakta olan ulusal ve küresel süreç de bu konuda bize bazı argümanlar vermektedir. Hatta buradan hareketle daha önce de belirtildiği üzere Türkiye toplumunun dini serbestiyetini dışlayabilecek Türkiye'ye özgü bir Avrupa Birliği üyeliği ihtimalinden bile söz edilebilir.

Türkiye’de her halükarda Avrupa üyeliğinden yana olması gereken yönetici seçkinlerin karşı çıkmalarının sebebi ise, Avrupa Birliği’nin temel gerekçeleriyle örtüşecek şekilde kültürelidir. Yani sadece iktidarlarının sınırlanacağı değil, bir halk etosu olarak İslâm’ın güçlenebileceği kaygısıdır. Öyle ki seçkinliğin bu kaygısı temel misyonları saydıkları çağdaşlaşmanın (burada daha uygun bir ifadeyle Avrupalılaşmanın) önüne geçebilmektedir. Tabi buradaki seçkininci rolü, ulus/devlet yapısıyla özdeşleşmiş, devleti tekelinde, toplumu vesayetinde gören ve kendini ona istediği şekli verme hak ve yetkisinde sayan bir yapı olarak düşündüğümüzde, genel geçer bir Avrupa Birliği üyeliğini kendileri için bağlayıcı bulduklarında şüphe yoktur.

Aslında Türkiye’deki seçkinler İslâmi/tarihsel kültüre karşılık, Batı kültürünün edinilmesinden yanadırlar, hatta bu değişimi yegane çözüm saymaktadırlar. İstiyorlar ki bu etkileşim süreci önceki kültürü izole etsin ve dinin etkinliğini kırsın. Halbuki Türkiye’nin gerçekleştirebilecek Avrupa Birliği üyeliği de sonuç itibarıyla bir kültürleşme sürecidir ve elbette (eğer gerçekleşecek olursa) bu süreçte her iki tarafın da hem aldıkları hem de verdikleri olacaktır. Öyle ki Avrupa Birliği’nin kendisi için belirlediği hak ve özgürlükler, genel geçer olacaksa bundan Müslümanlar da yararlanacak demektir.

İlişkinin Gerçek Boyutu ve İslâm

İşin gerçeği ekonomik, siyasal ve kültürel her düzeyde bir ilişki kaçınılmazdır. Bu, sosyal/ kültürel bir gerçek, genel bir kültürleşme kuralıdır. Bu açıdan sorun, karşıtlık ve yandaşlık olarak konamaz, ancak hangi düzeyde ve nasıl olacağı sorgulanabilir.

Sağlıklı bir kültürleşmenin ikinci temel kuralı tarafların, daha sonraki sentezde alacakları şekil ne olursa olsun (ki bu önceden mutlak kestirilemez), karşılıklı kabul ve saygıdır. Peşinen düşman ilan etmemek, varlığını ortadan kaldırmanın yollarını aramamaktır. Bu da rakip ortağında sırf “benzerlikler” aramaktan çok, temel “farklılıklarına” hoşgörüyü gerektirir.

Ne var ki Avrupa Birliği başlangıçta da belirtildiği üzere, tarihsel olarak bir Hristiyan/Cermen – İslâm kültürel ayrımı üstüne oturuyordu. Geçen zaman özellikle Avrupa açısından bu eksen ortadan kaldırmadı. ABD eksenli küresel hareket de, AB eksenli kültürel oluşum da kendini, açık ya da üstü ör-

tük bir **İslâm karşıtlığı** üstüne oturtmuş bulunuyor.

Öyleyse dar anlamda bir çatışma olarak algılanmasa da, Müslüman halklar da bu ikilemde Müslümanlığını ve bu çerçevede var olan tarihsel misyonunu göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu toplum, tarihsiz, kimliksiz, kişiliksiz bir dünyanın mutlak uydusu olmayacaksa söz konusu tarihsel misyonunu ve özellikle **İslâmi kimliğini** taşımak zorundadır. Esasen bu kimlik eğer yok sayılacaksa Avrupa Birliği içinde olmanın bir anlamı olmayacaktır.

Bu arada tarihsel misyonumuzun ve hatta ulusal gururumuzun Avrupa Birliği ve benzeri oluşumlardan uzak kalınarak korunabileceğine ilişkin duygusal karşıtlığın anlamsızlığının altını çizmeliyiz. Esasen küresel süreç Avrupa Birliği’ne girmeden de Türkiye’deki siyasal yapının ideolojileştirdiği bir dönemin aydınlanma kültürünün uzantıları olarak süren (egemenlik, üniterlik, bağımsızlık, vb. gibi) ilkelerinin önemli bir kısmının içlerini boşaltıp anlamsız hale getirmektedir.

Şüphesiz böylesi bir tecridin İslâm açısından da anlamı yoktur. Çünkü İslâm böylesi ilişkilerden, formel kalan tecritlerle değil, içerikli hesaplaşmalarla güçlü çıkar. Yeter ki içerden veya dışardan yapay yollarla önü kesilmesin. Onun için istenen şey, etkileşimin önüne geçmek değil, etkileşmeyi olumsuz hale getiren etkenlere karşı çıkmaktır. Meselâ **İslâmi terör** ve **irtica** kaşesinin altında lokal bir düşmana dönüştürebilme girişimine karşı çıkılmalıdır. Esasen öyle gözüküyor ki İslâm karşıtı bu tür ulusal ve küresel projeler, dile getirdiğimiz naiv bir etkileşimi ortadan kaldırmak için yapılmaktadır.

Şüphesiz İslâm’ın karşı olduğu şey, bir kültürel oluşumun tabiatı değil, onun ilkeleri, etki biçimleridir. Hatta bunu yaparken İslâm açısından esas olan, bir şeyin kaldırılması değil, gerçeğin ikamesidir. Bir gerçeğin ikame edilmediği yerde mevcutların kaldırılması başlı başına bir hedef değildir. Yine İslâm sosyolojik anlamda kültür sistemleriyle de birebir örtüşmezler. Bundan dolayıdır ki pek çok sosyal politik olguda olduğu gibi İslâm, AB kültürü ile de birebir karşı karşıya getirilemezler. Kapsam bakımından bu işin artıları ve eksileri vardır.

Şüphesiz bu, İslâm’ın her türlü Avrupa Birliği ilke ve ülküsünü onayladığı anlamına gelmez; bir sistem olarak İslâm’ın zenginliği de bu farklılığından kaynaklanır. Buna rağmen İslâm, varlığını alternatiflikler üzerine kurmamıştır. Aksine Avrupa Birliği’nin ünlü standartları, farklılıkların dışlanması esasına dayanmaktadır.

Özellikle Türkiye'deki Müslüman halkın Avrupa Birliği üyeliğinden doğabilecek sonuçlardan kaygılanmalarının fazlaca bir anlamı yoktur. R. Özdenören'in ifadesiyle esasen Batı açısından sosyal kültürel olarak Cumhuriyet Türkiye'sinde Avrupa Birliği'ne girmenin gereklerinin önemli bir kısmı gerçekleşmiş bulunuyor. Mesela, İslâm hukuku ile ilgili yürürlükteki kanunlar kaldırılıp yerine İsviçre'den Medeni kanun, İtalya'dan Ceza Kanunu, Almanya'dan Ticaret Kanunu iktibas edilmiş, Avrupa ülkelerinin Anayasaları örnek alınarak bir Anayasa düzenlenmiş, "Devletin dini İslâm'dır" hükmü kaldırılıp ilkece laiklik benimsenmiş, Cumhuriyet getirilip Hilafet ve Saltanat lağvedilmiş, kullanılmakta olan yazı kaldırılıp Latin alfabesi konmuş, kılık-kıyafet Avrupa'ya benzetilmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe konmuş; takvim, tarih ve rakamlar ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve böylece bir Avrupa Birliği üyesi ülke olmanın gerekleri yerine getirilmiştir. Ama Avrupa Birliği'nin insan haklarıyla ilgili kısmı gerçekleşmemiş, sosyal hayat bakımından limitler bir türlü yakalanamamıştır. Öyleyse toplumca (yalıtılmış bir değerlendirmeye) Avrupa Birliği'ne üye olursak Müslümanlığımızı, Türklüğümüzü ya da milli gururumuzu kaybederiz gibi bir içeriksiz duyarlılığın fazlaca bir anlamı kalmamıştır. Bu mantık ulusçu seçkinliğin topluma bir diktesi gibi gözüküyor. Deyim yerindeyse Avrupalılaştırmanın bedelini ödeyen bu toplum onun asgari nimetlerinin takipçisi olmak durumundadır. Sonuç olarak bir kültürel duyarlılık olmalı, ama bu içeriksiz bir duyarlılığa feda edilmemelidir.

Türkiye'de seçkinler de artık İslâmi kimliğin önemini dışlayıcı projelerin, bunalım üretmekten başka bir işe yaramadığını görmek zorundadırlar. Çünkü bu projeler seçkinlerle toplum arasında çatışma üretmekte ve içinden çıkılması zor problemler doğurmaktadır. Kaldı ki uygulamaya konan İslâm karşıtı projeler (Y.Kaplan'ın deyimiyle), Müslümanlık kadar insanların iç ve dış dünyalarını anlamlı kılacak özelliklere sahip olmadığı anlaşıldığı için kitlelerin, *İslâm'ın dinamiklerini* daha yaratıcı şekilde, yeniden icat etmekten başka seçenekleri kalmadığı noktasına getiriyor. Bu süreç geri döndürülemez ve önümüzdeki yıllarda İslâm ile ilgili bu trendin daha da yükseleceği söylenebilir. Daha açık belirtmek gerekirse İslâm'a sıcak bakmayan Avrupa Birliği, her şeye rağmen ona yeni gelişme imkanları sağlayabilir.

Sonuç Olarak

Sonuç olarak denebilir ki Türkiye'nin, İslâm, Osmanlı, Doğulu ve Türk gibi kimlik unsurlarından birisi de şüphesiz Batılı oluşudur. Ancak bu kimliği diğerlerini görmezlikten gelerek kullanmamalıdır. Bunun için de diğer kimlikleri konusundaki rezervlerini koyabilmeli, hele tarihsel misyonunu göz ardı etmemelidir.

Şüphesiz Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sonuç itibarıyla bir kültürel süreçtir ve her kültürel süreç gibi öngörülerin dışında olumlu olumsuz sonuçlar doğurabilir. Elbette bazıları öngörülebilir. Mesela bundan sonra (işçi akınının ötesinde) entelektüel düzeyde gerçekleşebilecek serbest dolaşım rakip Avrupa ile yüzleşmemizi sağlayabilir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci, oluşumun bazı yetersizliklerini görme imkanını sağlayabileceği gibi, İslâm'ın uzun soluklu dünya tasavvurunu yeniden tanıma şansını da verebilir. Batı-İslâm tarihsel çelişkisi de karşılıklı tanımayı getiren yeni bir aşamaya ulaşabilir. Yine Kaplan'ın ifadesiyle Türkiye'nin platonik aşka dayalı Avrupa görüşü gerçekçi bir temele oturabilir. Bütün bu olumlu ihtimallerin temel şartı Türkiye'nin tarihi/İslami kimliğini reddetmemesidir. ■

Kaynakça

- Balcı Muharrem, 2001, "Birinci Tanzimat'tan İkinci Tanzimat'a", *Umran*, sayı: 81.
- Çınar Menderes, 1997, "Çok Hukuklu Toplum", *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslâm*, Der. E.Fuat Keyman- A.Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları, Ankara.
- Davudoğlu Ahmet - Necmettin Turinay, 2001, "Avrupa Birliği, Türkiye ve Osmanlı Misyonu" (Bir mülakat), *Umran*, sayı 81.
- İzzetbegoviç Ali, 1992, *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, çev. Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul.
- Kaplan Yusuf, 2001, "Tarihin Dönüm Noktası: Platonik Aşkta Fiili Yüzleşmeye", *Umran*, sayı 81.
- Lewis Bernard, 1988, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, Türk Tarih kurumu yayınları, Ankara.
- Özdenören Rasim, 2001, "AB Sürecinde Yaşanan İdeolojik Çelişki", *Umran*, sayı 81.
- Tourain Alain, 2000, *Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, çev. Olcay Kural, YKY Yayınları, İstanbul.
- Walzer Michel, 1998, *Hoşgörü Üzerine*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrintı Yayınları, İstanbul.

AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKAMIZ

MUHARREM BALCI

Osmanlı, TC, Avrupa Devletler Sistemine Dahil Olma ve Batılılaşma

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan köklü bir kopuş olduğu iddiasıyla kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti, kendisini Osmanlı'nın tam bir zıddı olarak sundu. Fakat, zamanla görüldü ki, Türkiye Cumhuriyeti (örneğin devlet idare etme gelenekleri, devlet-toplum ilişkileri, devlet-din ilişkileri ve ekonomi, iç ve dış siyaset alanlarındaki reflekslerinde ya da mirası gözetmesi gibi) pek çok alanda Osmanlı İmparatorluğu'nu devam ettirmektedir. Devam ettirdiği önemli bir siyaset de, Osmanlı Devleti'nin 1700'lü yıllardan itibaren sürdürdüğü Batılılaşma politikalarıdır.

Başlangıçta batılılaşma yalnızca Batılı devletlerle dönemin siyasi koşulları gereği bir takım ittifak arayışları ve buna uygun olarak da devlet teşkilatının yeni baştan örgütlenmesi olarak anlaşıldı ve uygulandı. Ancak Osmanlı Devleti'nin ilerleyen zamanda gücünü kaybetmesi, batılılaşma politikalarını kendi düşündüğü sınırlar içerisinde tutmasını engelledi ve zamanla, bu tercih İslâm medeniyetinden, İslâm kimliğinden uzaklaşmak ve Batı uygarlık dünyasına katılmak şeklini aldı. Böylelikle, batılılaşma politikası, aynı zamanda, bir medeniyet problemine dönüştü. 16. yüzyıldan itibaren Müslümanların, yavaş yavaş, Asya okyanusu bölgesindeki ticaretin egemenliğini -Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere, Fransa gibi- sömürgeci Batılı devletlere kaptırmaları, bu arada zamanla Hindistan'ın sömürgeci devletler tarafından işgal edilmeye girişilmesi ve özellikle de 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal girişiyle hızlanan İslâm dünyasının sömürgeleştirilmesi süreci söz konusu medeniyet problemini, başka bir deyişle Batı problemini, tüm İslâm aleminin temel problemi haline getirdi.

Osmanlı Devleti'nin tüm bir 19. Yüzyıl boyunca uyguladığı iç ve dış politikaları, artık bir **devlet tercihi** olarak kabul edilmiş olan, Batı uygarlık sistemine dahil olmak ve buna uygun olarak da, devletin işleyişini yeniden şekillendirmek düşüncesi belirlemiştir. III. Selim, özellikle de II. Mahmut döneminden itibaren, divan sisteminden sadrazam ve şeyhülislâmın yetkilerinin tırpanlandığı yeni bir kabine sistemine geçilmesi; eğitimde medrese sisteminden vazgeçilerek modern/laik karakterli kamu hizmetleri sunmak üzere yeni tip bürokrat yetiştirmek için modern-laik eğitim kurumlarının açılması ve zamanla ilk mektepten yüksek okullara kadar tüm eğitim sistemini kapsayan reformların gerçekleştirilmesi; -belki de bütün bunların hepsinin temeli olarak değerlendirilmesi gereken, en azından adli, idari, mülki ve eğitim alanında yapılan diğer tüm reformların değerlendirilmesi için açıklayıcı bir çerçeve sunan- Osmanlı devletinin hukuki ve idari temelini oluşturan **millet** sisteminden vazgeçilerek mevcut sınırlar içerisindeki tüm vatandaşlarını **anayasal bir vatandaşlık** anlayışı içerisinde yönetmeyi amaçlayan bir yönetim anlayışına geçilmesi Osmanlı devlet idarecilerinin Avrupa devletler sistemine dahil olma isteklerinin somut karşılıklarıydı.

Bu siyasete elbette tepkiler oldu. Tepkilerin bir kısmı yapılanları "**gâvurluk**" olarak değerlendirmekteydi. II. Mahmud'un "**gâvur padişah**" olarak değerlendirildiğini, konuya ilişkin yazılmış ve çok baskı basmış bir kitabın başlığının "**Batılılaşma İhaneti**" olduğunu hatırlayalım. Kimileri de, yapılanları yeterli bulmamakta ve kendilerinin bu modernleşme-batılılaşma politikalarını daha iyi uygulayabileceklerini iddia etmekteydiler. Zaman içerisinde, akademik çevrelerce Türkiye'nin -nasıl bir şeyse- ilk sivil-aydın hareketi olarak değerlendirilen, tüm üyeleri birer

devlet memuru olan ve Osmanlı padişahına hizmet sunan **Yeni Osmanlılar** gibi muhalefet hareketleri ortaya çıktı.

Ülkedeki özgürlüklerin artması iddiasıyla Tanzimat ve Islahat fermanları çıkarıldı. Özgürlüklerin daha genişletilmesi için parlamento ve anayasa talepleri yükseltildi. 1789 Fransız İhtilali sonrasında Avrupa devletleri arasındaki sömürge elde etme yarışının hızlanması, Osmanlı'nın Batılılaşma politikalarında ve Batı ile olan ilişkilerinde de etkilerini gösterdi. Ülkede siyaset her geçen gün daha çok parçalandı. İngilizci, Fransacı, Rusya yanlısı, Alman yanlısı politikalar takip etmek isteyen devlet adamları ortaya çıktı. Bunlar birbirlerine rakip oldular, birbirleriyle ölesiye mücadele ettiler; fakat hepsi batılılaşma politikalarını sonuna kadar uyguladılar.

Sorular ve Sonuçlar

Bu sürecin bir diğer sonucu da, başlangıçta yalnızca siyasal ittifaklar kurmak olarak düşünülen ve yalnızca askeriye gibi belli kurumlarda yapılan reformlarla sınırlı tutulmak istenen batılılaşma/modernleşme politikaları gittikçe daha geniş çevrelere, zamanla topluma da yansımaya başladı. Halkın yaşam tarzı yavaş yavaş elitler ve eğitim kurumları aracılığıyla değiştirilmek istendi. Savunmasız yargılanmalar ve yargısız infazlar sonucunda idam, hapis, işkence, sürgün gibi cezai uygulamaların da aralarında bulunduğu çeşitli yöntemler kullanılarak yaşam tarzı değişikliğinde başarılı da olundu. Devlet açısından bunun en başarılı olduğu dönem, elbette Türkiye Cumhuriyeti dönemi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşu esnasındaki bir takım konjonktürel koşullar sayesinde, bu **yukarıdan aşağıya inme**ci batılılaşma politikalarını çok daha sert/katı bir şekilde uyguladı.

Neticede batılılaşma politikalarının sonuçları ne olmuştur ya da batılılaşma politikalarıyla Osmanlı devleti sorunlarına arzuladığı çözümü bulabilmiş midir gibi bir sorunun cevabını bizim vermemiz gerekmiyor. Zira bu sorunun cevabı tarih tarafından verilmiş durumdadır. İslâm medeniyetinden Batı medeniyetine geçiş arzusu doğrultusunda devletin ve toplumun İslâmi kimliğini köklü bir biçimde değiştirmesine rağmen Osmanlı Devleti, Batı devletler sistemine dahil edilmediği gibi, Batılı devletler tarafından bir takım siyasal taktiklerle onlarca yıl oyalandıktan sonra önce topraklarını, ardından da hukuki ve siya-

si varlığını kaybetmiştir. Devlet olarak tarihe karışmıştır. Her zaman hatırdta tutulması gereken husus, Osmanlı Devleti'ni yıkan güçlerin, aydınlarımızın ve devlet idarecilerimizin hayranlıkla izlediği ve de onlarla beraber hareket etmek adına halkına ve değerlerine sırtını döndüğü, zulmettiği aynı Batılı devletler olmasıdır.

Türkiye'de Müslümanların ya da daha özel bir tanımlama olarak İslâmcılığın/İslâmcıların Avrupa Birliği'ne yaklaşımlarının ne olması gerektiği üzerinde düşünürken ülkemizin bu tecrübesini derinlikli bir şekilde bilmemizin son derece elzem olduğuna inandığımız için bu uzun girişi yapma ihtiyacı duyduk. Zira bu süreçte, hepimizin kabul edeceği gibi, bu ülkeye ne özgürlükler geldi, ne de refah. Batı aydınlanmış bir uygarlık değil miydi? Batılılaşırsak biz de aydınlanmayacak mıydık? Batılı siyaset, hukuk, ekonomi ve eğitim kurumlarını ülkemizde gerçekleştirebilirsek özgürlüğe, refaha kavuşmayacak mıydık? Batılılaşmak özgürleşmek değil miydi?

Batıcı siyaset heveslilerinin yaptıkları propaganda'nın aslında özü budur. Bu söylemle insanlara hitap ettiler, insanları peşlerinden gelmeye davet ettiler, destek aldılar. Ancak yaşananlar bu anlatılanların tam tersi oldu. Özgürlük adına atılan her adım, ülkeyi daha fazla esarete, daha fazla zulme götürdü. Müslümanlar bu süreçte gerçek anlamda dikkate alınmadı. Siyasetin üretimine ve uygulamasına karıştırılmadı. Fakat ülkenin Müslüman bir ülke olmasından, İslâmi kurumların avantajlarından alabildiğine yararlanıldı. Yani, İslâm bir anlamda Batıcı elitlerimiz tarafından Batıcı, aydınlanmacı, pozitif yeni bir düzenin kurulmasında bir araç olarak görüldü ve kullanıldı.

Ne yazık ki, aydınlarımızın ve devlet adamlarımızın bu siyaset etme ve düşünme biçimi günümüz Türkiye'sinde de aynen geçerlidir: **"İzin verildiği kadar Müslüman olabilirsin"**. "İslâm'ı nasıl ya da ne kadar yaşayacağının sınırlarını sen belirleyemezsin". **"Başörtüsü takabilirsin ama Kamu Alanı dışında"**, "Başörtüsü takabilirsin ama örtünü idarecilerinin istediği şekilde bağlayabilirsin". "Türk siyasetinde yer alabilirsin, ancak katkı maddesi olarak. Kendi adına bir siyaset yürütme izni yoktur". 28 Şubat sürecini, Necmettin Erbakan ve Tayyip Erdoğan'ın başına gelenleri, RP ve FP'nin kapatılmalarını, İmam-Hatip okullarına yönelik politikaları, başörtülü öğrencilerin eğitim haklarının gasp edilmesini ve daha pek çok zulüm uygulamasını bu çerçevede değerlendirmek gereklidir.

Batılı - Batıcı Konsensüsü ve Sonuçları

Farkına varılması gereken bir diğer husus da, bu uygulamaların yalnızca şu anki yöneticilerimizin başlarının altından çıkmadığı gerçeğidir. Bu gerçeğin iki boyutu vardır. Birincisi, bu uygulamaların tarihsel bir boyutu olduğudur. Bütün bu uygulamalar yüzlerce yıllık bir sürece yayılan devletin batılılaşma politikalarının, batıcı düşünme biçiminin birer ürünüdürler. Osmanlı döneminde medreselerin kapatılmamakla birlikte ölüme terk edilmesini, medreselerde okuyan ve mezun olan insanların yalnızca *şeriatla* ilgili alanlarda (ne gariptir ki, o zaman da bu alan, devlet tarafından yalnızca namaz kıldırmak, müftülük görevi ya da cenaze kaldırmakla vb. sınırlandırılmıştı) görev yapabilmeleri, mülki idarelerde ya da adli alanlarda görev alamaz duruma sokulmalarıyla bugünkü imamatip okullarına ve baş örtülü öğrencilerimize yönelik siyasetlerin benzerliği üzerinde daha fazla düşünmemiz lazımdır.

Meselenin ikinci boyutu da, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti idarecilerinin bu uygulamaları

Batı ile birlikte hareket etme adına gerçekleştirmiş olmalarıdır. Bir anlamda girdikleri uluslar arası siyasi ittifaklar, onları mevcut uygulamaları yapmaları yönünde mecbur bıraktı. Batı devletlerini en fazla tehdiren eden şey, kültürel ve dini bir kimlik olarak yüzyıllar boyunca kendisini tehdit eden İslâm'ın varlığıdır. Tüm Batı dünyası, Müslümanların tersine, İslâm'ın gerçek gücünün bilincindedir. Zira ilk ortaya çıkışından itibaren İslâm'ın kendisine neler yaşattığını, neler çektiğini Avrupa asla unutmadı. Bu bilinç, Batı devletlerinin İslâm dünyasıyla olan ilişkilerinde belirleyici olmuş, İslâm toplumlarını kendi belirleyebileceği ilişkiler içinde tutmaya özen göstermiştir. Bazı Müslümanların iddia ettiğinin tersine tarihinin hiçbir döneminde İslâm'a karşı hoşgörülü olmamıştır.

Dikkatli incelendiğinde, İslâm'a hoşgörülü olduğu düşünülen dönemler çeşitli sebeplerle ve yöntemlerle İslâm'ın pragmatik kullanımından ibarettir. Avrupa olsun, ABD olsun insan hakları, demokrasi vs. gibi söylemleri İslâm dünyasına dayatmaktadırlar, ancak Müslümanların haklarıyla, özgürlükleriyle gerçek anlamda asla ilgilenmemişlerdir, ilgilenmeyeceklerdir de. Türkiye'deki hak ihlalleri ile ilgilenen BM, ABD ve Avrupa kökenli kuruluşlardan hiç biri hukuk sisteminin yapısı ile ilgilenmemişler, aksine hak ihlaline uğrayanların çetelesini tutmuşlar ve tutmaktadırlar. [Türkiye'deki hak ihlalleri ile ilgilenmek gibi bir düşünceleri varsa eğer, başka herhangi bir zahmete katlanmasınlar, İslâm dünyası üzerindeki emperyalist tahakkümlerinden, isteklerinden ve bölgeyi karıştırmaktan vazgeçsinler yeter.]

Türkiye Cumhuriyeti idarecilerinin ve elitlerinin yüzlerce yıllık batılılaşma siyasetlerinin bugünkü safhasında, batılılaşma siyasetini bir **devlet tercihi ve devlet siyaseti** olarak kabul etmelerine karşın bugün AB konusunda farklı tavırlar sergiledikleri, AB'yi isteyenler ve istemeyenler şeklinde bir cepheleşme içine girdikleri görülüyor. AB'ye karşı çıkanların, itirazlarında ne kadar samimi oldukları, iddialarının ne kadar derinlikli olduğu tartışılabilir.

Ancak görünürde karşıtlık, **ülküler/idealler** ile **pratik kaygılar** arasındadır. AB'ye karşı çıkanların görünürdeki tezleri, Türkiye'nin bağımsız bir devlet olma iddiasını sürdürmesi gerektiği ve AB'nin isteklerine uygun düzenlemeler yapıldığında Türkiye'nin toprak bütünlüğünün tehlikeye gireceği şeklindedir. Özellikle Kürt meselesine ve Kıbrıs konusuna yaklaşım bu noktada ayırt edici niteliktedir. AB lehinde

olanlar ise, AB'ne girildiğinde özellikle ekonomik ve insan hakları gibi hususlarda AB eliyle devletin ve dolayısıyla toplumun yeniden biçimlendirileceği, dü-rüst ve adil bir yönetime sahip daha zengin ve daha özgür bir ülke olacağımız iddiasındadırlar. Fakat il-ginç olan, dün AB'ye giriş için en önde yürüdüğü halde bu gün karşı çıkanlarla, bu gün AB yanlısı si-yaseti savunanların ülkenin siyasi ve ekonomik süper güçlere bağımlı, yolsuzluklarla malul, ekonomisi geri-lemiş, halkı yoksullaşmış ve özgürlüklerinden mah-rum bırakılmış olmasından ilk elde sorumlu kesimler olmasıdır.

Avrupa Birliği Projesi Nedir?

Tam da bu noktada, Türkiye'de Müslümanların ya da daha özel bir tanımlama olarak İslâmcılığın/İslâmcı-ların Avrupa Birliği'ne yaklaşımlarının ne olması ge-rektiği üzerinde düşünürken konunun ikinci bir te-mel figürü olan Avrupa Birliği oluşumunu kısaca de-ğerlendirmek gereklidir.

Avrupa Birliği genellikle ABD'ye muhalif nite-likleri olan bir kuruluş olarak bilinir. Ancak AB, te-melde İkinci Savaş sonrasında Avrupa uluslarını bir araya getirmeyi, özellikle de Sovyetler Birliği'ne kar-şı güçlü bir Avrupa'nın varlığını hedefleyen ve baş-langıçta ABD'nin de desteklediği bir projedir. Ortak Pazar olarak başlamış, daha sonraları Avrupa Ekono-mik Topluluğu ve şimdilerde de Avrupa Birliği şekli-ni almıştır. Bu birlikle; ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi olarak tek tek Avrupa uluslarını aşkın bir bir-liklilik kurulmak amaçlanmaktadır. Bir çok araştır-macımız ve yazarımız tarafından da ifade edildiği üze-re Katolik Hristiyanlık temellidir. Hatta Kutsal Ro-ma Germen İmparatorluğu'nun sınırlarını hedefledi-ği belirtilmektedir. Papa'nın 9 Kasım 1982'de yaptı-ğı konuşmada da bu ortak inanç açıkça ortaya kon-maktadır:

"(....) Avrupa Birliği, Hristiyanlık olmadan anlaşılabilir. Avrupa kıtası, medeniyetinin olgun-laşmasını sağlayan ortak köklerini Hristiyanlıkta bulmaktadır. (....) Hristiyan inancı, Avrupa kül-tür kimliğinin önemli bir unsurudur."¹

Avrupa Birliği'nin Anayasal temelini oluşturma-sı beklenen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın² hemen Giriş kısmındaki ibareler kimlik konusunda aydınlatıcı şekilde aynı bilgiyi vermektedir:

"Ruhani ve manevi mirasının bilincinde olan Birlik."³

Avrupa kimliğini konu edinen Avrupalı yazarlara ait çalışmalarda bu mirasın Antik Yunan, Roma ve modern Avrupa'nın kültürel ve siyasi devrimleri şeklinde tanımlandığı görülür. Hatta kimi çalışma-larda bu Avrupa kimliğine, İslâm'dan önce uzun yüz-yıllar Avrupa'nın ötekisi olarak değerlendirilen Ya-hudiler de dahil edilmektedir.

Dolayısıyla Avrupa kimliği, başlangıcından itiba-ren İslâm'ı içermeyen bir kimliktir. Yüzyıllar boyun-ca kendisini İslâm'a karşı olarak konumlayan ve ta-nımlayan Avrupa'nın AB projesinde İslâm'ın eşit bir konumda yer almayışı hiç kimseye o nedenle şaşırtı-cı gelmemelidir.

Müslümanların AB'ye Yaklaşımları Nasıl Olmalıdır?

Meselenin üçüncü ve konumuz açısından belirleyici olan kısmı ise Müslümanların AB'ni nasıl değerklen-dirmeleri gerektiğidir. Genel olarak tüm Müslüman-lar başlangıcından itibaren batılılaşma politikalarına karşıt bir duruş içerisinde olmuşlardır. Daha önce de belirtildiği üzere II. Mahmud'un tarihimizde **"gavur**

padişah" olarak anılması, bu politikaların bu camiadan bir yazar tarafından kaleme alınan kitabın başlığında belirtildiği gibi **"iharet"** olarak algılanması, MNP-MSP-RP siyasi çizgisinin ifadeleriyle **"Hristiyan Klubü"** gibi nitelermeler bu karşıt duruşun sembolik ifadeleridir. Bunların ötesinde, İslâmcılık düşüncesi, batılılaşıma politikaları aracılığıyla, neticede önce devletin ve daha sonra da toplumun İslâmi kimliğinden yoksun bırakılacağı konusunda İslâm dünyasını uyarmıştır. Bu inancın, bu iddianın yanlış olduğunu kimse söyleyebilmiş değildir. Tersine batılılaşımacı çevrelerin zaman geçtikçe belirginleşen düşünceleri ve uygulamaları bu inancı doğrulamıştır.

İslâmcılık da zaten, bu Batılılaşımacı siyasetlerin gelişmesine paralel ve bir anlamda da tepki olarak, devlet adamlarına İslâmi sorumluluklarını hatırlatmak ve devleti yeniden İslâmi özelliklerine büründürmek iddiasıyla ortaya çıkmış modern bir düşüncü biçimidir. Netice itibarıyla modern bir ideolojidir. Kaybedilmeye başlanan değerlerin savunusunu yapan, batıcı-pozitivist-aydınlanmacı düşünceler doğrultusunda kaybolmaya yüz tutmuş nesilleri İslâm'a yeniden kazanmaya çalışan, öncelikle de, siyasal bağımsızlığını yitirmiş devletlere ve toplumlara asıllarını hatırlatmaya dönük bir çağrıdır. İslâmcılık Müslüman toplumlara, kurtuluşlarının ancak İslâm'la mümkün olabileceğini hatırlatmakta, devleti ve toplumu İslâmi temeller üzerine yeniden inşa etmeleri gerektiği konusunda gayret göstermeye davet etmektedir.

Ancak özellikle 28 Şubat sonrasında yaşananlar Müslümanların Batı'ya ve Avrupa Birliği'ne ilişkin düşüncelerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. Bugün Müslümanlar Avrupa Birliği'ne girmiş bir Türkiye'de yaşamının çok daha iyi olacağını düşünmektedirler. Avrupa Birliği'ne girmenin gerekliliğini dile getiren görüşler iki ana sebep doğrultusunda ele alınabilir:

1. 28 Şubat Sonrasındaki Uygulamalar

Özellikle 28 Şubat sonrasında İslâmcı siyasetin cezalandırılması, toplumsal kaynaklarının sınırlandırıl-

ması ve denetim altına alınması gibi devletin baskıcı politikalarıyla karşılaştı. Başörtüsü meselesi, İmam Hatiplerin kimi yasal düzenlemelerle ölümüne terk edilmesi, **Siyasi İslâmcı** olarak değerlendirilen iki partinin kapatılması ve Türkiye Müslümanlarının en köklü siyasi geleneğinin parçalanması bu dönemin belirleyici olayları oldu. Devlet, dini ayrımcılık yapıyorlar diye Müslümanlara yönelik şiddetli bir ayırıcı politika uyguladı. Müslümanları toplumun etkin alanlarının (moda deyişle *kamu alanının*) dışına itmek için siyasetler üretti ve uyguladı. Yalnızca baş örtülü oldukları için insanlarımızın eğitim, çalış-

ma ve hatta tedavi görme haklarını elinden aldı. Hepimizin çok yakından bildiği daha pek çok baskıcı uygulama, bu dönemin alamet-i farikasıdır.

Onlarca yılda bin bir güçlülük kazanılmış konumlardan vazge-

çenlerimiz, 28 Şubat öncesi dönemde geliştirilen siyaset ve düşünme biçimlerini kökten reddedenlerimiz oldu. Bu vazgeçme ve red keyfiyeti, bu dönemde yaşananların sorumlusunun İslâmcılık ve Müslümanların geliştirdikleri siyasetler olarak görüldüğü anlamına gelmekteydi. Buna bağlı olarak Müslümanların ilk yaptıkları iş, kendilerinin de oluşumuna katkıda bulundukları, sorumluluk ve pay sahibi oldukları **İslâmcı mirası** reddetmek oldu. Başka bir deyişle sorunu, Türkiye'nin sorunlarına çözüm olacağı ümidiyle ürettikleri argümanlarda ve projelerde gördüler. Üretimlerini reddettiler. Dolayısıyla da kendilerini yok saydılar. Dahası çözüm olarak, içeride ve dışarıda başlarına türlü dertler açanların siyasetlerinin pasif bir katılımcısı olmayı gördüler.

Şimdi ise, özünde *toplumsal* olan problemlerimiz, yalnızca **bireylerin özgürlükleri** problemine indirgenmeye çalışılıyor. Müslümanlara dönük baskıları konu edinen çalışmalarda NATO'nun düşman kuvvetler konseptindeki değişikliklerden bahsedilmesine rağmen, nedense problemin bilinçli bir siyasetin ve hem de Batı merkezli bir siyasetin uygulanmasından kaynaklandığı gerçeği atlanıyor.

Tekrar edecek olursak, bu siyaset, yalnızca yerli idarecilerimizin başının altından çıkmış bir proje değildir. Elbette, İslâm'ın onları da rahatsız eden yönleri bulunmaktadır. Fakat daha temelde, her tür farklı

anlayış ve yaşayış biçimiyle İslâm, başlangıcından itibaren Avrupa ve daha genel bir şekilde ifade edecek olursak Batı dünyası için bir tehdit olmuştur. Bu tehdidin sadece sözde kalmadığı ve tarihte hangi boyutlarda gerçekleştiği de hepimizce malumdur. Batı dünyası bu tehlikenin, tehdidin boyutlarının farkında ve her zaman için de bu tehlikeyi aşmak, bertaraf etmek isteğinde olmuştur. Moda tartışma konularından bir tanesi olan oryantalizm, başlı başına bu tehlikeyi anlama ve aşma çabasının bir ürünü olmaktan başka nedir ki?

Hristiyan-Yahudi Batı dünyasının İslâm'la ilişkilerini anlamak açısından iki olay çok çarpıcıdır: Birincisi Hristiyan Avrupa'nın İslâm dünyasına karşı giriştiği Haçlı seferleridir. İkincisi de, bazı Batılı tarihçiler tarafından bu seferlerin bir devamı olarak da değerlendirilen

İspanya'dan İslâm mirasının kazınıp atılması anlamını taşıyan *reconquista* [yeniden fetih] siyasetidir. Her iki örnekte de, Batı dünyasının Müslümanlara yaptığı zulümlerin haddi hesabı yoktur. Bunlara sembolik değeri çok yüksek olan bir üçüncü olayı daha eklemek, Batı-İslâm ilişkilerini anlamak açısından çok faydalıdır: Kudüs'ün yüzlerce yıl sonrasında tekrar işgal edilmesi. *Kudüs* Batı dünyası için öylesine birleştirici bir semboldür ki, Mehmet Akif'in şahit olduğu bir olay bu gerçeği çok güzel anlatır. Mehmet Akif, bir görevle Berlin'de bulunduğu sırada, Kudüs İtilaf orduları tarafından işgal edilir. Kudüs'ün itilaf devletleri tarafından işgal edildiği haberini alan Alman halkı, İngiliz ve Fransızlarla savaşıyor olmasına karşın bu işgali büyük sevinçle karşılar. Avrupa devletlerinin her birinin ayrı ulusal çıkarları olmasına ve hatta bu çıkarlar uğruna birbiriyle savaşmasına rağmen, Hristiyanlık ortak mirası bütün bu farklılıkları ortadan kaldırılabilmektedir. İbret verici bir durum.

Bugün bir anlamda Batı dünyasının 15. yüzyılda İspanya'da türlü hile, desise ve zulümlerle gerçekleştirdiği *reconquista* siyasetini tüm İslâm dünyasında gerçekleştirme çabalarıyla karşı karşıyayız. Bu siyaset, yeni bir siyaset de değildir. Modern çağların sömürgeci siyasetinin daha ince bir biçimidir.

Fakat işin garip tarafı, Müslümanların, 28 Şubat sürecinde bu siyasetleri ve siyaset merkezlerini çözüm

olarak kabullenme noktasına gelmeleridir. İçeriden ve dışarıdan üstün gayretlerle (konsensüs) siyasi ve ekonomik yönlerden diz çöktürülmüş bir ülkenin ölümden kaçırılıp sıtmaya tutturulan insanları olarak, bireysel özgürlüklerimizin ilacı olacak diye, sıkıntılarımızın baş kahramanı ve üreticisi Batı dünyasını kurtuluş mercii olarak görmemiz ne ilginç bir çelişkidir.

Reconquista siyasetini tekrar tekrar hatırlayalım: Önce teslim olmamızı istediler, olduk. Yetmedi, dinimizden vazgeçmemizi istediler; döndük. O da yetmedi. Her daim şüphe altında yaşadık. Yüzlerce yıl son-

ra bile, dönmüş olmalarına rağmen, hala insanlar İslâmi kökenlerinden dolayı baskıya uğradılar. Sonucu hak etmiş olarak, hakim olanların gözünde *dönemler* her zaman güvenilmez olarak kabul edildiler.

Bugün bir anlamda Batı dünyasının 15. yüzyılda İspanya'da türlü hile, desise ve zulümlerle gerçekleştirdiği *reconquista* siyasetini tüm İslâm dünyasında gerçekleştirme çabalarıyla karşı karşıyayız.

2. ABD Karşısında Siyasi Bir Alternatif Olarak AB

AB'ye girmenin yararlı olacağını düşünenlerimizin tezlerinden bir tanesi de, AB sayesinde ABD karşısında alternatif bir siyaset üretme imkanı elde edilebilecek olması, bir başka ifadeyle, ABD'ye mecbur kalmaktan kurtulacak olmasıdır. Ancak siyasi olayların gelişimine bakıldığında, ABD ya da AB tarafında olmak Türkiye için çok da farklı bir durum ortaya çıkarmamaktadır. Her iki kesim için de Türkiye, bir takım tarihsel ve kültürel özelliklerinden faydalanılarak İslâm dünyasında avantajlar sağlayabilecekleri imkanlar sunmaktadır. Türkiye yöneticileri de bu role adaydır.⁴ Dolayısıyla eğer Türkiye'nin ABD tarafından kullanılacak olmasından rahatsızlık duyuluyorsa, bizi benzer biçimde kullanacak AB'ye de sıcak bakılmaması gerekirdi. Yok eğer, ABD ile AB arasında Türkiye ve İslâm konularına bakışta bir farklılık var ise, bu farklılık çok açık bir biçimde ortaya konulmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, AB ve ABD nihayetinde Batı dünyasının parçasıdır ve ortak kültürel, dini, sosyal ve siyasi bir mirastan beslenmektedirler. Dolayısıyla, bu dünyanın *İslâm'a* ve *Müslümanlara* bakışları, aralarında kimi nüanslar olmakla birlikte, ortaktır; yani düşmancadır. Bu iki dünya

arasında bir karşıtlık olduğu ifade edilirken, bu karşıtlığın çok köklü bir karşıtlık olmadığı, bir anlamda Batı dünyası içerisindeki egemenlik elde etme konusundaki bir rekabet olduğu ve hangi güç egemen olursa olsun, genelde İslâm dünyasını, özelde ise Türkiye'yi bekleyen akıbetin pek de farklı olmayacağı bilinmelidir.

Ancak, bütün bu gerçeklere karşı elbette ki Türkiye, AB ve ABD arasında küçük de olsa var olan farklılıklardan alabildiğine yararlanmanın yollarını aramalıdır. Ama bu arayış, bağımsız politikalarla ve hedeflerle olur. Eğer bu karşıtlıklardan faydalanmak üzerine kurulu bir siyasetle ne elde edilmek istendiği ve nereye varılmak istendiği konusunda Türkiye net bir siyasete sahip değilse, **siyasetсіzlikle** nitelenebilecek bu kararsız süreç, Türkiye için bir zaman kaybindan, süreç içerisinde gittikçe daha çok artan bir baskıya maruz kalmasından öte bir getirisi olmayacak ve kendisinden yapması istenilenleri istemeye istemeye de olsa -belki de daha önceki koşullardan daha olumsuz koşullar altında- yapmak zorunda kalacaktır. Daha şimdiden bu olguyu yaşamaktayız.

Benzer bir değerlendirmeyi Müslümanlar için de yapabiliriz. Türkiye AB'ye kabul edildiğinde, ülkeye geleceği varsayılan özgürlükler ortamında ne yapılmak istendiği konusunda Müslümanların bir düşüncesi var mıdır? Bugün yaptıklarından farklı neler yapmayı düşünmektedirler? Bugün yapamayıp da o gün yapabilecekleri düşündükleri şeyler nelerdir? Bu sorulara verilecek cevaplar gerçekten merak konusudur. Birtakım değişiklikler olacağı muhakkaktır. Fakat Müslümanların bu değişime zihnen ne derece hazır oldukları tartışılmalıdır. Türkiye'nin toplumsal, kültürel ve siyasal özelliklerinin, kurumsal geleneklerinin kurumsal ve ilişki bağlamında sağlıklı bir şekilde anlaşılmadığı, Türkiye'nin uluslararası siyasetle ilişki düzeyinin yeterince değerlendirilemediği, Avrupa Birliği ve ABD'nin özelde Türkiye, genelde Orta Doğu ve İslâm dünyasına yönelik siyasetlerinin özelliklerinin ve amaçlarının, bu siyasetlerini gerçekleştirmek için kullandıkları yöntem, araç ve ilişki biçimlerinin derinlikli bir biçimde tartışılmadığı ortamda yukarıda sorulan sorulara verilecek cevaplar pek tatmin edici olmayacaktır. Özellikle de tüm bu değerlendirmeler ışığında, **resepsiyon veya uyum** şekillerinden hangisiyle gerçekleştirileceği belirsiz hukuki düzenlemelerden çıkacak sonuçlara ilişkin öngörütüzlük, Müslümanları AB sürecinde çirak çıkmaları sonucuna götürecektir.

AB, Egemenlik ve Ümmet Bilinci Sorunu

Meselenin bir başka boyutu da, Türkiye'ye ilişkin algılayışımızdaki muhtemel değişimlerdir. AB'ye girmiş Türkiye, **İslâmi köklerinden, İslâmi mirasından, İslâmi iddialarından** tümüyle vazgeçmiş bir Türkiye olacaktır. Türkiye'nin elitlerinin böyle bir iddiası elbette hiç olmamıştır. Ancak bir ülke, bir vatan olarak Türkiye İslâm'a aittir. Hem de basit, sıradan bir toprak parçası değildir burası. Öyle ya da böyle, yüzlerce yıl Batı'ya kök söktürmüş bir topraktır. AB'nin Türkiye'den istediği tavizler de, gerçekte, Türkiye'nin tüm bu mirasından ve iddialarından teker teker vazgeçmesinden öte bir şey değildir. AB'ye kabul edilmeyi şiddetle arzulayanlar, neticede, tüm o cilalı büyük Türkiye hülyalarından da uyanmak zorunda kalacaklardır.

Türkiye'nin AB'ye kabul edilmesi, Türkiye'nin bir kısım hukuki, siyasi, kültürel ve ekonomik egemenlik haklarını daha üst bir kuruma devretmesi anlamına gelmektedir. Zira AB ile entegrasyon süreci en hafif ifadeyle, "Entegrasyona katılan ülkelerin iç politikalarında da bir çok değişimi beraberinde getirdiğinden ulus-devlet ve ulus-üstü kurum diyalektiği bu süreçte karşılaşılan en önemli sorunlardan biridir. Bu diyalektik çoğu zaman ulus-devletlerin geleneksel anlamdaki egemenlik anlayışından ödün vermeleri gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. (...) Her ne kadar AB hala devletlerarası işbirliğine dayalı bir örgüt yapısına daha yakınsa da AB içinde ulus-devletleri aşan somut siyaset üretme forumlarının kurulmaya başlaması AB'nin ulus-üstü bir kuruma doğru evrilme yolunda olduğunun göstergesidir."⁵

Esasen AB, **"egemenlik paylaşımı"**nın hedeflendiği bir uluslarüstü bütünleşme modelidir. Burada "uluslarüstü bütünleşme"den kastedilen, bir **"yetki devri"** yani "yasama, yürütme, yargı" yetkilerinin bir bölümünün AB kurumlarına devridir. O halde bir çok Avrupa ülkesinde yapıldığı gibi, Anayasanın 6. Maddesindeki "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" hükmü yeniden düzenlenerek, "Türk Milleti egemenliğini anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır. Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası topluluk ve kuruluşlara ilişkin antlaşmalar bakımından Türk Milleti egemenliğini, diğer milletlerle birlikte ve eşit şartlarda, bu topluluk veya kuruluşların yetkili organları eliyle kullanır" şeklinde değiştirilmesi gerekecektir.

Zaten süreç içerisinde gerçekleştirilen anayasanın kimi maddelerindeki değişiklikler ve çeşitli alanlarda Türk hukuk mevzuatını AB mevzuatına uyumlu hale getirmeye yönelik uyum yasa paketlerindeki uluslararası tahkim ve azınlık vakıfları ile ilgili düzenlemeler v.b.- bazı değişiklikler de nihayetinde söz konusu değerlendirmelerimizi haklı kılmaktadır.

Müslümanların bu yeni düzenlemelerin nelerinde yer aldıkları ya da bu yeni düzenlemelerin İslâmcılık için neler getirdiği üzerinde dikkatle durulmalıdır.

Eğer AB mevzuatını Türkiye'de de geçerli kılmaya dönük bu girişimler bağlamında, hala Türkiye'nin "laik"liğinden ve -nasıl oluyorsa- "**laik Müslüman bir ülke olarak model olmak**" gibi (bkz.: 4 numaralı dipnot) garaip bir özelliğinden defaaten bahsediliyor ve bu değerlendirmeler ileriye dönük bir adım olarak AB çevrelerince kabul görebiliyor ise, buradan Müslümanlar için henüz bir şeylerin değişmediği anlamı çıkmaktadır.

Sonuç

AB gibi onlarca yılı, hatta yüzyılları aşan tarihe sahip bir mesele, çok daha derinlikli bir biçimde tartışılabilmeliydi. Bu kadar önemli bir konuda aydınlarımız, düşünürlerimiz değişik sivil toplum kuruluşları bünyesinde ve her türlü yayın organında görüşlerini bilimsel verilerle ifade edebilmeliydiler. Oysa Türkiye'de meseleler son derece gündelik düzlemde tartışılmaktadır. AB, televizyonlarda, gazetelerde arızı endam eden aydınlarımız ve gazetecilerimiz tarafından da benzer bir sıklıkta tartışılıyor. Yani, bu sıklık sadece Müslümanlar için söz konusu değil. İslâmi duyarlılığı olmayanlarda durum daha da vahim. Türkiye, sanki hasbelkader birisinin elinde kalmış bir **şirket** gibi değerlendirilmekte ve mesele çoğunlukla ekonomik boyutuyla sunulmaktadır. Bu sunuş, elbette, AB yanlısı kampın meselenin bazı noktalarını propaganda yapmak amacıyla ön plana çıkarmaya dönük pazarlama tekniklerinden kaynaklanmaktadır. AB'ye girildiğinde bu şirketin -her nedense- birden bire çok daha karlı bir işletme haline geleceği iddia edilmektedir. Oysa AB meselesi tartışılırken Türkiye **ekonomik bir birim** olmaktan öte bir şekilde ele alınmalıdır. Türkiye bir vatandır. Acılarıyla, sevinçleriyle, zaferleriyle, mağlubiyetleriyle harmanlanmış bir kimliği vardır.

Benzer bir çelişki Müslümanların önünde de durmaktadır. Özellikle şu sorulara öncelikle cevap verilmelidir:

"AB, İslâmcılık anlayışının/ideolojisinin prensipleriyle ne kadar örtüşmektedir?"

Yukarıda da bahsedildiği üzere, tarihsel olarak, İslâmcılık Avrupa'nın İslâm dünyasındaki ilerlemesine bir tepki olarak gelişmiştir. Tezlerini bu tarihsel süreçte ve ilişkiler bağlamında geliştirmiştir.

Avrupa Birliği'ne girmek, bu iddiaları nasıl etkileyecektir?

Bu anlamda, **toplumsal hedeflerle bireysel özgürlükler** arasındaki dengenin nasıl kurulacağı üzerinde kafa yorulmalıdır.

Bununla birlikte ve her halükarda asıl mesele, AB ile birlikte oluşacağı düşünülen özgürlük ortamının neler getirebileceği değil, birincil olarak Müslümanların bu (özgürlük getireceği düşünülen) süreci ne kadar kavrayabildikleri ve saniyen söz konusu **özgürlükleri** ne kadar göğüsleyebilecekleridir.

Türkiye İslâmi Hareketi, geniş yapılanmalarının ve gününbirlik düşünenlerinin pragmatik kaygıları ön plana çıkarmasına rağmen, özgün çalışmaları ve derin öngörüsü bulunan aydınlarının öncülüğünde bu devasa sorunun da üstesinden gelebilecek olgunluğa ulaşacaktır. ■

Dipnotlar

- 1- Bkz.: <http://www.haberline.com/avrupa/temelhaklاربildirgesi.htm>
 - 2- 13-14 Ekim 2000'de Fransa'nın Biarritz kentinde gerçekleşen AB zirvesinde devlet ve hükümet başkanlarının bilgisine sunuldu ve kabul gördü. 7-8 Aralık'taki "Nice Zirvesi"nde onaylanarak resmîyet kazandı.
 - 3- Temel Haklar Şartı metninin ilk taslağının giriş kısmında "Avrupa'nın dini mirası"na atıf vardır. Fakat sonradan özellikle Fransa Başbakanı ve diğer bazı üye ülke temsilcileri bu atfın metinden çıkarılmasını sağladılar. Bkz.: Mehmet Aydın, "Avrupa Birliği, Din ve Diyanet", *İslâmiyat Dergisi*, C.IV, Sayı: 1
 - 4- Nitekim Türkiye, Ulusal Programının hemen başlangıç kısmında, "**Bir AB üyesi olarak demokratik ve laik Türkiye modelinin, Avrasya'nın çağdaşlaşma yolunun genişletilmesinde etkili olacağını**" taahhüt etmektedir.
 - 5- Ramazan Kılınç, <http://www.liberal-dt.org.tr/at/at-rk.htm>
 - 6- Betim Emrah Oder, "Türk Hukukunun AB Hukukuna Uyumu, Açıklamalar, Değerlendirmeler, Öneriler", (Proje) İst. Ün. Araştırma Fonu Proje No: GP-17/07.03.2000, s. 37.
- Ayrıca, Sosyal Demokrat Halkçı Partinin Anayasada Değişiklik Önerilerinde 6. Madde için önerdiği değişiklik de aynı mahiyettedir. Bkz : ODER, a.g.m. s. 35.

BATI VE ÖTEKİ

ABDULLAH YILDIZ

Yunan-Roma ve Barbar Öteki

Romalılar yüzyıllar boyu “*vahşî barbarlar*”ın, barındıkları mağaraları ve ormanları terk edip “*medeni*” Roma vatandaşlarını yataklarındayken boğazlayacakları korkusuyla yaşadılar. Roma edebiyatı, “*barbar*”ların vahşiliklerinin sergilendiği korkunç sahnelerle doludur. Tacitus, Druidlerin ormana, Keltlerin meşe ormanına tapınmalarını, insanları kurban etmede kullandıkları dehşet verici ve tüyler ürpertici yöntemleri abartılı biçimde tasvir eder. Bugün, apaçık bir propaganda olduğu ortaya konmuş bulunan Tacitus’un tasvirleri ve benzerleri, kendi “*medeniyet idrakini*” pekiştirmek için “*ötekilik ideolojisi*” kuran Roma açısından oldukça işlevseldi.¹ Bu tür anlatımlar “*medeni*” ile “*gayri medeni*”, “*iyi insanlar*” ile “*barbarlar*” arasındaki ayırım çizgisini, açıkçası “*Biz*” ve “*Onlar*”ı birbirinden ayıran sınırı daha bir belirginleştiriyordu.

Roma’dan günümüzün Batı dünyasına miras kalan “*barbar edebiyatı*” (örneğin, İtalya Başbakanı Berlusconi’nin 11 Eylül sonrasındaki “*uygar Batı, İslâm dünyasını ve diğerlerini medenileştirmek zorunda*” şeklindeki sözlerini hatırlayın), aslında Antik Yunan’a kadar uzanan köklü bin geleneğe sahip. Yunanlıların kendi dışındakiler hakkında inşa ettikleri insan kategorileri ve sınıflarına yani “*barbar*”lara ilişkin yaptıkları tasvirler hayli ilginçtir. Bir kere Batılıların Eski Yunan’dan tevarüslen kullandıkları “*barbar*” kavramı, “*Yunanca konuşamayan kişi*” demek olan “*barbaroi*”den türemiştir. Yunanca bilmeyen bu insanlar, akıl ve zihin yetenekleri gelişmemiş, muhakeme gücünden yoksun, mantıklı hareket edemeyen vahşî yaratıklardır. Esasen, Antik Yunan, barbarlar ve diğer uzaktaki insan grupları hakkında geliştirilen hayali tasvirlerle bezenmiş güçlü bir “*ötekilik*

edebiyatı”na sahiptir: Cüceler, köpek kafalı insanlar, gölge ayaklı insanlar, başı olmayan ve gözleri omuzlarının üzerinde olan insanlar, tek gözlü insanlar Yunan edebiyatının en önemli malzemeleridir. Homeros’un *Odyseia* destanındaki *Polyphemos* (Cyclops) isimli dev, tek gözlü, mağarada yaşayan bir yaratıktı. Yunanlı Syclax, Hintlilerin hem yere basmaya hem de kafalarının üzerinde bir şemsiye gibi taşımaya elverişli çok büyük ayaklara sahip olduklarından söz ediyordu. Ctesias’a göre ise Hintliler yarı insan yarı keçi varlıklardı.² Yunanlılar genellikle Hintlilerin ve Afrikalıların yamyam olduklarına inanırlardı.

Barbarlardan Müslümanlara “Ötekilik İdeolojisi”

4. yüzyıl sonlarında Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlığı resmi din kabul etmesini izleyen süreçte Avrupa kamilen Hristiyanlaştı; 7. yüzyıldan itibaren Hristiyan Bizans, 8. yüzyıldan itibaren de Hristiyan Batı, Müslüman Arapların akınlarıyla sarsıldı. Bu tarihlerden başlayarak Batılı bilinç, **Müslümanları “öteki”** olarak *barbarlar* kategorisine oturttu. Haçlı seferlerine gelindiğinde, artık Batılıların gözünde Müslümanlar “*pagan*”, Muhammed de “*büyücü*” idi. Hristiyan Batıda özellikle İslâm peygamberine karşı derin bir öfke gelişti; “*yalancı peygamber*”, “*ikiyüzlü*”, “*sahtekâr*” gibi nitelemeler revaç buldu. Kur’ân’ın İncil’den çalınıp dönüştürülerek oluşturulan “*hikayeler mecmuası*” olduğu iddia edildi. İslâm ise, onların gözünde seks ve şehvet düşkünlüğü, hayvani içgüdülerin taşkın vahşilikleriyle dolu bir dindi.³ Batıda Kur’ân’a, Hz. Muhammed(s)’e ve İslâm dinine yönelik hakaret ve eleştiriler içeren eserler yazılmaya başlandı; ilk eleştirileri yazan Yahya ed-Dımaşkî’yi (ö.754) diğerleri takip etti; daha sonraları Musa b. Meymûn (Maymonides) (ö.1204) aynı alan-

da boy gösterdi. Haçlı seferleri ile doruk noktasına çıkan İslâm düşmanlığı, Avrupalıların Müslüman dünyaya bakışını günümüze kadar şekillendirmeye yetti.

10-12. yüzyıllar arasında İslâm dünyasına karşı düzenlenen ve iki yüzyıl kadar süren Haçlı seferleri, Yeniçağ Avrupa'sına canlı bir **İslâm düşmanlığı mirası** bıraktı. Ortaçağ sonlarına gelindiğinde Hristiyan olmayan herhangi bir insan gürûhu Haçlı seferlerinin hedefi olabiliyordu; Atlantik adalarına ve Kuzey Afrika'nın "putperestleri"ne karşı da **Haçlı seferleri** düzenlenebiliyordu.

Yeniçağ başlarında yeryüzünü talan etmeye başlayan İspanyol, Portekiz ve İngiliz sömürgeciler, aynı zamanda Hristiyan olmayan "öteki"lere karşı Haçlı seferleri düzenleyen kahramanlar olarak görülüyordu. 1452 Papalık Fermanı Portekiz kralına, putperestlere ve İsa'ya düşman olan diğer inanmayanlara saldırma, onları boyunduruğu altına alıp ebedi köleliğe mahkum etme, mallarına ve topraklarına el koyma yetkisi veriyordu.⁴ Kolomb yelkenlerini açmadan az önce yayınlanan bu fermanı diğerleri takip etti ve Papalık kurumu giderek zayıflamasına rağmen Avrupalıların "**diğer dünya**"yı algılayış biçimini şekillendirmeye devam etti. Kilise'nin Rönesans ve Reform'la sarsılan otoritesine rağmen Avrupa'da canlılığını koruyan Haçlı bilinci, Batılı sömürgecilerin diğer coğrafyalara yönelik yağma ve talanlarını "**meşrulaştırmak**" gibi bir işlevselliğe de sahip oldu.

Kristof Kolomb, Hintliler zannettiği Kızılderililer için genel bir terim kullanır: "**otro mundo**" (**diğer dünya**). Kolomb'un başlangıçta **yumuşak başlı** olarak nitelediği Kızılderililer, İspanyol işgaline karşı direnince **dehşet saçan vahşi yerlilere, kadın ve çocuk ayırt etmeden insan eti yiyen yamyamlara** dönüşürler.⁵ (Amerikan film endüstrisi ve Batılı propaganda mekanizmalarının marifeti ile günümüz insanının zihninde Kızılderililer hâlâ insan eti yiyen yamyamlar olarak canlandırılmıyor mu?)

Haçlı ruhu, 1453'te Osmanlıların İstanbul'u fethinden sonra, Avrupa nazarında yeni bir çehre kazandı. Bugün hâlâ İstanbul'un fethini hazmedemeyen Batılıların bilinçaltını sürekli besleyen de bu ruhtur. Yeniçağ başlarında Osmanlılara ve Endülüs Müslümanlarına karşı başlatılan kutsal savaş, **İnebahtı**'da Osmanlı donanmasının ciddi kayıplar vermesinden itibaren "**Kutsal İttifak**"ın zeminini hazırladı. Endülüs'ün kesin olarak tasfiyesinden sonra, siyasal düzlemde **İslâm**, artık **Osmanlı İmparatorluğu**

ile özdeşleştirilmişti.⁶ Osmanlıların başarısız II. Viyana kuşatmasını (1683) Papa öncülüğünde oluşturulan Kutsal İttifak'ın zaferi ve talihsiz Karlofça Antlaşması takip etti. Reform ve Aydınlanma süreci Batılı zihnin İslâm'a bakışını değiştirmedeği gibi, Osmanlı'nın inhitatına paralel olarak yayılan Batılı sömürgecilik, İslâm'ı hep "**saldırganlık**", "**vahşet**" ve "**yobazlık**" kavramlarıyla nitelemeyi sürdürdü. Büyük İskender'in doğu seferlerinde görevlendirdiği uzmanların **Antik Oryantalizmi** nasıl doğuluları ve özellikle Hintlileri "**canavar ırklar**" kategorisine yerleştirmişse, Napolyon'un Mısır işgaline katılan bilim adamlarının **Modern Oryantalizmi** de Müslüman toplumları gayri medeni ve vahşi olarak tanımladılar.⁷

Bugün Batı'nın ve Batılı'nın dış dünyaya, öteki'ne, doğuluya ve be-tahsis İslâm'a bakışını şekillendiren bu kadim **haçlı ruhu** ve **oryantalist gelenektir**.

Hortlayan Haçlı Ruhu

Gazeteci Nilgün Cerrahoğlu'nun Eylül başında İtalya'dan yazdığı ve Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan yazısında yer alan bilgiler, Avrupa'daki derin "**Haçlı ruhu**"nun nasıl yeniden canlanmakta olduğunu ilişkin önemli ipuçları veriyor⁸: İtalya Başbakanı **Berlusconi**'nin gazetesi **Il Giornale**, "**Hristiyan Avrupa'yı Koruyalım**" başlıklı başyazısında "**Hristiyan Avrupa'yı İslâm istilâsından korumayı**" öne-

riyor. Bu amaçla bir komitenin kurulduğunu da duyuran gazete, sözkonusu komitenin ilk toplantısını **İnebahtı Savaşı**'nın 431. yıldönümü olan 7 Ekim'de yapacağını bildiriyor ve okurlarını **"2000'lerin yeni haçlı mücadelesine"** davet ediyor.

Son yıllarını **"Müslüman öfkenin kökenleri"**ni araştırmaya hasreden oryantalist Bernard Lewis'in nihayet **"aradığını bulduğunu"** da Cerrahoğlu'nun yazısından öğreniyoruz: 11 Eylül yıldönümü adına dün *Corriere della Sera* gazetesinin yayınladığı söyleşide Lewis; **İslâm dünyasındaki huncın**, Batı emperyalizmi ve sömürgecilikten değil **II. Viyana Kuşatması'ndan kaynaklandığını** söylüyor. **"Yenilgiyi kabullenmeyen İslâm"** o gün bugündür, 1683'ün rövanşını alma arzusuyla yanıp tutuşuyor, Lewis'e göre...

Gazeteci Nilgün Cerrahoğlu, **"uygarlıklar çatışması"** nın simgesi ve özeti olarak verilen 1571 ve 1683 tarihlerinin altını çiziyor.

İtalya ilginç bir ülke. Gerek Roma mirasına merkezlik etmesi, gerekse Papa ve Vatikan'ı bünyesinde barındırması nedeniyle midir; son dönemlerde **İslâm karşıtı** söylem, bu coğrafyadan yükseliyor. Temmuz başlarında, ünlü gazeteci **Oriana Fallaci**'ye sitem ediyordu Gila Benmayor⁹: **"Ne oldu sana Oriana?!"** diyordu şaşkınlıkla ve ekliyordu: **"11 Eylül günü Manhattan'daki evinin penceresinden tannık olduğun o olaydan sonra gazetelerde İslâm dini-ne hakaretler savuran makalelerin yayınlanmaya başladı."** Sonra kitabı **Öfke ve Gurur**'dan söz ediyordu. Fransa'da ırkçılık karşıtı hareketlerin yasaklanmasını istedikleri ve bu yüzden mahkemeye düşen kitabında Fallaci, Müslümanlar hakkında **"Allah'ın çocukları fareler gibi ürüyor"** ifadesini kullanıyor. Oriana Fallaci **"tüm Müslümanların; İslamcı ülkelerde, ılımlı rejimlerde ve Avrupa'da yaşayan tüm Müslümanların Batı uygarlığı için bir tehdit olduğu"** inancında.

G. Benmayor, Fallaci'ye Floransa Üniversitesi'nde profesör olan Franco Cardini'nin *Avrupa ve İslam, Bir Anlaşmazlığın Öyküsü* isimli kitabını okumasını öneriyor. Zira Prof. Cardini **"Avrupa'da eski önyargılar, Ortaçağ anti-İslâmcılığının yeniden hortlaması, İslâm'ın serinkanlı analizini engelliyor"** diyor.

Medeniyetler Çatışması, 11 Eylül ve Yükselen Anti-İslâmcılık

Elbette, **anti-İslâmcılık** mekan olarak sadece belli bir ülkede, zaman olarak da 11 Eylül 2001 itibariyle hortlamadı. ABD ve Batı-merkezli zihin yönlendirme endüstrisi, Komünizmin çöküşünün kesinleşmesinden bu yana **"Yeni Soğuk Savaş"**ın zihinsel ve psikolojik altyapısını oluşturmak için bütün imkanlarını kullandı.

Bundan sonraki yeni çatışmanın taraflarının **"Batı"** ve **"İslâm"** olduğunu 'müjdeleyen' Samuel Huntington'un, *Foreign Affairs* dergisinin Yaz 1993 sayısında yayınlanan **"Medeniyetler Çatışması"** adlı makalesi¹⁰ (ve sonra genişlettiği

kitabı) bu psikolojik ve zihinsel zemini hazırlamada aslan payına sahipti, kuşkusuz. **"Yeni dünyada temel çatışma kaynağının esas itibariyle ideolojik veya ekonomik olmayacağı, insanoğlu arasındaki büyük bölünmeler ve başat çatışma kaynağının kültürel olacağı"** tezini ileri süren Huntington **"kültürleri"** şekillendiren temel değerlerin **"dinler"** olduğunu vurguluyor ve **"Medeniyetler çatışması, küresel siyasete egemen olacaktır. Medeniyetler arasındaki fay hatları, geleceğin çatışma hatları olacaktır"** kehanetinde bulunuyordu.

Ünlü tezinde **"İslâm'ın kanlı sınırları"**ndan söz eden Huntington, 11 Eylül'den sonra ise, bunu **"İslâm'ın kendi dışındakilerle savaşı"** olarak yorumluyordu. Bu tarihten itibaren, -Huntington başta olmak üzere- bütün parmaklar **"saldırganlığın kaynağı"** olarak İslâm'ı işaret ediyor, **"İslâmcı terör"** kavramı kafalara kazınıyordu: **"Çatışmacı"** ve **"geri"** dini kültüre dayalı İslâm medeniyetinin **"ileri"** ve **"özgürlükçü"** seküler kültüre dayalı Batı medeniyeti ile savaşı kaçınılmazdı ve 11 Eylül, bu anlamda **"saldırgan İslâm"**ın(!) savaş ilanından başka bir şey değildi. O halde bu **"vahşi barbarlara"** hadleri bildirilmeli, mağaralarından çıkıp **"çağdaş Romalıları"** boğazlamadan yok edilmeliydiler. Ekim 2001'de ABD'nin -antik Yunan ve Roma'nın **"barbar edebiyatı"**nı hatırlatan bir propaganda furyası eşliğinde- Afganistan'a karşı başlattığı savaş böylece **"meşruiyet"** kazanmış oluyor; hatta o günlerden bugüne Irak'a müdahale-nin de **"gerekçeleri"** oluşturuluyordu.

Tam da Afganistan harekâtının başladığı 7 Ekim'de kaleme aldığı yazısında İngiliz askeri tarihçi ve yazar John Keegan, kadîm "**haçlılık bilinçaltı**"nı dışa vurarak şunları söylüyordu (vurgular bana ait¹¹): "Batılılar yüz yüze, karşı karşıya savaşırlar... Doğulular ise... meydan savaşından kaçınırlar; onlara göre düşmanı alt etmenin en iyi yolu **pusu kurmak, şaşırtmak, hainlik ve hiledir**... Araplar Muhammed'den önce atlı baskıncılardı. Muhammed'in dini **İslâm, baskıncı Arapları korkunç bir güce sahip istilacılar** olmaya teşvik etti... **Çöl baskıncısı ataları** gibi birden boşlukta beliriveren Araplar, ani ve korkutucu bir saldırıyla Batı'nın gücünü kalbinden vurdu- lar ve dehşetli bir hasar verdiler... Afganistan'a yönelik saldırılar- la ilgili ilk haberler, **İs-**

lâmci saldırganlığa karşı Batı'nın sinanmış bir cevap verdiğini gösteriyor... Bu savaş **yerleşik, yaratıcı, üretken Batılılar ile yağmacı, yıkıcı Doğulular** arasındaki çok daha eski bir çatışmanın uzantısıdır. Çölün ve boş arazilerin insanların ekip biçen, üreten insanlarla **aynı medeniyet seviyesinde olduğunu** iddia etmenin faydası yoktur... 11 Eylül bir **savaş** ilanıdır. 7 Ekim ise bir **karşı saldırı** ilan. Karşı saldırı galip gelecektir."

Mürettep bir saldırı olduğu (enerji kartellerinin marifetiyle gerçekleştiği) her geçen gün daha ayan- beyan ortaya çıkan 11 Eylül olayı, sadece Afganistan'a açılan -enerji arkaplanlı- savaşın **bahanesi** olmakla kalmadı; bugün yarın gibi beklenir hale gelen -yine petrol amaçlı- Irak'a müdahalenin de hatta di- ğer İslâm ülkelerine yönelik operasyonların da **gerek- çesi** olarak kullanılmaya devam ediyor. Dahası, "**kü- resel 28 Şubat**" olarak adlandırılan süreç, Müslü- man dünyanın tepeden tırnağa dizayn edilmesini ve ABD/Batı çıkarlarının güvenceye alınmasını hedefli- yor. İşte Türkiye'nin önemi de burada ortaya çıkıyor; İslâm dünyasına "**Türk modeli**" ve 28 Şubat pilot uygulaması bir örnek olarak sunuluyor.

Türkiye, AB ve "Gönüllü Sömürgeleşme"

Umran'ın önceki sayısında Türkiye'nin ABD ve Batı açısından askeri ve coğrafi konumundan ziyade İslâm dünyası için bir "**laiklik köprüsü**" olma nokta-

sında stratejik önem arzettiğini vurgulamış; Batı tipi yaşam tarzına karşı tek ve yegane **direnç odağı** olan ve **alternatif bir medeniyet** oluşturma potansiyeline sahip bulunan Müslümanları kamusal alandan tasfi- yeyi ve mümkünse İslâm'ın kendisini de dönüştür-meyi hedefleyen küresel operasyonda Türkiye'nin **özel ve merkezi** bir anlam ifade ettiğini belirtmiştim.

Geçen ay, *Radikal* gazetesi üstad Fehmi Huvey- dî'nin *Şarku'l-Evsat*'ta kaleme aldığı "**Siyasal İslâm'ın Bittiği Masalı**" başlıklı yazısının çevirisine yer verdi. Üstadın yazısı, Türkiye'nin İslâm dünyasına "**lâik**

model" olarak **'pazar- lanmasına'** ilişkin kü- resel projeyi daha bir netleştiriyordu. Huvey- dî özetle şunları söylü- yordu (vurgular bana ait¹²): "**Amerikan çev- releri ve Batı, Türk dene- yimini İslâm topluma-**

rının laikleştirilmesi için başarılı bir model olarak sunmakta. İran Şii modeli, Selefi model veya Afganistan'daki Taliban modellerinden hiçbirinin İslâm dünya- sında **'medenî ve modern toplumlar'** oluşturmak için uygun olmadığı noktasında hemfikir olan uzman ve te- orisyenler, **Türk modelinin** İslâm toplumlarının sorun- larının çözümü için **en iyi model** olduğu görüşünde- ler..."

Huveydî bu bağlamda, Beyaz Saray'da düşüncesi- ne başvuru olanlardan birisi olan oryantalist tarihçi Bernard Lewis'in "**Türkiye siyasi İslâm'ın lâik de- mokrasi ile uyuşmasının mümkün olmaması sebe- biyle İslâm dünyasına model bir devlettir**" sözünü aktarıyor. Üstaddan öğrendiğimize göre; 11 Eylül sonrası İslâm dünyasına sunulan **Türk modeli** etra- fında birçok toplantı düzenlenmiş. Bu toplantılar Ka- liforniya ve Michigan'daki üniversitelerle Hollan- da'daki Rotterdam üniversitesi tarafından organize edilmiş. Konu Şubat ayındaki Avrupa-İKÖ toplantı- sında ve Mart ayında yapılan İstanbul forumunda da gündeme gelmiş. Son olarak Nisan ayında Hart- fort'ta bir toplantı daha yapılmış. Fehmi Huveydi, bu toplantılarla **Türk modelinin** İslâm dünyasının bu- nalımına bir çözüm olarak sunulması ile yetinilmeyip işin **İslâm'ın özünde operatörlük yapılmasına** kadar vardırıldığını vurguluyor ve örnekler veriyor: Kur'an'ın doğruluğu üzerinde şüphelere yer verilme- si, İslâm'ın can alıcı terimlerinin **şer terimler** listesi- ne sokulması; **Kur'an, şeriat ve cihad** kavramları ile

Ladinizm, Vehhabîlik ve Tâlibân arasında bir ilişki kurulması vb...

Yeri gelmişken, Washington'daki *Middle East Forum* adlı düşünce kuruluşunun direktörü Daniel Pipes'in "**militarize İslâm'ın yok edilmesinde Türkiye'nin model olabileceğine**" ilişkin sözlerini de bunlara ekleyelim.

İşte tam da burada, Türkiye'ye biçilen bu rolün, Türkiye'yi İslâm'dan ve İslâm dünyasından tamamen yalıtıp, kimliksiz ve kişisiz bırakmak ve nihayet ABD ve Batı'nın "**gönüllü mandası**" yapmaktan başka bir işe yaramayacağını söylemek durumundayız. Bu arada İslâm dünyasına "**laiklik ihrac etme**" heveslerinin, "**Batı'ya yaranmak**" noktasında asla yeterli olmayacağını da hatırlatmalıyız. Bu coğrafyadaki son iki yüzyıllık **Batılılaşma** ve **laikleşme** çabalarının muhtasar bir incelemesi bile, Batılıların bu tür gayretkeşlikleri hiç bir zaman tatminkâr bulmadıklarını anlamaya yetecektir. Evet, ne Tanzimat ne Meşrûtiyet ne de Cumhuriyet; Batılı devletler bunların hiç birini yeterli görmemişlerdir. Dolayısıyla, laikçi 28 Şubat kararları ve uygulamasını da, "**II. Tanzimat**" olarak tanımlanan "**AB Uyum Yasaları**"nı da yeterli bulmayacaklardır. Zira, ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'nin dillendirdiği üzere, bizden istenen "**sınırsız ve topyekûn Batılılaşma**"dır.¹³ Bu arzularının gerçekleştiği varsayılsa bile "**kimlik**" düzeyinde de olsa "**Müslüman**" olan bir ülkenin "**Batılı**" sayılması sözkonusu olamaz. Hele de temelinde Hıristiyan kültürü (ve Haçlı ruhu) yatan Avrupa Birliği'ne kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. Avrupa dışındakilere "**Biz**" ve "**Onlar**" şablonuyla bakan Batılıların yüzyıllar boyu "**öteki**" ve "**rakip**" olarak gördüğü Türkiye'yi kendi içine alması ve kabul edilmesi beklenemez; olsa olsa ona "**gönüllü sömürge**" statüsünü layık görür.

Tony Blair'in dış politika danışmanı Robert Cooper'in şu bakış açısı, meseleye daha bir açıklık getiriyor (vurgular bizim- 14): "**Biz kendi aramızda, hukuk ve açık işbirliğine dayanan güvenlik prensipleriyle iş görüyoruz; ama postmodern Avrupa kıtasının dışından eski moda devletlerle iştigal edecek olduğumuzda, daha önceki bir dönemin katı politikalarına geri dönmemiz gerekir: Güç kullanımına, önleyici saldırılara, hileye**, 19.yüzyılın 'her devlet kendisi içindir' dünyasında yaşayanlarla ilgilenmek için gereken her neyse ona başvurmalıyız... Avrupa'nın genişlemesi **gönüllü emperyalizmin** bir başka biçimine işaret ediyor. AB üyeliğine adaysanız,

verileni kabul etmek zorundasınız, bütün o yasaları ve düzenlemeleri; bir zamanlar diğer ülkelerin kabul ettiği gibi..."

İmdi, yüzyıllar boyu İslâm adına Batı'ya rakip olmuş, Batılılar tarafından İslâm'la özdeşleştirilmiş bir büyük medeniyetin, Osmanlı'nın -ister istemez- mirasçısı konumunda olan Türkiye, içte ve dışta **zor bir seçim** kavşağında bulunuyor. ABD'nin gün sayan Irak operasyonunda aktif rol almak ya da almamak, AB'ye girmek ya da girmemek (veya kabul ya da reddedilmek), İsrail'le İslâm dünyası arasında bir tecih-te bulunmak... bu seçimi iyice karmaşık hale getiriyor. Ama ana soru şu: ABD ve Batı'nın "**gönüllü sömürgesi**" olmak mı, yoksa tarihi misyonuna ve İslâmî kimliğine sahip çıkıp Türkiye merkezli yeni bir dünya kurmak mı? Türkiye halkı 3 Kasım'da buna karar verecek.

Dipnotlar

- 1) Ziyaüddin Serdar-Merryl Wyn Davies-Ashis Nandy, *Batı Irkçılığı'nın Kaynakları* (Bir Manifesto), çev. Fatih Bayram, Yöneliş y., İstanbul-1997, s. 34-37
- 2) A.g.e., s. 30-33
- 3) Hışam Cuayyıt, *Avrupa ve İslâm*, çev. Kemal Kahraman vd., İz y., İstanbul-1995, s. 20-24.
- 4) Z. Serdar vd., a.g.e., s. 15
- 5) A.g.e., s. 46
- 6) H. Cuayyıt, a.g.e., s. 28.
- 7) Z. Serdar vd., a.g.e., s. 33
- 8) Nilgün Cerrahoğlu, "Venedik'te Din Skandalı", Cumhuriyet, 02.09.2002.
- 9) Gila Benmayor, "Ne oldu sana Oriana?", Hürriyet, 07.07.2002.
- 10) Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi y., Ankara-1995, s. 13-41
- 11) John Keegan, "Uygur Batı Doğru'yu Yener", Daily Telegraph, 8 Ekim 2001 (çev: Radikal, 14 Ekim 2001)
- 12) Fehmi Huveydi, "Siyasal İslâm'ın Bittiği Masalı", Şarku'l-Ewsat, 9 Ağustos 2002 (çev: Radikal, 17 Eylül 2002)
- 13) Arnold Toynbee, *Dünya, Batı ve İslâm*, çev. Abdullah Zerrar, Pınar y., İstanbul-2002, s.23-36; *Medeniyet Yargılanıyor*, çev. Ufuk Uyan, Yeryüzü y., İstanbul-1980, s. 187-189.
- 14) The Guardian, 07.04.2002. Batılı siyaset ve fikir adamlarının bu tür görüşlerine ilişkin pek çok örnek bulunabilir. Son bir örnek vermek gerekirse; Alman Die-Zeit'teki Hans-Ulric Wehler'in "AB Türkiye'yi Kabul Edemez" yazısı hatırlatılabilir. Türklerin 450 yıl Avrupa'ya karşı savaştığını, bu düşmanlığın hafızalara kazılı olduğunu söyleyen Wehler'e göre; "Coğrafi durumu, tarihi geçmişi, dini, kültürü ve zihniyetiyle Türkiye Avrupa'nın parçası değil." (Radikal, 12 Eylül-2002)

BATI'NIN "OLAY UFKU" VE SOL'UN AB LOBİCİLİĞİ

DİLAVER DEMİRAĞ

Sol'un ülkemizdeki serüveni ne yazık ki hep *Batı'ya yeniden üretmek* ve kısa bir dönem dışında hep modernleştirici iktidarla aynı düzlemde yer almak biçiminde oldu. Bu nedenle sol, halk nezdinde hep bir "*meşrûiyet*" problemiyle karşı karşıya kaldı. Bu *batıcı sol*'un karşısında ise *yerlilik* adına basbayağı milliyetçi kodlar üreten, *üçüncü dünyacı anti-emperyalizm* adına milli devletçi, ulusal kalkınmacı, hasılı kelam Kemalizm'in simetrisi olan, onu tersten yeniden üreten bir sol yer aldı.

Sonuçta sol'un bu iki versiyonu da modernleşme-ci perspektifleri sahiplenilen ancak bunun yöntemlerinde anlaşılamayan bir gövdenin iki ayrı dalı gibi oldu. Bunlardan birincisi kendini Cumhuriyet gazetesi, TİP, TKP gibi örgütlenmelerde bulurken ikincisi karşılığını ya Milli Demokratik Devrimciler (MDD'ciler) ya da Kemal Tahir gibi ATÜT'çülerin (Asya Tipi Üretim Tarzı savunucuları) öncüsünde bulmuştur. Sonuçta birisi *Kemalizm* yoluyla batıya râm olan *Batıcı* bir sol olarak ortaya çıkarken, diğeri *üçüncü dünyacılık* ile *milliyetçilik* arasında gidip geldi.

Ancak öyle ya da böyle, ülkemizde sol'un evrensel ölçekte ya da orijinine göre değerlendirildiğinde *gerçek bir sol* olabilme özelliğine sahip bulunduğu söylenemezdi. Marks'ın Hegel için yaptığı benzetmeyi kullanırsak, bizde sol "*tepe takla*" duruyordu ve birilerinin onu tekrar ters çevirip düzeltmesi, ayakları üzerine oturtması gerekliydi. Buna da ancak Türkiye'nin zihinsel iklimi dışında duran batılı anlamda entelektüel vasfını kazanabilmiş, kimseler yapabiliyordu.

İşte *Birikim* bu anlayışla doğdu. *Birikim* ilk zamanlar sol tarafından kaale alınmadı, çünkü *yakın devrim* tespiti ile gaza gelmiş sol gruplar açısından oturup ciddi bir şekilde Marksist teori üretmek lüks-

tü. Dolayısıyla onlar için birikim fazlasıyla "*entel*" duruyordu. *Birikim*'in, sol'un kültür tarihinde önem kazanması 12 Eylül darbesinden sonra oldu. Yenilmiş ve özgüvenini kaybetmiş sol içerisinde bir çok insan önce yenilginin muhasebesini yapmaya, sonrasında ise o güne dek savunageldikleri sol anlayışları sorgulamaya başladı. Dışa açık büyümenin getirdiği zihinsel ve kültürel boyutta dışa açılmanın da estirdiği rüzgarla sol anlayış, sorgulanmaya başladı. Bu çerçevede batıdaki *özgürlükçü sol*'un eserleri Türkçe'ye çevrilmeye ve o güne kadar olan tekel kırılmaya başladı. *Birikim* bu çeviri ve okuma ekseninde oluşan zihinsel fırtınanın tam orta yerinde duruyordu. Bir yandan yenilginin muhasebesini yapıyor, diğer yandan da Leninist-Stalinist sol'un orijinal Marksist anlayış ile ilişkisizliğini ortaya koyuyordu. Bu arada batıdan yaptığı çeviriler ile batının gündeminden haberdar olunmasını sağlarken aynı anda Türkiye için teori üretiyordu. Üstelik ilk kez sol ön yargısız bir biçimde kendi dışındakilerin de ne söylediğini merak eden bir tavır önce *Yeni Gündem* ve sonrasında *Birikim*'de gündeme alıyordu. İlk kez *İslami kesime* "*gerici*" kategorisinin dışında yaklaşıyor, onların hassasiyetleri dikkate alınıyor, dahası bu cenahtan önemli isimlerin dergide yazması sağlanıyordu. Sol ilk kez *evrensel* argümanlarını yitirmeksizin *yerelleşiyordu*.

Birikim üzerinde bu denli durmanın nedeni onun bu ülkenin en dikkate değer *sol dergisi* olması. Örneğin bir *Metis* daha kültürel bir çerçevede konumlanırken, *Toplum ve Bilim* daha akademik bir içerikle ortaya çıkarken *Birikim* hem bunları içeren, hem de politik teori üreten bir dergi oldu. O nedenle AB gibi herkesi basbayağı ilgilendiren ve etkileme gücü olan bir konuda *Birikim*'in ne söylediği önem taşıyor. Lakin *Birikim*'in özellikle 159. sayısı benim gibi bir *Birikim fanatigini* bile tek kelime ile sükût-u

hayâle uğrattı. Ötesi *"tüh, onca emek boşa gitti ve sol tam bu ülkede makûs talihini yine başa döndü, batıcılığın taşeronu oldu"* dedirtti. Çünkü özellikle de bu sayıdaki ağırlıklı yazılar neredeyse *"AB'ci olmayan küllümün kafirdir"* dedirtecek denli lobici bir tavırla yazılmış yazılarla bezeliydi.

AB göründü makyaj silindi kabilinden, AB konusunda bırakın karşı çıkmayı şüphe bile duyanlar, *milliyetçi - devletçi çizgi* ile aynı düzlemde gösteriliyordu. Oysa Birikim gibi sol nitelemesini fazlasıyla hak eden bir yayın organı bu denli peşin hükümlü olmamalı, analitik bir tavır benimsemeliydi. Bu konuda serinkanlı bir tutumla AB konusunda bir otopsi yapılmalıydı. Çünkü sol, tarihi boyunca özellikle de iktidar tarafından üretilen çarpıtılmış bilgi yerine, gerçek ve eksiksiz iletişimi tercih etmişti. *Birikim*'in bu tavrı aslında çok önceden Ömer Laçiner'in 128. ve 129. sayılardaki yazılarında *"Avrupa bir coğrafya değil, bir politik, düşünsel, kültürel medeniyet havzasıdır. Türkiye bu havzanın dışında kalmaz"* şeklinde yorumlanabilecek olan yazıları ile ilk öncü işaretleri vermişti.

Birikim'in bütün bu sayılar içerisinde sözünü ettiğim *"otopsi"* tavrına biraz olsun yaklaştığı sayı 157. sayı oldu. Bu sayıda *"kuşkucular"* yahut Ahmet İnsel'in deyimi ile *"aradakiler"* birkaç yazıyla da olsa

şüphelerini dile getirebildiler. Ancak bunun dışında kalan 159 ve öncesinde 128 ve 129. sayılar da dahil AB'yi konu alan sayılarda derginin ağırlıklı yazıları *"Avrupa, Avrupa duy sesimizi, bu duyduğun bizim şevkle atan kalbimizin sesi"* cinsinden bir havadaydı. Hasılı kelimeler bizim solcularımızın Avrupa'ya gelince gevşeyeceğini, ezeli *"turanlarından"* öyle kolayca vazgeçemeyeceklerini, özne olmaya ilişkin dik bir duruşu geliştirmenin, hesaplaşma ve göğüslemenin, Avrupa konseptini didik didik ederek oluşabilecek duruşun koşullarının oluşmadığını, bunun için biraz daha beklememiz gerektiğini en iyi *Birikim* ortaya koyuyor. Bu arada Avrupa konusunda eleştirel bir mesafe geliştirerek benim gibilerin yüreğine su serpen Mahmut Mutman, Ahmet İnsel tarafından ağır entelektüel hakaret cümleleri içeren "gözü dönmüş" bir eleştiriye tutularak, demokratlık konusunda *Avrupacı sol*'un beyaz Türk liberallerinden aşağı kalmayacak *tek boyutlu bir hoş görülsüzlüğe* sahip olduğunu ortaya koyuyordu. Gerçi Mutman zarıflığını bozmadan ve İnsel'i analitik ve teorik bir düzleme çağıran bir cevap dibacesi yazmaktan geri kalmadı ama bu yazı da *Birikim*'in tarihine utandırıcı ve düzeysiz bir yazı örneği olarak girdi.

Kısacası AB konusunda *Birikim*'de -şüphe ifade eden yazarlar hariç- yer alan yazarların büyük çoğunluğunun perspektif olarak, *"beyaz Türklerin sol versiyonu"* olmaktan kurtulamadığı ortaya çıkıyor. Bu arada ne yazık ki sol'un AB'ye karşı çıkanları da *Birikim*'in karşısına Avrupa konseptini tartışarak ve bunun üzerinden giderek değil *üçüncü dünyacı* bir içe kapanmacılık ile refleksif bir duruş içindeydiler.

Modernizmin Nostaljisi ve Ömer Laçiner'in AB'ciliği

Birikim'in bu mesele karşısında ki entelektüel mevzilenişi ile *Birikim*'in editörü olarak Ömer Laçiner'in zihinsel duruşu arasındaki paralellikler dergideki yazıların ağırlık merkezinin neden AB'ci olduğunu da açıklamak babından önem taşıyor.

Şu an sol içerisinde AB konusunda olumlu görüş belirtmeyenlerin çoğu 80 öncesi devrimci sosyalist grupların içerisinde yer alan isimler, *Birikim*'de ki bu kesimin AB'ye karşı olan tutumlarını eleştiren yazıların onların neye neden nasıl karşı çıktıklarını ve alternatiflerini, alıntılarla ortaya koymaması ise ciddi bir eksiklik oluşturuyordu. AB'ci yazıların büyük bir çoğunluğu AB'ye karşı çıkan solcuların, milliyetçi,

Atatürkçü, Avrasyacı Sol Kemalistler, otoriter İslamcılar ile yani baskıdan tahakkümden yana olanlar ile aynı safta olduklarını söyleyerek rakiplere karşı belden aşağı vuran bir tutum ile onlar üzerinde siyasi ve psikolojik baskı kuran yazılar olmaktan öteye geçemiyordu. Oysa karşı saftakilerde çok kolayca Birikim'in, IMF'den, küresel kapitalizmden, sömürücü güçlerden ve TÜSİAD-Medya-Beyaz Türkler ittifakı ile aynı safta yer almakla suçlayabilir ki bu en ucuz ve basit bir polemik tarzıdır. Tutarlı ve sol sayılabilecek bir polemik tarzı analitik, ciddi argümanlar ortaya koyan düşünsel yoğunluğu yüksek olur kanımca. Dolayısıyla bunun yerine yukarıdaki gibi basit, akredite ve angaje, lobici yazılar teorik ve sol analitik değil olsa olsa medyatik olabilir ki bu da Birikim'e gitmez. Ama ne yazık ki birkaç yazı dışında Birikim 128-129 ve 159'da yer alan ve yanlış olan yazılar ağırlıklı olarak bu tür yazılardan oluşmuştu.

Bu nedenle Laçiner'in yazıları yer yer medyatikleşse de ağırlık olarak belli bir düşünsel ağırlık taşıyordu. Laçiner'in AB tezleri özetlersek iki Avrupa olduğu ve bunlardan birisi'nin coğrafi, tarihi vb "değişmezler" temelinde oluşmuş bir *Avrupa kimliğine*, diğeri ise bu tür sınırlar yerine *değerler düzleminde* oluşan bir Avrupa'ya dayanır ki bu "Avrupa, değerleri ile buluşan bir Türkiye'yi kendi kimliği ile çakışmıyor diyerek dışlamaz" tezine dayanıyor. Ve Türkiye'nin demokratik ve hümaniter olarak tanımlanan bu değerlere sırtını dönmesinin büyük bir hata olacağını düşünüyor. Laçiner'in sol'dan gelen itirazlara ilişkin yanıtları ise özetle şu cümlelerden oluşuyor: "AB ile ilgili kuşkuların ya da onun sergilediği olumsuzlukların ortadan kalkmasının çaresi bu sürecin dışında kalmak değil, onun içine girip mücadeleyi orada sürdürüp demokrasinin derinleşmesi mücadelesine omuz vermekten geçer".

Laçiner'in *Avrupacılığı* ve bu türden afaki projeksiyonlarda bulunmasının arkaplanında ise onun modernizm ile olan zihinsel ve gönüle dayalı nostaljik bağları yatıyor.

Onun için AB ABD'nin temsil ettiği postmodern kapitalizmin karşısında modernitenin anavatanının kendi öz değerleri temelinde direnişini, bir *medeniyet projesini* temsil ediyor. Ve tutarlı bir Marksist olarak modern değerlerin tecessüm ettiği yer olarak AB onun için bu *nostaljik değerleri* temsil ediyor. Bunlar siyasal özne ve bu özne merkezlik ekseninde sınıf temelli bir politik mücadele, rasyonelite, demokrasi ve tabi evrensel Humanitas. An-

cak bu değerler birer tahayyül mü, umut mu yoksa bir gerçeklik mi bunu da zaman gösterecek. O zamana kadar da bence AB konusunda en doğru tutum şüphecilerin tutumu olacak, onların şüphecilikleri sayesinde de Avrupa konusunda karşıt ya da yanlış olmanın ötesinde daha analitik, bu medeniyeti ve onun kodlarını deşifre eden bir tutum gelişecek ve bizler o zaman Avrupa karşısında kendi olan bir özne olarak yerimizi alacağız. İşte asıl o zaman Türk sol'u ile Avrupa sol'u arasındaki ilişki bir öznelararası ilişki olacak ve Türk muhalifleri o zaman alternatif küreselleşme arayışlarında ne dediği merak edilen bir ülkenin muhalifleri olacak.

Bunun için ise önce kendimizi nostaljilerden de, râm olma ya da nefret gibi psikolojik etkilerden de uzak tutup, gerçekten "akılcı" olan bir tutum içinde olmalıyız. Bunun için ise, öncelikle bizim "sol olarak" şöyle bir kendimize dönüp kendimizi hangi medeniyet birikimi üzerinde kuracağımızı düşünmemiz gerekecek. O zaman Türk solu bu ülkede dış güçlere ihtiyaç duymadan özgürlükleri kendi öz gücü ile oluşturacak. Halka dayanmayan ona güvenmeyen bir sol'u ise AB bile kabul etmez. Bence sol'un yeniden halkçılılaşmasının ve bu anlamda bir terapiye girmesinin zamanı geldi de geçiyor bile. ■

NİMETLER VE KÜLFETLER

AHMET CEMİL ERTUNÇ

İslam davetine olumlu karşılık veren ilk müslümanların arasında ekonomik imkana sahip olmayan kölelerin yanısıra, Hz Ebûbekir gibi Mekke'nin sayılı zenginlerden kimseler de vardı. Ancak bu zengin müslümanlar da bir süre sonra mal varlıklarını kaybederler. Çünkü, Mekke müşrikleri insanların İslam'a girişlerini önlemek veya müslüman olanları İslam'dan vazgeçirmek için başvurdukları sayısız yöntemlerinin arasına müslüman tüccarların ticari hayatlarını engellemeyi de katarlar.. Bu durum o günün şartlarında en önemli ekonomik kaynak olan ticaretten müslümanları alıkoyar ve yoksullaşmalarına neden olur. Ayrıca, zengin müslümanların mevcut mal varlıklarını yoksul müslümanlar için veya köle müslümanların özgürlüklerini satın alıp onların kölelikten kurtulmalarını sağlamak için harcamaları, sonuçta tüm müslümanları yoksul kılar.

Mekke dönemi, tüm müslümanlar için yoksulluğun had safhada olduğu bir dönemi teşkil eder. Medine'ye hicret ederken mal varlıklarını Mekke'de bırakmaları yoksullarını hepten perçinler. Hicreti takip eden günlerde Medineli müslümanların ekonomik durumları daha iyidir. Zira, Mekke'den gelip kendilerine sığınmış müslümanların çektikleri sıkıntıları yaşamamışlardı. Fakat peş peşe gelen savaşlar, müslüman olmaları nedeniyle ticari faaliyetlerin bölge müşrik kabileleri tarafından engellenmesi, mevcut mal varlıklarını Mekke'den göç eden müslümanlarla paylaşmaları Medineli müslümanları da ekonomik açıdan zor duruma sokar; onları da yoksullaştırır. Böylelikle, ekonomik sıkıntılar, yoksulluk bütün müslümanlar için değişmeyen bir özellik haline gelir. Bu durum müslümanların güçlenip fetihlerin başlamasına kadar da devam eder. Zamanla müslümanların sayı itibarıyla çoğalıp, askeri olarak güçlenmesi peş peşe askeri başarıları getirmeye başlar. Her askeri

başarı ise müslümanlar için bir ekonomik gelir olur; elde edilen ganimetlerle yoksullukları bir parça olsun kaybolur.

Hayber'in fethi müslümanların ekonomik sıkıntılarının büyük oranda sona erdiği önemli bir dönemi oluşturur. Bölgenin en zengin site devletlerinden Hayber'in fethi ile müslümanlar çok büyük miktarlara ulaşan ganimet elde ederler. Neredeyse hepsinin yoksulluğu sona erer; ilk defa ekonomik yoksulluğun acısını, zorluğunu üzerlerinden atma; doyusuya yeme, üstlerini örtecek giysiler bulma, evlerinde üzerlerine alacakları, altlarına serecekleri eşyalara sahip olma imkanına kavuşurlar.

Hayber'in fethiyle müslümanların ekonomik hayatları değişir, ancak bunun tek istisnası Resûlullah ve eşleri olur. Askeri hareketler sonunda elde edilen çok miktardaki ganimetler, müslümanların imkanlarını artırmasına ve hayat standartlarını yükseltmesine karşılık, Resûlullah'ın yaşantısında hiç bir değişiklik gerçekleşmez. O, kesintisiz bir şekilde yoksul hayatı sürdürür. Hz Aişe'nin ifadesiyle, kendisinin ve eşlerinin karnı üç gün üst üste doymaz; öyle dönemler olur ki evlerinin ocağı aylarca yanmaz. Zaman geçtikçe yeni yerler fethedilip, savaşlar kazanıldıkça müslümanların eşleri ve kızları giysileriyle, takılarıyla, ev eşyalarıyla, yiyecekleriyle daha iyi ve güzel maddi imkanlara sahip olmalarına rağmen Resûlullah'ın evi hep bir yoksul evi olarak kalır. Resûlullah'ın evinde maddi zenginliğin işaretleri hiç görülmez. Çünkü, Resûlullah ganimetlerden elde ettiklerini hep yoksullara dağıtır. Elde edilen ganimetlerin önemli bir kısmı devlet başkanı ve başkomutan sıfatıyla kendisine ait olmasına rağmen evine hiçbir zaman ilave yeni bir şey girmez. Hayber dönüşünde yaşanan bir durum Resûlullah'ın maddi şeyler karşısındaki tavrını göstermesi açısından son derece

önemlidir. Resûlullah, Hayber ganimetlerinden payına düşenleri Medine'ye gelince yoksullara dağıtır. Kendisine ise bu ganimet mallarından sadece bir kolye ayırır ve onu da kızı Fatıma'ya hediye eder. Ancak o gece sabaha kadar uyuyamaz. Sabah olunca kalkıp doğruca kızına gider. Kızına, kolye kendilerinde kaldığı sürece rahat edemeyeceğini, onun ihtiyaç sahibi birisine verilmesini gerektiğini söyler. Kızı kolyenin yanında olmadığını, bir yoksula hediye ettiğin bildirir. Resûlullah iç huzuruyla evine döner.

Diğer tüm müslümanların maddi açıdan daha iyi hayat şartlarına kavuştuklarının alenen görüldüğü bir zamanda, kendi hayat şartlarında, yoksulluklarında hiçbir değişimin olmaması, Resûlullah ile eşleri arasında bazı küçük sorunların yaşanmasına yol açar. Resûlullah'ın iyi bir eş ve anlayışlı bir insan olarak çözdüğü, büyümesine fırsat vermediği bu küçük sorunlar bazen kontrol edilemez şekilde büyür. Resûlullah eşlerinin istekleri ile hiçbir zaman değiştirmeyi düşünmediği hayat tarzı arasında sıkıntı yaşamaya başlar. O, meşru olsa bile zengin bir hayat tarzına sahip olmayı düşünmez; toplumun en yoksulunun sahip olduğu hayat tarzından daha iyisine sahip olmayı istemez. Zengin bir hayatın getireceği bilinç ve hassasiyet kaybının şuuruna sahip birisi olarak, yoksulluk içerisinde hayatlarını sürdürmeye çalışanların dünyasını terketmeye hiçbir zaman yanaşmaz. İstese dünyanın en zengin, şatafatlı hayat tarzına sahip olabilecekken, yoksulluğu hayatının değişmeyen özelliği kılar; yoksulların dünyasının gönüllü üyesi olur. Ancak ne var ki, eşlerinin çevrelerindeki insanların durumlarından etkilenerek eşyalar, süsler istemeleri kendisi için yoksul bir hayatın zorluğundan daha ağır; daha dayanılmaz zorluklar yaşamasına neden olur. Eşlerinin maddi istekleri gün geçtikçe daha da yoğunlaşırken, davranışları da daha kırıncı olmaya başlar. Resûlullah'ın evinde yaşanan sorunlardan müslümanlar da haberdar olurlar. Üzülürler, ancak bir şey yapamazlar. Haberdar olanlar arasında Hz Ömer ve Hz Ebu Bekir'de vardır. Konuyla ilgili olarak Hz Ömer anlatıyor: "Biz Kureyşliler eşleri üzerinde otoriter insanlardık. Medineliler bizim gibi değildi. Medine'ye gelince kadınlarımız Medine'nin kadınlarından etkilendiler. Bize olur-olmaz şeylerde cevap vermeye başladılar. Bir gün eşime kızdım. Bir de ne göreyim, bana karşılık vermeye başladı. Öfkelenip karşılık vermesini önlemeye çalıştım. Bunun üzerine 'Bana neden engel oluyorun? Eşleri de Resûlullah'a karşılık veriyorlar da o bir şey demiyor. Hatta eşleri bazen

Resûlullah'a küsüp konuşmuyorlar bile' dedi. Hemmen kızım Hafsa'nın yanına gittim. 'Sen Resûlullah'a karşılık veriyor musun?' diye sordum; 'Evet karşılık veririm' dedi. Bunun üzerine 'Bunu nasıl yaparsınız? Sizlerden kim böyle yapıyorsa o büyük bir yanlışlık içindedir. Hüsrana uğramaya adaydır. Hanginiz, Allah Resulünün size kızmasından dolayı Allah'ın da size kızmayacağından emin olabiliyor? Allah birisine kızarsa o helak olmuş demektir. Sakın bir daha Resûlullah'a karşılık verme ve ondan olur olmaz şeyler isteme. Eğer ihtiyacın olan bir şey varsa benden iste. Komşunun (Aişe'nin) yaptığı şeyler seni aldatmasın. Çünkü o senden hem daha güzeldir ve hem de Resûlullah onu senden daha çok sevmektedir' dedim". Ebu Bekir de benzer davranışta bulunur ve kızına nasihatler eder. Kızı Aişe nedeniyle peygamberin çektiği sıkıntıya razı olamaz. Bir keresinde Resûlullah'a bağırdığını duyunca öfkelenir, kızını yakalayıp; "Bir daha sesini böyle yükselttiğini duymayayım" diyerek azarlar. Bir başka seferinde de Resûlullah'ı üzdüğünü duyar ve kızının boğazına sarılıp "Resûlullah'tan sahip olmadığı şeyleri istiyorsun ha!" diyerek kızgınlığını şiddetli bir şekilde gösterir. Fakat sorunlar bitmez. Hanımların Resûlullah'tan isteklerinin bir türlü sonu gelmez. Resûlullah'ı fazlasıyla üzme, istemediği şeyi yapması için zorlamaya başlarlar. Gelişmelerle ilgili olarak Hz Ömer anlatıyor: "Evim Medine'nin dışında idi. Her zaman Resûlullah'ın yanına gidemiyordum. Komşumla aramızda bir anlaşma yapmıştık. Resûlullah'ın yanına bir gün o gider bir gün de ben giderdim. Hangimiz Resûlullah'tan yeni bir şey öğrenmiş ise gelir diğerine anlatırdı. Bir gün komşum 'Büyük olay oldu' diyerek geldi. 'Ne oldu? Yoksa

Gassanlılar Medine'yi mi basacaklar?" dedim. 'Yok o değil. Ama daha kötüsü oldu' dedi. 'Nedir?' dedim. 'Resûlullah bütün eşlerini boşadı' dedi. Bunu duyunca 'Eyvah Hafsa yanlış iş yaptı ve hüsrana uğrayanlardan oldu' dedim. Hemen hazırlandım. Medine'ye gidip Mescide girdim. Bir grup müslüman üzgün bir halde oturmuş, ellerindeki taşlarla zemindeki kumları eşeliyorlardı. Ne olduğunu sordum 'Resûlullah eşlerini boşamış' dediler." Hz Ömer Mescitteki müslümanlarla konuşur, Resûlullah'ın nerede olduğunu sorar. Odasında olduğunu söylerler. Hz Ömer odaya girmek için izin ister, izin verilince de içeri girer. Bundan sonrasını yine Hz Ömer'den dinleyelim: "Resûlullah'ın odasına girdim. Örtüsüne sarılmış halde bir hasırın üzerine uzanmış yatıyordu. Altında hasırdan başka bir şey yoktu. Yanına oturdum. Kalktı. Bir de ne göreyim, vücudu hasırın izleriyle doluydu. Merak içinde odayı incelemeye başladım. Bir köşede bir kap içinde yemek için saklanan bir avuç arpa, bir başka köşede de karaz yaprağı ve bir de duvara asılmış tam tabaklanmamış bir deri vardı. Odada başka bir şey görülüyordu; ne bir yiyecek ne de bir giysi vardı. Duygulandım; dayanamadım gözlerim yaşardı. Üzüntüm çok ağırlaştı kendimi tutamadım; ağlamaya başladım. Yüziime baktı 'Ömer neden ağlıyorsun?' dedi. Düşüncemi saklamadan söyleme ihtiyacı hissettim; 'Ey Allah'ın Resulü! Neden ağlamayayım? Baksana hasır her tarafına iz yapmış. Üzerinde elbise, altında örtü olarak şu gördüğüm kumaştan başkası yok. Odada ise yiyecek olarak sadece şu gördüklerim var. Kayser ve Kisra zenginlikler içinde yaşarlarken Allah'ın resulü ve sevgili si olmana rağmen senin evin ise işte bu' dedim. 'Üzülme Ömer! Onlar kral, ben ise peygamberim' dedi. Sonra aramızda konuşmaya başladık. Bir ara 'Ey Allah'ın Resulü! Eşlerin hangi konularda seni üzüyorlar. Eğer onları boşadıysan şüphe yok ki Allah seninledir, melekler de, Cebrail de, Mikail de, ben de, Ebu Bekir'de, bütün müminler de seninle beraberdir. Hiç düşünme ve üzülme. Ey Allah'ın Resulü eşlerini boşadın mı?' dedim. 'Hayır, boşamadım' dedi. 'Allahu Ekber!' dedim. Çok sevinmiştim. Yeminli olduğunu ve bir ay süresince eşlerinin yanına gitmeyeceğini söyledi. Dışarı çıkıp haberi müslümanlara bildirdim. Herkes sevindi."

Eşlerinin istekleri nedeniyle Resûlullah'ın sıkıntılı olduğu günlerde vahyolunan bir ayet sorunu çözer; ayet Resûlullah'ın eşlerine, aralarındaki çekişmeler ve kişisel ihtirasların etkisiyle üzmelerinin yanlışlığını gösterir; "Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de:

'Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır.' Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır. Sizden kim, Allah'a ve Resulüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükafatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır" (Ahzab: 33/28-30). Ayette, müslümanların anneleri olan peygamber eşlerine önemli bir hatırlatma da bulunulur. Peygamber eşi olmanın farklılığına dikkat çekilir. Bu farkın kendilerine çok önemli sorumluluklar yüklediği, diğer kadınlar gibi olamayacakları açıklanır. Kendilerinin peygamber eşi olmaları nedeniyle diğer kadınlar için model şahsiyetler oldukları, bu nedenle yanlışlıklarını diğer kadınlara da yansıtacağı ve kolaylıkla yaygınlık kazanacağı, doğru işlerinin de yine aynı şekilde kolaylıkla yayılabileceği, bu nedenle sorumluluklarının büyük olduğu bildirilir. Sahip oldukları sorumluluk nedeniyle yanlışlık yaparlarsa diğer insanlardan iki kat fazla cezalandırılacakları, ancak iyi işleri nedeniyle de diğer insanlardan iki kat fazla ödüllendirilecekleri açıklanır.

Ayetin vahyolunması üzerine Resûlullah önce Hz Aişe ile görüşür. Ona "Sana bir şey soracağım; cevap vermekte acele etme, anne-babana danış ve ondan sonra karar ver" deyip vahyolunan ayetleri okur. Hz Aişe yaptığı bütün yanlışlıklara rağmen karar vermekte zorlanmaz. Kararını hemen açıklar: "Ey Allah'ın Resulü! Senin hakkında mı anne ve babamla konuşacağım? Olmaz böyle şey. Ey Allah'ın Resulü! Ben Allah'ı, Resulü'nü, ahiret yurdunu tercih ediyorum". Sözlerinin hemen arkasından da, kararında yalnız kalmak arzusuyla "Fakat bu kararımı diğer eşlerine bildirme" isteğinde bulunur. Resûlullah bu isteği kabul etmez: "Onlar bana sorarlarsa söylerim. Allah beni zorlaştırmı ve şaşırtıcı olarak göndermedi. Ben kolaylaştırmı ve öğretici olarak gönderildim". Daha sonra diğer eşleriyle görüşür. Onlardan da, ayetin hükmü gereği, mal ve para alarak boşanma ile yoksul bir hayatı kendisiyle paylaşma tercihlerinden birisini seçmelerini ister. Hepsi de tereddütsüz bir şekilde Resûlullah'la yoksul bir hayatı yaşamayı tercih ederler. "Vallahi! Bir daha senden, sende olmayan bir şeyi asla istemeyeceğiz" diyerek de kararlılıklarını ve kararlarındaki samimiyetlerini ifade ederler. ■

JOYCE'UN BİR SANATÇI OLARAK PORTRESİ VE ÖZ-DÜŞÜNÜMSELLİK

MEHMET ÖZAY

"Her insan kendini içinde bulunduğu koşullardan yola çıkarak ifade eder.
İnsanların özlemlerini, hayallerini ve gelecek düşüncesini içinde
bulundukları koşullar belirler." Henry Bergson
"Gençliğimde bir türlü asla alışamadığım şeylerden biri,
hayat ile edebiyat arasındaki farktı." James Joyce

İngiltere'ye karşı A. Toffler'in tabiriyle Birinci ve İkinci Dalga hareketleri geliştirmiş bir ulusa -İrlanda ulusuna- mensup olan James Joyce, 20. yüzyıl başlarında edebiyat dünyasına yaptığı ayrık ve öncü katkıyla modern romanın kurucularından biri olarak kabul edilir. Joyce'u bu ulusun başkenti Dublin'den ayırmak olanaksızdır. Çalışmalarının baş köşesinde bir yer vardır Dublin için. Ne var ki hayatını, bu şehirde tamamlamamaz.

Her ne kadar eserlerinde Dublin'i hem kendisinin hem de dünyanın merkezine yerleştirse de, hayatını geçirmek istemez bu şehirde. Çıktığı yolculuk, kararı bizzat kendi başına verilmiş bir sürgün kararı gibidir. Joyce'un mekânsal yolculuğuna nitelik kazandıran ise, kendi *bireysel tarihini* şekillendirme ve anlamlandırma çabasıdır. Joyce hayatının büyük bir kısmını

'gurbet'te geçirecektir. Bu gurbet duygusu ona, gurbetliğini ortadan kaldıracak şekilde yazılarında bir şehri Dublin'i- temel kahramanı yaptıracaktır. Belki de ulusunun -İrlandalıların- İngilizler karşısındaki ezilmişliğini, Londra karşısında Dublin'i önceleyerek, merkeze alarak ortadan kaldırmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabileceği gibi Joyce'un bu 'Dublin imgesi' milliyetçi bir bakışın değil, tecrübe ettiği, *kendi olmasına* yol açan bir mekânın gizeminin ürünü olarak de görülebilir. Paris'e yerleştikten sonra hiçbir siyasal akıma pirim vermemesi, Dublin imgesinin, salt bireysel varoluşta yer aldığı rolü değerlendirme olarak yorumlanabilir.

*Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi'*nde, Joyce bütün bir çocukluk ve gençlik yıllarını, ailesini ve Cizvit okulundaki eğitimini ve yaşantısını düşünümsele bir

sürece tabii tutarak ele almakta, böylece bireysel varlık alanının derin ilmiklerini dokumaktadır. Joyce böylesi bir edim içine girmekle geçmiş, şimdiyi ve belki de geleceğini sorgulayarak *düşünümsele bir proje*¹ geliştirmektedir.

Joyce'un otobiyografik bir yapı arz eden bu çalışmasının temel figürleri ailesinden, yakın çevresinden başlayarak, İngiltere'nin hışmına uğrayan bir ulusun başkenti ve bu ulusun tek dayanak noktası olan Katolik mezhebi merkezli *Dublin*'dir. Joyce bu bağlamda yazacağı *Dublinliler* başlıklı eseriyle kendi hayatının kıvrımlı yollarını oluşturan çocukluk ve gençlik yıllarının bir anısını kendine özgü tekniğiyle sunar okuyucuya. "*Bilinçakışı tekniği*" olarak adlandırılan ama bizim aynı zamanda "*içe bakış*", "*içsel diyalog*" olarak tanımlayacağımız bu *anlatım tekniğini* geliştirmesinde Fransız Dujardin'in 1888 yılında yazdığı *Les Lauriers sont Coupés* isimli eserle tanışmasının büyük bir etkisi vardır.

Roman kahramanı Stephen Dedalus -ki *Ulysses*'de de aynı kahramana rastlarız- Clongowes Cizvit okulunda yaşatlarından 'kopuk' bir hayat sürdürürken, üniversitede kendini gençlikle arkadaşlık etmekten alıkoyacak denli entellektüel uğraş içersindedir. Katolik eğitimi veren bir okulda öğrenim görmesine rağmen, okul sonrasında artık dini yadsıyışın, derinden derine hissedilen şüphenin ve bu şüphenin bizzat kendisine yani kahraman Stephen Dedalus'a yöneldiği bir inançsızlık ha kimdir.

Edebiyat çevrelerinde Joyce'un özelde bu eseriyle ve daha çok Ulysses'la yankı bulan bir *üsluptur* yakaladığı. 19. yüzyılın edebiyat akımlarından *naturalizmi*, realizmi ve sembolizmi biraraya getirerek bunun üzerine bilinç akışını, 'ben' diyaloglarını eklemleyerek deneysel bir ürünün oluşmasına imza atar.

Baba figürünün ön plânda olmasının sebebi *ona karşı duyulan kuşku dolu korkudur*. Belki de bu korkudur ki, Joyce'un ilerleyen yıllarda herhangi bir klişe, hizbe, siyasi akıma girmesini engelleyecektir. Kendini yazma edimine olabildiğince sarmallayan; yaşam döngüsünün başlarında ve daha sonraki önemli alanlarında hayatını şekillendiren olayların etkisini -belki onları zihninde bir kez daha yaşayarak '*ben psikanalizi*' geliştirmiştir. *Kendini yeniden var etme sürecidir* Joyce'un bu eserinde bizi karşılayan.

Joyce varlık alanındaki yerini belirlerken, tümüyle 'Portre'deki adamı şekillendirirken kendine dair bir düşünümSELLİĞİ gündeme getirmektedir.

Joyce, ilk çocukluk yıllarında baba baskısını hissetmiş, bununla beraber çizvit okulundaki öğrenciliği sırasında diğer çocuklarla arasındaki farkı hissetmiştir. Çelimsiz bir bünyeye sahip olmasının verdiği *maddî zayıflık, manevî yanının gelişeceğinin adeta bir habercisi* olmuştur. Roman kahramanı Dedalus diğer çocuklardan farklıdır. Çocukluğu sokaklarda kaldırımları saya saya geçer. Karşısında, gündüz rüyasında gördüğü maddesiz bir imge vardır ve onu arar. Arama eylemidir ki, Dedalus örneğinde Joyce'un Avrupa'nın bunalım döneminde *barışı* kotarabileceği ve *arayışında* tek başına rahatsız edilmeden yaşayabileceği şehirleri Trieste, Paris ve Zürich'i seçmesine neden olur. Daha ilk gençlik

yıllarında bir *arayış dürtüsünün* etkilenimlerine maruz kalmıştır. Yaşıtlarından farklılığı sadece sahip olduğu cılız bedeninden ibaret değil, fakat bununla beraber, belki daha da ötesinde '*duyuş'daki farklılığında* yatmaktadır. "Oynayan çocukların gürültüsü canını sıkıyor, Clongowes'de duyduğundan daha da yoğun bir şekilde, ötekilerden başka türlü olduğunu ona duyuruyordu. Oynamak istemiyordu. Ruhunun sürekli gördüğü maddesiz imgeyle gerçek dünyada da karşılaşmak istiyordu. Onu nerede ve nasıl araması gerektiğini bilmiyordu, ama bu önsezi, kendi belirli bir eyleme girişmeden de, bu imgenin gelip onu bulacağını söylüyordu."²

Joyce kişiliğinin temellerinde *duyumsadığı imgelerle birlikteliğini* görüyordu. Bu imgeler, belki daha sonra yetişkinlik yıllarında yazacağı eserlerine malzeme teşkil edecek veya bir *araç olmaktan*

*uzaklaşarak amaç olacak 'dil'*di. *Dil kullanımı, dili keşfetme* yönündeki kabiliyetini kendine özgü *iç seziler, iç konuşmalar, derinlikli duyuslarla* bütünleştiriyordu. Psikolojik gerçekçilik bağlamında ele alınabilecek, romanda yeni bir tarz olduğunu kanıtlayan ise *Joyce'un üslubudur*.

1902 yılında üniversiteyi bitirdiğinde artık Joyce, dinini reddedecek kadar yeterince öğrenim gördüğüne karar verir. Eserde kahraman Dedalus dinle olan hesaplaşmasını dile getirir. Cizvit okulundan kalan derin anılar -yazıya geçirilmek suretiyle- bir kez daha üzerinde düşünülerek sorgulanmaktadır. Roma Katolik Kilisesi'ne mensubiyetine ve Cizvit okulunda eğitim görmesine rağmen, dinle barışıklığı söz konusu olmayan bir modern tiptedir roman kahramanı Dedalus. Joyce'un kiliseyle "arasının açılması", içinde yer aldığı Batı toplumunun içerik yitiminin bir ürünüdür sanki. Din savaşlarının 20. yüzyılda bile gündemde olduğu, bununla birlikte orta yaş döneminde bütün bir Avrupa'yı saracak hummalı savaş çıkırtkanlığı -hem mekân anlamında Zürih'e kaçışında, hem manevi anlamda dinden kopuşunda- önemli rol oynar.

Joyce'da *mekân Dublin*'dir. *Mekân* kelimesi arapça '*kevn*' yani '*olmak*' sözcüğünden türemiştir. *Mekân bu anlamda varolmaktadır*.³ Joyce varoluşunu gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu kökü ve tılsımı, '*ata mekânında*' bulur. Dublin İngiliz askerlerinin işgaline uğramış bir şehirdir. *Bu dönemin türbülansı (alt-üst oluşları) seçkin ve büyük romanların yazılmasına imkân tanımıştır*. (Burada, *imkân* sözcüğünün de *mekân*

ve *kevn* sözcükleriyle aynı kökten olduğunu hatırlatmak isterim).

Çocukluğun geçtiği bir şehrin işgalini algılamada Batılılar nedenli zorlansa da Doğu'nun gençleri bunu çok iyi duyumsayabilir ve algılayabilirler. Çocukluk ve mekân, bireyin karakterinde ve oluşumunda, alt yapısının tesis edilmesinde derinlikli "*iz*"ler bırakır. Genelde İrlanda'nın, özelde Dublin'in maruz kaldığı sadece maddî bir işgal değil, bunun ötesinde İrlanda ulusunun kültür ve medeniyet köklerine karşı geliştirilen dilsel/dinsel ayrımcılıktır. İrlanda'nın ayrıksılığı, bu anlamda Avrupa'nın bir köşesinde de olsa Batı tarihinde kendine özgü bir yere sahiptir. Bu olguyu romanlarında bizzat kendi öz-yaşamıyla öncelleyen Joyce da bunun öncüsü ve en temel baş aktörüdür.

Joyce sanki yaşadığı toplumdan kopukluğunu kendi kendisine unutturmak, bir iç eğitim tecrübesi yaşamak ve yaşatmak için sürekli Dublin'i merkeze almakta, merkezde tutmaktadır. Dublin kopulamazlığın, yalnızlaşmanın bir nedeni olmaktadır Joyce'da. Toplumla bağdaşıklığını kuramamış, hatta romanları yayımlanıp, Avrupa'nın kültür, sanat ve felsefe merkezi Paris'te yaşamasına rağmen, kendisini "içe çekmiş", hiçbir siyasal, toplumsal ve edebiyat çevresine ait hissetmemiş ve gelen talepleri de geri çevirmiş, salt belki babasıyla yaşadıklarının bir yansıması olabilecek bir hayat tarzını benimseyerek kendini eşi, üç çocuğu ve torununa adamıştır. Kapalı bir çevrenin kendine özgü kapalı ilişkilerine gömülmüştür. Savaşın yıkıma uğrattığı bir Kıta'da kendi halinde, bağımsız, sığınmacıların sağlam kalesi veya fir-

tınalı günlerin duru denizi olan Zürih'e yerleşmiştir. Joyce çocukluk ve gençlik yıllarının anılarına yaslanarak 'yeniden ürettiği'⁴ toplumsal ilişkilerinin bu "sefer" bir yazar olarak aktörü konumundadır.

Joyce kendi ürünü olan kurmaca diliyle bir anlamda baskıya, ayrımcılığa karşılık vermiş, *genelde bir toplumun, özelde bireyin ayrıksılığını, karşı çıkışını, kendini ifade edişinin örneğini sunmuştur*. Dublin, Joyce'a kendi dilini bahşetmiş gibidir. Öyle bir mekân ki, yazarına içinde yer aldığı toplumun dilini aşarak bir üst dil oluşturma fırsatı / imkân'ı tanımaktadır. Dublin bu anlamda da ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Her mekânın ayırıcı niteliğini veren '*dil*'dir.⁵ Joyce bir bakıma mekânın yani Dublin'in dilini kurmakta ve kurulamamaktadır. Özellikle uzun, neredeyse hiç imlâ işaretleri kullanmaksızın oluşturulan cümleler Dublin'i, Dublin'liyi -kendini- anlatır. Mekânın özellikleri insanların psikolojik ve fizyolojik yapısını etkilediği gibi konuşma dilini de etkilemektedir.⁶ Özellikle *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'de karşımıza çıkan *dil*, çok katmanlı, çok anlamlı ve zengin göndermelerle yüklü olduğu için son derece yaratıcı bir dil icadı ve inşâsı örneğidir. ■

Dipnotlar

- 1- Özay, Mehmet, *Anthony Giddens ve Sosyolojisi*, Yayımlanmamış YL Tezi, s. 129.
- 2- Joyce, James, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, Çev. Murat Belge, İletişim Yay., İstanbul, 1994, (5. Baskı). s. 66
- 3- Göka, Şenol, *İnsan ve Mekan*, Pınar Yay., İstanbul, 2001, s. 40
- 4- Özay, A. g. t., s. 56.
- 5- Göka, A. g. e. s. 42.
- 6- A. g. e., s. 58.

İZİS'TE ALGILAMA VE YANSITMA BİÇİMİ

HULUSİ ÖĞÜT

Tevfik el-Hakim'in *İzis* adlı eseri, bizi hayatı algılama ve yansıtma biçimleri üzerine düşündürüyor.

Eski Mısır'da geçen bir *hak arama mücadelesi* için yazar *sembolik bir anlatım* tarzını tercih etmiş. Konulu bir resim galerisindeki gibi, hayatı tablolar halinde seyrettiren yazar, anlatımındaki bu tutumuyla, okurun, kendini kahramanla özdeşleştirerek eserini, hayatın akışına kapılmasına engel oluyor. Eseri okuyan kişinin onu bir düş gibi, oyun gibi algılamasını isteyen bir yaklaşım bu. Okuyucunun oyunun bir parçası haline gelerek kendini kandırması, serap görmesi böylece bir şekilde engelleniyor. Tabloların karşısına geçerek düşünme, anlama, ders çıkarma uyanıklığında bir *farkındalık* hali ile okurun canlılığı korunuyor.

İslâm sanatlarının temelini oluşturan bu durum, "*İzis*"in cazibesinin de sırrı. Müslümanlar dünya hayatını geçici, ahiret hayatını asıl kabul ettikleri için edebiyatın temel konuları olan aşk, ölüm, savaş gibi dünya hayatına mahsus olgular da, bunların kişide uyandırdığı duygular da, dünya hayatı mesabesinde ve hayat gibi doğal karşılanması gereken unsur-

lar olarak algılanmıştır. İslâm sanatlarında trajedinin bulunmayışı da işte bu yüzdendir.

Zaten "*İzis*" te de ne trajediye ne de bir çatışmaya rastlıyoruz.

Mevlana ölüm için "*şeb-i ârus*" / düşün gecesini benzetmesi-

ni yaparken hayatın trajik duygusunu yıkmıştır. Ondan asırlar sonra aynı topraklarda yetişen yabancı bir ses duyulur: "*her şeye kabulüm yeter ki gün eksilmesin penceremden*" diyerek ölümü batıdaki gibi bir yok oluş, gayyayı ademe / yokluk kuyusuna gö-

mülme olarak gören birinin sesi duyulur; dahası bu bir çılgıktır. İslâm sanatlarında böyle bir çılgılık duyulmaz. Hayatta duyulmadığı gibi. Hayatı farklı algılayan Müslümanlar eserlerinde de yapı ve içerik olarak bu farkı yansıtmışlardır.

Mısırlı yazar Tefvik el-Hakim'in *İzis* adlı eserinde yakaladığı bu damar, eserini batılı tarzda yazılan eserlerden ayırır. Eser kahramanı İzis kocasına ve onun erdemlerine bağlılık ve bir vefakârlık duygusu içinde hakları için ve inandığı ilkeler için savaşır, kavga eder. O bu yönüyle Yunan mitolojisinde kocası savaşa gidip dönmeyen *Panelop* gibi ipini eğirip çözerek beklemek yerine arayışa geçerek benzerinden ayrılır.

İZİS'İN KAVGASI

Eski Mısır'da, halkın sulama işleri için bir buluş üstünde çalışan kral *Oziris*, devlet işlerini kardeşi sahtekar *Tayfun*'a bırakır, kaptırır. Halk ağır şartlar altında ezilmekte ve sihir gücü olduğuna inandıkları *Tuut*'a sığınmaktadır. Oziris'in karısı kraliçe *İzis* kocasının kaybolması üzerine Tayfun ve adamlarından şüphelenerek Tuut'tan yardım ister. Katip Tuut iktidar kavgasında taraf olmak korkusuyla yardım etmek istemez ancak arkadaşları *Misdad* İzis'e yardım edeceğini söyler.

Tayfun ve adamları bir plan kurup Oziris'i sandığa koyarak Nil'e bırakmıştır. Ancak, Tayfun ve adamları, sandıkta ne olduğunu merak ederek onları izleyen çocukları fark etmezler.

İzis her yerde kocasını aramaktadır. Gittiği yerlere ondan önce *Şeyhulbeled* gelerek arayışını zorlaştırır. İzis gittiği bir köyde sandığı gören çocuklardan birini bulur. Çocuğun yol göstermesi ve uzun uğraşlar sonunda Oziris'i onu himaye eden *Pablus* kralının ülkesinde bulur. Başlarından geçeni, bu anlayışlı krala anlatarak geri dönerler. Hakları olan tahtı geri almak için küçük bir evde saklanırlar. *Haveris* adında bir çocukları olmuştur. Tuut ve Misdad'ın yardımı geldiği sırada Oziris'in öldürüldüğü haberi gelir.

Bundan sonra İzis tahtı ele geçirmek için bir taraftan oğlunu yetiştirir, diğer taraftan çeşitli sorgulamaların içine girerek oğlunu hep bağlı kıldığı kocasının erdemlerine aykırı olarak rüşvetle tahta getirmenin yollarını arar. Kitabın bu bölümünde, İzis-Misdad ve Tuut tahtı sahtekarlık ve hile ile ele geçirip geçirmemenin doğruluğunu tartışır. Sonunda Haveris Tayfun'la düello için saraya gider, yakalanır. Halkın önünde yargılanır. Pablus kralının şahitliği ve yardımıyla Haveris tahta geçer. İzis'te vermiş olduğu kavgada hedefine ulaşır.

Tayfun'la *İzis* arasındaki kavgayı *ilim* ve *siyaset* adamı kavgası olarak okumak mümkün. Zaten eserde temsili anlatımın perdesi kaldırıldığında bir *siyasetnâme* olduğu açıkça görülüyor. Kahramanlar iyi ve kötü safta yer alarak ayrışsa da hepsi toplum ve siyasetle ilişkileri bağlamında sahneye çıkıyorlar. Böylece gündelik hayattan çocuk duyarlığına vefakârlıktan ihanete hayatın farklı manzaraları ile karşılaşılıyor.

İzis kocasını çoğu polis gibi arıyor ama onu bulmak için gösterdiği merak bir çocuğunki gibi.

Kitabın kapağında bir büyük göz var. Eski Mısır hayatındaki bir abidenin gözü. İzis'in arayışını, onun efsanevi kişiliğini anlatmak için az şey bu kapak kadar başarılı olurdu. Tayfun düzenbaz siyasetçileri, Oziris halkına hizmet için çalışan ilim sahibi kimseleri, Tuut sanatçı, aydınları, Misdad hak ve adaletle bağlılığı, halk son kertede yargıyı temsil ediyor.

Eserin dikkat çeken yönlerinden biri de Oziris'in, Yusuf peygamberin kuyuya atılmasına benzeyen ve Musa peygamber gibi sandıkla Nil'e bırakılması ki İzis'in kavgasını benzerlerine atıfla yüceltiyor. Aynı şekilde Pablus krallığı Habeşistan gibi geçici hicret mekanlarını temsil ediyor. Temsili anlatımla soyutlamaya giden yazar kullandığı imajlarla da eserin yoğunluğunu artırıyor. Ayrıca eserde iki çocuğun bir sandık peşinde birinin hayatına mal olan meraklarının canlandırıldığı bir bölüm var ki yazarın hayata çocuk gibi bakma becerisini göstermesi ve çocuk edebiyatına yol açması bakımından dikkat çekici.

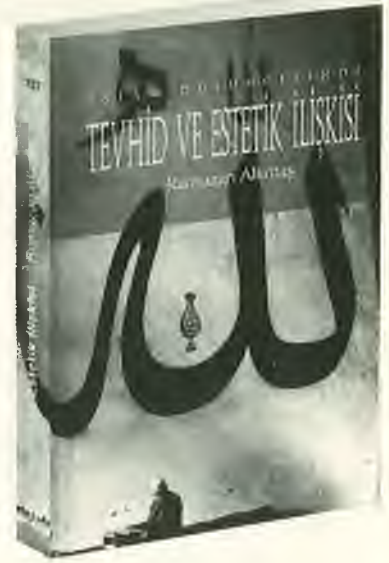
TEVHİD VE ESTETİK İLİŞKİSİ

İslam, tevhid ve tenzih açısından güzellik fenomenini değerlendirmedi hangi temel özellikleri gözönünde tutmaktadır?

Bu soruya İslam sanat ve medeniyet tarihinde nasıl bir cevap verilmiştir?

Bunlar bilinmeden bir estetik düzen delili inşası istenilen ölçüde mümkün olabilir miydi?

Estetiğin gelinen çağda kesin bir tanımlı yapılmış mı, estetik argümanlar üzerine Allah'ı bilmeye dayalı bir delil geliştirilebilir mi? Geliştirilirse ne derece sağlıklı ve

kalıcı bir delil ikâme edilebilir?

Kur'an'da objektif veya subjektif olarak güzellik tanımlanmaktadır yoksa nitelikleri üzerinde mi durulmaktadır?

Kur'an neden bakışları, insanın anatomik yapısına ve âlemin yaratılışına çevirmektedir?

Bu eserde, İslam düşünce tarihinde güzellik problemine yapılan anlamsal vurgularla Kur'anî temellere ne derece yaklaşılmış olduğu, Kur'an'da güzellikle ilgili kavramların hangi çeşit güzelliği anlattıkları ve bu güzellik çeşitleriyle ulûhiyet arasında nasıl bir ilişkinin kurulduğu, âlem ve güzellik ilişkisi, Kur'an'da anlatılan güzellik nitelikleri, güzelliğin nesneler dünyasında canlı-cansız varlıklarda maddî sûret, manevî ve davranış alanlarında nasıl tezâhür ettiği, diğer yandan varlık düzleminde müşâhade ettiğimiz eşsiz güzellik görüntüleri karşısında bir insan olarak, Allah'ı söz ve davranış plânında nasıl takdir etmemiz gerektiği ve bizâtihi güzellik olgusuna katılmanın yaşama bakımından yollarının neler olabileceğine cevaplar aranmaktadır. ■

AB BAĞLAMINDA BİR MEDENİYET PROJESİNİN AYAK SESLERİ

H. SERDAR TABANOĞLU

22 Eylül Pazar günü İstanbul Kadırga Kültür Merkezinde yoğun bir katılımıla Özgür-der tarafından düzenlenen **AB Süreci ve Müslümanlar** adlı geniş katılımlı forum; İslami kesimin AB'yi ciddi ve kâle alınır biçimde tartıştığı ve gündeme aldığı önemli, tarihi bir girişim. Her şeyden önce forumun gerçekleştirilmiş olması bu konuda önemli çalışmaların yapılacağına da umudu. **"Umut verici"** oluşu forumun ilk niteliği. İki oturum halinde gerçekleştirilen foruma, Hülya Şekerci, Şemseddin Özdemir, Recep Karagöz, Ali Bulaç, Kazım Sağlam, Mehmet Pamak, Kürşat Atalar, Şeyhmuz Ulek, Süleyman Arslantaş, Muharrem Balcı, Mehmet Bekaroğlu, Abdurrahman Dilipak, Ahmet

Ertürk, Burhan Kavuncu, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Karahasanoğlu, Sibel Eraslan, Yılmaz Ensaroğlu, Rıdvan Kaya gibi İslami kesimin önde gelen isimler katıldı.

Forumun başlığı etrafındaki kavram kargaşası, tebliğcilerin böyle bir meseleyi on beş dakikada aktarma zorunluluğu ve zorluğu, bir ön müzakerenin yapılmayışı ve sunuşlarındaki mükerrerlik, genellikle sürece dar ve kısıtlı yönlerden yaklaşılması forumun başka bir niteliğini ortaya çıkarıyordu.

Konuşmalar, tebliğcilerin kişisel birikimlerini, temsil ettikleri yapıların mahiyetlerini ve grupların düşüncelerini gösterdi. Aslında bu yönüyle forum, her şeyden önce İslami

kesimdeki düşüncelerin bilinmesine ve bu konudaki fikirlerin müşahhaslaşmasına hizmet ederken, hemen hemen her tebliğcinin üzerinde durduğu bir proje üretme gereği, tasarılar hazırlama zorunluluğu ortak bir yaklaşım olduğunu gösterdi ki, bu meselenin önemsenmesi ve meseleye duyarlı olunması yönünde acil bir uyarı olarak algılanıyor.

AB'nin ne olduğuna verilen cevap, ona karşı nasıl davranmalıyız sorusunun cevabını da beraberinde getiriyor.

Forumda dile getirildiği gibi AB'nin totaliter, rafine ve merkezileştiren birliktelik olması, AİHM'in bakış açısının "fundamentalizm ile mücadelenin demokrasi ve insan haklarından daha önemli" olması ve genel olarak batının Müslümanlığı bir tehdit olarak algılayıp tarih sahnesinden silme girişimleri ve özelde de Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması forumda yankı bulan **"Avrupa bir yekun değildir, farklı köken, kültür ve çıkarlar söz konusudur"** tezini geçersiz kılıyor kanımızca. Her ne kadar farklı çıkar birliktelikleri olsa da tüm AB'nin **İslam'a karşıtlık** zemininde birleştikleri kesin.

Özgür-der adına konuşan Hülya Şekerci, meseleye özgürlükler açısından yaklaşarak AB'nin daha iyi şartlarda bir hapisane olduğunu söyledi. **"AB imkan mı kurtarıcı mı"** diye soran Şekerci, AB'ye girmeyi Müslümanların Habeşistan'a hicretine benzetti.

Mehmet Bekaroğlu Saadet Partisi'nin görüşlerini dile getirdiği sunumunda başlıkta yer alan **"Müslümanlar"** ifadesinin belirsizliğini eleştirerek bu süreci Türk halkı ve bütün Müslümanlar açısından değerlendirmenin altını çizdi. Çifte

standardı olmayan uluslar arası ilişkiler gerekiyor diyen Bekaroğlu, Türkiye'nin kendi kimliğini koruması halinde farklı şeyler olacağını söyledi.

RP davasında gelinen ilginç bir noktayı da belirten Bekaroğlu, AB'nin İslam'ı "*liberal demokrasi-nin karşısında bir ideoloji*" olarak tanımlamak konusunu tartıştığını belirtti. Bekaroğlu'nun dikkat çektiği konular arasında 11 Eylül sonrası gelişmelerin bu sürece etkisi de vardı.

Şemsettin Özdemir de kavramsal belirsizliğe işaret ederek başladığı konuşmasına sorumluluk sahibi Müslümanların üzerine düşen yükü hatırlattı. İki büyük dünya savaşından çıkarak böyle bir birlikteliği kurma başarısı gösteren Avrupa devletlerinin kendimize özgü bir medeniyetin oluşturulabilmesi açısından Müslümanlara örneklik oluşturmaları gerektiğini belirtti. *Bir bedel ödemedi* AB'ye gireceğimiz düşüncesini eleştiren Özdemir, geçici, konjonktürel çözümlerin geçersizliği üzerinde durdu.

İslam'ın AB şemsiyesi altında *bir alt kimlik* olarak kabullenilmesinin getireceği sonuçların sorgulanmasını isteyen Özdemir, bir *medeniyet projesi* geliştirmenin önemine işaret etti. Özdemir, Müslümanların mevcut şartlar altında AB'ye girmelerini *ilkesel olarak* uygun bulmadığını belirterek tebliğini tamamladı.

Ş. Özdemir'in konuşmasında durduğu "*bedel*" kavramı kilit bir nokta: "Tarihten de yardım alarak söyleyebiliriz ki bedel ödenmeden alınan şeyler bedelsiz olarak geri alınabilme ihtimalini ve imkanını taşır. Bu nedenle özgürlük ortamı tasavvuru ve görece rahatlama arzusu, bu ortamın aynen süreceğine inanmak, Avrupa'yı peşinen, tutarlı ve iyi niyetli kabul etmek demek. Halbuki Avrupa samimi değildir,

bunun nedeni de kültürelidir."

Forum bize **Yılmaz Ensaroğlu**'nun dediği konuyu bir kere daha hatırlattı: Müslümanlar *öznesi* olmaları gereken konularda *nesne* konumunda kalmaktadırlar ve kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda pazarlık yapamamaktadırlar.

Mustafa İslamoğlu ise: "yaşadığımız çağ bir fetret dönemi ve Osmanlının yıkılıp İslam'ın durdurulmasının sonuçlarını yaşıyoruz hala. Osmanlının Avrupa'nın beşte ikisine bir zamanlar sahip olması, oraların hala bizim olduğu ve ilgilenmemiz gerektiği anlamına geliyor" diyerek meselenin tarihi köklerinden hareketle bir tez geliştirdi. İslamoğlu AB'ye giriş hususunda Müslümanların taraf olmadığını, fikirlerinin de sorulmadığını, ancak Müslümanların AB'ye giriş süreciyle birebir muhatap olduğunu ifade etti. Sözlerini "*AB bizim projemiz değildir. Müslümanların ideali İslam Birliği olmalıdır. Buna hayal dersanız size Birinci ve İkinci Dünya savaşlarından sonra kurulan AB'yi hatırlatırım*" diyerek bağladı.

Abdurrahman Dilipak sarsıcı konuşmasıyla dinleyenleri heyecanlandırdı: "Batının ilkeleri değil çıkarları vardır. Avrupa çıkarı ölçü-

sünde Türkiye üyeliğini oylamayla kabul edebilir. Bu durumda önemli olan bizim ne yapmamız gerektiğidir. Kendi hedef ve stratejimizi ortaya koymadan bir şey yapmamız mümkün değildir. Ancak Türkiye'deki Müslümanların bugünkü düzeyleri, toplumsal yaşayışları ve hareket tarzları pek de iç açıcı mahiyette değildir. Bu sebeple gelin yeniden iman edelim. "*Ey iman edenler İman ediniz.*"

Kazım Sağlam'ın "Avrupa Birliği ile birlikteliğimiz, ABD ve İsrail birlikteliğinden daha ehvendir. ABD ve İsrail'in hegemonyacı politikalarının yanında olmaksızın AB'ye girmek, diğerlerinin safında yer almaktan iyidir. Ancak, AB, Amerika'ya muhalif gibi görünse de menşei aynı olduğundan pek de bir zıtlık söz konusu değildir" gibi ifadeleri zihinlerde tereddütlere yol açtı.

Forum genel olarak olayı medeniyet perspektifinden değerlendirenlerin ağırlığında, AB'ye girilmesinin yönünde kanaatlerin hissedildiği bir zeminde geçti. Seçim arafesinde İslami kesimin Türkiye'nin zor seçimine etkisi ne olur göreceğiz ama İslami temeller üzerine kurulu geniş çaplı projelerin ayak sesleri duyulmaya başladı. ■

BASSAM TİBİ, “EURO İSLÂM” YA DA SİYASAL İSLÂM’IN ÖTEKİ ADI

ABDURRAHMAN DİLİPAK

Konrad Adenauer Vakfı, İstanbul Bilgi Üniversitesi (Köprü) Die Brücke Vakfı’nın ortaklaşa olarak Beyoğlu Goethe Institut’de düzenlediği 38. KAV Tartışma Forumunun 18 Eylül’deki konuğu Göttingen Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Bassam Tibi idi. Konu : “Almanya’da ve Türkiye’de İslam ve İslamcılık”.

Öncelikle, konunun isimlendirilmesinde temel bir yanlışlık söz konusu. Almanya’da ve Türkiye’de iki şey sorgulanmakta: “İslâm ve İslamcılık”.

Hemen belirtelim ki İslâm bir tanedir ve o zaman ve mekan üstü bir anlam taşır. Kur’ân Allah’ın kelimidir; dolayısı ile zaman ve mekana dayalı olarak farklılık göstermez. Ancak, kuşkusuz Kur’ân’ın ontolojik varlığı yanında, onu anlayan insanın algılama düzeyi, bilgi ve hayat tecrübeleri nedeni ile bir algılama / anlama farklılığı ve buna paralel olarak da anlamlandırma sorunu yaşanabilir. Yani semantik ve epistemolojik bir farklılaşmadan söz edilebilir. Elbette farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda, toplumun değişmesine paralel olarak farklı telakkilerin doğması mümkündür. O zaman “Almanya’da ve Türkiye’de İslam Telakkisi / Anlayışı” demek daha doğru olurdu. Değişen dinin kendisi değil, dine ilişkin Müslüman kişi ve toplulukların telakkileridir. Çeşitli mezhep ve tarikatların, imamların, müceddit ve fakihlerin yaptıkları da aslında budur.

“İslamcılık” konusuna gelince. “İslamcı” ve “Müslüman” aynı kişi

değildir. Müslüman olmayan bir kişi de “İslamcı” olabilir. Tıpkı “şarkiyatçı”nın şarklı olması gerekmediği gibi. İslamcıların İslam’la ilgileri, inanç boyutunda olması gerekmez.. İslam uzmanı olan, İslam’la ilgilenen herkesin İslamcı olarak tanımlanması mümkündür. Müslümanlar kendilerinin “İslamcı” olarak tanımlanmasından genel olarak rahatsız olurlar. Dolayısıyla konunun “Almanya’da ve Türkiye’de Müslümanlar” gibi bir başlık altında olması daha doğru bir tercih olurdu..

İslam bir “dîn” dir; “religio” değildir. Yani bireyin Tanrı ile ruhsal ilişkisini tanımlayan seküler bir bakış, duruş değildir. Yerden göğe yükselmez; gökten yere iner. Yani referansı yeryüzü ve insan değil, İlahi kaynaktır. Batılılar İslam’ı gerçek anlamda bir din olarak değerlendirmek yerine, onu religio olarak görmek eğilimindedirler. Çünkü öyle olduğu zaman dini çeşitlendirmek, seküler bir olay olarak rasyonelleştirilen dini reforme etmek yani yeni bir forma kavuşturmak mümkün olur.

Euro İslâm ve Siyasal İslâm

Liberal İslam, Ortodox İslam, Amerikan İslam, Laik İslam, Folk İslam, Radikal İslam, Alevi İslam, Protestan İslam, Türk İslam, Arap İslam, Siyasal İslam, Çağdaş İslam gibi tanımlar basında sıkça kullanılan deyimler arasında. “Euro İslam” ise diğerlerine göre nispeten yeni! Asıl amaç ise İslam’ı kendi içinde parçalamak ve ato-

mize etmek; belli yaşam tarzlarını ve telakkilerini dinleştirecek, dini bir iman olmaktan, şariat olmaktan çıkartıp, religiolandırmak!

Oysa İslâm bir dindir; Allah tarafından, peygamberi vasıtası ile, insanlara vahiy yolu ile indirilen, yaratılış sırrını açıklayan, insanın geçmişi ve geleceği hakkında bilgi veren, ibadet yollarını gösteren, eksiği ve fazlası olmadığı gibi içinde bir hatası da bulunmayan, kendisine hiçbir şeyin eklenip çıkartılamayacağı bir bütünü ifade eder. İslâm’ın kaynağı Allah Kelâmı’dır ve orijinal şekli levh-i mahfûz dadır.

Ne var ki İslam’ı irticâ ve tehdit olarak algılayanlar, öteden beri dini reforma tabi tutarak Müslümanları ehlileştirme, dini kendi çıkar ve siyasi amaçlarına karşı bir tehdit oluşturmayacak biçimde yeniden tanımlama çabasına girmişlerdir. Amaçlanan Kilise’ye benzer bir cami, İncil’e benzer bir Kur’ân, papaza benzer bir imam ve Hristiyan’a benzer bir Müslüman’dır. Siyasal İslam tartışmalarının kaynağında da bu vardır. Gerçek amaç, dini toplumsal planda camilere, bireysel planda vicdanlara hapsedmek, ekonomik, sosyal ve siyasi hayatta dinin etkisini en aza indirmek, hatta sıfırlamaktır.

Bu konuda yanlış laiklik telakkisinin büyük rolü var. Ülkemizde laiklik adına devletin dine egemen olduğu Bizantinist uygulama söz konusu... Laikliğin objesi din ve devlet değil, kilise ile devlettir. Laik bir düzenden bahsetmek için bir ruhbanlık müessesesi ve otoritesinden ve din adına bir hiyerarşiden söz etmek gerekir. Oysa İslam’da ruhban sınıfı yoktur. Dini temsil eden bir kilise ya da Tanrıyı temsil eden bir papa ya da kutsal bir kral yoktur. Halife denilen kişi Allah’ı ve İslam’ı değil Müslümanları temsil eder.

Kuşkusuz camilerin devlet dairesi, imamların memur olduğu, din eğitiminin müfredatını devletin tayin ettiği ve

bunu zorunlu hale getiren bir sistem laik olamaz. Burada dine yapılan tüm müdahaleler politik bir irade tarafından gerçekleştirilen *politik bir müdahaledir*. Dolayısı ile asıl *politik / siyasal İslam* budur. Dindarların politik tercihleri ve politik talepleri, *siyasal İslam* olarak tanımlanamaz. O dindarların taleplerini ifade eder. *Politik İslam* egemen politik iradenin dini, kendi ilke ve çıkarlarına göre tanımlama ve dayatma iddiasını ifade eder, ki bu, devletin örgütlediği din kurumu ve *resmi İslam*dır. Yani *politik İslamın* doğru adresi "*resmi din*" anlayışı olmalıdır.

Beyazlar İçin Çalışan Bir Zenci

Bassam Tibi'nin *Euro İslam* projesi, bu anlamda *politik İslam*dır ve asıl *fundamentalist* olan yaklaşım da budur. Özellikle İslam gibi bir dinin tüm *alameti farikalarını* yok ederek yeniden tanımlama girişimi radikal bir tavidir..

Euro İslam, Müslümanları Batı değerlerine uydurma amacına yönelik olarak, Müslümanları öngörülen standartlara indirgemeye / yurttaş kılmaya yönelik, din üzerinden yapılan politik bir müdahalenin adı olacaktır. Bir *entegrasyon* projesinden çok *asimilasyon* projesini çağrıştırmakta, *multi kültürel* politikalara ters düşülmektedir.

Bir '*Avrupa Müslüman Toplumu*'ndan söz edebiliriz. Muhakkak bunların kendine özgü kültürleri, mimari ve estetik kaygıları gelişecektir. Ancak bu insanlar dinlerini korudukları sürece İslâm'ın genel çerçevesi içinde yer almaya devam edeceklerdir. "*Hikmet mü'minin yitik malıdır; nerede ise alır.*" Kuşkusuz içinde yaşadıkları toplumun kültürlerinden etkilenecek, dinleri ile gelişmeyen ölçülerde kendi hayatlarına katacaklardır. *Euro İslam*, Müslümanların Avrupa'daki geçmişlerini ve bugünlerini tanımlamak için kul-

lanılıyorsa, Endülüs'ten başlayarak, Haçlı seferlerinden bugüne sosyal ilişkiler, işçi göçleri ve eski sömürge-lerden gelen insanların oluşturdukları kültürel kimlik bu yeni tanımın alt yapısını oluşturacaktır.

Bassam Tibi'nin Endonezya'da bir *İslam reformu* gerçekleştirildiğini iddia etmesi ve onu örnek bir çaba olarak selamlaması yukarıdan beri anlatmaya çalıştığım durumlarla çelişen bir yaklaşım. Tibi, *şarklı, Müslüman* gelenekten gelen bir kişi olarak, İslam toplumunun Avrupa'daki kökleri üzerine çalışsa ve Müslümanların inandıkları gibi yaşamaları ve toplum hayatına bu özelliklerini koruyarak katılmalarını sağlayıcı, toplumsal, hukuki ve siyasi modeller üzerine çalışsa çok daha iyi eder. Camilerin statüsü, Başmüftülüğün organizasyonu, eğitim-öğrenim meseleleri, Müslümanların ekonomik, sosyal, siyasal alanda karşılaştıkları sorunlar, Müslümanların örgütlenmesi ve birliklerini sağlayıcı çabalar çok daha önemli ve saygın girişimler olacaktır.

Tibi, *cihad* ve *şariat* gibi kavramların ne anlama geldiğini çok iyi bilmekle birlikte, batılıların yanlış ön-

BASSAM TIBİ KİMDİR?

Bassam Tibi 1944'e Şam'da doğdu. Orta öğrenimini Fransız Bakaloryasında, yüksek öğrenimini Almanya'da tamamladı. Uluslararası İlişkiler, Sosyal Bilimler, Felsefe ve Tarih konularından eğitim gördü. 1973'de Profesör oldu. Bir dönem ABD'de Harvard'da da bulunan Tibi, 1991'de *America Academy of Arts and Science* için "*İslam ve Köktendincilik Projesi*"ni tamamladı. Bir ara Bilkent Univ.'de misafir öğretim üyeliği yapan Bassam Tibi'nin bazıları Türkçe'de de yayınlanan bir çok eseri var. Bazıları: *Komplot: Arap Politikasının Travması*, *Allah'ın Gölgesinde İslam ve İnsan hakları*, *Boğazın İki Yakası*, *Haçlı Seferleri ve Cihad*, *İslam ve Hristiyan Dünyası*, *Başarısızlığa Uğrayan Entegrasyon*...

yargı ve vehimlerine dayalı bir mantıkla açıklamaya çalışıyor. *İslamcılık* diye tanımladığı Müslümanların duruşunu bir *tehdit* ve *meydan okuma* olarak görüyor. İslam'ın *politik bir sistem* olmadığını söylüyor. Kuşkusuz Kur'an bir *politika kitabı* değildir. Astronomi ya da Biyoloji kitabı da değildir. Ancak bu gerçek, Kur'an'ın bu konularda hiçbir hüküm içermediği anlamına da gelmez. Kardavi'yi "*İslamcıların Papa'sı*" olarak tanımlaması ise bir ilim adamına yakışmayan gayri ciddilikte bir tanım. Bu biraz da, Suriyeli olmanın getirdiği İhvan-ı Müslimin karşıtı bir tavırdan kaynaklanan bir yaklaşım olsa gerek.. İhvan'ın ilkelerini Komünist Manifesto'ya benzetmesi de aynı şekilde havada kalan bir iddia.

Bassam Tibi *İslam-terör* ilişkisini de çok sıradan, basit şekilde açıklıyor ve *El-Kaide* örneğinden yola çıkarak suçlayıcı bir dil kullanıyor. Ona göre *İhvan* da bir terör örgütü. O bu yaklaşımı ile, Müslümanlardan çok kendini tanımlıyor. Çıkan sonuç şu: O *beyazlar için çalışan bir zenci*!?

Şariat'ın ne anlama geldiğini bilmesine rağmen Tibi, *Şariat*'ı genel olarak olumsuz anlamda kullandı. Bir soru üzerine *Şariat*'ın gerçek anlamını da söyledi.

Kuşkusuz din *global bir değer*dir. Müslümanların kafasında da din açısından meşrulaştırdıkları *siyasal bir model* olacaktır. Bütün bunları bir tehdit olarak algılamak, eğer bir düşünme bozukluğundan kaynaklanmıyorsa, *politik bir art niyet* söz konusu edilebilir.

Tibi, olandan yola çıkarak olması gerekeni söylüyor; bir *bilim adamı* gibi değil, bir *toplum mühendisi* gibi konuşuyor. Çok konuşulan ama hakkında fazla bir şey bilinmeyen bir konuda birilerinin bilgisizliğini istismar ederek kulaklara hoş gelen şeyler söylemek aslında zihinleri bulandırmaktan başka bir işe yaramıyor. ■

ÇÜRÜK İPLİĞE DİZİLEN HÜLYALAR İTTİHATÇILARIN POLİTİKALARI

ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

Geçen sayıda Arap milliyetçiliğinin en kuvvetli olduğu yerlerden biri olan Suriye'de bile bunların halkı harekete geçirecek derecede kuvvetli olmadıklarını, Cemal Paşa'nın hatıralarına dayanarak söylemiştik. Tabi ki yabancı devletlerle işbirliği içinde olan Arap grupları vardı ve bunların içinde akla gelen bir isim var; Şerif Hüseyin. Şerif Hüseyin ailesi II. Abdulhamid döneminde uzun yıllar İstanbul'da bulundurulmuştur. *"Vezir payesindeki Şerif Hüseyin Paşa'nın sadakati, Sultan Abdulhamid tarafından şüpheli görülmüştü. Hüseyin Paşa ve oğulları, Hamid rejiminde çeyrek asır İstanbul'da oturtulmuş, Hicaz'a gitmeleri yasaklanmış, kendilerine iyi görevler verilmişti. İttihatçılara göre Sultan Hamid rejiminde 'menkub' olanların hepsi, son derece makbul insanlardı. İttihatçılar işbaşına gelince, Haşimi hanedanının bir çok dalı ve üyesi olduğu halde, bu sebeble, Hüseyin Paşa'yı, Mekke Şerifi yaptılar."* (Yılmaz Öztuna - Büyük Osmanlı Tarihi. C. 5 S. 486 . Ötüken Yayınları) İttihatçılar garip bir Abdulhamid düşmanlığı içinde, onun yaptıklarının tersini yaparak düze çıkacaklarına inanıyorlardı. Abdulhamid'in politikalarının arka

planlarını inceleme ihtiyacı dahi duymuyorlardı. Veya böyle bir kapasiteleri yoktu. Burada İttihatçıların bir özelliği ortaya çıkıyor, tecrübesizlikleri.

Sen yakışmaz dersin amma kel başa şimşir tarak

Sadrazam oldu Talat cilve-i takdire bak

Beyti bu durumu açıklamaktadır. İttihatçıların bazı stratejik yanlışlarına geçmeden evvel Abdulhamid dönemi Ortadoğu politikası hakkında bir kaç anekdot daha aktaralım.

Theodor Herzl Abdulhamid'le görüşüp, ondan Filistin'de toprak istediği zaman Abdulhamid *"... Benim Suriye ve Filistin alaylarının efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanında kalmışlardır... Birakalım Yahudiler milyarlarını saklasınlar. Benim İmparatorluğum parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler... Fakat yalnız cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına izin veremem"* demiştir.

İttihatçı Ahmed Bedevi "İtalyanların Trablus'a tecavüzleri üzerine isyan halinde olan Yemen İmamı Yahya'nın İmameti ıslaha

memur olan İzzet Paşa'ya 'Cephe-nizi bana değil, düşmana çevirin' diye haber yolladığını ve bizzat onun teşebbüsü ile ağır da olsa bir anlaşmaya varıldığını" yazmaktadır. Biz Arabistan'ı tamamen terkettikten sonra bile İmam Yahya devlete bağlı olduğunu bir çok defa ifade etmiş; Yemen'deki Osmanlı memurlarına lüzumlu hürmet ve himameyi göstermiştir. (Ziya Nur Aksun-Osmanlı Tarihi, C. 5 S. 318-319-Ötüken Yayınları)

Benzer bir olay da Arnavutlarla ilgili olarak anlatılır. Balkanlarda Arnavutlarda ayaklanışları. Oysa onlar Abdulhamid'e bağlılıkta oldukça ileri idiler. Rıza Nur Aksun "1940'dan sonra Türkiye'ye gelen bazı Arnavut uleması, bana, bir çok nüfuzlu beylerin, Sultan Hamid'in ismi anıldığı zaman, hürmeten ayağa kalktıklarını ve hatıraları tazelandıkçe ağladıklarını... anlatmışlardı" diyerek aradan geçen yıllara rağmen Arnavutların bağlılıklarını ortaya koymaktadır. İttihatçılar ise bazı duyarlılıkları dikkate almadan hareket edince onların da ayaklanmasına sebep oldular.

İlginç bir anekdot ta Akif ile ilgilidir. Mehmet Akif Mısır'da bulunduğu sırada (1929) Mahir (İz) Bey'e bir mektup yazar. Akif mektubunda *"...El Camiatü'l-Mısıriyye'de Türkçe dersi okunmuş. Bunu tedris eden Abdulvehhab Azzam Bey'le üç dört aydan beri muarefe peyda ettik. Adamcağız Türkçe dersini bana vermek istedi. Ben de 'pekala' dedim"* (Mektuplar, T.D.K. Yayınları S. 16) dedikten sonra öğrencileri için Türkçe kitaplar istemektedir. Bu dönemde Türkçe evrensel bir dil

değildir. Mısır Osmanlı'dan ayrılmıştır ama Üniversitesinde Türkçe eğitimi vardır. Bu da üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır.

Abdulhamid karşıtı ve Tanin gazetesinin sahibi olan Hüseyin Cahit II. Meşrutiyet sonrası toplanan mebuslara II. Abdulhamid'in verdiği yemeği anlatırken ilginç bir olayı da aktarır "...Abdulhamid, sol tarafında Ahmet Rıza olduğu halde tekrar içeri geldi. Padişah meclis başkanı ile salonu ağır ağır dolaşıyordu. Ahmet Rıza, gözleri iliştiği mebusları Abdulhamid'e tanıstırıyordu. Bu sırada Havran mebusu Halil efendi, arkasında maşlahı, başında kefiyesi ile herkesi itip kakarak telaş ve çöşku ile ileri atıldı. Uyandırdığı merak ve kaygı arasında Abdulhamid'in elini yakaladı "Havran mebusuyum. Yurttaşlarımın bana yüklediği bir görev var, yerine getireceğim. O da şanlı Halifenin elini öpmektir" dedi. (H. Cahit Yalçın Siyasal Anılar.. Sh. 50 İş Bankası Yayınları)

Arap milliyetçisi olan ekip-ler elbette vardır. Ziya Nur Aksun "Arapçılarım hemen hepsi, yabancıların kendi nüfuz ve menfaatlerini temin için açtıkları mekteplerde yetişmiş kimselerdi. Kendi halkları üzerinde müessir değillerdir. Fakat Sultan Hamid gibi geniş müslüman toplulukları tarafından sevilen ve sayılan bir liderin indirilişi, ondan sonraki akıl almaz idari hatalar ve halk rağmına vucut verilen tasarruflar, Osmanlı camiasında büyük bir gayr-ı memnuluk uyandırmış; Arapçı hareket biraz da bu hoşnutsuzluktan kuvvet almıştır. Diğer taraftan İttihatçıların garip Türkçü politikası da Arapçıların tesirini kolaylaştırmış görünmektedir" diyerek konuyu gayet güzel bir şekilde özetlemektedir.

İttihatçılar aynı hatalarını Balkanlarda da tekrarlamışlar ve Balkanların kaybında etkin olmuşlardır. İttihatçılar Kiliseler Kanunu'nu çıkararak, Balkan milletlerinin birleşmeleri önündeki en büyük engel olan sorunu halletmişler ve bunu duyan Abdulhamid "Eyvah, Rumeli elden gitti" diyerek tecrubesini konuşturmuştur.

İttihatçı liderler tecrübesizliklerinin kurbanı olmuşlar ve akıl almaz hatalar yapmışlardır. Ancak bu grup içinde Moiz Kohen/Tekinalp gibi Siyonist kongresine katılanlar da vardır. Prof. Dr Orhan Türkdoğan onun hakkında "Moiz Kohen de hem ad değiştirmek hem de Sebataycı kanı taşımasını belirtmesi nedeniyle iki kimliklidir" dedikten sonra bazı yabancı akademisyenlerin fikirlerini "Tekinalp'in Türkçülere yaklaşımını, bazı yabancı akademisyenler, İttihatçı aydınları Turan idealine yöneltmek suretiyle İsrail top- raklarına olan duyarlılıklarını

zayıflatmak emeline bağlarlar" şeklinde özetlemektedir. İttihatçıların Selanikte kök salmasında etkili olan Emmanuelle Karasso da uluslararası ilişkileri ile ilginç bir isimdir. İttihatçıların II. Abdulhamid'in Filistin'e Yahudi göçünü engelleyen yasaklarını kaldırdığını ve Karasso'nun Filistin'e Yahudi göçü için çalışan bir dernek kurduğunu da hatırlarsak, tecrübesiz İttihatçılar üzerinde bazı siyonist odakların nasıl etkin olduklarını daha rahat anlarız.

Feylezof Rıza'nın şiiri belki İttihatçıların bazı duygularını daha iyi anlatır:

Padişah hem zalim, hem deli dedik

İhtilale kıyam etmeli dedik
Şeytan ne dediyse, biz beli dedik
Çalıştık fitnenin intibahına
Divane sen değil meğer bizmişiz
Bir çürük ipliğe hülya dizmişiz
Sade deli değil, edepsizmişiz
Tükürdük atalar kalbiğahına ■

PINAR YAYINLARI

İslâm Düşüncesinde Tevhid ve Estetik İlişkisi

Ramazan Altıntaş

Bana Uzun Mektuplar Yaz

Cihan Aktaş

NOAM CHOMSKY

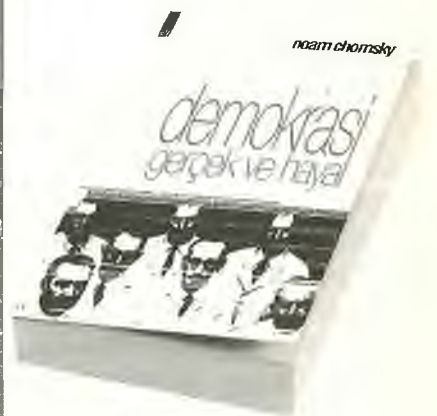
Yeni Askeri Hümanizm

Terörizm Kültürü

Demokrasi Gerçek ve Hayal

UMRAN EK

AB UYUM YASALARI VE ANALİZLERİ

Hazırlayan: Muharrem Balcı

Bilindiği gibi, Avrupa Birliği Komisyonu, AB sürecinde "*bir yol haritası*" olarak tanımlanan ve Türkiye'nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamış, belge, AB'nin en yüksek karar organı olan AB Konseyi'nin 20 Kasım ve 5 Aralık 2000 toplantısında onaylandıktan sonra resmi olarak geçerlilik kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de **Katılım Ortaklığı Belgesi**nde çizilen yol haritasına uygun içerikte 19 Mart 2001 tarihli **Ulusal Program**'ı kabul ve ilan etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti **Ulusal Program**'daki taahhütleri uyarınca AB adaylık sürecinde mesafe alabilmek için önce Anayasada Ekim-2001'de bazı değişiklikler yaptı. Sonra da bu değişikliklere paralel olarak hazırlanıp Bakanlar Kurulunca 15 Ocak 2002'de TBMM Başkanlığı'na sunulan tasarı, 6 Şubat 2002'de, TBMM Genel Kurulu'nda, üzerinde önemli değişiklikler yapılarak 4744 sayılı kanunla kabul edildi. Kanun, 19 Şubat 2002'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

1. Uyum Yasaları olarak adlandırılan bu değişiklikten sonra, Anayasada Ekim-2001 ve Türk Medeni Kanunu'nda da Kasım-2001'de yapılan değişikliklere paralel olarak **2. Uyum Yasaları** Paketi hazırlandı. Bakanlar Kurulu'nca 15 Mart 2002'de TBMM Başkanlığı'na sunulan tasarı, 26 Mart 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda üzerinde iki değişiklik yapılarak kabul edildi. 9 Nisan 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Yine Katma Protokol ve Ulusal Program'daki hedef ve taahhütler gereği 3 Ağustos 2002 günü 4771 sayılı Kanunla, **3. AB Uyum Yasaları** Paketi Mecliste kabul edildi. 8 Ağustos 2002 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren paket 13 maddeden oluşmaktadır ve tümü de bir oturumda kabul edilerek kanunlaşmıştır.

Uyum Yasaları paketlerinde kanunlaşan hükümlerin mahiyeti ve pakette bulunan konularda eskiye göre ne gibi değişiklikler yapıldığının bilinmesinde, hem AB karşısında ülke olarak konumumuz, hem de vatandaş olarak bu değişikliklerden ne surette etkilenebileceğimiz bakımından yarar görmekteyiz. Her ne kadar toplumumuzun, özellikle de aydınlarımızın "kendi hukukuna malikiyet" olarak tarif edilen "hak"larını bilmek ve kullanmak konusundaki ataleti bilinse de, hukukçular olarak bazı keyfiyetleri arzuları hilafına anlatmak bir görev olmaktadır.

Anayasada ve kanunlarda yapılan değişiklikleri anlamak için, değişikliklere hayat veren ve AB için yol haritası olarak adlandırılan **Katılım Ortaklığı Belgesi** ile bu belgeye uyarlı biçimde hazırlanmış ve bir dizi taahhüdü içeren **Ulusal Program**'ı yeniden gözden geçirmek gerekmektedir. Bu çerçevede araştırmanın başında **Katılım Ortaklığı Belgesi**'ni ve **Ulusal Program** metnini sunuyoruz. Daha sonra da **Uyum Yasaları** olarak yapılan kanun değişiklikleri metinleri aşağıya alınmıştır.

Bu değişikliklerin her biri ile ilgili bir çok yayın organında gerekli açıklamaları parça parça bulmak mümkündür. Ancak tümünü bir arada ve hem metinleri hem de değerlendirmeleri ile birlikte bir bütün içinde bu çalışmada bulacaksınız. Burada Uyum Yasaları'nın neler getirdiği konusunda bazı spot bilgilerin anlaşılabilmesi için önce Anayasa değişikliği incelenmiştir. Kısa zamanda **Umrans Dergisi** için hazırlanan bu çalışma, uyum yasalarının uygulamalarının görülmesinden sonra daha gelişmiş olarak ve nihai değerlendirmelerle bilgilerinize sunulacaktır.

KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ

4 Aralık 2000

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan AB Genel İşler Konseyi, 4 Aralık 2000 tarihinde Brüksel'de yaptığı toplantıda, Katılım Ortaklığı Belgesi'ne son şeklini verdi.

AB dışişleri bakanları, Türkiye'nin şiddetli tepkisine yol açan Kıbrıs ve Ege konusunu '**ön şart**' olarak getirmeyip '**güçlendirilmiş siyasi diyalog**' başlığıyla yeni bir paragraf oluşturdular. Yunanistan'ın ısrarlarıyla Kıbrıs ve Ege konusu, siyasi kriter çerçevesinde kalmasına rağmen bu çerçeve, '**güçlendirilmiş siyasi diyalog**' paragrafı altına alındı. Böylelikle Ankara'nın isteği oldu ve her iki konunun Türkiye'nin önüne '**ön şart**' olarak getirilmesi önendi. Ancak Atina'nın eli, Brüksel tarafından boş bırakılmadı ve ısrarlı oldukları her iki konudan Kıbrıs '**Kısa vade**', Ege ise '**Orta vadeli öncelikler**' başlığıyla duyuruldu.¹

Türkiye İçin Katılım Ortaklığı

1. GİRİŞ

AB Konseyi Helsinki'de (10-11 Aralık 1999), Türkiye'deki olumlu gelişmeleri ve Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi yönündeki reformların sürdürülmesi niyetini memnuniyetle karşılamıştır.

AB Konseyi, Helsinki toplantısında, "daha önceki AB Konseyi sonuçları temelinde" bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararı almıştır. Belge, siyasi ve ekonomik kriterler ile üye ülke yükümlülükleri ışığında katılım hazırlıklarının yoğunlaşması gereken öncelikleri içerecek ve mütesebbatın benimsenmesi için Ulusal Programa eşlik edecektir.

AB Konseyi, 1997'de Lüksemburg'daki toplantısında, Katılım Ortaklığının, aday ülkelere yönelik tüm yardımları tek bir çerçeve altında yürüten geliştirilmiş katılım öncesi stratejinin kilit öğelerinden biri olduğunu kararlaştırmıştır. Bu çerçevede, katılım sürecinde karşılaşılan sorunların üstesinden gelinmesine destek olmak amacıyla, AB, yardımlarını her adayın özel ihtiyaçlarına yöneltir.

Bu anlayışla tam uyumlu olarak, AB Komisyonu, 26 Temmuz 2000 tarihinde, katılım öncesinde ve özellikle Katılım Ortaklığının oluşturulmasına yönelik olarak, Türkiye'ye AB tarafından yapılacak yardımların tüm kaynaklarını koordine etmek için gerekli tek çerçeveyi oluşturmaya yönelik bir Yönetmelik önermiştir. Türkiye'ye yönelik bu Çerçeve Yönetmelik, diğer 10 Orta ve Doğu Avrupa aday ülkelerinin yönetmelikleriyle örnek alınarak hazırlanmıştır. (Konsey Yönetmeliği 622/98; OJL85,20.3 1998, sayfa I)

Katılım Ortaklığı, Türkiye için ilk Katılım Ortaklığının kurulmasına dair Konsey Yönetmeliği ile oluşturulacaktır. Bu Katılım Ortaklığı, Türkiye'ye danışıldıktan sonra ve Konsey tarafından kararlaştırılan ilkeler, öncelikler, ara hedefler ve koşullar esas alınarak, Komisyon tarafından önerilecektir. Belge, Türkiye'nin adaylık sürecindeki gelişmeye ilişkin 2000 ilerleme Raporu'ndaki değerlendirmeyi dikkate almaktadır.

2. AMAÇLAR

Katılım Ortaklığının amacı, AB üyeliği yolunda Türkiye'nin kaydettiği gelişmeler hakkında Komisyonun 2000 İlerleme Raporu'nda saptanan ileriye yönelik çalışmaların öncelikli alanlarını, bu önceliklerin uygulanmasında Türkiye'ye sağlanacak mali imkanları ve bu yardıma ilişkin koşulları tek bir çerçeve altında toplamaktır. Katılım Ortaklığı, aday Devletlerin üyelik hazırlıklarına yardımda kullanılacak bir dizi politika aracının temelini oluşturur. Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı temelinde, AB mevzuatına uyuma ilişkin Ulujjjjusal Programını bu yıl içinde benimsemesi

beklenmektedir. Ulusal Program, Katılım Ortaklığının ayrılmaz bir parçası olmamakla beraber, belgenin kapsadığı öncelikler Katılım Ortaklığına uymalıdır.

3. İLKELER

Her aday Devlet için saptanmış olan temel öncelik alanları, üyelik için aşağıdaki koşulların zorunlu olduğunu kaydeden Kopenhag kriterlerini yerine getirme yeteneği ile bağlantılıdır:

- Aday Devlet, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve onların korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarını sağlar;

- İşler bir pazar ekonomisinin varlığı ve ayrıca, Birlik içindeki rekabet baskısı ve pazar güçleri ile başedebilme yeteneği;

- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlılık dahil, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneği.

AB Konseyi, Madrid'deki toplantısında, Topluluk politikalarının uyumlu olarak yürütülmesini teminen aday ülkelerin katılım ertesinde idari yapılarının uyumlaştırılması gereğini vurgulamıştır. AB Konseyi, Lüksemburg Zirvesi'nde mütesebbatın mevzuata meczinin gerekli olduğunu belirtmiş; ancak bunun da kendi başına yeterli olmadığını ve asıl önemli olanın uygulama olduğunu vurgulamıştır.

AB Konseyi, Helsinki'deki toplantısında, 13 aday ülkenin tek bir çerçeveye alınması ile oluşan katılım sürecinin kapsayıcı niteliğini teyit etmiştir. Aday Devletler katılma sürecine eşit koşullarda katılmaktadırlar. AB Konseyi, aday Devletlerin AB Antlaşmalarında belirlenen değerleri ve amaçları paylaşmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, AB Konseyi, Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak uyumsuzlukların barışçı çözümü ilkesini vurgulamış ve aday Devletlerin mevcut tüm sınır sorunlarını ve ilgili diğer sorunları çözmek için her türlü gayreti göstermelerini önemle talep etmiştir. Makul bir sürede bu gerçekleşmediği takdirde, aday Devletler uyumsuzluğu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler.

AB Konseyi ayrıca, çözüme kavuşmayan herhangi bir soruna ilişkin durumu, özellikle katılım sürecine yansımaları açısından ve bunların Uluslararası Adalet Divanı vasıtasıyla çözümünü sağlamayı teşvik için, en geç 2004 yılı sonuna kadar gözden geçireceğini kararlaştırmıştır.

Ayrıca, AB Konseyi, Türkiye'nin reformlarını, derinleştirilmiş siyasi diyalog da dahil olmak üzere özellikle insan haklarına da atıfta bulunarak, katılıma ilişkin siyasi kriterlerin karşılanması yönünde ilerlemeye ve Helsinki sonuçlarının 4 ve 9(a) paragraflarında yer alan hususlara da ağırlık vererek teşvik etmek ve desteklemek amacıyla, Türkiye'nin katılım öncesi stratejiden yararlanacağını vurgular; bu anlayışla, AB, Türkiye'yi, tüm taraflarla birlikte, Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümünü amaçlayan sürecin başarıyla sonuçlanması yönünde, BM Genel Sekreteri'nin çabalarına destek olunmasına devam edilmesi yönünde teşvik etmektedir.

4. ÖNCELİKLER VE ORTA VADELİ HEDEFLER

AB Komisyonu, İlerleme Raporlarında, aday devletlerin üyelik hazırlıklarında bazı alanlarda geliştirilmesi ve devam etmesi gereken çabaların altını çizer. Bu durum öncelikler kapsamında ara aşamaların tanınımının yapılmasını ve her tanımın ilgili Devletlerin işbirliğiyle belirlenecek kesin amaçlarla tamamlanmasını gerektirir, bunun başarıya ulaşması verilecek yardımın derecesini, bazı ülkelerle devam eden müzakerelerde kaydedilen gelişmeyi ve diğer ülkelerle yeni müzakerelerin açılmasını belirler. Katılım Ortaklığının öncelikleri ve orta vadeli hedefleri, kısa ve orta vade olarak iki gruba bölünmüştür. Kısa vadede sıralananlar, Türkiye'nin 2001 yılına kadar bunları tamamlaması veya somut olarak ileriye götüreceği adımları atması beklentisi esas alınarak seçilmiştir. Orta vadede sıralananlar ise, tamamlanması bir yıldan fazla sürmesi mümkün, ancak imkanlar ölçüsünde çalışmaları 2001 yılı içinde başlatılması beklenenlerdir.

Katılım Ortaklığı, Türkiye'nin üyelik hazırlıkları için gerekli öncelik alanlarını belirlemektedir. Türkiye her halükarda İlerleme Raporunda yer alan tüm konulara eğilmek durumunda olacaktır. Türkiye'nin, Ortaklık Anlaşması, Gümrük Birliği ve örneğin, tarım ürünlerine ilişkin ticaret rejimi gibi AT-Türkiye Ortaklık Konseyi kararları çerçevesinde müktesebatin yasal uyumu ve uygulamasına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi de önem taşımaktadır. AB mevzuatının yasalara meczinin tek başına yeterli olmadığı, ayrıca Avrupa Birliğinin uyguladığı standartlarda uygulanmasının güvence altına alınmasının da gerekli olduğu da hatırla tutulmalıdır. Aşağıda sıralanan tüm alanlarda mevzuatın güvenilir ve etkin uygulaması gerekmektedir.

AB Komisyonu'nun İlerleme Raporundaki analizler temel alınarak, Türkiye için belirlenen kısa ve orta vadeli öncelikler ve ara hedefler aşağıdadır:

4.1. Kısa Vade (2001)

Güçlendirilmiş siyasal Diyalog ve siyasi Ölümler

Helsinki sonuçlar bildirgesine uygun olarak, siyasal diyalog bağlamında, Helsinki sonuçlar bildirgesinin 9(a) maddesinde atıf yapıldığı gibi, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecini başarılı bir sonuca bağlamaya yönelik çabalarını güçlü bir biçimde desteklemek.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.maddesi doğrultusunda, ifade özgürlüğü hakkı için Yasal ve anayasal güvenceleri güçlendirmek. Bu bağlamda şiddet içermeyen görüşlerini açıklamaktan hapis cezası verilen kişilerin durumuna işaret etmek.

Dernek kurma özgürlüğü ve barışçıl toplantı hakkı ve sivil toplum gelişmesini cesaretlendirmek için yasal ve anayasal güvenceleri güçlendirmek.

İşkence uygulamalarına karşı mücadeleyi pekiştirmek için yasal hükümleri güçlendirmek ve bu yönde gereken bütün tedbirleri almak ve Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesine uyumu sağlamak.

Mahkeme öncesi gözaltı ile ilgili yasal uygulamaları (prosedürleri), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri ve İşkenceyi Önleme Komitesi tavsiyeleri doğrultusunda daha fazla uyumlulaştırmak. Her türlü insan hakları ihlali karşı hukuki yeniden yargılama olanaklarının güçlendirilmesi

Diğer ülkeler ve uluslararası örgütlerle işbirliği içinde kanun uygulayıcı yetkililerin insan hakları konusunda yoğun olarak eğitimi.

Yargının - Devlet Güvenlik Mahkemeleri de dahil olmak üzere - işleyiş ve etkinliğini uluslararası standartlara uygun olarak iyileştirmek. Özellikle, hakim ve savcıların Avrupa Birliği mevzuatı - insan hakları alanı dahil olmak üzere - eğitimlerini güçlendirmek.

Ölüm cezası ile ilgili fiili moratoryumun devam etmesi.

Türk vatandaşlarının kendi anadillerinde televizyon ve radyo yayını yapmalarını yasaklayan her türlü yasal hükmün kaldırılması.

Bütün vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarını artırıcı bir bakış açısıyla, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına yönelik, ve özellikle Güneydoğudaki durumun iyileştirilmesi için kapsamlı bir yaklaşım geliştirmek.

Ekonomik Ölümler

Özellikle kamu harcamalarının denetim altına alınmasına ilişkin olarak IMF ve Dünya Bankası ile üzerinde mutabık kalınan hali hazırdaki enflasyonla mücadele ve yapısal reform programının uygulanmasının sağlanması.

Saydamlığın ve izlemenin güvenceye alınması amacıyla yönelik olarak mali sektör reformunun uygulanmasına süratle başlanması.

AB usulleri ve Katılım Öncesi Ekonomik Programın (KÖEP) sunulması ile uyumlu olmak üzere, yıllık mali durum bildirimini içeren bir ka-

tılım öncesi mali izleme yöntemi hazırlanması. Katılım Öncesi Ekonomik Programın (KÖEP). KÖEP, ülkenin kapsamlı bir ekonomik program yoluyla AB'ye katılıma hazırlanması amaçlamaktadır.

Tarım reformlarının sürdürülmesi.

Sosyal unsur dikkate alınarak devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ne devam edilmesi.

İç Pazar

Fikri ve sınai haklar: Fikri haklar mevzuatı uyumuna devam edilmesi ve korsanlıkla mücadelenin güçlendirilmesi.

Malların serbest dolaşımı: Avrupa standartları, belgelendirme ve uygunluk değerlendirmesi ve markalama konularında uyumun hızlandırılması; mevcut piyasa izleme ve değerlendirme yapılarının teçhizat ve eğitim ile desteklenerek güçlendirilmeye başlanması; Yeni ve Küresel Yaklaşım ilkelerinin iç hukuka aktarılmasını sağlayacak belirli sektörlerle (gıda, ilaç, kozmetik, tekstil) ve çerçeve mevzuata ilişkin çalışmaları hızlandırılması ve uygun idari yapılar oluşturulması; ticaret önündeki teknik engellerin kaldırılması.

Rekabet: Saydamlık ve devlet yardımının düzenli takibinin sağlanması na temel teşkil etmek için devlet yardımının kontrolü konusundaki sorumluluğu belirtecek mevzuatın kabulü,

Kamu alımları: Özellikle alım sisteminin daha saydam ve hesap verebilir hale getirilerek Topluluk müktesebatı ile uyuma başlanması.

Vergilendirme

Özellikle oranlar, işlem muafiyeti kapsamı, vergilendirme kapsamı ve vergi yapısı olmak üzere tüketim vergileri ve KDV konularında uyuma başlanması; yeni vergi önlemlerinin Kurumlar Vergisi İşleyiş Prensipleri ile uyumlu olmasının güvenceye alınması ve ayrımcı önlemlerin elenmesi.

Tarım

İşleyen bir tapu kayıt sisteminin, hayvan tanımlama sistemlerinin ve bitki geçiş izin sistemlerinin geliştirilmesi ve tarımsal piyasaların izlenmesi, yapısal ve kırsal gelişime yönelik önlemlerin uygulanması amacıyla idari yapıların iyileştirilmesi.

Hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadele mevzuatı uyumu öncelikli olmak üzere, hayvan ve bitki sağlığı konusundaki Topluluk mevzuatı için uygun bir uyum stratejisi oluşturulması ve özellikle laboratuvar testlerine, kontrol düzenlemelerine ve kuruluşlarına mahsus uygulama kapasitesinin artırılması.

Balıkçılık

Balıkçılık kaynaklarının kullanımı, piyasa ve yapısal gelişmelerin bir kaynak yönetimi politikası ile izlenmesi, denetim ve kontrol önlemleri ve balıkçılık filosu sicilinin iyileştirilmesi için idari yapıların oluşturulması.

Taşımacılık

Taşımacılık alanındaki AB müktesebatının iç hukuka yansıtılması için bir program kabul edilmesi.

Denizcilik güvenlik standartlarına ilişkin mevzuatın uyumuna başlanması ve güvenlik standartlarının uygulanması.

Sınıflandırma kuruluşlarının izlenmesi ve Türk bandıra sicilinin performansının artırılması konularında deniz taşımacılığı için bir eylem planının kabul edilmesi.

Denizcilik idaresinin, özellikle devlet bandıra denetiminin, güçlendirilmeye başlanması.

İstatistik

Özellikle nüfus ve sosyal istatistikler, bölgesel istatistikler, iş istatistikleri, dış ticaret ve tarım istatistikleri olmak üzere istatistiklerin daha fazla geliştirilmesi için bir strateji benimsenmesi.

Ticari kayıtların AB standartları ile aynı düzeye getirilmesi.

İstihdam ve Sosyal Konular

AB müktesebatı ile uyum için bir strateji ve ayrıntılı bir program be-

nimsenmesi.

Çocuk işgücü sorunu ile mücadele için yapılan çabaların daha güçlendirilmesi.

Diğerlerinin yanı sıra, sendikal haklara saygı duyulması ve sendikal eylemler üzerindeki kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılarak etkin ve özerk sosyal diyalog için gerekli koşulların güvenceye alınması.

AB müktesebatının geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik sosyal ortakların kapasite oluşturma çalışmalarının desteklenmesi.

Enerji

Enerji sektöründeki AB müktesebatının kabulü için bir programın uygulamaya konması.

Elektrik ve gaz sektörleri için bağımsız bir düzenleyici kurum oluşturulması: bu kurumun görevlerini etkin bir biçimde yapmasını sağlayacak yetki ve araçların verilmesi.

Başta elektrik ve gaz yönergeleri ile piyasaların açılması olmak üzere, iç enerji piyasasının kuruluşuna yönelik hazırlıkların yapılması.

Telekomünikasyon

Ruhsatlandırma, karşılıklı bağlantı ve evrensel hizmet alanlarında AB müktesebatı ile uyumun sağlanması; serbestleştirme ihtiyaçlarının daha da irdelenmesi;

Bağımsız düzenleyici kurumun kapasite oluşturmalarının güçlendirilmesi, bir başka deyişle mevzuatı uygulama yeteneğinin güçlendirilmesi.

Bölgesel politika ve yapısal araçların eşgüdümü

Topluluk kurallarına uygun bir NUT sınıflandırmasının hazırlanması.

Etkili bir bölgesel politikanın geliştirilmesi için bir strateji benimsenmesi.

Türkiye'nin planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerini kullanıma başlaması.

Kültür ve Görsel-İşitsel Sektör Politikası

Özellikle Sınırsız Televizyon Yönergesi ile ilgili olmak üzere, görsel-ışitsel politika alandaki mevzuatın uyumuna başlanması.

Çevre

Müktesebatın uyumu için ayrıntılı yönerge özelinde bir programın kabulü.

Çevresel Etki Değerlendirme yönergesinin yasalaştırılması.

Her yıl için gerçekçi kamu ve özel sektör finansman kaynakları ile uyum maliyeti tahminlerine dayanan yatırımların finansmanı konusunda bir plan geliştirilmesi (yönerge özelinde).

Adalet ve içişleri

Adalet ve içişleri alanında Avrupa Birliğindeki mevzuat ve uygulamalar konularında bilgilendirme ve bilinçlendirme programları geliştirilmesi.

Organize suçlar, uyuşturucu ticareti ve yolsuzlukla mücadelenin iyileştirilmesi ve kara para aklama ile mücadele için kapasitesinin güçlendirilmesi.

Gümrükler

Serbest bölgeler ile ilgili mevzuatın uyumuna devam edilmesi ve yeni Gümrük Kanunu ve uygulama hükümlerinin uygulanmasının güvenceye alınması.

İdari ve adli kapasitenin pekiştirilmesi

Kamu idaresinin müktesebatı yürürlüğe koyma ve yönetme kapasitesinin, özellikle eğitim yoluyla ve yasadışı göçün ve insan ve uyuşturucu ticaretinin önlenmesine yönelik etkin sınır denetiminin geliştirilmesi dahil olmak üzere ilgili bakanlıklar arasında uygun koordinasyon yoluyla iyileştirilmesi.

İlgili idari kurumların güçlendirilmesi dahil kamu idaresinin modernizasyonunun hızlandırılması.

Mali kontrol işlevlerinin güçlendirilmesi, gümrüklerin verimliliğinin artırılması, vergi idaresinin modernize edilmesi ve kaçakçılıkla mücadele kapasitesinin artırılması; sınırlarda yapılan hayvan ve bitki sağlığı de-

netimlerinin güçlendirilmesi, gıda denetim idaresinin yeniden yapılanması ve kalitesinin iyileştirilmesi, adli sistemin işlerliğinin geliştirilmesi ve Topluluk hukuku ve uygulaması konularında yargı mensuplarının eğitiminin daha fazla teşvik edilmesi.

Program yönetimi için hukuki, idari ve bütçe çerçevesinin kabulü (denetim elkitabı ve denetim takibi).

4.2. Orta Vadeli Öncelikler

Güçlendirilmiş siyasal diyalog ve siyasi ölçütler

Helsinki sonuçlar bildirgesine uygun olarak, siyasal diyalog bağlamında, anlaşmazlıkların Birleşmiş Milletler Anayasası'na uygun şekilde barışçı yollardan çözülmesi ilkesi kapsamında, Helsinki sonuçlar bildirgesinin 4.maddesinde atfı yapıldığı gibi, devam eden sınır anlaşmazlıklarını ve diğer ilgili konuları çözmek için her çabayı sarf etmek

Hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın ve dil, ırk, renk, cinsiyet, politik düşünce, felsefi inanç veya dinlerine bakılmaksızın tüm bireylerin bütün insan hakları ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarının güvence altına alınması. Düşünce, vicdan ve din özgürlüklerinden yararlanma koşullarının daha da geliştirilmesi.

Türk Anayasasının ve diğer ilgili mevzuatın, bütün Türk vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini Avrupa İnsan Haklarının Korunması Sözleşmesinde belirttiği gibi güvence altına alan bir bakış açısıyla, tekrar gözden geçirilmesi ve bu tür yasal reformların uygulanmasının ve Avrupa Birliği Üye Devletlerinin uygulamalarıyla uyumun sağlanması.

Ölüm cezasının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 No.lu Protokolü'nün imzalanması ve onaylanması.

Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve tercihli Protokolü'nün, ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin onaylanması.

Cezaevlerindeki gözaltı koşullarının Birleşmiş Milletler Hükümlü ve Tutukluların Muamelesinde Gözetilecek Standart Asgari Kurallar ve diğer uluslararası normlara uygun hale gelecek şekilde düzeltilmesi.

Milli Güvenlik Kurulunun hükümete bir danışma organı niteliğindeki Anayasal rolünün Avrupa Birliği üye ülkelerinin uygulamalarına uyumlaştırılması.

Güneydoğu'da halen devam etmekte olan Olağanüstü Hal'in kaldırılması.

Kültürel çeşitliliğin sağlanması ve kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşların kültürel haklarının güvence altına alınması. Bu hakların kullanılmasını engelleyen her türlü yasal hüküm – eğitim alanındakiler de dahil olmak üzere – kaldırılmalıdır.

Ekonomik ölçütler

Özelleştirme sürecinin tamamlanması.

Tarım ve mali sektör reformlarının tamamlanması.

Emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin güvenceye alınması.

Genç kuşağa ve dezavantajlı bölgelere özel önem verilerek genel eğitim ve sağlık düzeyinin yükseltilmesinin sağlanması.

İç pazar

Malların serbest dolaşımı: AB müktesebatı ile uyumun tamamlanması; Avrupa standartları ile uyumun tamamlanması; mevcut belgelendirme, piyasa denetimi ve uygunluk denetimi yapılarının güçlendirilmesi-nin tamamlanması.

Şirketler hukuku: AB müktesebatı ile bağdaşmanın tamamlanması.

Verilerin korunması: mevzuat uyumu ve uygulamanın tamamlanması.

Sermayenin serbest dolaşımı: Özellikle yabancı yatırımcılar için kısıtlamaların kaldırılarak uyumun tamamlanması.

Rekabet: bölgesel yardım projeleri dahil olmak üzere devlet yardımlarına ilişkin AB müktesebatı ile uyumun tamamlanması ve tekeller ve

özel haklardan yararlanılan şirketler ile ilgili mevzuatın uyumu.

Kamu ihaleleri: AB müktesebatı ile uyumun tamamlanması; etkin uygulamanın güvenceye alınması.

Vergilendirme

Ulusal mevzuatın AB müktesebatı ile uyumunun tamamlanması.

Tarım

Tarımsal ve kırsal gelişme politikalarında müktesebat için hazırlıkların tamamlanması.

Gıda işleme kuruluşlarının (et, süt işleme tesisleri) AB hijyen ve halk sağlığı standartlarına uyacak şekilde modernizasyonu ve test ve teşhis tesislerinin daha fazla kurulması.

Balıkçılık

Ortak balıkçılık politikasının yürürlüğe konması ve uygulanmasına ilişkin kapasite geliştirilmesinin tamamlanması.

Türkiye'deki balıkçılık ürünlerinin toplam kalite standartları ve güvenliğinin geliştirilmesine devam edilmesi.

Taşımacılık

Kara taşımacılığı (piyasaya giriş, yol güvenliği, tehlikeli maddeler kuraları ve vergilendirme), demiryolları, hava taşımacılığı (özellikle hava güvenliği ve hava trafiği yönetimi) ve iç su yollarına (tekne için teknik gerekler) mevzuatlarına ilişkin uyumun tamamlanması.

Denizcilik güvenliği başta olmak üzere taşımacılık mevzuatının etkin biçimde yürürlüğe konması ve uygulanmasının sağlanması.

Türk ticaret filosunun (özellikle denizcilik ve kara taşımacılığı) İç Pazarla tam bütünleşmesini sağlayacak teknik normlar için hazırlanması.

Ekonomik ve Parasal Birlik

Merkez Bankası kanununun Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne (ESCB) katılımı mümkün kılacak şekilde değiştirilmesi.

Merkez Bankasının hükümetten bağımsızlaştırılmasının tamamlanması.

İstatistikler

Özellikle GSYİH tahmini, uyumlaştırılmış tüketici fiyat endeksleri, kısa vadeli göstergeler, sosyal istatistikler, ticaret sicili ve ödemeler dengesi alanlarında AB ile uyumlu istatistiksel yöntem ve uygulamaların kabulü.

Makro-ekonomik istatistiklerin istatistik alanındaki müktesebat ile daha fazla uyumu.

Personelin yeterli eğitiminin sağlanması ve idari kapasitenin geliştirilmesi.

İstihdam ve sosyal işler

Kadınlara karşı ayrımcılığın geride kalan biçimleri ile cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, sakatlık, yaş veya cinsiyet yönelim temelindeki her türlü ayrımcılığın kaldırılması.

İş hukuku, kadın ve erkeklere eşit muamele, mesleki sağlık ve güvenlik ve halk sağlığı alanlarındaki AB mevzuatının iç hukuka aktarılması, ilgili idari yapılar ve sosyal güvenliğin eşgüdümü için gerekli olan yapıların güçlendirilmesi.

Sosyal politika ve ve istihdam alanındaki AB müktesebatının etkin biçimde yürürlüğe konmasının ve uygulanmasının sağlanması.

Ortak istihdam incelemesinin başlatılması da dahil olmak üzere, ileride Avrupa İstihdam Stratejisine katılım perspektifi ile ulusal istihdam stratejisinin hazırlanması ve bu bağlamda, özellikle devam eden ve hızlanan yapısal değişimin etkisi olmak üzere, işgücü piyasası ve sosyal gelişmeleri izleme kapasitesinin geliştirilmesi.

Özellikle sosyal güvenlik sisteminin mali açıdan sürdürülebilir hale getirilmesi gözetilerek yeniden yapılanması yoluyla sosyal korumanın daha da geliştirilmesi ve sosyal güvenlik ağının güçlendirilmesi.

Enerji

Enerji kuruluşlarının yeniden yapılandırılması ve muhtelif sektörler için daha da serbestleştirilmesi; idari ve düzenleyici yapıların güçlendirilmesi.

Ulusal mevzuatın enerji sektöründeki AB müktesebatına uyumunun tamamlanması.

Telekomünikasyon

Topluluk mevzuatının iç hukuka yansıtılmasının tamamlanması.

Tüm iletişim sektörü için kapsamlı bir politikanın geliştirilmesi.

Bölgeler politikası ve yapısal araçların koordinasyonu

Birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve değerlendirme-nin izlenmesini sağlayan yapıların kurulması da dahil olmak üzere, ülke içi farklılıklarının azaltılmasına yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi.

Kültür ve görsel-ışitsel iletişim politikası

Görsel-ışitsel iletişim mevzuatının uyumunun tamamlanması ve bağımsız tv/radyo düzenleyici kurum kapasitelerinin güçlendirilmesi.

Çevre

Kurumsal, idari ve izleme kapasitesinin çevrenin korunmasını güvence altına alacak şekilde güçlendirilirken, özellikle çerçeve mevzuatın ve sektör mevzuatının geliştirilmesi yoluyla AB'nin çevre konusundaki müktesebatının yürürlüğe konması ve uygulanması.

Mevzuatın, özellikle çerçeve mevzuat ve yatay mevzuat ile doğa korunması, su kalitesinin korunması ve atık yönetimi konularındaki mevzuatın, özel önem ile uygulanması; bir atık yönetimi stratejisinin uygulanması.

İzleme ağıları ve izin usullerinin yanı sıra veri toplama dahil çevre müfettişlikleri kurulması.

Bütün diğer sektörel politikaların tanım ve uygulamasının sürdürülebilir gelişme ilkeleri ile bütünleştirilmesi.

Çevresel Etki Değerlendirme yönergesinin yürürlüğe konması ve uygulanması.

Gümrükler

Serbest bölgeler, çift kullanımlı mallar ve teknolojiler, uyuşturucu üretiminde kullanılan maddeler (precursors) sahte ve korsan mallar başta olmak üzere mevzuat uyumunun tamamlanması.

Adalet ve işçileri

Topluluk Hukuku ile adalet ve işçileri alanlarında AB müktesebatı uygulamaları konularında eğitim programları geliştirilmesi.

Özellikle polis hesap verme sorumluluğunun güvenceye alınmasına yönelik olarak adalet ve işçileri kurumlarının daha da geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.

Schengen Bilgi Sistemi ve Europol'a tam olarak katılımın mümkün olması için veri koruma alanındaki AB müktesebatının kabulü;

Vize mevzuatı ve uygulamasının AB mevzuatına uygun hale getirilmesine başlanması.

Yasadışı göçün önlenmesine yönelik olarak, göç konusundaki AB müktesebatının ve eylemlerinin (kabul, yeniden kabul, sınır dışı etme) kabul edilmesi ve uygulanması.

Sınır yönetiminin güçlendirilmeye devam edilmesi ve Schengen Sözleşmesinin tam olarak uygulanması için hazırlık yapılması.

İltica konusundaki 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine konulan coğrafi çekincenin kaldırılması ve mülteciler için konaklama tesisleri ve sosyal destek mekanizmaları geliştirilmesi.

Yolsuzluk, uyuşturucuyla mücadele, organize suçlar, kara para aklanması ve ceza hukuku ve medeni hukuk alanlarında adli işbirliği konularında AB müktesebatının kabulü ve uygulanması; bu alanlardaki uluslararası işbirliğinin daha da yoğunlaştırılması.

İdari ve adli kapasitenin güçlendirilmesi

AB politikalarının verimli yönetiminin sağlanması için, sınır yönetiminin güçlendirilmesi ve Schengen Sözleşmesinin tam olarak uygulanmasına hazırlık dahil olmak üzere kamu idaresinin modernizasyonuna yönelik reformun tamamlanması.

İç ve bağımsız mali kontrol için yasal çerçevenin tamamlanması; iç

denetim/kontrol işlevlerinin uyumu için hükümet içinde merkezi bir kuruluşun kurulmasının tamamlanması; harcama merkezlerinde iç denetim/kontrol ünitelerinin kuruluşunun tamamlanması; ulusal iç hesap kontrolörleri/denetçileri için merkezi ve yerel düzeyde ve öncel (ex-ante) mali denetim düzeyinde "işlevsel bağımsızlığın" sonuçlandırılması; AB fonlarının kontrolü için bir denetim elkitabı hazırlanması ve hesap denetimi takibi geliştirilmesi. Bölgesel reformunun tamamlanarak bölge ve belediye yönetimi kavramlarının geliştirilmesi.

Bölgesel düzeyde işler yapıların oluşturulması ve bölgesel gelişmeyle ilgili mevcut idari yapıların güçlendirilmesi.

5. PROGRAMLAMA

Türkiye, 1996-1999 döneminde, yıllık ortalama 90 milyon Euro'nun biraz üzerinde olmak üzere 376 milyon Euro hibe yardımı almıştır. 2000'den itibaren, Türkiye'ye ayrılmak yıllık tahsisat, MEDA II ikili yardımlarından ortalama %15'lik bir pay ile iki "Avrupa stratejisi/katılım öncesi strateji" tüzüğü çerçevesinde öngörülen fonları kapsayacak şekilde belirlenmiştir.

Nisan 2000'de kabul edilen birinci tüzük, AT-Türkiye Gümrük Birliği'ni derinleştirecek önlemlerin uygulanması için 3 yıl boyunca yılda 5 milyon Euro'yu öngörmektedir. Onay sürecinde olan ikinci tüzük, Türkiye'de ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik edecek tedbirlerin alınmasına yönelik olup, 3 yıl boyunca yılda 45 milyon Euro sağlayacaktır.

Bütün bu fonlar katılım öncesine yöneliktir. 2000 yılı için tahsisat ayrımı şöyledir:

-Tahsisatın %50'si özellikle Türk mevzuatı ve uygulamalarının AB müktesebatına uyumunu amaçlayan yapısal ve sektör reformlarına verilecektir. Reformlar yapısal uyum imkanları yoluyla desteklenecektir; amaç Türkiye'nin temel yapısal reformlarının Topluluk müktesebatına uygun şekilde ve IMF ile Dünya Bankasıyla yakın eşgüdüm içinde üstlenmesine yardımcı olmaktır.

-Tahsisatın %50'si Türkiye'nin AB ile bütünleşmesini hedefleyen diğer önlemlerin finansmanını sağlayacaktır: Türk idaresi ve kurumlarının kurumsallaşma yoluyla Topluluk müktesebatını uygulayacak kapasiteyi geliştirmelerine yardımcı olmak.

Türkiye'nin sanayi ve alt yapısının Topluluk standartlarına gelmesi için yatırım desteği ve bölgesel/kırsal kalkınma yoluyla gereken yatırımların harekete geçirilmesine yardımcı olmak. Bu tahsisat ile Türkiye, Beşinci Araştırma ve Teknik Gelişme Çerçeve Programı ile Eğitim ve KO-Bİ'ler alanındakiler de dahil olan Topluluk Programları ve ajanslarına katılım katkısının bir bölümünü karşılayabilir.

5.1. Uluslararası Mali Kuruluşların Rolü

Türkiye ve Uluslararası Mali Kuruluşlar arasındaki işbirliği. Katılım Ortaklığı ile bir ivme ve yeni bakış açısı kazanmaktadır. Katılım Ortaklığıyla sağlanan kaynaklar, Uluslararası Mali Kuruluşlardan daha fazla miktarda kalkınma yardımı için başlangıç sermayesi ve katalizör olarak hizmet etmektedir. Bu süreç, katılım öncesi önceliklere ilişkin projelerin ortak finansmanını kolaylaştırmak amacıyla, aday ülkeler, Avrupa Yatırım Bankası ve Uluslararası Mali Kuruluşlar ve özellikle Dünya Bankası ile irtibatlı olarak Komisyon tarafından geliştirilmektedir. Aynı zamanda, diğer donörlerin (Üye ülkeler; üçüncü ülkeler) programlarıyla yakın işbirliğinin kurulması önem taşımaktadır.

6. KOŞULLAR

Türkiye için katılma öncesi unsurları aracılığıyla proje finansmanı için sağlanacak Topluluk yardımı, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması, Gümrük Birliği ve örneğin tarım ürünleri için ticaret rejimi gibi AT-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin ilgili kararları çerçevesindeki yükümlülüklerine saygı göstermesine bağlıdır. Kopenhag kriterleri yerine getirmeye matuf olarak atılacak daha ileri adımlar ve özellikle bu Katılma Ortaklığının be-

lirli önceliklerinin 2001 içinde yerine getirilmesi yönünde gelişme sağlanmalıdır. Bu genel koşullara uymamazlık, önerilen tek çerçeve yönetmeliğinin 4.maddesi çerçevesinde, Konsey tarafından mali yardımların askıya alınması karar alınması sonucunu doğurabilecektir.

7. İZLEME

Katılma Ortaklığının uygulanması, Ortaklık Anlaşması çerçevesinde izlenecektir. Avrupa Konseyi tarafından Helsinki'de belirtildiği şekilde, Türkiye için Ortaklık Anlaşmasının kurumlarının, müzakerelerin açılıp açılmadığına bakılmaksızın, aynı düzenlemelere göre müktesebata uyumun incelenebileceği bir çerçeve oluşturmaya devam etmesi önemlidir.

Katılma Ortaklığının ilgili bölümleri, ilgili alt-komitelerde tartışılacaktır. Ortaklık Komitesi, tüm gelişmeleri, ilerleme ve öncelikler ile orta vadede amaçların yerine getirilmesinde karşılaşılan sorunları ve alt-komiteler tarafından kendisine gönderilen daha belirli konuları tartışır.

Öncelikle, MEDA Yönetim Komitesi, üç unsur altındaki (MEDA; Avrupa Stratejisi altında iki mali yönetmelik) finansmana ilişkin araçların birbiriyle ve Katılma Ortaklığı ile uyumlu olmasını temin eder.

Komisyon, "Türkiye için katılma öncesi stratejisi" başlıklı yeni bütçe kaleminin (PDB 2001) uygulanması için yeni tek bir yönetmelik hazırlamaktadır. Bu yönetmeliğin kabulünün ardından, Phare Yönetim Komitesi, Katılma Ortaklığı ile uyumlu olmasını izleme görevini yerine getirecektir.

ULUSAL PROGRAM (19 MART 2001) ÖZET

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin özünde, barışçı bir dış politika ile laiklik, hukukun üstünlüğü, çoğulcu ve katılımcı demokrasi, insan hak ve özgürlükleri bulunur.

Uluslararası ilişkilerde, barış, refah, güvenlik ve istikrar artırıcı ve pekiştirici katkılar yapan deneyimli bir ülke olan Türkiye, barışçı dış politikası çerçevesinde, komşularıyla ilişkilerinin geliştirilmesine özen gösterecek, bu bağlamda Yunanistan'la sorunlarına diyalog yoluyla çözümler getirilmesi için girişim ve çabalarını sürdürecektir. Kıbrıs konusunda da tarafların egemen eşitliğine ve ada gerçeklerine dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm kapsamında, yeni bir ortaklık kurulması için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesindeki çabalarına destek vermeye devam edecektir. **Bir AB üyesi olarak demokratik ve laik Türkiye modeli, Avrasya'nın çağdaşlaşma yolunun genişletilmesinde etkili olacaktır.**

Türk Hükümeti, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini, Cumhuriyetimizin kurucu felsefesini ve Atatürk'ün geleceğe bakışını doğrulayan kilit bir aşama ve Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir basamak olarak değerlendirmektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik, bu husustaki kriterlerin karşılanması suretiyle ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasamızda ifade bulan temel özellikleri çerçevesinde gerçekleşecektir.

Türkiye, başta insan hakları ve demokrasi alanlarında olmak üzere, Avrupa Birliği müktesebatı niteliğindeki evrensel normlar ile Avrupa Birliği ülkelerinin uygulamalarına daha fazla uyum sağlamak amacıyla, gerekli tüm uluslararası sözleşmelere taraf olacak ve bunların etkin şekilde uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alacaktır.

Türkiye, somut ve özgün katkılarıyla Avrupa'nın evriminde önemli bir rol oynayacaktır.

SİYASİ KRİTERLER

Türk Hükümeti, siyasî, idarî ve yargı reformlarına ilişkin çalışmalarını

2001 yılında hızlandırılacak ve önerilerini mümkün olan en kısa zamanda TBMM'ye sunacaktır. Bu bağlamda amaç, özgürlükçü, katılımcı, güvenceli, devlet organları arasında görev ve yetkileri dengeleyen, hukuk devleti ilkesini üstün kılan Anayasa ve yasa hükümlerinin, Türkiye'nin uluslararası taahhütleri ile AB standartları temelinde daha da geliştirilmesidir. Demokrasi ve insan hakları alanlarındaki reform sürecinde, öncelikle Anayasa gözden geçirilecektir. **Anayasa değişiklikleri, yasal düzenlemelerin de çerçevesini belirleyecektir.**

T.C. Hükümeti, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanlarında kaydedilecek gelişmeleri sürekli olarak izleyecek, AB müktesebatına uyum çalışmalarını düzenli şekilde değerlendirecek ve bu çalışmaların hızlandırılması için gerekli tüm önlemleri alacaktır.

Bu çerçevede, başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere bireysel insan hak ve özgürlüklerinin daha da geliştirilmesi, dernek kurma ve barışçı toplantı hakkı ile sivil toplumun güçlendirilmesi, yargının işlevselliği ve verimliliğinin artırılması, duruşma öncesi gözaltı ve cezaevlerindeki tutukluluk koşullarının iyileştirilmesi, işkenceyle mücadeleye hız verilmesi, insan hakları ihlallerinin caydırılması, ülke içinde bölgesel dengesizliklerin azaltılması, devlet memurları ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları alanında eğitilmesi ve benzeri alanlarda, kısa ve orta vadede bir dizi yasal ve idari tedbir alınması öngörülmektedir.

EKONOMİK KRİTERLER

1999 Yılında uygulamaya konulan ekonomik program, Şubat 2001'deki ekonomik kriz nedeni ile revize edilmiştir. Yapısal reformların, yeni programın başarısında olmazsa olmaz bir rol taşıdığı bilinciyle hızlandırılarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Yapısal reformlar kapsamında uzun yıllardır açık veren sosyal güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiş ve sistemin aktif ve pasifleri arasındaki dengenin sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Vergi tabanının genişletilmesi ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi için vergi reformu gerçekleştirilmiştir.

Mali sektör reformu sonucunda kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, **bankacılık sektörünün düzenlenmesi, gözetimi ve denetimi işlevlerinin tek bir otorite altında toplanmasını sağlamıştır. Ancak Şubat 2001 tarihli ekonomik kriz mali sektör reformu kapsamında daha köklü önlemler alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bankalar Kanunu ve TCMB Kanunu değişiklikleri ile ilgili düzenlemelerin öncelikle ele alınması gereklidir. Kamu Bankalarına ilişkin düzenlemeler mali sektör reformu kapsamında öncelikli olarak ele alınacaktır.**

Tarımda doğrudan gelir desteği sistemine geçişin ilk adımları atılmış ve pilot bölgelerdeki uygulamalardan olumlu sonuçlar alınmıştır. Mali şeffaflık kapsamında bütçe içi ve dışı fonlardan program çerçevesinde öngörülenler kapatılmıştır.

Özelleştirme reform programının çok önemli bir unsurudur. Türkiye ekonomisinin rekabetçi bir ortamda büyüebilmesi için devletin, özellikle tekellerdeki ekonomik faaliyetlerinin hızlı bir biçimde özelleştirilmesi gerekmektedir. Bu yapılırken, devlet tekelinin yerine özel tekelin oluşmaması için azami özen gösterilmektedir. 1999 yılında yapılan değişiklik ile özelleştirme ilk kez Anayasaya girmiş ve enerji ihalelerindeki darboğazın aşılması için uluslararası tahkim müessesesi düzenlenmiştir. 2000 yılı içerisinde aralarında Tüpraş, Petkim, THY, Erdemir, SEKA gibi büyük ölçekli KİT'lerin de bulunduğu kamu işletmelerinin blok satış ve halka arz gibi çeşitli yöntemlerle özelleştirilmeleri programlanmıştır. Nitekim 2000 yılı içerisinde, Petrol Ofisi'nin yüzde 51'inin blok satışı, Tüpraş'ın halka arz yolu ile yüzde 31.5'unun satılması ve cep telefonu lisans satışı ile beklenenin üzerinde gelir elde edilmesi olumlu gelişmeler olmuştur. Şubat 2001 krizi sonrasında, Türk Hava

Yolları ve Türk Telekom'un özelleştirilmesi sürecinin hızlandırılarak sonuçlandırılması yönünde Hükümet iradesi beyan edilmiştir. AB'nin aday ülkeler için hazırladığı Katılım Öncesi Mali Bildirim Prosedürü kapsamındaki yükümlülüklerimiz de kısa vadede yerine getirilecektir.

ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ YÜKLENEBİLME KAPASİTESİ

A. Gümrük Birliği (Ortaklık İlişkileri) Kapsamında Gerçekleştirilen Mevzuat Uyum Çalışmaları

Bu bölümde Türkiye'nin AB ile Ortaklık ilişkileri çerçevesindeki yükümlülükleri incelenerek yerine getirdiği ve getirmediği yükümlülükler sıralanmıştır. Türkiye bu kapsamda AB teknik mevzuatına uyum ve rekabet politikasının belirli hususlarını (devlet yardımları, kamu teşebbüslerine tanınan özel veya inhisari haklar ve TEKEL) kapsayan alanlarda geçmişten kaynaklanan yükümlülüklerini henüz yerine getirebilmiş değildir.

B. Müktesebat Uyumu

1. Malların Serbest Dolaşımı

Malların serbest dolaşımı alanında, Türkiye'nin AB'nin sanayi ürünlerindeki teknik mevzuatına uyumunu tamamlaması gerekmektedir. Bu yükümlülük gümrük birliğinin işleyiş kuralarını belirleyen 1/95 ve buna dayanarak çıkarılan 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi Kararlarından, yani Türkiye'nin AB ile kurmuş bulunduğu ortaklık ilişkisinden kaynaklanmaktadır.

Bu husus, hem iç pazarımıza kaliteli ve uluslararası normlara uygun mal arzını sağlayacak, hem de ihracatımız üzerindeki olumlu etkisi ile rekabet gücümüzü artıracaktır.

Bu kapsamda öncelikle, TBMM'ye sunulmuş bulunan ve Çerçeve Kanun olarak bilinen "Ürünlere İlişkin Teknik Düzenlemelerin Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun" tasarısının bir an önce yasalaşması gerekmektedir. Ancak bundan sonra ilgili kuruluşlar, kendi sorumluluklarında bulunan alanlardaki yasal düzenlemelerini, bu Kanuna istinaden yürürlüğe koyabilecek ve uygulamaya başlanması için gerekli önlemleri alabileceklerdir.

Uygulama açısından çok önem taşıyan bir unsur da 4 Kasım 1999 tarihinde 4457 sayılı Kanunla resmen tesis edilmiş olan Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) nun faaliyete geçmesinin sağlanmasıdır.

Buna bağlı olarak, mevzuata uygunluğu değerlendirecek ve belgeleyecek olan uygunluk değerlendirme ve belgelendirme kuruluşları ile AB Komisyonuna da bildirilecek olan onaylanmış kuruluşların oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Gümrük Birliği ile başlatılmış olan yeni bir piyasa gözetimi sistemi oluşturma çalışmaları devam etmektedir. Bu sistem, AB teknik mevzuatı ile bunun standardizasyon, metroloji, akreditasyon gibi uygulama aşamalarını da içermektedir.

Kamu İhaleleri

Kamu ihaleleri alanında uluslararası normlara uygun olarak şeffaflığın ve tarafsızlığın, rekabetin ve kamuoyu denetiminin en geniş şekilde sağlanması ve AB mevzuatı ile paralelliğin temini amacıyla mevcut 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun yerine hazırlanmakta olan yeni İhale Kanunu Taslağı çalışmalarının, Türkiye'nin çıkarları da gözetilerek ivedilikle sonuçlandırılması önem arz etmektedir.

Ayrıca kamu ihalelerine ilişkin uygulamayı yönlendirecek ve şikayetleri çözüme bağlayacak hukuki veya tercihen idari anlamda bağımsız bir kurum oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır.

2. Kişilerin Serbest Dolaşımı

AB üyesi ülkeler tarafından hassas bir konu olarak değerlendirilen kişilerin serbest dolaşımı alanındaki pek çok hususun tam üyeliğe ve hatta ertesine sarkabileceği düşünülmektedir.

Ancak, üye ülkelerdeki Türk işçileri ile aile bireylerinin istihdam piyasasına giriş koşullarına ve ücret ve çalışma koşullarına ilişkin hüküm-

leri düzenleyen 1/80 ve 3/80 sayılı Türkiye AB Konseyi Kararlarının, bunların çeşitli hükümlerine getirilen AT Adalet Divanı (ATAD) yorumlarını da gözeterek güncelleştirilmesi gerekmektedir. En azından, üye ülkelerde yasal olarak çalışan ve ikamet eden vatandaşlarımızın serbest dolaşım hakkının Türkiye'nin üyeliğini beklemeden gerçekleştirilmesini sağlayacak yeni Ortaklık Konseyi Kararlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Diğer taraftan, AB'nin üzerinde durduğu yasa dışı göç ve toplu göç hareketlerinin önlenmesi amacıyla 5682 sayılı Pasaport Kanununun ilgili maddelerinin değiştirilerek Topluluk müktesebatındaki kararlara uygun bir yapıya oturtulması öngörülmekte ve bu konuda hazırlanan kanun tasarısının bir an önce yasalaşması gerekmektedir.

3. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

Mali hizmetler alanındaki uygulamalar genel olarak AB mevzuatı ile uyumludur. Uyumsuz olan hususların tespiti ve giderilmesi çalışmaları da ilgili kurumlar tarafından sürdürülmektedir.

Mali hizmetler dışındaki hizmetler açısından ise, ulusal tercihler ve kısıtlamalar bulunabilmektedir. Bunların tespiti ve giderilebilmesi için öncelikle uygun bir koordinasyonla çalışmaların başlatılması gerekmektedir. Bu alandaki çalışmalar kamu kurum ve kuruluşlarının çokluğu da dikkate alınarak, diğer konularda olduğu gibi Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yürütülecektir.

Türkiye ile AB arasında 3/2000 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca başlatılmış olan "Hizmetler ve Kamu Alımlarının Serbestleştirilmesi" Müzakereleri devam etmekte olup, uyum çalışmalarında bu çerçevedeki gelişmeler de dikkate alınacaktır.

4. Sermayenin Serbest Dolaşımı

"Yabancı Sermayenin Teşviki Kanunu"nu yürürlükten kaldıracak "Yabancı Sermaye Kanun Tasarısı" yasalaştığında izin prosedürü kaldırılıp yerine kayıt sistemi getirilecektir.

"Sermayenin Serbest Dolaşımı" konusunda yabancıların yatırım ve ticari faaliyetleri kapsamında sınırlayıcı hükümler ihtiva eden

- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun,
- Sivil Havacılık Kanunu,
- Kabotaj Kanunu ve
- Türk Ticaret Kanunu'ndaki yabancı hisse ile ilgili sınırlandırmalar,
- Yabancıların emlak edinmesine ilişkin sınırlamalar,
- Petrol ve madencilik alanında yapılacak yatırımlarda izin gerekliliği, güvenlik ve müteakibiyet esasları da dikkate alınarak gözden geçirilecektir.

Özellikle Köy Kanununda yer alan yabancıların emlak edinmesine ilişkin sınırlamaların kaldırılması hizmetlerin serbest dolaşımı açısından da önem taşımaktadır.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar ile I-M sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi uyarınca, yurtdışında aynı ya da nakdi transferlerin üzerindeki sınırlamaların (5 Milyon Doların üzeri izne tabidir) AB normlarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

5. Şirketler Hukuku

Şirketler konusundaki Türk mevzuatı genel olarak AB mevzuatı ile uyumlu olmakla beraber, bazı konular açısından Türk mevzuatında kısmi değişikliklere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaca yönelik olarak Adalet Bakanlığı koordinatörlüğünde çalışan bir Komisyon, ilgili bütün AB Direktiflerini dikkate almak suretiyle yeni bir Türk Ticaret Kanunu Taslağı hazırlamaktadır. Bu taslağın orta vadede yasalaşması önem arz etmektedir.

Sinai mülkiyet hakları alanında önemli ilerlemeler Gümrük Birliği kapsamında kaydedilmiştir. Entegre Devre topografyalarının korunması hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ve Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı çalışmaları sürdürülmektedir.

Fikri mülkiyet alanında bazı uluslararası anlaşmalara (WIPO –

World Intellectual Property Organisation- Telif Hakları ve WIPO İcralar, Fonogram Anlaşmaları) 2001 yılı içerisinde taraf olunması öngörülmektedir.

Fikri ve sinai mülkiyet hakları konusundaki uyumsuzluklarda ihtisaslaşmayı teminen 12 ihtisas mahkemesinin kurulmasını hedefleyen Projenin sonuçlandırılması ve bu konuda AB'nin finansman sağlaması beklenmektedir.

6. Rekabet ve Devlet Yardımları

Türk Rekabet Hukuku, AB Rekabet Hukuku ile büyük ölçüde paraleldir. AB'nin rekabet kurallarına getirdiği değişiklikler Rekabet Kurumu tarafından izlenmekte ve paralel düzenlemeler oluşturulması çalışmaları başlatılmış bulunmaktadır.

Türkiye'nin Gümrük Birliğinden kaynaklanan yükümlülükleri arasında yer alan v1177 sayılı Tütün ve Tütün Mamulleri Kanun Tasarısının bir an önce AB normları paralelinde yasalaşması gerekmektedir. 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İhbarı Kanununda değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı da 11 Ocak 2001 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır. Ancak söz konusu düzenlemenin bir kez de tam üyelik perspektifi çerçevesinde ele alınmasında yarar olabilecektir.

Devlet yardımları alanında öncelikle ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının iştiraki ile bir çalışma grubu oluşturulmalı, devlet yardımları alanındaki dağınıklık giderilmelidir. AB devlet yardımları sisteminin temelini oluşturan bölgesel istatistik sınıflandırması (NUTS) esasına dayalı sistemin benzerinin Türkiye'de bir an önce oluşturulması zorunludur.

Ayrıca, devlet yardımı uygulamalarının AB müktesebatında yer alan kriterlere uygunluğunu değerlendirecek bir Devlet Yardımları İzleme ve Denetleme Kurumunun tesis edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

7. Ortak Tarım Politikası

AB müktesebatının üstlenilmesinde en kapsamlı alan olarak tarım sektörü ortaya çıkmaktadır. Topluluk müktesebatının hacim olarak önemli bir kısmını kapsayan bu alandaki oldukça karışık uygulamaların üstlenilmesi önem arz etmektedir.

Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en öncelikli konu, Türk tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumudur. Ancak, Topluluk sistemine uygun yeterli bir altyapı oluşturulmadan, Ortak Tarım Politikasının ülkemizde uygulanması mümkün olamayacaktır. Bu itibarla, uyumun aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, uyum sürecinin tamamlanması için öncelikle belli başlı altyapı çalışmalarının sonuçlandırılması sağlanmalıdır. Altyapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar, ülkemiz tarım sektörünün idari yapısından, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikalarına, verimlilik ve rekabetten, kırsal, bölgesel ve çevresel kalkınma politikalarına kadar geniş bir alanı içermektedir.

Ortak Tarım Politikasına uyum sürecinin önemli unsurlarından birini Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulaması oluşturmaktadır. Ülkemizde, Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteğine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 1 Mart 2000 tarihinde çıkartılmıştır. Bu çerçevede, Adıyaman, Ankara, Antalya ve Trabzon illerinde pilot proje uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar dikkate alınarak, sistem 2001 yılından itibaren tüm yurt genelinde yaygınlaştırılacaktır.

Çiftçilere Yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulaması, yurt sathında işleyen bir Çiftçi Kayıt ve Arazi Kayıt Sisteminin oluşturulup, geliştirilmesine bağlıdır. Bu itibarla, Arazi Kayıt Sisteminin oluşturulması çerçevesinde, tapu ve kadastro bilgilerinin bilgi sistemine dahil edilmesi ve kullanıcılara bilgisayar ortamında hizmet verilebilmesi amacıyla yeni proje hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Bu konuda, gerekli teknik ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan, Çiftçi Kayıt Sistemi ve Tapu Kadastro Sisteminin yanı sıra Coğrafi Bilgi Sistemi, Çiftlik Muhasebe Veri Ağının geliştirilmesi ve tarımsal veri tabanını kullanan Tarım Bilgi Sisteminin kurulmasına yönelik olarak sürdürülen çalışmalar hızlandırılmaktadır.

Hayvan Kimlik Sisteminin teşkili, bulaşıcı hastalıkların denetim altına alınması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu suretle, hayvan hareketleri ve ticareti güvenilir bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, düzgün işleyen bir Hayvan Kimlik ve Kayıt Sistemi olmaksızın, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde süt ve et ürünleri üreticisi çiftçilerin Doğrudan Gelir Desteği Sistemine dahil edilmeleri mümkün olamayacaktır. Bu amaçlara yönelik olarak, Hayvan Kimlik Sisteminin yurt dışında oluşturulması ve bu konuda ihtiyaç duyulan idari yapının tamamlanması gerekmektedir.

Hayvan Sağlığı alanında, hayvancılık sektörü için önemli sorun oluşturan hastalıkların mümkün olabildiğince kısa süre içerisinde kontrol altına alınarak bertaraf edilmesi hedefi çerçevesinde, Topluluğun veterinerlik mevzuatına uyum sağlanması ve salgın hayvan hastalıklarıyla mücadeleyle ilişkin AB uygulamalarının üstlenilmesi gerekmektedir. İdari yapılanma ile ilgili olarak ise, yetki paylaşımını ve koordinasyon karmaşasını ortadan kaldıracak şekilde merkezin taşra teşkilatı ile doğrudan irtibatı sağlanmalıdır. Öte yandan, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin gümrüklerden çekilmesi konusunda sınır kontrol noktalarında denetimi etkin hale getirmek amacıyla Topluluk standartlarına uygun Karantina Laboratuvarlarının oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi de gerekmektedir.

Türk mevzuatının bitki sağlığı ile ilgili bölümleri önemli ölçüde Topluluk mevzuatı ile uyumludur. Bu konuda yapılması gereken çalışmalar esas itibarıyla tespit edilmiş olup, bunların mevzuata dahil edilmesi gerekmektedir. Bitki sağlığı alanında, AB ve Türkiye arasındaki farklılığın mevzuattan çok uygulamadan kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Bu itibarla, uygulamaya yönelik gerekli tedbirlerin alınması da gerekmektedir. Ayrıca, bitki sağlığı ile iştigal eden kurum ve kuruluşların başta laboratuvar olmak üzere alt yapıları geliştirilmelidir.

Gıda işleme kuruluşlarında, AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyum için çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle, süt ve et tesislerinin AB standartları düzeyine getirilmesine yönelik düzenlemeler sonuçlandırılmalıdır.

Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan Kırsal Kalkınma Projeleri çerçevesinde ise Güneydoğu Anadolu Projesi ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen çalışmalar genişletilerek sürdürülmeli ve AB uygulamalarına paralel Kırsal Kalkınma önlemlerini içeren yeni stratejiler tespit edilmelidir.

Tarım kesiminde var olan yetki dağılımının giderilmesi ve hizmetlerin tek elde toplanması amacıyla Tarım Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısının yasalaşması gerekmektedir.

Türkiye'de çiftçilerimizin kooperatifler şeklinde teşkilatlanmasını sağlayabilecek hukuki altyapı mevcuttur. Ancak, AB normlarına uygun Tarımsal Üretici Birlikleri Mevzuatı henüz bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Başbakanlığa sevk edilmiş bulunan, üretici birliklerinin AB normlarına uygun bir şekilde teşkilatlanmasına imkan tanıyacak olan Tarımsal Üretici Birlikleri Kanun Tasarısının yasalaşması sağlanmalıdır. Söz konusu yasa tasarısı üretimden pazarlamaya kadar uzanan aşamalarda örgütlü çiftçi kesiminin desteklenmesini ve bu yönde teşvik önlemlerinin uygulamaya geçirilmesini öncelikli olarak hedeflemektedir.

Tarım kesiminde var olan yetki dağılımının giderilmesinin yanı sıra tarımsal destekleme politikalarının yeniden yapılandırılması ve tarımsal veri tabanı çalışmalarının yürütülmesi amacıyla kurulan ve sektörde görev alan kurumların üst düzey temsilcilerinden oluşan Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kuruluna, özel sektör kuruluşları ile çiftçi örgütleri temsilcilerinin dahil edilmesi suretiyle etkinlik kazandırılması da öngörülmektedir.

8. Ortak Balıkçılık Politikası

Kısa vadede denetleme ve kontrol önlemleri yoluyla balıkçılık piyasasının yapısal gelişmesini izleyecek idari yapının kurulması ve balıkçılık fi-

losu kayıtlarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

9. Ortak Taşımacılık Politikası

Türkiye'nin, 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ve AB Komisyonu'nun 4 Mart 1998 tarihinde yayımladığı "Türkiye için Avrupa Stratejisi"ndeki hedeflerle de uyumlu olarak Ulaşım Koridorlarının temel planlama platformu olan Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı (TINA:Trans-European Transport Network) na katılımı öngörülmektedir.

Ulaştırma alanındaki AB müktesebatına uyum alanında ise, kara ve demiryolu taşımacılığındaki mevzuat uyumunun hızlandırılması, hazırlanmış çerçeve kanunların onaylanarak, uygulamaya yönelik yönetmeliklerin de en kısa sürede tamamlanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, demiryollarının yeniden yapılandırılması ve denizyolu taşımacılığındaki güvenlik gereklerine uyumun artırılması beklenmektedir.

Bu çerçevede: - TBMM'de bulunan Karayolu Taşıma Kanunu Tasarısının yasalaşması, Karayoluyla Uluslararası Eşya ve Yolcu Taşımaları Hakkındaki Yönetmeliğin değiştirilmesi ve Ulusal Mal Taşımacılığı konusunda hazırlanmış olan Yönetmeliğin yasalaşması önem arz etmektedir.

- Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 3348 sayılı Kanunda ve Kamu İktisadi Teşekkülleri Hakkında 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede ve TCDD Ana Statüsü'nde değişiklik yapılarak, Demiryolları için yeni bir kurumsal yapı oluşturulacaktır.

Deniz Güvenliği ile ilgili Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) konvansiyonlarının onaylanması gerekmektedir. Ayrıca Bayrak Devleti, Liman Devleti uygulamalarının etkinliğinin artırılması için mevcut idari, hukuki ve teknik altyapı yeniden ele alınacak ve gerekli eğitim, malzeme, maddi kaynak temini ve teknoloji transferi suretiyle yeni bir yapılanmaya gidilecektir.

10. Vergilendirme

Vergilendirme konusunda Katma Değer Vergisi başta olmak üzere AB mevzuatı ile büyük ölçüde uyum vardır. Farklılıklar müzakere sürecinde giderilecektir.

Ancak, bu alanda en kısa sürede yapılması gereken, daha önce TBMM'ye sunulmuş olan ve kadük olan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanununun bir an önce yasalaşmasıdır.

11. Ekonomik ve Parasal Birlik

AB Merkez Bankaları Sistemine uyumu sağlamak için, T.C. Merkez Bankası Kanununun, Bankanın görevleri, bağımsızlığı, kamu kurumları ile olan ilişkileri gibi bölümlerinde değişiklik yapılması gerekmektedir. Hazırlanacak yeni Kanunla;

- TCMB'nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ve bunun için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını kendisinin belirleyeceği,

- TCMB'nin kurumsal bağımsızlığı ile ilgili olarak hiçbir makam ve merciin Bankanın kararlarını etkileyici telkinde bulunamayacağı ve talimat veremeyeceği,

- Banka sermayesi içinde Hazinesin yüzde 51'lik payının sınırlanması,

- Bankanın kamu kurum ve kuruluşlarına sağladığı kredi olanağının kaldırılması,

- Bankanın, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bir Para Politikası Kurulu oluşturması,

- Bankanın, ödeme sistemleri kurmak ve bunların kesintisiz şekilde işlemlerini sağlayacak düzenlemeleri yapmak ile görevli ve yetkili olduğu,

- Bankanın gerçek ve tüzel kişilerden gerektiğinde istatistik veri toplama yetkisi olduğu,

- Başkan Yardımcılarının çalışma süresinin, Başkanın çalışma süresine paralel hale getirilmesi gibi hususların düzenlenmesi gerekmektedir.

Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne dahil olduğunda, AB ile ortak bir para birimi kullanılabilmesine hazırlık için ortak bir para poli-

tikası ve TL ve Euro arasında sabit değişim oranları uygulanması amacıyla, Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı gözden geçirilecektir.

12. İstatistik

"İstatistik" konusunda mevzuat uyumu özel önem ve aciliyet arz etmektedir. Bu bakımdan, verilerin toplanması, metodoloji gibi konularda tam uyum çalışmalarına, gerekli kurumsal düzenlemelere, kurumlar arası koordinasyona ve ayrıca, AB İstatistik Ofisi EUROSTAT ile işbirliğine yönelik gerekli düzenlemelere öncelik verilmelidir.

Türk mevzuatında münhasıran istatistiklerin oluşturulmasına ilişkin hüküm yoktur. AB'ye uyum kapsamında, veri derlenmesine ilişkin metodolojilerin yasalaşması gerekmektedir. Metodolojilerin yasalaşması için, DİE'nin yanı sıra, istatistikleri üretmek ve açıklamakla yükümlü tüm kuruluşların kanunlarında standartları, ilke ve metodolojiyi kapsayan hukuki düzenlemelerin yapılması gerekir.

13. Sosyal Politikalar ve İstihdam

- Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununun çıkarılması gerekmektedir.
- İş Güvencesine İlişkin Yasal Düzenlemeler gerçekleştirilecektir.
- Çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin çalışmaların güçlendirilmesi çerçevesinde;
- 1475 sayılı İş Kanununda değişiklik yapılarak 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasının kesinlikle yasaklanması,
- 15-18 yaş grubundaki çocukların çalışabilecekleri hafif işleri ve bu işlerin bulunduğu sektörlerin belirlenmesine yönelik hazırlık çalışmalarının tamamlanması,
- 2000'de başlatılan ILO/IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour) projesinin sürdürülmesi öngörülmektedir.
- 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nda ihtiyaç duyulan değişikliklerin yapılması gerekmektedir.
- Ekonomik ve Sosyal Konseyin teşkilat ve görevlerine ilişkin kanun tasarısının yasalaşması önemli görülmektedir.
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun tasarısının yasalaşması önem arz etmektedir.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu oluşturulacaktır.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisi kurulacaktır.
- Meslek Standartları Kurumunun oluşturulması gerekmektedir.
- Cinsi ayrımcılığın giderilmesine yönelik olarak :
- Ücretli doğum izinleri ile ebeveyn iznine ilişkin yasal düzenlemenin tamamlanması;
- "Aile reisi" kavramının kaldırılmasına ilişkin yasal düzenlemenin tamamlanması;
- Sosyal güvenlik açısından gerekli eşitlikçi düzenlemelerin yapılması;
- Cinsiyetçi uygulamalarda ispat yükünün işverene bırakılmasına ilişkin yasal düzenlemenin yapılması gerekmektedir.

14. Enerji

"Elektrik Piyasası Düzenleyici Kurumu"nın tesisi gerekmektedir. Ulusal petrol ve doğal gaz piyasalarının, 1954 yılında yürürlüğe girmiş olan Petrol Kanununda yapılacak değişikliklerle yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir. Bu arada Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün "Petrol Piyasası Düzenleyici Kurumu" olarak yeniden yapılandırılması söz konusudur.

15. Sanayi Politikaları

Çok sayıda ve karmaşık olan "Devlet Yardımları Mevzuatı"nın sade, anlaşılır ve uyumlu hale getirilmesi gerekecektir. Buna bağlı olarak yatırım teşvik sisteminin basitleştirilmesi ve daha etkin hale getirilmesi için mevcut mevzuatta gerekli değişiklikler en kısa sürede yapılacaktır.

Sanayide rekabet gücünün artırılması ve ürünlerimizin AB paza-

rında serbest dolaşımını sağlamak üzere, 4 Kasım 1999 tarihinde 4457 sayılı Kanunla resmen tesis edilmiş olan Türk Akreditasyon Kurumu kısa zamanda çalışır hale getirilecek ve ulusal kalite altyapısı tamamlanacaktır.

Sanayinin yapısal sorunları ile ilgili olarak;

- İşletmelerin rekabet ortamına uyumları,
- İç pazara erişimlerinin kolaylaştırılması ve AB teknik mevzuatına uyum ve işletme düzeyinde kalite yükseltme politikası uygulayabilmeleri ,
- AB çevre mevzuatına uyumun kolaylaştırılması için destek sağlanması gerekmektedir.
- İşletmeleri destekleyici altyapıyı geliştirmek kapsamında;
- Teknolojik altyapının geliştirilmesi,
- Sanayi sektörlerine metrolojik ve teknolojik destek sağlanması,
- Teknoloji transferi ajansları oluşturulması,
- Teknik altyapının güçlendirilmesi,
- Belgelendirme kuruluşları ve iş geliştirme merkezleri kurulması,
- Sanayi geliştirme ajanslarına destek verilmesi,
- Sanayi bölgelerinin oluşturulması,
- KOBİ'lerin teknik mevzuata uyumunun desteklenmesi (eğitim-ta-

nıtım) ve çalışmalara Yeni Yaklaşım direktiflerine uyum ve CE işaretinin kullanımı konularında öncelikli olarak başlanması, ele alınacaktır.

KOBİ'lere yönelik çeşitli ihtiyaçları da kategorik olarak içeren, "Türkiye için Avrupa Stratejisi" kapsamında çalışılmış olan "Sanayi Stratejisi" paralelinde uygulamalar hayata geçirilecektir.

16. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lerin AB iç pazar koşullarına uyumu sağlanarak ülke gerçeklerine uygun şekilde gelişmesi temin edilecektir.

AB'nin "Dördüncü İşletmeler ve Girişimcilik için Çok Yıllı Programı"na (2001-2005)", Türkiye'nin tam katılımının sağlanmasına çalışılacaktır. Programa, Türkiye'nin katılımıyla, gerekli mevzuat uyumunun yapılması ve uygulanması sağlanmış olacak ve Avrupa Birliği düzeyinde ulaşılması öngörülen hedeflerin ülkemizde de gerçekleştirilmesi mümkün olabilecektir. Çok Yıllı Program, aday ülke KOBİ'leri ve bu meyanda Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lerin AB çalışmalarına katılmalarını sağlayarak AB pazarında rekabet güçlerini artırmada yardımcı olacaktır.

Ana ve yan sanayide karşılıklı fayda ve güven unsurunu tesis eden, aralarındaki ilişkilerin uzun dönemli ve iş birliğine dayalı olmasını sağlayan, ana ve yan sanayiini bir bütün olarak daha rekabetçi kılmayı amaçlayan mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

17. Bilim ve Araştırma

31 Aralık 2001 tarihine kadar, AB'nin Araştırma ve Teknolojik Gelişme Alanında 1999-2002 yıllarını kapsayan Beşinci Çerçeve Programına (Fifth Framework Programme, 1998-2002) olabildiğince çok sayıda proje ile katılımın yolları aranacak AB ile alt düzeyde görüşmeler artırılacaktır.

Bundan sonraki çerçeve programlara "ortak" üye olarak katılabilmek için de bir ortaklık anlaşmasının yapılması yoluna gidilecek ve ilk olarak Türkiye'nin 6. Çerçeve Programına (2002-2006) tam katılımı sağlanacaktır.

18. Eğitim ve Staj

Millî Eğitim Bakanlığı taşra teşkilatlarına yetki ve sorumluluk devredilmesi amacıyla 3797 sayılı M.E.B. Teşkilat Kanunu'nda düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda, 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu'nda, 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunda, 3418 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Fonuna ilişkin Kanunda ve 4306 sayılı Sekiz Yıllık Zorunlu Temel Eğitim Kanunu'nda, eğitim sistemindeki aksayan hususların giderilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Mesleki eğitim belgelerinin karşılıklı olarak tanınmasını temin etmek ve mesleki eğitimde bir standart oluşturulması için işçi, işveren ve devlet kurumlarının yer aldığı, Meslek Standartlarını düzenleyen ve bir Meslek Standartları Kurumu kurulmasını öngören "Ulusal Meslek Standartları Kanunu" tasarısı taslağı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu tarafından hazırlanmış ve Başbakanlığa sunulmuştur. Bu tasarının yasalaşması önem arz etmektedir.

AB'nin Gençlik ve Eğitim Programları'ndan sorumlu Ulusal Ajansın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanuna ilişkin çalışmaların sonuçlandırılıp, uygulamaya konulması gerekmektedir.

Ülkemizin, AB tarafından yürütülen eğitim programlarından SOC-RATES programına 2001 Kasım ayından itibaren aktif olarak katılması planlanmaktadır. Bu bağlamda, AB tarafından öğrencilere mezuniyetlerinde verilmesi önerilen Diploma Eki (Diploma Supplement) uygulamasına tüm yükseköğretim kurumlarımızda Haziran 2001 tarihinden itibaren başlanacaktır.

Zorunlu ilköğretim süresinin AB ülkeleri ortalaması olan 9-12 yıl seviyesine yükseltilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

19. Telekomünikasyon

4502 sayılı kanunla genel olarak 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu, 2813 sayılı Telsiz Kanunu ile 3348 sayılı Ulaştırma Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun muhtelif maddeleri değiştirilmiştir. Uygulamaya ve teknik uygunluğa yönelik diğer AB müktesebatına uyumsuzlukların, Telekomünikasyon Kurumu tarafından çıkarılacak olan yönetmelik ve/veya teknik şartnamelerle kısa sürede uyumlu hale getirileceği düşünülmektedir.

Bilgi güvenliği ve kişisel bilgilerin işlenmesi ve serbest dolaşımı konusunda Türk mevzuatının AB Müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi, Bilgi güvenliği ve kullanımı konusunda, elektronik ticaretin geliştirilmesi, kişisel ve ulusal güvenlikle ilgili bilgilerin korunması konularına önem verilerek kamu ve özel kesim tarafından üretilen bilgilerin, internet aracılığı ile kamuoyuna açılması ve mevcut kurumlarla eşgüdüm içerisinde çalışacak uygun kurumsal yapılanma modeli için gerekli hukuki altyapı hazırlanacaktır.

20. Kültür ve Görsel İşitsel Politika

3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun bazı maddelerinin AB'nin "sınır aşan televizyon" ("television without frontiers") direktifine uyum sağlaması gerekmektedir.

21. Bölgesel Politikalar

Katılım öncesi dönemde Türk mevzuatında herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek duyulmamaktadır. Ancak AB'de bölgelerin istatistiki sınıflandırması esasına dayalı sistemin (NUTS) benzeri hazırlanacak ve bu sisteme göre hedef bölgeler belirlenecektir.

Bölgesel amaçlı devlet yardımları uygulamaları AB kriterlerine uyumlu hale getirilecektir. Bu da Türkiye'nin gümrük birliğinden kaynaklanan bir yükümlülüğüdür.

22. Çevre

Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinin etkinliğinin artırılması, AB müktesebatına uyum sağlanması ve gerekli teknik altyapının kurulması hedeflenmektedir. Bunun için ÇED yönetmeliği revizyon çalışmalarının sonuçlandırılması gerekmektedir.

Çevresel bilgiye erişimi gerçekleştirebilmek için, Türkiye'de gerekli yasal, teknik ve idari altyapının oluşturulması amacıyla 2001 yılında bir ulusal plan hazırlanacaktır. Bu ulusal plan aynı zamanda Türkiye'nin Çevresel bilgiye erişim alanındaki Aarhus Sözleşmesi'ne katılım stratejisini belirleyecek ve Avrupa Çevre Ajansı ile EIONET'e (European Environment Information and Observation Network) entegrasyonunu hızlandıracaktır.

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14 Mart 1991), Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (20 Mayıs 1993) ve Tehlikeli Atıkların Kontrolü

Yönetmeliği'nde (27 Ağustos 1995) AB mevzuatına uyum açısından gereken değişiklikler yapılacaktır.

Taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler kapsamında Habitat'ı korumaya yönelik ulusal mevzuatın hazırlanması için başlatılan idari ve teknik düzenlemelerin, AB'nin Doğal Yaşam Ortamları ve Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin (Habitat) Direktifinde belirtilen hususları da içerecek şekilde kısa sürede tamamlanması öngörülmektedir. Doğanın Korunmasına ilişkin Çerçeve Yasa hazırlanarak, yürürlükteki mevzuattaki AB direktifi ile çelişki oluşturan maddeler çıkarılacak ve uyum sağlanacaktır.

23. Tüketicinin Korunması ve Sağlık

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda, AB ile uyumun daha ileri bir düzeye taşınmasını teminen değişiklik yapılması amacıyla çalışmalar başlatılmış olup, 2001 yılı içerisinde ilgili Kanun Tasarısı Taslağının TBMM'ye sevk edilmiştir.

Diğer taraftan, bu alandaki en önemli AB Direktiflerinden biri olan genel ürün güvenliği direktifinin Türk mevzuatına kazandırılabilmesi için, Malların Serbest Dolaşımı bölümünde sözü edilen Çerçeve Kanununun bir an önce yasalaşması gerekmektedir.

4077 sayılı Kanun uyarınca oluşturulması öngörülen Tüketici Mahkemeleri 1 Şubat 2001 tarihi itibarıyla ilk aşamada İstanbul, Ankara ve İzmir'de kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir.

24. Adalet ve İçişleri

Adalet ve İçişleri alanında 2001 yılında üzerinde çalışılmaya başlanması ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen başlıca hedefler şunlardır:

- Adalet ve içişleri alanındaki kamu idaresi reform çalışmaları hızlandırılacaktır.

- Kamu kurum ve kuruluşları arasındaki eşgüdüm artırılacaktır.

- Sınır yönetimi güçlendirilmeye devam edilecek ve Schengen Sözleşmesi'nin tam olarak uygulanması için hazırlık yapılacaktır.

- Vize mevzuatı ve uygulamasının AB müktesebatına uygun hale getirilmesi çalışmalarına başlanacaktır.

- Yasadışı göçün önlenmesine yönelik olarak, göç konusundaki AB müktesebatı ve uygulamaları (kabul, geri kabul, sınır dışı etme) benimsenecektir.

- Yolsuzluk, yasadışı uyuşturucu madde kullanımı ile üretimi ve ticareti, örgütlü suçlar, kara paranın aklanması ile ceza hukuku ve özel hukuk alanlarında adli işbirliği konularındaki AB müktesebatı benimsenecek, bu alanlarda uluslararası işbirliği yoğunlaştırılacaktır.

- Şüpheli mali muamelelerle ilgili bilgilerin toplanması, muhafaza edilmesi, işleme konulması, analiz edilmesi ve değişimi faaliyetleri hızlandırılacaktır.

- Europol'e tam üyelik için gerekli müktesebat uyumu sağlanacak ve hazırlıklar tamamlanacaktır.

- Schengen Bilgi Sistemi ve Europol'e tam katılım amacıyla kişisel verilerin korunması alanındaki AB müktesebatı benimsenecektir.

- Adalet ve içişleri alanında Avrupa Birliği mevzuatı ve uygulamaları hakkında bilgilendirme ve bilinçlendirme programları hazırlanacaktır.

- Mülteciler için mevcut konaklama tesisleri ve sosyal destek mekanizmaları geliştirilecektir.

- İltica konusundaki 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi çekincenin kaldırılması, Türkiye'ye doğudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde, gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesine ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermelerine bağlı olarak değerlendirilecektir.

25. Gümrük Birliği

Bu alanda mevzuat uyumu açısından en üst seviyeye ulaşılmıştır. Çalışmalar izlenmekte ve yeni mevzuat oluşturma çalışmaları devam etmektedir.

Gümrük idarelerinin modernizasyonu ve otomasyonu çalışmaları ise sürdürülmektedir.

26. Dış İlişkiler

AB ticaret politikasına uyum çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede, 13 ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmıştır. AB'nin tercihli rejimleri paralelinde Mısır, Filistin, Ürdün, Fas ve Tunus ile STA imzalanmasına yönelik müzakereler sürdürülmekte olup, önümüzdeki dönemde Hırvatistan, Malta, Cezayir, Meksika, Güney Afrika ile de müzakerelerin başlatılmasına yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

Topluluk otonom rejimlerine uyum sağlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

27. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına Uyum süreci bakımından dikkate alınmasında yarar olan husus, bu alanda ortak tutumların oluşturulmasına katkıda bulunma imkanının aday ülkelere esirgendiği, buna karşın diğer adaylara kıyasla Türkiye'nin global ve bölgesel politikalar içinde özel yerinin AB için de yol gösterici olabileceği; dolayısıyla önem verdiğimiz hususları dikkate almayan ortak tutumlara katılmaktan, tam üyeliğimizin gerçekleşmesi aşamasına değin doğal olarak imtina edilebileceğidir. Bununla birlikte, ortak tutumlara uyumun ilke olarak benimsenmesi ve istisnaların ancak ülkemizin çıkarlarını yakından ilgilendiren durumlara indirgenmesi yönündeki gayretlerimizin sürdürüleceği de tabiidir. Nitekim Türkiye, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nden Aralık 2000 tarihine kadar geçen bir yıllık süre zarfında adaylara katılım çağrısında bulunan yaklaşık 530 AB ortak girişimine taraf olmuştur.

28. Mali Kontrol

1050 sayılı Genel Muhasebe Kanununun bugünün ihtiyaçlarına cevap vermemesi ve uygulama kapsamının dar olması sonucunda, yeni bir çerçeve düzenleme yapılması kaçınılmaz görülmektedir. Bu düzenleme, kamusal hizmetlerin üretilmesi sürecinde etkinliğin ve verimliliğin artırılabilmesi, makro disiplinin sağlanması ve AB normlarına uyum sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

Bu kapsamda:

- Kamuda muhasebe birliği ilkesi kanuna dahil edilmeli,
- Bütçenin uygulanmasında, cezai sorumluluklar, uygulama prosedürüne dahil olan tüm yetkilileri kapsar hale getirilmeli,
- Bütçe sadeleştirilmeli, bütçe ile ilgili olmayan hükümler ayıklanmalıdır.

2886 sayılı Devlet İhale Kanunu satın alım ve yapım işlerinde gerekli olan rekabetin ve etkinliğin tesis edilmesi amacıyla değiştirilmeli ve kapsamı kamu gücünü kullanan bütün kurumlara uygulanacak şekilde geliştirilmelidir (özellikli olan mal ve hizmetler ile kamusal kuruluşlar hariç olmak üzere).

Mali kontrol sisteminin etkin bir şekilde çalışması için yapılması gereken temel düzenleme, çok dağınık olan mevzuatın öncelikle bir çerçeve kanunla birleştirilmesi ve sayıları 129'u bulan denetim kurumları arasında koordinasyonu artırarak etkinleştirilmelerine yönelik gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır.

Parlamento adına denetim yapan Sayıştay'ın etkinliği, kurumun denetim alanında yapılacak yeni düzenlemeler ve Parlamento dahilinde Sadece Sayıştay raporlarını görüşmekle sorumlu bir komisyonun ihdas edilmesi yoluyla artırılabilecektir.

Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite

Bu bölümde Türk Mevzuatının AB Müktesebatına Uyumu için Türk mevzuatında yapılması gerekli değişiklik ve yeniliklerin uygulamaya geçirilmesi için gerekli idari kapasite değişikliklerinin genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Reformların Mali Açıdan Global Değerlendirilmesi

Bu bölümde Ulusal Programın hayata geçirilmesi için gerekli reformla-

rın gerektirdiği kaynak ihtiyacı ve bunun için AB tarafından sağlanması beklenen mali yardım tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Giriş

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin özünde, barışçı bir dış politika ile laiklik, hukukun üstünlüğü, çoğulcu ve katılımcı demokrasi, insan hak ve özgürlükleri bulunur.

Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, benimsemiş olduğu değerler sistemi temelinde çok kısa bir zaman dilimi içinde toplumsal yaşamın her alanında gerçekleştirdiği devrimlerle, Türk Milletini ilk kez ortak coğrafyayı ve tarihi paylaştığı Avrupa ailesiyle aynı değerler sisteminde buluşturmuştur.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hukuk ve sosyal düzenini Batı normlarına göre kuran Türkiye, 1946 yılında çok partili siyasi hayata geçmiş, başta basın özgürlüğü ve sendikal haklarda olmak üzere, açık ve katılımcı bir toplum düzeni yolunda çok önemli mesafeler kaydetmiştir. Birey ve bireysel özgürlükler, Türkiye'nin temel referansları olmuştur. Türkiye'nin demokratik gelişimi ve hukuk düzeni, dinamik bir evrim sürecine girmiştir.

Türkiye, 1984 yılından bu yana dışarıdan da yoğun bir şekilde desteklenmiş olan ayrılıkçı terörle mücadele etmektedir. Bu terör olgusu, Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları iklimine, sosyal ve ekonomik gelişimine olumsuz etkilerde bulunmuştur. Bu tehlide rağmen, Türkiye Cumhuriyeti, ulusal bütünlüğünü korumuş ve vatandaşlarının eşitlik temelinde birliğini sürdürmüştür.

Türkiye'nin ekonomik politikaları, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki koşulların da gerektirdiği Devlet önderliğindeki kalkınma modelinden giderek karma ekonomik sistem ve daha sonra da dünya konjonktüründeki gelişmelere paralel olarak piyasa sistemi ağırlıklı bir yapıya kavuşmuştur. Türkiye, son zamanlarda yaşanan ve daha çok ülkenin mali yapısına ilişkin sorunlardan kaynaklanan krize rağmen, serbest piyasa ekonomisini tüm kurum ve kurallarıyla güçlendirici politikalarını sürdürmektedir. Bu çerçevede, enflasyonun uzun yıllardan beri Türk ekonomisine verdiği zararın giderilebilmesi, kamu açıklarının sürdürülebilir bir boyutta tutulması ve makro-ekonomik dengesizliklerin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, mali sektör reformu, tarım reformu, sosyal güvenlik reformu gibi yapısal değişikliklerin tamamlanması ve özelleştirme sürecine hız verilmesi hedeflerini benimsemiştir. Türkiye, Kopenhag ekonomik kriterlerini bu hedeflere ulaşmak suretiyle uyum sağlayacaktır.

Uluslararası ilişkilerde, barış, refah, güvenlik ve istikrar artırıcı ve pekiştirici katkılar yapan deneyimli bir ülke olan Türkiye, barışçı dış politikası çerçevesinde, komşularıyla ilişkilerinin geliştirilmesine özen gösterecek, bu bağlamda Yunanistan'la sorunlarına diyalog yoluyla çözümler getirilmesi için girişim ve çabalarını sürdürecektir. Türkiye Kıbrıs'ta tarafların egemen eşitliğine ve ada gerçeklerine dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm kapsamında, yeni bir ortaklık kurulması için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesindeki çabalarına destek vermeye devam edecektir. Bir AB üyesi olarak demokratik ve laik Türkiye modeli, Türk dünyası ve İslâm âleminin evrensel değerler temelinde ilerlemelerinde, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyalarında istikrar sağlayacak yeni bir mayalanma sürecinin başlamasında, Avrupa ile Asya'nın yakınlaştırılmasında, kısacası Avrasya'nın çağdaşlaşma yolunun genişletilmesinde etkili olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği üyesi ülkelerle, evrensel ortak değerleri esas alan, barışçı ve aydınlık bir geleceği paylaşmak ve bu hususta katkılarda bulunmak azmindedir.

Türk Hükümeti, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini, Cumhuriyetimizin kurucu felsefesini ve Atatürk'ün geleceğe bakışını doğrulayan kilit bir aşama ve Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir basamak olarak değerlendirmektedir.

Türk halkı, çağdaş değerlere uyumu vazgeçilmez bir yaşam tarzı ve daimî bir hedef olarak benimsemiştir. Halkımız, tarihsel birikim ve deneyimi ile yüzyılların şekillendirdiği uygarlık bilinci sayesinde Avrupa'nın birleşmesi ideali bağlamında önemli görevler ve sorumluluklar üstlenmeye hazır ve muktedirdir. Bu çerçevede, Türkiye'nin AB müktesebatını özümsemeye iradesi tamdır.

Avrupa Birliği'ne üyelik, bu husustaki kriterlerin karşılanması suretiyle ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasamızda ifade bulan temel özellikleri çerçevesinde gerçekleşecektir. AB'ye üyelik, hem ulusal kimliğimizin bileşiminde yer alan ülkelerle örtüşmekte, hem de Türkiye için bilginli bir tercihin ve çağdaşlaşmada yeni ufuklar açmanın bir vasıtası hâline gelmektedir. Bu amaçla, tüm vatandaşların eğitiminin nicelik ve nitelik itibarıyla AB standartlarına yaklaştırılması, Ulusal Program'da öngörülen hedeflere uyulmasını kolaylaştıracaktır.

Türkiye, başta insan hakları ve demokrasi alanlarında olmak üzere, AB müktesebatı niteliğindeki evrensel normlar ile AB ülkelerinin uygulamalarına daha fazla uyum sağlamak amacıyla, gerekli tüm uluslararası sözleşmelere taraf olacak ve bunların etkin şekilde uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alacaktır. Türkiye esasen, bu bağlamdaki sözleşmelerin çoğuna taraftır.

Türkiye'nin AB üyeliği, farklı kültürler arasında uyum kurma özlemini taşıyan dinamiklerin tarihin akışıyla buluştuğunu simgeleyecek ve Avrupa'nın manevî dokusunu zenginleştirecektir. Türkiye ve AB, karşılıklı ve sürekli etkileşim hâlindeki kültürel öğeleriyle, felsefî ve moral plânda daha yüksek bir uygarlık sentezinin oluşumunu başlatacaklardır. Bu gelişme, siyasî, ekonomik ve sosyal alanlardaki olumlu yansımalarıyla, her iki tarafın da daha güvenli ve huzurlu bir ortam içinde aydınlık bir geleceği şekillendirmelerini kolaylaştıracaktır.

Türkiye, somut ve özgün katkılarıyla Avrupa'nın evriminde önemli bir rol oynayacaktır. Türkiye ve AB'nin farklı tecrübe ve birikimlerini birleştirmeleri, çağımızın sorunlarının çözümüne önemli bir katkı sağlayacaktır. Günümüz dünyasının maddî ve manevî mirasının yarattığı fırsatlardan ileriye dönük olumlu sonuçlar elde edilmesi, ancak bu takdirde mümkün olabilecektir. Böylece, Türkiye ve AB, karşılıklı sağladıkları yarar ve katkılarla, 21'nci yüzyıl dinamiklerinin yönlendirilmesinde daha güçlü ve yaratıcı olacaklar, işbirliği ve dayanışma içinde kendi halkları ve uluslararası toplumun yükselmesi ve gelişmesi için birlikte çalışmaya devam edeceklerdir.

SİYASİ KRİTERLER

Giriş

Türk Hükümeti, siyasî, idarî ve yargı reformlarına ilişkin çalışmalarını 2001 yılında hızlandıracak ve önerilerini mümkün olan en kısa zamanda TBMM'ye sunacaktır. Bu bağlamda amaç, özgürlükçü, katılımcı, güvenceli, devlet organları arasında görev ve yetkileri dengeleyen, hukuk devleti ilkesini üstün kılan Anayasa ve yasa hükümlerinin, Türkiye'nin uluslararası taahhütleri ile AB standartları temelinde daha da geliştirilmesidir. Demokrasi ve insan hakları alanlarındaki reform sürecinde, öncelikle Anayasa gözden geçirilecektir. Anayasa değişiklikleri, yasal düzenlemelerin de çerçevesini belirleyecektir.

T.C. Hükümeti, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanlarında kaydedilecek gelişmeleri sürekli olarak izleyecek, AB müktesebatına uyum çalışmalarını düzenli şekilde değerlendirecek ve bu çalışmaların hızlandırılması için gerekli tüm önlemleri alacaktır.

Sözkonusu reformlar bağlamında, Türkiye Büyük Millet Meclisi esasen önemli bir çalışma içindedir. Partilerarası Anayasa Uyum Komisyonu, halen Anayasa'da yapılabilecek değişiklikler üzerinde çalışmaktadır.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Türk Hükümeti, ifade özgürlüğünün AB müktesebatı ile AB üyesi ülkelerin uygulamaları ışığında geliştirilmesine önem ve öncelik vermektedir. Anayasa ve diğer mevzuattaki ilgili hükümlerin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10'uncu maddesi çerçevesindeki toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğin korunmasını da öngören ölçütler ile lâik ve demokratik Cumhuriyeti, üniter devlet yapısını ve millî birliği koruma kriterleri temelinde gözden geçirilmesi öngörülmektedir.

Bu anlayış doğrultusunda, ifade özgürlüğünün daha da geliştirilmesine yönelik anayasal ve yasal güvencelerin güçlendirilmesi amacıyla kısa vadede,

- Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerle ilgili bölümlerinin, başta düşünceyi açıklama ve yayma, bilim ve sanat ile basın özgürlükleriyle ilgili hükümler olmak üzere gözden geçirilmesi,
- Türk Ceza Kanunu'nun 312.maddesinin, koruduğu değerler zedelenmeden gözden geçirilmesi,
- Aynı anlayışla Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. ve 8.maddelerinin gözden geçirilmesi,
- RTÜK Kanunu'nun gözden geçirilmesi,
- Basın suçlarının kapsamı ve öngörülen cezalarla ilgili olarak Basın Kanunu'nun gözden geçirilmesi planlanmaktadır.

Orta vadede ise,

- Siyasî Partiler Kanunu'nun,
- Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ve Tüzüğü ile Jandarma Teşkilât, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve Tüzüğü'nün,
- 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ile ilgili diğer mevzuatın gözden geçirilmesi;
- Yeni Türk Ceza Kanunu'nun yasalaşması;
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları uyarınca ödenen tazminatların kusurlu kamu görevlilerinden tahsili için çalışmalar yapılması hedeflenmektedir.

Dernek Kurma Özgürlüğü, Barışçı Toplantı Hakkı ve Sivil Toplum
Türk Hükümeti, sivil toplumun gelişmesine önem vermektedir. Sivil toplumun güçlenmesi, Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Dernek kurma özgürlüğü ve barışçı toplantı hakkının daha da geliştirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesiyle, bireylerin toplumsal sorunların çözümüne aktif katkıda bulunmaları mümkün olacaktır.

Bu çerçevede kısa vadede,

- Ekonomik ve Sosyal Konsey'in Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun Tasarısı'nın yasalaşması,
- Sivil toplum örgütleri ile ekonomik ve sosyal demokrasinin uzantısı niteliğindeki kurumsal yapılanmanın anayasal güvenceye kavuşturulması,
- İş Güvencesi Yasa Tasarısı'nın yasalaşması öngörülmektedir.

Orta vadede ise,

- Sendikalarla ilgili mevcut sınırlamaların gözden geçirilmesi, hak grevi yapılmasına olanak tanınması için Anayasa'nın ilgili maddelerinin yeniden düzenlenmesi,
- Sendikalarla ilgili 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmeleri uyarınca ve Avrupa Sosyal Şartı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi,
- Dernek kurma özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi öngörülmektedir.

Başbakanlık tarafından Ağustos 1999'da yayımlanan bir genelgeyle, "Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu Tasarısı" yasalaşınca değin kamu görevlilerinin sendika ve konfederasyonlar şeklinde örgütlenmesine engel olunmaması ve bu kuruluşların faaliyetlerine imkan tanınması istenmiştir.

İşkenceyle Mücadele

Türk Hükümeti, işkenceyle mücadele konusunda karardır. Bunun için, eğitimden başlayarak işkence olaylarının aydınlatılması ve sorumlularının

cezalandırılmasına kadar uzanan yasal ve idari önlemleri güçlendirmiştir.

Bu bağlamda son dönemde alınmış başlıca önlemler şunlardır:

- Yakalama, Gözetim Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin etkin bir şekilde uygulanması ve uygulamanın sıkı bir biçimde denetlenmesini sağlamak üzere Haziran 1999'da bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır.

- Ağustos 1999'da Türk Ceza Kanunu'nun işkence ve kötü muameleyle ilgili maddeleri değiştirilerek, işkence ve kötü muamelelerin tanımı uluslararası sözleşmelere uygun şekilde yeniden yapılmış, cezalar artırılmış, ayrıca gerçeğe aykırı rapor düzenleyerek işkenceyi gizleyen sağlık personeline cezalar getirilmiştir.

Aralık 1999'da Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun kabul edilmiş ve böylece kamu görevlileri hakkında soruşturma ve takibatın süratlendirilmesi mümkün olmuştur.

Buna rağmen ortaya çıkan ve Hükümetimiz tarafından hiçbir şekilde müsamaha edilmesi mümkün olmayan işkence ve kötü muamele olaylarının önlenmesi için, ilgili bakanlıkların yanısıra, yeni kurulan Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'na da görev verilmiştir.

İşkence ve kötü muameleyle mücadelenin güçlendirilmesine yönelik bir dizi yasa ve mevzuat değişikliği yapılması planlanmıştır. Bu doğrultuda kısa vadede,

- Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ve Tüzüğü, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve Tüzüğü'nün gözden geçirilmesi,

- Adli Tıp Kurumu'nun modernizasyonu çalışmalarına başlanması öngörülmektedir.

Orta vadede ise,

- Yeni Türk Ceza Kanunu'nun,

- Yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yasalaşması;

- İnsan hakları ihlallerine meydan verilmemesi için güvenlik güçlerine gerekli eğitimin verilmesi ve ihlallerin yoğun olarak yaşandığı ortamların teknolojiyen daha fazla yararlanılarak etkin denetimi için malî kaynak tahsisi olanaklarının araştırılması,

- İşkenceye uğradığı kanıtlanan kişiye karşı bu fiili işleyenlerin müşterek ve müteselsil hukukî sorumluluğunun yasa hükmüne bağlanması hedeflenmektedir.

Duruşma Öncesi Gözetim

Duruşma öncesi gözetimle ilgili yasal uygulama ve usullerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi tavsiyeleri ışığında uluslararası standartlara yakınlaştırılması ve mevzuatımızın yeknesak hâle getirilmesi amacıyla orta vadede,

- Anayasa'nın 19/6'ncı maddesinin gözden geçirilmesi,

- Yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yasalaşması,

- Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu'nda değişiklik yapılması planlanmaktadır.

İnsan Hakları İhlalleri Sonuçlarının Düzeltilmesi İmkânlarının Güçlendirilmesi

Türk Hükümeti, bu amaca yönelik olarak orta vadede,

- Yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun,

- Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın yasalaşmasını öngörmektedir.

Devlet Memurları ve Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimleri

Başta güvenlik güçleri olmak üzere, Devlet memurları ve kamu görevlilerinin insan hakları alanında eğitimi için tüm ilgili kurumlarda çalışmalar yürütülmektedir. Türk Hükümeti, bu alanda başlattığı ikili ve çok taraflı işbirliği faaliyetlerini yoğunlaştırarak sürdürmektedir.

Bu amaca yönelik olarak kısa vadede,

- Polis okullarındaki öğretim sürelerinin 9 aydan 2 yıla çıkarılması amacıyla yasal düzenlemeler yapılması,

- BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Programı çerçevesinde hazırlanmış olan İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının İnsan Hakları Eğitimi Projesi (2000-2007)'nin yürürlüğe konulması,

- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Direktörlüğü'nün 1997-2000 Polis ve İnsan Hakları Programı çerçevesinde uygulamaya konulan proje uyarınca, 7 yıllık bir süre içerisinde tüm güvenlik güçleri mensuplarının insan hakları alanında eğitilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamdaki diğer önlemler, "Adalet ve İçişleri" bölümünde yer almaktadır.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri Dahil Olmak Üzere, Yargının İşlevselliği ve Verimliliği

Türk Hükümeti tarafından özel önem verilen bu konuda kısa vadede,

- Anayasa'nın DGM'lere ilişkin hükümleri ile DGM Kanunu'nun gözden geçirilmesi,

- Savunmanın yargının temel unsurlarından biri olduğunun Anayasa hükmü olarak tesciliyle savunmanın güçlendirilmesi ve Avukatlık Kanunu'nun çıkarılması,

- Yargı bağımsızlığını sınırlandıran hükümlerin gözden geçirilmesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yeniden yapılandırılması,

- Adli Tıp Kurumu'nun modernize edilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

- "İnsan Hakları Eğitimi On Yılı" faaliyetlerinin yoğunlaştırılması ve hakim ve savcılarımızın Avrupa Konseyi ile AB üyesi ülkelerde eğitim imkanlarının artırılması,

- Hakim ve savcılar için insan hakları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları hakkında periyodik meslek içi hizmet eğitim programları düzenlenmesi öngörülmektedir.

Orta vadede ise,

- 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un uygulamada edinilen tecrübeler ışığında gözden geçirilmesi,

- Askerî Ceza Kanunu ile 353 sayılı Askerî Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun gözden geçirilmesi,

- Olağanüstü Hal Yasası'nın genel Anayasa ve mevzuat değişiklikleri ışığında gözden geçirilmesi hedeflenmektedir.

Bu bağlamdaki diğer önlemler, "Adalet ve İçişleri" bölümünde yer almaktadır.

Ölüm Cezasının Kaldırılması

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre, kesinleşmiş idam cezalarının yerine getirilmesi kararı münhasıran TBMM'nin yetkisindedir. Hükümet, TBMM'nin 1984 yılından bu yana yaşam hakkının özüne dokunulmaması yönünde benimsediği uygulamaya saygılıdır.

Türk ceza hukukundan ölüm cezasının kaldırılması hususu, şekil ve kapsamı itibarıyla TBMM tarafından orta vadede ele alınacaktır.

Kültürel Yaşam ve Bireysel Özgürlükler

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ve eğitim dili Türkçe'dir.

Ancak bu, vatandaşlarının günlük yaşamlarında farklı dil, lehçe ve ağızların serbest kullanılmasına engel teşkil etmez. Bu serbestlik, ayrılıkçı veya bölücü amaçlarla kullanılamaz.

Tüm Vatandaşların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İmkanlarının Artırılması Amacıyla, Bölgesel Dengesizliklerin Azaltılması Ekonomide Serbestleşme Süreci

Hükümet, bölgesel dengesizliklerin azaltılması ve tüm vatandaşların sosyal ve kültürel imkânlarının artırılmasına yönelik kapsamlı bir strateji benimsemiştir.

Bu çerçevede, 1984 yılından bugüne kadar süregelen ayrılıkçı terör faaliyetinin kontrol altına alınmasıyla birlikte, Türk Hükümeti, ekonomik ve sosyal kalkınma yolunda bir dizi önlem almıştır.

Bu stratejinin orta vadede tam olarak uygulamaya konulması öngörülmektedir.

Tüm Bireylerin, Herhangi Bir Ayırım Yapılmaksızın ve Dil, Irk, Renk, Cinsiyet, Siyasî Görüş, Felsefî İnanç veya Dinine Bakılmaksızın, Tüm İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinden Tam Olarak Yararlandırılması; Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlükleri

Anayasamızın yürürlükteki 10'uncu maddesi ayırmacılığı çok kapsamlı bir şekilde yasaklamış olup, Anayasa ve kanunlar önünde herkesin eşit olduğu ilkesini benimsemiştir.

- Bu anayasal ilkeye uygun olarak kısa vadede,
- BM Her Türlü Irk Ayırımının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin sonuçlandırılması;

- Kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ilkesine Anayasa'da yer verilmesi,

- Kadın-erkek eşitliği alanında önemli değişiklikler getiren Türk Medenî Kanunu Tasarısı'nın yasallaşması,

- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Teşkilatı Yasa Tasarılarının yasallaşması,

- 182 sayılı ILO En Kötü Biçimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Sözleşmesi'nin onaylanması ve çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak, ILO ile işbirliği içinde hazırlanan Ulusal Eylem Planı'nın uygulanması planlanmaktadır.

Orta vadede,

- BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırmacılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne Ek İhtiyarî Protokol'ün sonuçlandırılması,

- Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'ye ilişkin, Bu Sözleşmede ve Bu Sözleşmeye Ek 1. Protokolde Yer Alanlardan Başka Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 No'lu Protokol'ün sonuçlandırılması,

- Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 7 No.lu Protokol'ün sonuçlandırılması,

- Avrupa Sosyal Şartı'nın gözden geçirilmiş metni ile kolektif şikâyetler sistemine ilişkin Ek Protokol'ün sonuçlandırılması,

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ayırmacılık yasağını düzenleyen 14'üncü maddesinin kapsamını genişleten 12 No.lu Ek Protokol'ün sonuçlandırılması,

- Ülkemizde yaşayan ve Türk vatandaşı olmayan gayrimüslim kişilerin de mensup oldukları dinin vecibelerini yerine getirmelerinde ve kendileriyle ilgili diğer uygulamalarda gerekli pratik kolaylıkların kamu düzeninin korunmasına ilişkin mevzuatımız çerçevesinde geliştirilmesi ni sağlayacak tedbirlerin alınması,

- Özürlülerin meslekî rehabilitasyonu ve istihdamları hakkındaki 159 No.lu ILO Sözleşmesine uygun tedbirlerin alınması öngörülmektedir.

Anayasa'nın ve İlgili Diğer Yasaların AB Müktesebatına Uyumu

- Türk Hükümeti, kısa vadede Anayasa'nın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ışığında gözden geçirilmesini,

- Orta vadede ise, yasalarda gerekli değişikliklerin yapılmasını öngörmektedir.

BM Uluslararası Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi ile İhtiyarî Ek Protokolü ve BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Söz konusu iki sözleşmenin imzalanması, Türkiye'nin bu yöndeki siyasî irade ve niyetini ifade etmektedir. Onay işlemlerinin başlatılması için hazırlanacak kanun tasarıları, olabilecek çekincelerle birlikte TBMM'ye sunulacaktır.

Cezaevlerindeki Tutukluluk Koşulları

Türk Hükümeti, cezaevlerindeki olumsuzlukların giderilmesi hususunda kararlıdır ve bu yönde yoğun bir çaba içindedir.

Tüm Avrupa'da 1960-70'li yıllarda vazgeçilen koğuş sistemi, ülkemizde de terk edilmektedir.

Cezaevleri, Avrupa Konseyi ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin tavsiyeleri doğrultusunda, BM Cezaevleri Asgari Standartları ile

Avrupa Konseyi kurallarına uygun hale getirilmektedir.

Bu alanda kısa vadede,

- Adalet Bakanlığı'nca, idarecilerin ve Cumhuriyet başsavcılarının cezaevlerindeki denetim ve kontrollerinin daha etkin hâle getirilmesi sağlanacak ve

- Terörle Mücadele Kanunu Değişiklik Tasarısı'nın yasallaştırılarak, bu suçlardan hükümlü bulunanların da açık görüş yapma ve iş yurdu çalışmalarına katılımlarına ilişkin hususlar gözden geçirilecektir.

Bu konudaki diğer önlemler, "Adalet ve İçişleri" bölümünde yer almaktadır.

Millî Güvenlik Kurulu

Anayasal bir kuruluş olan Millî Güvenlik Kurulu, ulusal güvenliği ilgilendiren alanlarda bir danışma organı niteliğindedir. Anayasa ve Yasanın ilgili maddeleri, Kurul'un yapısı ve işlevini daha açık bir biçimde tanımlayacak şekilde orta vadede gözden geçirilecektir.

Olağanüstü Hal

Bölgedeki terörle mücadele için ilan edilmiş ve esasen toplam 10 ilden 4 ile indirilmiş bulunan Olağanüstü Hal uygulamasının tamamen kaldırılması, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini öngören stratejinin bir parçasıdır. Bu alanlardaki gelişmeler ve güvenlik değerlendirilmesi ışığında Olağanüstü Halin tamamen kaldırılması planlanmaktadır.

UYUM YASALARI

I. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ (3 EKİM 2001)

Katılım Ortaklığı ve Ulusal Program uyarınca Anayasa'nın "Başlangıç" metni ile 33 maddesinde değişiklikler yapan yasa, 3 Ekim 2001 tarihinde TBMM'de kabul edildi.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 15 Ekim'de yasanın 33 maddesini onayladı, milletvekili ödenek ve yollukları düzenleyen 27.maddesini halkoyuna sunma kararı aldı.

Anayasa değişikliğine ilişkin 4709 sayılı yasa, 27.madde dışında, 17 Ekim 2001'de Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girdi.

27.madde, yaşanan tartışmalardan sonra 22 Ekim 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandı.

Böylece, 120 günlük referandum süreci başlamış oldu. Ancak, söz konusu madde ile ilgili olarak TBMM'de tekrar Anayasa değişikliğine gidildi. Anayasa değişikliğine ilişkin yasa (86.madde değişikliği), 1 Aralık 2001'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Böylece Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer'in önceki değişiklik metnini referanduma götürme kararının konusu ortadan kalkmış oldu.

Anayasa değişikliği, oylamaya katılan 494 milletvekilinden 474'ünün oyuyula kabul edildi. 16 milletvekili "ret" oyu kullandı. 1 çekimser, 2 geçersiz, 1 de boş oy çıktı.

Son yasayla birlikte Anayasa'nın toplam 55 maddesi yeniden düzenlendi, 2 maddesi de yürürlükten kaldırıldı. Bu değişiklikle 1982 Anayasası 6. kez değiştirilmiş oluyor.

T.C. ANAYASASININ BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA KANUN

(Kanun No: 4709, Kabul Tarihi: 3.10.2001, Resmi Gazete: 17.10.2001 - 24556 Mükerrer)

MADDE 1- 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç metninin beşinci fıkrasının başında geçen "Hiçbir dü-

şünce ve mülhazanın" ibaresi "Hiçbir faaliyetin" şeklinde değiştirilmiştir. **MADDE 2-** T. C. Anayasasının 13.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 13- Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

MADDE 3- T. C. Anayasasının 14.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 14- Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

MADDE 4- T. C. Anayasasının 19.maddesinin 5. fıkrasının ilk cümlesi, 6. fıkrası ile son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkeme-ye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.

MADDE 5- T. C. Anayasasının 20.maddesinin 1.fıkrasının 3.cümlesi yürürlükten kaldırılmış ve 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

MADDE 6- T. C. Anayasasının 21.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 21- Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

MADDE 7- T. C. Anayasasının 22.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 22- Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.

Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak

gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

MADDE 8- T. C. Anayasasının 23.maddesinin 5.fıkrasında geçen "ülkenin ekonomik durumu," ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

MADDE 9- T. C. Anayasasının 26.maddesinin 2.fıkrasına "Bu hürriyetlerin kullanılması," ibaresinden sonra gelmek üzere "millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması," ibareleri eklenmiş, üçüncü fıkrası metinden çıkarılmış ve maddeye aşağıdaki fıkra son fıkra olarak eklenmiştir. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

MADDE 10- T. C. Anayasasının 28.maddesinin 2.fıkrası metinden çıkarılmıştır.

MADDE 11- T. C. Anayasasının 31.maddesinin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

MADDE 12- T. C. Anayasasının 33.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 33- Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

MADDE 13- T. C. Anayasasının 34 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 34- Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

MADDE 14- T. C. Anayasasının 36.maddesinin birinci fıkrasına "savunma" ibaresinden sonra gelmek üzere "ile adil yargılanma" ibaresi eklenmiştir.

MADDE 15- T. C. Anayasasının 38 inci maddesine aşağıdaki fıkra yedinci fıkra olarak eklenmiş, mevcut beşinci ve altıncı fıkralarından sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez.

Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

MADDE 16- T. C. Anayasasının 40.maddesine ikinci fıkra olarak aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

MADDE 17- T. C. Anayasasının 41.maddesinin birinci fıkrasına "ve eşler arasında eşitliğe dayanır." ibaresi eklenmiştir.

MADDE 18- T. C. Anayasasının 46.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 46- Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyılarının korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

İkinci fıkroda öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır.

MADDE 19- T. C. Anayasasının 49.maddesinin 2.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve 3.fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

MADDE 20- T. C. Anayasasının 51.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 51- Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Sendika kurma hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Aynı zamanda ve aynı işkolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz.

İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

MADDE 21- T. C. Anayasasının 55.maddesinin son fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin eco-

nomik durumu da gözönünde bulundurulur.

MADDE 22- T. C. Anayasasının 65.maddesi kenar başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

XIII. Devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırları

Madde 65- Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirtilen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

MADDE 23- T. C. Anayasasının 66.maddesinin 2.fıkrasının 2.cümlesi madde metninden çıkarılmıştır.

MADDE 24- T. C. Anayasasının 67.maddesinin 5.fıkrasına "askerî öğrenciler," ibaresinden sonra gelmek üzere "taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç" ibaresi eklenmiş ve "bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında," ibaresi "oy kullanılması ve" şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki son fıkra eklenmiştir.

Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

MADDE 25- T. C. Anayasasının 69.maddesinin 6.fıkrasına aşağıdaki cümle ile 6.fıkrasından sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiş ve son fıkra aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarının kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.

Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

MADDE 26- T. C. Anayasasının 74.maddesinin 1.fıkrasına "Vatandaşlar" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve karşılıklılık esasını gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar"; 2.fıkrasına, "sonucu" ibaresinden sonra gelmek üzere "gecikmeksizin" ibaresi eklenmiştir.

MADDE 28- T. C. Anayasasının 87.maddesinde geçen "Anayasanın 14 üncü maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere," ibaresi kaldırılmış; "genel ve özel af ilanına" ibaresinden önce gelmek üzere "TBMM üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile" ibaresi eklenmiştir.

MADDE 29- T. C. Anayasasının 89.maddesinin 2.fıkrasına "Yayımlanmasını" ibaresinden sonra gelmek üzere "kısmen veya tamamen" ibaresi ile son cümlesinden önce gelmek üzere aşağıdaki cümle eklenmiştir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, TBMM sadede uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir.

MADDE 30- T. C. Anayasasının 94.maddesinin 4.fıkrasında geçen "on gün içinde" ibareleri "beş gün içinde" şeklinde değiştirilmiştir.

MADDE 31- T. C. Anayasasının 100.maddesinin 1.fıkrasında geçen "karara bağlar" ibaresinden önce gelmek üzere "gizli oyla" ibaresi, 2.fıkrasının sonuna "Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur." cümlesi eklenmiş ve üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verilir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır.

MADDE 32- T. C. Anayasasının 118.maddesinin 1.fıkrası ile 3.fıkrasının ilk cümlesi aşağıdaki şekilde ve 3.fıkrasının son cümlesinde geçen "öncelikle dikkate alınır" ibaresi "değerlendirilir" olarak değiştirilmiştir.

Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcıları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.

Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir.

MADDE 33- T. C. Anayasasının 149.maddesinin 1.fıkrasında geçen "iptale" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve siyasi parti davalarında kapatılmaya" ibaresi eklenmiş, "üçte iki" ibaresi "beşte üç" olarak değiştirilmiştir.

MADDE 34- T. C. Anayasasının geçici 15.maddesinin son fıkrası madde metninden çıkarılmıştır.

GEÇİCİ MADDE- A) Bu Kanunun 24.maddesi ile Anayasasının 67.maddesine son fıkra olarak eklenen hüküm bu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak ilk genel seçimde uygulanmaz.

B) Bu Kanunun 28.maddesi ile Anayasasının 87.maddesinde yapılan değişiklik, bu kanunun yürürlük tarihinden önce, Anayasasının 14.maddesindeki fiilleri işleyenler hakkında uygulanmaz.

MADDE 35. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer ve halkoylamasına sunulması halinde tümüyle oylanır.

DEĞERLENDİRME

Polis tüzüğünü benzeri² ve yürürlüğe girdiği günden bu yana meşruiyeti de dahil tüm hükümleri tartışılan 1982 Anayasası'nın bazı maddelerini değiştiren 4709 sayılı Yasa değişikliği de yine Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki beklentilere ve Ulusal Programdaki taahhütlere uygun bir yasalaştırma çalışması olmuştur. Ancak, değiştirilen maddeler yanında değiştirilmeyenler düşünüldüğünde, bu anayasasının değiştirilerek değil, tamamen yürürlükten kaldırılıp yerine hukukun üstünlüğüne dayalı ve millî ve benzeri güvenliklerden de öte insan güvenliğini esas alan bir anayasa yapılması zarureti görülmektedir.

1990'lı yılların başlarında siyasi partilerin büyük bölümü sendikalar, Demokrasi Platformu, Basın Konseyi, TÜSİAD, Mülkiyeliler Birliği ve benzeri bir çok sivil toplum kuruluşu anayasanın toptan yenilenmesi hususunda hem fikir olduklarını ifade etmişlerdi. Hatta tüm partiler ve adı geçen bu sivil toplum kuruluşları birer anayasa taslağı hazırlayıp TBMM'ye sunmuşlardı. Dönemin Meclis Başkanı H. Cindoruk bu çalışmaları bir kitap halinde yayınlamıştı. Tüm bu çalışmalar kamuoyunun anayasasının tümünden değiştirilmesi fikrine gelmesini sağladı. Ancak, sistemin genel karakteri burada da kendini gösterdi ve sadece 1995 ve 1999'da bazı palyatif değişiklikler yapılabildi.

2001 Ekim değişikliğine kadar 1982 Anayasasında 5 değişiklik yapılmıştı. İlk değişiklik 17 Mayıs 1987 tarihinde, 3361 sayılı yasa ile yapıldı. Bu değişiklikle, seçmen yaşı ve halkoylamasına katılma yaşı 21'den 20'ye indirilmiş, milletvekili sayısı 400'den 450'ye çıkarılmış, anayasayı değiştirme usulü değiştirilmiş ve anayasasının, 12 Eylül İhtilalinin kapatıldığı partilerin yöneticilerine getirdiği siyaset yasağını düzenleyen Geçici 4.maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

1987 değişikliği, özellikle siyasi yasakların kaldırılması gerekçesiyle halk oylaması yapılarak gerçekleştirildi. Belki de Turgut Özal'ın, yasaklı siyasilerin bir daha siyaset sahnesine çıkamamalarını gerçekleştirmek üzere yaptırdığı halk

oylaması çok az bir oy farkıyla siyasi yasakların kaldırılması şeklinde tecelli etti. Sonuç yine bir 12 Eylül günü 12 Eylül 1987'de 19572 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi.

1982 Anayasası'nda yapılan ikinci değişiklik, 8 Temmuz 1993 tarih ve 3913 sayılı Kanunla, radyo ve televizyon kurulması ve işletilmesinde devlet tekelinin ortadan kaldırılması şeklinde gerçekleşti ve 133.madde de yapılan değişiklikle özel radyo ve televizyon istasyonu kurulması ve işletilmesi imkanı tanındı

1982 Anayasası'nda 23 Temmuz 1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanunla yapılan üçüncü değişiklikle, Anayasasının başlangıç bölümü ve 13 maddesi değiştirilmiş, bir maddesi de yürürlükten kaldırılmıştır. Anayasa'nın Başlangıç bölümündeki 12 Eylül'ü meşrulaştıran ve "kutsal devlet" vurgusu yapan 1. ve 2. paragraf hükümleri yürürlükten kaldırıldı. Dernekler, sendikalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile ilgili maddelerde yapılan değişikliklerle, bazı yasaklar kaldırıldı, partilere üye olma yaşı 18'e indirildi. Üniversite öğrencilerinin ve öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olabilmeleri imkanı tanındı. Partilerin kadın kolları, gençlik kolları kurma yasakları kaldırıldı. Yine bu değişiklik paketinde milletvekili sayısı, milletvekilliğinin düşmesi, dokunulmazlığın kaldırılması, TBMM'nin toplantı günü gibi konularda bazı düzenlemeler yapıldı.

1982 Anayasası'nda yapılan dördüncü değişikliği bir şekilde Apo'ya borçluyuz denebilir. Avrupa Birliği'nin baskısı sonucu 18 Haziran 1999 tarih ve 4388 sayılı Kanunla Anayasasının 143.maddesinde yapılan değişiklikle DGM'lerden askeri hakimler çıkarılmış oldu.

1982 Anayasasında yapılan önemli bir değişiklik de, uluslar arası tahkim konusundadır. Anayasa üzerinde 13.08.1999 tarih ve 4446 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, özelleştirmeye ve yabancı sermayeye verilecek imtiyazlara ilişkin hükümler anayasal kimlik kazandırılmış oldu. Bu değişiklik paketinde Anayasasının 47, 125 ve 155.maddelerinde değişiklik yapılarak, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğabilecek uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü yolu açıldı ve Danıştay'ın bu tür şartlaşma ve sözleşmeler üzerindeki anayasal ve yasal inceleme yetkisi kaldırıldı.

Nihayet 1982 Anayasasında yapılan 6. değişiklik, 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanunla yapıldı. Değişiklik Anayasasının 37 maddesini ilgilendiren bir değişiklik olması bakımından oldukça önemli.

Öncelikle Anayasasının Başlangıç kısmında, "Hiçbir düşünce ve mülahazanın..." diye başlayan yedinci paragraf, "Hiçbir faaliyetin" şeklinde değiştirilmiştir. Halbuki teklifte "faaliyet" değil "eylem" kelimesi yer almaktaydı. Fakat Meclis'teki görüşmeler sırasında bazı karanlık ellerin gayretleri ile "eylemler" yerine "faaliyetler" kelimesi tercih edilerek, resmi ideolojiyle ve kurulu düzenle bağdaşmayan düşünce açıklamaları korumasız bırakıldı. Çünkü, faaliyet, yazma ve konuşma dahil her türlü etkinliği kapsar. Bu kapsam, resmi ideoloji ve kurulu düzenle bağdaşmayan her türlü düşünce açıklamasının yasaklanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Anayasa'nın Başlangıç bölümünün, bir başka ifadeyle Anayasasının ruhunun palyatif değişikliklerle temel hak ve yükümlülüklerin gerçekleştirilmesine uyumlu olmasını beklemek hayal olmuştur.

1. Temel Hak ve Hürriyetlerle İlgili Değişiklikler

Temel hak ve hürriyetler konusunda yapılan değişikliklerin en önemlileri sivil ve siyasi haklarla ilgili olanlardır. Sivil haklarla ilgili 18 değişiklik yapılmıştır.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması (m. 13)

Anayasanın 13.maddesinde yapılan değişiklikle, "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli egemenlik, milli güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlak ve genel sağlık" gibi kişiye özel yorumlara tabi genel sınırlama nedenleri kaldırılmış, sınırlamanın sınırı olarak da, "demokratik toplum düzeni" ve "laik Cumhuriyete ve ölçülülük ilkesine" aykırı olmamak ilave edilmiştir. Ancak genel sınırlama nedenlerinin kaldırılması ve özel sınırlama nedenlerinin getirilmesi, temel hakların kullanılabilmesi için yeterli görünmemektedir. Temel haklar nitelik ve nicelik açısından farklılık arzettiğinden, her biri için ayrı ayrı kriterlerin getirilmesi bu hakların kullanımı bakımından hukuka uygun olabilirdi.

Ayrıca, "laik Cumhuriyet" sınırlaması kişiler için bir güvence oluşturmamıştır. Aksine resmi ideolojinin sembolik bir anlatımı olan "Laik Cumhuriyet" tanımsızlığı, hakların çok kolay kısıtlanmasının gerekçesi olabilmektedir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması (m. 14)

Anayasa'nın 14.maddesinde yapılan değişiklikle, Kötüye kullanma sayılan hak kullanma biçimleri sayı olarak azaltılmış, bunlar "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü", "insan hakların dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet" olarak belirlenmiş; "Amaç gütmek" yerine Başlangıç metnindeki değişikliğe paralel olarak "faaliyette bulunma" ibaresi getirilmiş; Devletin de temel hakları sınırlama yetkisini kötüye kullanabileceği ilk defa olarak kabul edilmiştir.

Ancak gerek "Laik Cumhuriyet" kriteri, gerekse "faaliyette bulunma" kriteri, kişileri düşünceleri ve amaçları bakımından yargılanmaktan kurtarmamaktadır. AİHS'in 17 maddesine uygun olarak yapıldığı iddia edilen bu değişiklik esasen uyum sağlamaya çalıştığı düzenlemenin çok gerisinde kalmıştır.

İfade Hürriyeti ve Ana Dil Serbestisi (m. 26)

Anayasanın, düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetini düzenleyen 26.maddesinin ikinci fıkrasına "Bu hürriyetlerin kullanılması," ibaresinden sonra gelmek üzere "millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması," ibareleri eklenmiştir.

Burada düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin, Anayasanın 1., 2., 3.maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlama amacıyla kullanılamayacağını öngörmek, yaratıcı ve farklı düşünceleri ifade hürriyetinin yasaklanması demektir. Buna göre, mesela, Türkiye'nin "Atatürk milliyetçiliği"ne (veya milliyetçiliğe) bağlı olmasının eleştirilmesini veya "sosyal devlet"in anayasal bir ilke olmaması yahut başkentin Ankara'dan başka bir yer olması gerektiği yolunda düşünceler ileri sürülmesini yasaklayan yasal düzenlemeler yapılabilir.

Bu makul bir sınırlama değildir. Kaldı ki, anayasal olarak kendisine dokunulmazlık bahsedilen "Cumhuriyetin ni-

telikleri" uygulamada sadece 1., 2.ve 3.maddelerde açıkça belirtilenlerden ibaret görülmekte ve genişletici, keyfi bir yorumla resmi ideolojik tercihlerin tümü bunun kapsamı içinde görülmektedir. Bunun pratik sonucu, farklı düşüncelere hayat hakkı tanınmamasıdır.³

Bu maddede yapılan tek olumlu değişiklik, ikinci fıkradaki "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" şeklindeki cümlelerin metinden çıkarılmış olmasıdır.

Bu değişiklik farklı dillerde, özellikle vatandaşların ana dillerinde düşüncelerini açıklayabileceği ve yayabileceğine olanak tanımıştır. Buna paralel bir değişiklik basın hürriyeti hakkındaki 28.maddede de yapılmıştır. Böylece, geleceğe dönük olarak, gerek ifade gerekse basın hürriyeti bakımından "dil yasağı" getiren bir kanunun çıkarılması ihtimali ortadan kalkmıştır.

Dernek Kurma Hürriyeti (m. 33)

Yapılan değişiklikle, dernek kurmada "bildirim usulü" kaldırılmış, bunun yerine dernek kurmada şekil ve şartların kanunla konulacağı kabul edilmiştir. Anayasada yapılan bu değişikliğe dayanılarak dernek kurmayı "izne" bağlayan kanuni düzenleme yapılabilir. Bu hüküm dernek kurma hürriyeti bakımından sakıncalı olmuştur.

Adil Yargılanma ve Kanuna Aykırı Delil Yasağı (m.36,38)

Bu değişiklikle Anayasada ilk defa "adil yargılanma" bir hak olarak tanımlanmakta ve tanınmaktadır. Kişiler için temel bir hak olarak AİHS'nin 6.maddesinde ifadesini bulan "adil yargılanma" şimdilik yeterli kanuni güvenceye olmasa da, AİHS'in üstün norm niteliğinin korunması ve AİHM kararlarının emsal alınmasıyla uygulamada yerini alacağı benzenmektedir. Darısı, Anayasada tek bir kelime olarak geçen "savunma"nın başına.

Bir başka yenilik de Anayasanın 38.maddesinde evvelce Anayasal korumaya kavuşturulmamış olan CMUK'un 135/A maddesinde öngörülen, "kanuna aykırı olarak elde edilen bulguların delil olarak kullanılamayacağı" güvencesidir.

Belki çok önemli fakat henüz kanuni düzenlemeye kavuşturulmamış olan değişiklik de, "sözleşmeden doğan yükümlülük nedeniyle kişilerin özgürlüğünün kısıtlanamayacağı" hükmüdür. Bu hükümle karşılıksız çek vermek suretiyle dolandırıcılık suçunu işleyenler hakkındaki davalar düşürülmektedir. Aradan bir yıla yakın zaman geçmesine rağmen hakkında kanuni düzenleme yapılmamış bulunan bu değişiklik, şimdilik karşılıksız çek keşide ederek piyasayı dolandırıcıları cesaretlendirmektedir.

Bir önemli değişiklik de, savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemeyeceğidir. Nitekim buna ilişkin düzenleme 3. Uyum Yasaları paketi içinde yapılmıştır.

Kamulaştırma Bedeli (m. 46)

46.maddede yapılan değişiklikle, kanunla gösterilen esas ve usullere göre yapılacak kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenecektir. Ancak, kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamayacak ve bu takdirde taksitler eşit olarak ödenecektir. Taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanması hükmü,

Türkiye aleyhine AHİM'de açılan tazminat davalarının önünü kesebilecek bir gelişmedir.

Eşler Arasında Eşitlik (m. 41)

41.maddede yapılan değişiklikle maddeye, "eşler arasında eşitlik" prensibi getirilmiş, bu değişikliğe paralel olarak da Yeni Medeni Kanununda gerekli değişiklikler yapılmıştır. *Kadın* mı *karı* mı tartışmaları neticesi Yeni Medeni Kanun'da *karı* kelimesi yerini *kadına* bırakırken, yasakoyucu yine de *karı* kelimesinden tamamen vazgeçememiştir.

Yeni Medeni Kanunda kocanın ikametgahını kadının da ikametgahı olarak kabul eden eski hüküm kaldırılmıştır.

Eski kanuna göre koca evlilik birliğinin reisi kabul edilirken yeni değişiklikle bu hüküm ortadan kaldırılarak, evlilik birliğinin yönetimini eşlerin birlikte yapmaları hükmü yer almış, eşlerin birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılmaları kabul edilmiştir.

Yeni düzenlemeye göre artık kadın çalışmak için kocanın iznine ihtiyaç duymayacaktır. Ayrıca yeni değişiklikle yasal mal rejimi, edinilmiş mallara katılım rejimi olmuştur. Yani eşler sözleşme ile aralarında 'Mal Ayrılığı', 'Mal Ortaklığı' veya 'Paylaşmalı Mal Ayrılığı' gibi rejimleri kararlaştırmamışlarsa edinilmiş mallara katılım rejimi geçerli olacaktır.

Dilekçe Hakkı (m. 74)

Yabancıların dilekçe hakkı Anayasaya ilk defa girmekle birlikte bu hakka bir istisna getirilmektedir. Bu da "*karşılıklı-lık*"tır. Türkiye'de ikamet eden ve resmi makamlarla işi olan bir yabancının kendisi hakkındaki işlemle ilgili bilgi edinmek veya kendisi hakkında işlem yapılmasını istemek üzere resmi başvuruda bulunabilmesi için, vatandaşı olduğu devletin de ülkesinde oturan Türklere aynı hakkı tanımış olmasını aramanın mantığı anlaşılammamaktadır. Karşı ülke düşman veya faşist olunca, karşılıklılık gereği bize de öyle olmak mı düşüyor?

Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette

Bulunma Hakkı (m. 67, 76)

Anayasa'nın 67.maddesinde yapılan değişiklikle "taksirli suçlardan hüküm giyenler" de oy kullanabilecekler, 76.maddede yapılan değişiklikle de "ideolojik ve anarşik eylemlere" katılanlar değil, terör suçluları milletvekili seçilemeyeceklerdir.

69.maddede yapılan değişiklik, siyasi partilerin hangi hallerde anayasaya aykırı fiillerin "odağı" haline geldiğini, bu kavramı tanımlayarak yapmakta, fakat metinde geçen "zımnen benimseme" ifadesi keyfi uygulamaların süreceğine işaret etmektedir.

Siyasi partilere kapatma cezası dışında bir yaptırım uygulanabileceği keyfiyeti, Anayasa Mahkemesi'ne tanımlanmış durumlar için açık bir görev vermediğinden, uygulamada devlet yardımını kesme müeyyidesine hemen hemen hiç başvurulmayıp kapatmanın tercih edilmesi ihtimal dahilindedir.⁴ Esasen siyasi partilere kapatma cezasının AB kriterlerine uymayan bir düzenleme olarak kalması, henüz demokratikleşme aşamasına gelinmediğinin bir ifadesidir.

MGK İle ilgili Değişiklik (m. 118)

Anayasa'nın Milli Güvenlik Kurulu'yla ilgili 118.maddesinde

yapılan değişiklikle Kurulda sivil üye sayısı artmaktadır. Değişikliğin amacının, sivil iradenin hakim olmasını sağlamak olduğu ifade edilmektedir(1). Metinde "*öncelikle dikkate alınır*" yerine "*değerlendirilir*", "*kararların alınması*" yerine "*alınan tavsiye kararları*" ibarelerinin getirilmesi meşruiyeti Anayasa ile birlikte tartışmalı olan MGK'nın varlığı ve işlevine ilişkin sorunları çözmeye yetmeyecektir. Yapılacak en hayırlı iş MGK'nın kaldırılması veya dünya üzerindeki demokratik örneklerine uyarlanması olacaktır.

Geçici 15 Madde

Anayasa'nın Geçici 15.maddesinde yapılan değişiklikle, 12 Eylül döneminde çıkarılmış olan kanun, KHK ve diğer karar ve tasarrufların anayasaya aykırılığı ileri sürülebilecektir. Bir başka deyişle, 12 Eylül kanunları ve KHK'ları Anayasa Mahkemesi'ne götürülebilecektir. Bu şüphesiz iyi yöndeki önemli bir değişikliktir, ancak Anayasa Mahkemesi'nin genel eğilimi ile 12 Eylülcülerin temel yaklaşımlarının benzerliği dikkate alındığında, bunların iptali yoluna değil, yeniden düzenlenmesi yoluna gitmek daha akıllıca olacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak, TBMM'nin birinci tur görüşmelerindeki tutumunu sonuna kadar sürdürmesi halinde, gerçekleşecek anayasa değişikliklerin yürürlükteki Anayasayı ciddi bir değişikliğe uğratmış ve onu dikkate değer ölçüde daha özgürlükçü hale getirmiş olacağını söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Hatta, yukarıda gösterdiğimiz gibi, kimi bakımlardan Anayasa özgürlük ve demokrasiden daha da uzaklaşmış olmaktadır.

Ne yazık ki, akıl dışı "dil yasağı"nı kaldırmak, idam cezasını kısmen kaldırmak, siyasi partilere bir ölçüde güvence getirmek ve 12 Eylül tasarruflarına yargı yolunu açmak dışında, yapılan değişikliklerin demokratikleşmeye katkısı neredeyse hiç mesabesinde. Avrupa Birliği'nin Katılım Ortaklığı belgesi açısından bakıldığında ise tam bir hayal kırıklığı ile karşı karşıyayız.⁵

II. 1. UYUM YASASI PAKETİ (6. ŞUBAT 2002)

Anayasa'da Ekim-2001'de yapılan değişikliklere paralel olarak hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca 15 Ocak 2002'de TBMM Başkanlığı'na sunulan *Uyum Yasaları* ile ilgili tasarı, 6 Şubat 2002'de, TBMM Genel Kurulu'nda, üzerinde önemli değişiklikler yapılarak kabul edildi. Yasa, 19 Şubat 2002'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Uyum Yasa Tasarısı'nın TCK'nın 159 ve 312.maddelerini düzenleyen hükümleri, 57. Hükümette koalisyon ortağı partilerden ANAP ile MHP arasında tartışmalara neden oldu. "Mini demokrasi paketi" olarak adlandırılan tasarının Genel Kurul'daki görüşmeleri sırasında koalisyon ortakları, hükümetin kurulmasında bu yana ilk kez kendi hazırladıkları düzenleme konusunda görüş ayrılığına düştüler ve farklı yön-de oy kullandılar.

Yapılan değişiklikle, Devlet ve kurumlarına hakaret suçunun cezasının üst sınırı 6 yıldan 3 yıla indirildi. Bu maddedeki para cezaları da kaldırıldı.

TCK'nın 312.maddesinde en çok eleştirilen "*olasılık*" kelimesi "*tehlike*", "*kişiler*" tanımı da "*halk*" olarak değiştirildi.

BAZI KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN

(Kanun No : 4744, Kabul Tarihi : 6.2.2002, Resmi Gazete : 19.2.2002 – 24676)

MADDE 1- 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 159.maddesinin birinci fıkrasında yer alan "bir seneden altı seneye kadar ağır hapis" ibaresi "bir seneden üç seneye kadar hapis" olarak, üçüncü fıkrasında yer alan "15 günden 6 aya kadar hapis ve 100 liradan 500 liraya kadar ağır para" ibaresi "15 günden 6 aya kadar hapis" olarak değiştirilmiştir.

MADDE 2- TCK'nın 312.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Madde 312- Bir cürmü alenen öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya halkı kanuna uymamaya tahrik eden kimseye altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

Sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik eden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

Halkın bir kısmını aşağılayıcı ve insan onurunu zedeleyecek bir şekilde tahkir eden kimseye de birinci fıkradaki ceza verilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar 311.maddenin ikinci fıkrasında belirtilen araçlar veya şekillerle işlendiğinde verilecek cezalar bir katı oranında artırılır.

MADDE 3- 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı TCK'nın 7.maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yukarıdaki fıkra uyarınca meydana getirilen örgüt mensuplarına yardım edenlere veya terör yöntemlerine başvurmaya özendirecek şekilde örgüt ile ilgili propaganda yapanlara fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liradan birmilyar liraya kadar ağır para cezası verilir.

MADDE 4- TCK'nın 8.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Madde 8- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla yazılı, sözlü veya görüntülü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmedikçe bir yıldan üç yıla kadar hapis ve birmilyar liradan üçmilyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur. Bu suçun terör yöntemlerine başvurmaya özendirecek şekilde işlenmesi halinde verilecek ceza üçte bir oranında artırılır; mükerreren işlenmesi halinde ise, verilecek hapis cezaları paraya çevrilemez.

Birinci fıkrada belirtilen propaganda suçunun 5680 sayılı Basın Kanununun 3.maddesinde belirtilen bir mevkute vasıtasıyla işlenmesi halinde, ayrıca bunların sahiplerine ilgili mevkutenin varsa bir önceki ay ortalama satış bedelinin dörtte üçü kadar ağır para cezası verilir. Ancak verilecek para cezası hiçbir halde üçmilyar liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek para cezasının yarısı uygulanır ve altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

Birinci fıkrada belirtilen propaganda suçunun ikinci fıkrada yazılı mevkuteler dışındaki basılı eser ve sair kitle iletişim araçları ile işlenmesi halinde, sorumluları ve kitle iletişim araçları sahipleri hakkında altı aydan iki yıla kadar hapis ve birmilyar liradan üçmilyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur. Ayrıca mahkeme, ilgili radyo ve televizyon kuruluşunun bir günden yedi güne kadar yayından men'ine karar verir.

Birinci fıkrada belirtilen propaganda suçunun 2. ve 3. fıkralarda yazılı kitle iletişim araçları ile işlenmesi halinde verilecek ceza üçte bir oranında artırılır.

MADDE 5- 16.6.1983 tarihli ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 16.maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi madde metninden çıkarılmış, üçüncü ve dördüncü fıkraları ise aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Anayasanın 120.maddesi gereğince olağanüstü hâl ilân edilen bölgelerde yakalanan veya tutuklanan kişiler hakkında ikinci fıkrada dört gün olarak belirlenen süre, Cumhuriyet savcısının talebi ve hâkim kararıyla yedi güne kadar uzatılabilir. Hâkim, karar vermeden önce yakalanan veya tutuklanan kişiyi dinler.

Tutuklu bulunan sanık, müdafii ile her zaman görüşebilir. Cumhuriyet savcısı tarafından gözaltı süresinin uzatılmasına yazılı olarak emir verilmesinden sonra gözaltında bulunan kişi hakkında da aynı hüküm uygulanır.

MADDE 6- 4.4.1929 tarihli ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 107.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 107- Tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verilir.

Ayrıca, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir.

MADDE 7- CMUK'nun 128.maddesinin 2.fıkrasının 2.cümlesi madde metninden çıkarılmış ve 3.fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yakalamadan ve yakalama süresinin uzatılmasına ilişkin emirden yakalananın bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, Cumhuriyet savcısının kararıyla gecikmeksizin haber verilir.

MADDE 8- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 9- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

DEĞERLENDİRME

159. MADDEYE İLİŞKİN

TCK'nın 159.maddesinin metninde yapılan değişiklik sadece cezaların düşürülmesi şeklinde olmuştur.

Maddede öngörülen ceza üst sınırı 6 yıldan 3 yıla indirildi, para cezaları tümüyle kaldırıldı.

TCK'nın "Suça Kapalı Tahrik" başlıklı 312.maddesinin birinci ve ikinci fıkraları da değişti.

Birinci fıkradaki, "*Bir cürmü alenen öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya kişileri kanuna uymamaya tahrik eden...*" ibaresindeki "*kişileri*" yerine "*halkı*" sözcüğü getirildi.

İkinci fıkradaki, "*sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak halkı birbirine karşı kamu düzenini bozma olasılığını ortaya çıkaracak bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik eden...*" ibaresinde yer alan "*insanları*" yerine, "*halkı*" sözcüğü getirildi. "*Kamu düzenini bozma olasılığını ortaya çıkaracak bir şekilde*" ibaresi yerine de, "*kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde*" kriteri getirildi.

TERÖRLE MÜCADELE YASASINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİK

Yasanın 7.maddesinin 2. fıkrasında yapılan değişikliğe göre "*Terör örgütü mensuplarına yardım edenlere veya terör yöntemlerine başvurmaya özendirecek şekilde örgüt ile ilgili propaganda yapanlara fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan 5 yıla kadar hapis ve 500 milyon liradan 1 milyar liraya kadar ağır para cezası*" verilecek.

Önceki yasa hükmünde yer alan hapis cezaları aynen konuldu, ancak 50-100 milyon lira olan para cezası 10 kat artırıldı.

Yayın yoluyla işlendiğinde

TMY'nin, "Devletin Bölünmezliği Aleyhine Propaganda" başlıklı 8.maddesinde yapılan değişiklikle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik propagandaya verilecek para cezalarında alt sınır 20 kat artırılarak 1 milyar liraya, üst sınır 30 kat yükseltilerek 3 milyar liraya çıkarıldı.

Yapılan değişiklikle, tasarı metnindeki, "*Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedefleyen...*" ibaresi, "*Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla....*" şeklinde değiştirilmiş oldu.

Olumlu bir değişiklik de, devletin bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedefleyen yazılı ve sözlü propagandanın Basın Kanunu'nda belirtilen bir mevkute vasıtasıyla işlenmesi halinde mevkute sahibine verilecek para cezasının düşürülmesi olmuştur. Önceki yasa hükmünde, mevkutenin bir önceki aya ait ortalama satış miktarının yüzde 90'ı kadar para cezası öngörülürken, değişiklikle bu oran'e çekildi.

Kapatma Cezası

Propaganda suçunu düzenleyen 8.maddeye bir fıkra eklenerek, suç sayılan propagandanın mevkuteler dışında basılı eser ve diğer kitle iletişim araçlarıyla işlenmesi halinde, söz konusu araçlarla işlenecek propaganda suçlarında sorumlular ve kitle iletişim araçlarının sahiplerine 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası dışında verilen para cezası 1 milyar liradan 3 milyar liraya kadar kanunlaştırılmış oldu. Ayrıca, mahkeme ilgili radyo ve televizyon kuruluşunu artık 1 günden 15 güne kadar değil, 7 güne kadar yayından men edebilecek.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik propagandanın mevkute ve diğer kitle iletişim araçlarıyla işlenmesi durumunda verilecek ceza üçte bir oranında artırıldı.

DGM KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Gözetli Süresi

DGM Kanunu'nun 16.maddesinde yapılan değişiklikle de 3 veya daha fazla kişinin katılımıyla "*toplu olarak*" işlenen suçlarda, Cumhuriyet savcısının talebi ve hakim kararıyla 7 gün olarak uygulanan gözetli süresi, 4 güne indirildi.

Olağanüstü Hal ilan edilen bölgelerde, yakalanan veya tutuklanan kişiler hakkında belirlenen 4 günlük süre, Cumhuriyet savcısının talebi ve hakim kararıyla 7 güne kadar uzatılabilecek. Önceki yasa hükmünde, 7 günlük sürenin 10 güne kadar uzatılabileceği hükmü yer alıyordu. Uzatma kararı verecek hakime, karar vermeden önce, yakalanan veya tutuklanan kişiyi dinleme zorunluluğu da getirilmiş oldu.

Değişiklikte önemli bir madde de, tutuklu sanığın avukatı ile her zaman görüşebilmesine imkan da tanınması olmuştur. Cumhuriyet savcısı tarafından gözetli süresinin uzatılmasına yazılı olarak emir verilmesinden sonra gözetlinda bulunan kişinin de bu haktan yararlanması hükmüne bağlandı.

CMUK'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Kişinin Yakınlarına Haber Verilecek

CMUK'un "*Sanığın tutuklanmasından haber verilecek kişile-*

ri" hükmüne bağlayan 107. maddesinde yapılan değişiklikle, tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan, tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye hakimin kararıyla gecikmeksizin haber verilme zorunluluğu getirildi.

Ayrıca, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla tutuklunun, tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesi hakkı da tanındı.

CMUK'un "*Yakalanan kimsenin sorguya çekilmesi*" başlıklı 128.maddesinde yapılan değişiklikle "*yakalama ve yakalama süresinin uzatılmasına dair emirden, yakalananın bir yakınına veya belirlediği bir kişiye Cumhuriyet savcısının kararıyla gecikmeksizin haber verilmesi*" hükmüne bağlandı.

III. 2. UYUM YASASI PAKETİ (15 MART 2002)

2. "*Uyum Yasaları*" paketi, Bakanlar Kurulu nca 15 Mart 2002'de TBMM Başkanlığı'na sunuldu. Tasarı, 26 Mart 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda üzerinde iki değişiklik yapılarak kabul edildi. Yasa, 9 Nisan 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Yasa, Anayasa'da yapılan değişiklikler ile Türk Medeni Kanununda yer alan hükümlere uyum sağlanması ve Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı çerçevesinde kısa vadede alınması gerekli tedbirlerle ilgili olarak çeşitli yasalarda değişiklik öngörüyor.

BAZI KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN

(Kanun No : 4748, Kabul Tarihi : 26.3.2002, Resmi Gazete : 9.4.2002 – 24712)

MADDE 1- 10.6.1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 29.maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"Kaymakamlığa sadece mülki idare Amirliği hizmetleri sınıfından olanlar vekalet edebilir."

MADDE 2- A) 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununun Ek 1.maddesinin birinci ve ikinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması, suç işlenmesinin önlenmesi ile Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun ve Anayasanın 174 üncü maddesinin kapsamında yer alan inkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar için, tedbir yoluyla soruşturma safhasında cumhuriyet savcılığının talebi üzerine sulh ceza hakimince, kovuşturma safhasında görevli mahkemece her türlü basılmış eserin dağıtımının önlenmesine veya toplatılmasına karar verilebilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu eserlerin dağıtımının önlenmesine veya toplatılmasına doğrudan doğruya Cumhuriyet savcılığınca yazılı olarak karar verilebilir. Bu halde Cumhuriyet savcısı kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili sulh ceza hakiminin onayına sunar. Sulh ceza hakimi kırksekiz saat içinde kararını açıklar; aksi halde Cumhuriyet savcılığının kararı kendiliğinden hükümsüz sayılır.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkumiyet halinde, faillerden bir veya birkaçına ait olmaları şartıyla suçu ihtiva eden mevkute veya mevkute sayılmayan basılmış eserlerin basımında kullanılan makineler ile diğer basım aletlerinin müsadereğine de karar verilir.

B) Basın Kanununun Ek 2.maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Basın yoluyla işlenen ve Ek 1.maddede yazılı suçlardan mahkumiyet hallerinde, suç teşkil eden yazının yayınlandığı mevkutenin bir günden onbeş güne kadar kapatılmasına da mahkemece karar verilebilir."

"Birinci fıkraya göre kapatılmasına karar verilen mevkutenin yayınına kapatılma suresinde devam edenler veya o mevkutenin açıkça devamı niteliğini taşıyan yeni mevkute çıkarıcılar bir aydan üç aya kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar."

MADDE 3- 14.7.1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 13.maddesine birinci fıkradan sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"İşkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi hakkında da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır."

MADDE 4- A) 22.4.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 101.maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarı Hazineye iadesine karar verebilir."

B) Siyasi Partiler Kanununun 102.maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde; ikinci fıkrasında geçen "Cumhuriyet Başsavcılığı" ibareleri, "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı" olarak değiştirilmiştir.

"Siyasi partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasi partiye Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabilirceği de belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde re'sen dava açabilir."

"Siyasi parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmeyişi takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasi partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulun işten el çektilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasi parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar."

C) Siyasi Partiler Kanununun 103.maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"Bir siyasi parti, bu nitelikteki filleri o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu filleri doğrudan doğruya anılan par-

ti organlarının kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fillerin odağı haline gelmiş sayılır."

MADDE 5- A) 6.10.1983 tarihli ve 2908 sayılı Dernekler Kanununun 4.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 4- Fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş olan herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri,

2. Affa uğramış olsalar bile;

a) TCK'nın İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

b) Basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar, istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) TCK'nın 316, 317 ve 318.maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

sürekli olarak,

3. a) Türk Ceza Kanununun 312.maddesinin ikinci fıkrasında yazılı suçtan mahkum olanlar hükmün kesinleştiği,

b) Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl süre ile demek kuramazlar."

B) Dernekler Kanununun 5 .maddesinin (6) numaralı bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"6. Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ya da herhangi bir bölgenin veya ırkın veya sınıfın veya belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak,"

C) Dernekler Kanununun 6.maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Bazı ad ve işaretleri kullanma yasağı

Madde 6- Derneklerin, mevcut veya kapatılmış bir siyasi partinin, bir sendikanın veya üst kuruluşun, bu Kanun hükümlerine göre mahkemece kapatılmasına karar verilen bir demek veya üst kuruluşun adını, amblemini, rumuzunu, rozetini ve benzeri işaretleri ya da daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamları kullanmaları yasaktır.

Dernekler, resmi işlemlerinde Türkçe kullanırlar."

D) Dernekler Kanununun 34.maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Federasyonlar, kuruluş amaçları aynı olan en az beş derneğin; konfederasyonlar, kuruluş amaçları aynı olan en az üç federasyonun, amaçlarını gerçekleştirmek üzere üye sıfatıyla bir araya gelmeleri suretiyle kurulur.

Federasyon ve konfederasyonlara ilişkin diğer hususlar hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır.

Federasyonların üye sayısının beşten ve konfederasyonların üye sayısının üçten aşağı düştüğü ve bu durum üç ay içinde giderilmediği takdirde haklarında 51.maddede yazılı kendiliğinden dağılma hükümleri uygulanır.

E) Dernekler Kanununun 38.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Madde 38- Yükseköğretim kurumlarında kayıtlı öğrenciler, ancak eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme ihtiyaçlarının kar-

şılınması, beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi ve öğrencilerin bu konularda kurum idaresi veya diğer kuruluşlar nezdinde temsil edilmesi amaçlarıyla öğrenci derneği kurabilirler.”

F) Dernekler Kanununun 43.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 43- Dernekler, en az yedi gün önceden merkezlerinin bulunduğu ve faaliyetin düzenleneceği illerin valiliklerine bildirimde bulunmak şartıyla yabancı ülkelerdeki dernek veya kuruluşların üyelerini Türkiye’ye davet edebilir ya da yabancı dernek veya kuruluşların davetlerine uyarak üyelerini veya dernek üyesi olma hakkına sahip üçüncü kişileri yurt dışına gönderebilirler. Bildirimde, davetin amacı, tarihi, yeri, ilgili dernek veya kuruluşun adı ve adresi ile katılacak üyelere veya temsilcilere ait bilgiler bulunur.”

MADDE 6- A) 6.10.1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 9.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 9- Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenir. Bu kurul, kendi aralarından birini başkan seçer. Diplomatik dokunulmazlıkları bulunan kişiler, düzenleme kurulu başkan veya üyesi olamazlar.

Tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, yetkili organlarının kararına bağlıdır.”

B) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 17.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 17- Bölge valisi, vali veya kaymakam, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir.”

C) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 19.maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bölge valisi, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bölgeye dahil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere erteleyebilir.”

MADDE 7- Aşağıdaki kanun hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

A) Basın Kanununun 16.maddesinin beşinci fıkrası,

B) Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununun 9.maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi,

C) 16.6.1983 tarihli ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 16.maddesinin son fıkrası,

D) Dernekler Kanununun 7, 11 ve 12.maddeleri,

E) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 21.maddesi.

MADDE 8- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 9- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

DEĞERLENDİRME

4748 sayılı yasayla kabul edilen **2. Uyum Yasaları Paketi**, AB’ye uyum çerçevesinde 8 yasa da değişiklik yapıyor.

İl İdaresi Yasası ve Jandarmanın Mülki Amirliğine Son Verilmesi

İl İdaresi Yasasının 29.maddesinde yapılan değişiklik ile, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Yasası’nın, jandarma subaylarına, valilik ve kaymakamlığa, jandarma astsubaylarına da bucak müdürlerine geçici bir süre vekalet edebilmesine ilişkin 9.maddesi kaldırıldı. Bu hükümle artık, Jandarma Subayları mülki amirliklere vekalet edemeyecekler.

Basın Kanunundaki Değişiklikler

Basın Yasası’nın, her türlü basılmış eserin dağıtımının önlenmesine veya toplatılmasına ilişkin Ek 1.maddesinde düzenleme yapan maddeye, “Atatürk ve inkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar” da eklendi.

Basın Kanunu’nda yer alan “yasaklanmış dil” kavramı kaldırıldı. Suç işleyen basın kuruluşlarının kapatılma süresi de 30 günden 15 güne indirildi. Yapılan bir diğer değişiklik de, basılı eserlerin toplatılması, makinaları ve aletlerine el konulması bundan sonra mahkeme kararı ile olabileceğine dair.

Basın Yasası’nın 16.maddesindeki yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılması halinde, sorumlu müdürlerle yayımlatanlar hakkındaki cezaların para cezasına çevrilemeyeceği ve ilgililerin emniyette gözaltında tutulabileceğine ilişkin hüküm de yürürlükten kaldırıldı.

Devlet Memurları Kanunundaki Değişiklikler

Yapılan değişiklikle, işkence ve kötü muamele sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin hükmettiği tazminat, bu suçları işleyen görevlilerine ödetilecek.

Siyasi Partiler Yasası

Yasa, siyasi partilere kapatmanın yanı sıra Hazine yardımı-nın kesilmesi cezasının verilebileceğini hüküm altına alırken, Anayasa’da parti kapatmayı zorlaştıran yönde yapılan değişikliklere paralel yeni düzenlemeler getiriyor. Buna göre, siyasi partilere temelli kapatmanın yanı sıra dava konusu fiillerin ağırlığına göre devlet yardımının kesilmesi cezası da verilebilecek. Bu kesinti, devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakma şeklinde uygulanacak. Yardımın tamamını daha önce alan siyasi partiden, cezada yer alan tutarın Hazineye iadesi istenebilecek

Yasada yapılan değişiklikle, Anayasa’da yapılan değişikliklerde kapatma için getirilen “**odak**” olma kavramı, Siyasi Partiler Yasası’na da yansıtılmıştır. Değişikliğe göre, siyasi parti, suç oluşturan fiillerin parti organları ve üyelerince yoğun ve kararlı bir şekilde işlendiğinin, bu durumun o partinin büyük kongre, genel başkan, merkez karar veya yönetim organları ile TBMM’deki grubu ve grup yönetim kurulunca zimnen veya açıkça benimsendiğinin saptanması durumunda odak haline gelmiş sayılacak.

Dernekler Yasası

Dernekler Yasasındaki değişiklikle, 18 yaşında ve fiil ehliyetine sahip herkesin dernek kurulmasına imkan sağlanmış oldu. Ancak bir şartla ki, affa uğramış olsalar bile devletin şahsiyetine karşı cürüm işleyenler, zimmet, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık ve inancı kötüye kullanma gibi suçlardan mahkum olanların dernek kurması yasaklandı. Ayrıca, TCK’nın 312.maddesinin 2. fıkrasında yer alan “**Sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik**” suçunu işleyenler 5 yıl süreyle dernek kurucusu olamayacaklar. Dernekler, kapatılan bir siyasi partinin veya bir derneğin amblem, rozet, rumuz ile daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamaları kullanamayacaklar.

(Kanun No. 4771, Kabul Tarihi : 3.8.2002)

Dernekler Yasasında yapılan değişiklikle, derneklerin, federasyon veya konfederasyon oluşturmalarına olanak da sağlandı. Dernekler, valiliklere bildirimde bulunmak şartıyla yabancı ülkelerdeki dernek veya kuruluş üyelerini Türkiye'ye davet edebilecekler, yurtdışındaki dernek veya kuruluşların davetlerine katılabilecekler. Dernekler resmi işlemlerini Türkçe yapacaklar.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasında yapılan değişiklikle, toplantı düzenleme yaşı 21'den 18'e indirildi. En az 7 kişiden oluşan bir düzenleme kurulu gösteri yürüyüşü veya toplantı düzenleyebilecek. Diplomatik dokunulmazlığı bulunan kişiler düzenleme kurulu başkanı veya üyesi olamayacaklar. Sendika, dernek, siyasi parti gibi tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri ise yetkili organlarının kararı ile mümkün olabilecek. Bölge valisi, valiler ve kaymakamlar, "Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık, genel ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" amacıyla belirli bir toplantıyı yasaklayabilecek veya iki ay aşmamak üzere erteleyebilecek. Bölge valisine aynı gerekçelerle bölgeye dahil illerde ve ilçelerde bütün toplantıları üç ay süreyle erteleme yetkisi verildi.

Aslında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda değişiklik yapılmamış, eski maddenin bir başka şekilde yazımı gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik, bu güne kadar mülki amirlerin keyfi bir şekilde ve sudan sebeplerle toplantı ve yürüyüşleri, sudan sebeplerle yasaklayabilmelerine veya güncelliğin tarihe karışmasından sonraya erteleyebilmelerine bir defa daha imkan hukuki imkan sağlamış, Literatüre **Gestapo Yasası** tasarısı olarak geçen İl İdaresi Kanununda yapılamayan, 2911 sayılı Kanunla yapılabiliş oldu.olarak geçen evvelki uygulama bir kere daha kanunlaştırılmış oldu.

Ayrıca, dernek, vakıf, sendika ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesini yasaklayan 21.madde hükmü de yürürlükten kaldırıldı.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunundaki Değişiklikler

DGM'lerin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Yasanın sanık ile avukatının görüşmelerini sınırlandıran 16.maddesi yürürlükten kaldırılarak, savunmanın yargılamanın başlangıcından itibaren yargılama sürecine dahil olmasının bir nebze olsun önü açılmış oldu.

**III. 3. UYUM YASASI PAKETİ
(3 AĞUSTOS 2002)**

AB. 2. Uyum Yasaları Paketi'nden sonra 3 Ağustos 2002 günü 4771 sayılı Kanunla, **3. AB Uyum Yasaları Paketi** de TBMM'de kabul edilmiş, 8 Ağustos 2002 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bilindiği gibi paket 13 maddeden oluşmaktadır ve tümü de bir oturumda kabul edilerek kanunlaşmıştır.

**ÇEŞİTLİ KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA
İLİŞKİN KANUN**

MADDE 1- A) Savaş ve çok yakın savaş tehdidi hâllerinde işlenmiş suçlar için öngörülen idam cezaları hariç olmak üzere, 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 7.1.1932 tarihli ve 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun ile 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununda yer alan idam cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülmüştür.

Şu kadar ki,

a) Türk Ceza Kanununun 47, 50, 51, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 102, 112, 451, 452, 462 ve 463.maddeleri ile 7.11.1979 tarihli ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 12 nci maddesinin idam cezasına ilişkin hükümleri,

b) Türk Ceza Kanununun 17.maddesi ile 13.7.1965 tarihli ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun 19 ve Ek 2.maddelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar verilenlere ilişkin hükümleri, saklıdır.

B) Bu Kanun hükümlerine göre idam cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülenler hakkında Türk Ceza Kanununun 70, 73 ve 82.maddelerinde öngörülen süreler iki kat, terör suçluları hakkında üç kat olarak uygulanır.

Bu Kanun hükümlerine göre idam cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları hakkında Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ile 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun şartla salıverilmeye ilişkin hükümleri uygulanmaz. Bunlar hakkında müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder.

MADDE 2- A) Türk Ceza Kanununun 159.maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

Birinci fıkrada sayılan organları veya kurumları tahkir ve tezyif kastı bulunmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan yazılı, sözlü veya görüntülü düşünce açıklamaları cezayı gerektirmez.

B) TCK'nın 201 inci maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki 201/a ve 201/b maddeleri eklenmiştir.

MADDE 201/a- Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddî menfaat elde etmek maksadıyla, yabancı bir devlet tâbiyetinde bulunan veya vatansız olan veya Türkiye'de sürekli olarak oturmasına yetkili mercilerce izin verilmemiş bulunan kimselerin Türkiye'ye yasal olmayan yollardan girmelerini veya ülkede kalmalarını, bu kişilerin veya Türk vatandaşlarının yasal olmayan yollardan ülke dışına çıkmalarını sağlamaya göçmen kaçakçılığı denilir.

Göçmen kaçakçılığı suçunun faillerine veya böyle bir suça iştirak etmeksizin, daha önce ülkeye sokulmuş veya girmiş kaçak göçmenleri, maddî menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollarla ülkeden çıkaranlara, yasal koşullara uymaksızın ülkede kalmalarını olanaklı kılanlara, bu maksatla sahte kimlik veya seyahat belgelerini hazırlayanlara veya temin edenlere ya da bu suçlara teşebbüs edenlere, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezası verilir; suçun işlenmesinde kullanılan taşıtlar ve bu fiil nedeniyle elde edilen maddî menfaatler müsadere edilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı olan suçlar, kaçak göçmenlerin yaşamalarını veya vücut bütünlüklerini tehlikeye soktuğu veya insanlık dışı veya onur kırıcı muamele biçimlerine tâbi kılınmalarına neden olduğu hâllerde faillere verilecek cezalar, yarısı oranında; ölüm meydana gelmiş ise bir kat artırılarak hükmolunur.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar örgütlü olarak işlendiğinde faillele verilecek cezalar bir kat artırılarak hükmolunur.

MADDE 201/b- Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzeri uygulamalara tâbi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla, tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kö-

tüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden, barındıran kimseye beş yıldan on yıla kadar ağır hapis ve bir milyara liradan az olmamak üzere ağır para cezası verilir.

Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suç oluşturulan eylemler var olduğu takdirde, mağdurun rızası yok sayılır.

Onsekiz yaşını doldurmamış çocukların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hâllerinde suç aittir araç fiillerden hiçbirisine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar örgütlü olarak işlendiği takdirde failere verilecek cezalar bir kat artırılarak hükümlenir.

MADDE 3- A) 6.10.1983 tarihli ve 2908 sayılı Dernekler Kanununun yürürlükten kaldırılmış olan 11.maddesi, kenar başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye'de kurulan derneklerin yurt dışındaki faaliyetleri
Madde 11- Uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hâllerde; uluslararası faaliyette bulunma amacını güden derneklerin kurulması, bu derneklerin yurt dışında şube açması, yurt dışındaki benzer amaçlı dernek veya kuruluşlara üye olması veya bunlarla işbirliği yapması veya yurt dışında faaliyette bulunması, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır.

Yurt dışındaki bir dernek ve kuruluşa üye olmak ya da bunlarla işbirliğinde bulunmak isteyen dernek veya üst kuruluş, bu dernek veya kuruluşun statüsünün Türkçe'ye çevrilmiş noterden onaylı iki örneğini İçişleri Bakanlığına vermekle yükümlüdür.

Türkiye'deki derneklerin üye olduğu veya işbirliği yaptığı yabancı dernek veya kuruluşların kanunlarımıza ve millî menfaatlerimize aykırı faaliyetlerde bulunması hâlinde, Türkiye'de kurulmuş derneğin, bu yabancı dernek veya kuruluşlarla olan ilişkilerine Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla son verilir.

B) Dernekler Kanununun yürürlükten kaldırılmış olan 12.maddesi, kenar başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Yurt dışında kurulan derneklerin Türkiye'deki faaliyetleri
Madde 12- Yurt dışında kurulan derneklerin, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hâllerde ve karşılıklı olmak koşuluyla, kültürel, ekonomik, teknik, sportif ve bilimsel konularda bilgi veya teknolojilerinden yararlanılmak üzere; Türkiye'de şube açmalarına, Türkiye'de kurulmuş bulunan derneklerle üye olmalarına veya bunlarla işbirliği yapmalarına, Türkiye'de faaliyette bulunmalarına, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca izin verilebilir.

Yukarıdaki fıkrada sözü edilen derneklerin, kanunlarımıza veya millî menfaatlerimize aykırı faaliyetlerde bulunması hâlinde, verilen iznin geri alınmasına Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

C) Dernekler Kanununun 15.maddesinin birinci ve ikinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

İçişleri Bakanlığınca Dernekler Daire Başkanlığında ve illerde valilikler bünyesinde derneklerin kaydolunacağı Dernekler Kütüğü tesis olunur.

Dernekler Daire Başkanlığındaki Dernekler Kütüğüne bütün konfederasyon, federasyon ve dernekler ile şubeleri ve merkezleri yurt dışındaki bulunan derneklerin Türkiye'de açılmış şubeleri kaydolunur.

D) Dernekler Kanununun 40.maddesinin kenar başlığı ve birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Millî Savunma ve kolluk hizmetlerine hazırlayıcı faaliyette bulunma yaşağı

Dernekler, askerliğe, millî savunma ve kolluk hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim faaliyetlerinde bulunamazlar. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere kamp veya talim yerleri açamazlar.

E) Dernekler Kanununun 45.maddesi, kenar başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Beyanname verme yükümlülüğü ve denetim
Madde 45- Dernekler, faaliyetleri ile gelir ve gider işlemlerinin sonuçları konusunda, İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikte belirtilen şekle uygun olarak düzenleyecekleri beyannameleri yıl sonu itibarıyla mahallin en büyük mülkî amirine verirler. Gerek görülen hâllerde derneklerin yönetim yerleri, müesseseleri ve her çeşit eklentileri, defterleri, hesap ve işlemleri, İçişleri Bakanlığı veya bulundukları yerin en büyük mülkî amiri tarafından her zaman denetlenebilir. İçişleri Bakanlığı, bu denetlemeyi Dernekler Daire Başkanlığı Personeli veya Bakanlık Tefitiş Kurulu aracılığıyla; en büyük mülkî amirler, bizzat veya görevlendirecekleri memur veya memurlar aracılığıyla yaptırır.

Dernekler, amaç ve faaliyetleriyle ilgili olan bakanlıklarca da denetlenebilir. Denetleme sonuçları, bilgi için İçişleri Bakanlığına bildirilir.

Denetleme sırasında görevli memurlar tarafından istenecek her türlü bilgi, belge ve kayıtların, dernek yetkilileri tarafından gösterilmesi ve ya verilmesi, yönetim yerleri, müesseseler ve eklentilerine girme isteğinin yerine getirilmesi zorunludur.

Denetim sırasında, suç teşkil eden fiillerin tespit edilmesi hâlinde, ilgili mülkî amirlik durumu derhal Cumhuriyet savcılığına bildirir.

F) Dernekler Kanununun 46.maddesi, kenar başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Dernekler Daire Başkanlığı
Madde 46- Dernekler ile ilgili hizmetleri yürütmek, tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacın gerçekleştirilmesi için sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediklerini, defterlerini ve hesaplarını mevzuata ve tüzüklerine uygun olarak yürütüp yürütmediklerini denetlemek üzere İçişleri Bakanlığı bünyesinde Dernekler Daire Başkanlığı kurulur. Bu birimin kuruluş, çalışma şekli ve denetleme esas ve usulleri, İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

G) Dernekler Kanununun 62.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 62- Dernekler tarafından tutulacak defterler ile ilgili usul ve esaslar İçişleri ve Maliye Bakanlıklarınca birlikte çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir. Bu defterlerin noterden onaylı olması zorunludur.

H) Dernekler Kanununun 73.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 73- İçişleri Bakanlığınca, derneklere ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, hizmetleri görmek üzere illerde valilikler, ilçelerde de kaymakamlıklar bünyesinde derneklerle ilgili bir birim oluşturulur.

Bu birimin illerdeki teşkilatlanması, kuruluş, görev ve yetkileri ile 15.maddeye göre oluşturulacak Dernekler Kütüğünün şekli, düzenleme ve kayıt esasları, İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 4- A) 5.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 1.maddesinin sonuna aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Cemaat vakıfları, vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın, Bakanlar Kurulunun izniyle dinî, hayrî, sosyal, eğitimsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilirler ve taşınmaz malları üzerinde tasarrufla bulunabilirler.

Bu vakıfların dinî, hayrî, sosyal, eğitimsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere, her ne suretle olursa olsun, tasarrufları altında bulunduğu, vergi kayıtları, kira sözleşmeleri ve diğer belgeler-

le belirlenen taşınmaz mallar, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde başvurulması hâlinde vakıf adına tescil olunur. Cemaat vakıfları adına bağışlanan veya vasiyet olunan taşınmaz mallar da bu madde hükümlerine tâbidir.

B) 8.6.1984 tarihli ve 227 sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğünün Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye aşağıdaki Ek Madde eklenmiştir.

EK MADDE 3- Türkiye'de kurulan vakıflar, amaçları doğrultusunda uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hâllerde, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğünün bağlı bulunduğu Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun izniyle yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlara üye olabilirler.

Türkiye'de kurulan vakıfların vakıf senedinde belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette bulunması ve yurt dışında şube açması ile yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf veya kuruluşlarla işbirliği yapması, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğünün bağlı bulunduğu Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır.

Yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hâllerde, karşılıklı olmak koşuluyla, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğünün bağlı bulunduğu Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun izniyle Türkiye'de faaliyette bulunabilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler veya kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilirler.

Bu vakıflar, Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkında uygulanan mevzuata tâbidir.

MADDE 5- A) 6.10.1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 3.maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yabancıların bu Kanun hükümlerine göre toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır. Yabancıların bu Kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları, toplantının yapılacağı mahallin en büyük mülki idare amirliğine toplantıdan en az kırksekiz saat önce yapılacak bildirimle mümkündür.

B) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 10.maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Toplantı yapılabilmesi için, düzenleme kurulu üyelerinin tamamının imzalayacakları bir bildirim, toplantının yapılmasından en az kırksekiz saat önce ve çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilir.

MADDE 6- A) 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 445.maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki 445/A maddesi eklenmiştir.

MADDE 445/A- Kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş olan bir kararın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiği saptandığında, ihlâlin niteliği ve ağırlığı bakımından Sözleşmenin 41 inci maddesine göre hükmedilmiş olan tazminatla giderilemeyecek sonuçlar doğurduğu anlaşırsa; Adalet Bakanı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunan veya yasal temsilcisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Yargıtay Birinci Başkanlığından muhakemenin iadesi isteminde bulunabilirler.

Bu istem, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca incelenir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince saptanan ihlâlin sonuçları tazminatla giderilmiş veya istem süresi içinde yapılmamış ise reddine; aksi hâlde, dosyanın davaya bakması için kararı veren mahkemeye gönderilmesine duruşma yapmaksızın kesin olarak

karar verir.

B) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 448 inci maddesine son fıkra olarak aşağıdaki hüküm eklenmiştir.

445/A maddesi hükümleri saklıdır.

MADDE 7- A) 4.4.1929 tarihli ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 327.maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki 327/a maddesi eklenmiştir.

MADDE 327/a- Kesinleşmiş bir ceza hükmünün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlâli suretiyle verildiği saptandığında ihlâlin niteliği ve ağırlığı bakımından Sözleşmenin 41 inci maddesine göre hükmedilmiş olan tazminatla giderilemeyecek sonuçlar doğurduğu anlaşırsa; Adalet Bakanı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunan veya yasal temsilcisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Yargıtay Birinci Başkanlığından muhakemenin iadesi isteminde bulunabilirler.

Bu istem, Yargıtay Ceza Genel Kurulunca incelenir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince saptanan ihlâlin sonuçları tazminatla giderilmiş veya istem süresi içinde yapılmamış ise reddine; aksi hâlde, dosyanın davaya bakması için kararı veren mahkemeye gönderilmesine duruşma yapmaksızın kesin olarak karar verir.

B) Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 335.maddesine son fıkra olarak aşağıdaki hüküm eklenmiştir.

327/a maddesi hükümleri saklıdır.

MADDE 8- A) 13.4.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4.maddesinin birinci fıkrasına aşağıdaki hükümler eklenmiştir.

Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

B) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (f) ve (v) bentleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

f) Özel hayatın gizliliğine saygılı olunması.

v) Yayınların şiddet kullanımı özendiren veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması.

C) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 26.maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Bu Kanuna aykırı olmamak kaydıyla, yayınların yeniden iletimi serbesttir. Yeniden iletime ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 9- A) 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununun 5.maddesinin üçüncü fıkrasının (6) numaralı bendinde geçen "bu Kanunun ek birinci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçlar" ibaresi, "bu Kanunun ek 1.maddesinin birinci fıkrasında yer alan suçlar" şeklinde değiştirilmiştir.

B) Basın Kanununun 21.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 21- 9.maddenin birinci fıkrası ile 11.madde hükümlerine aykırı hareket edenler, onmilyar liradan otuzmilyar liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilirler.

9. maddenin son fıkrasına göre yayımı durdurulan mevkutenin yayınına beyanname vermeden devam edenler, yirmimilyar liradan altmışmilyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

C) Basın Kanununun 22.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Madde 22- Hakikate aykırı beyanname veren kimse, fiil başka bir suç

oluştursa bile yirmimilyar liradan yüz milyara kadar ağır para cezasına mahkûm edilir.

D) Basın Kanununun 24.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Madde 24- 12.maddenin birinci fıkrası hükmünü yerine getirmeyenler hakkında otuzmilyar liradan yüz milyara kadar ağır para cezasına hükümlenir.

E) Basın Kanununun 25.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Madde 25- 13.maddede yazılı şart ve vasıfları haiz olmayan kimseleri çalıştıranlar, onbeşmilyar liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

F) Basın Kanununun 30.maddesinin üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Yukarıdaki fıkralar hükümlerine aykırı hareket edenler, yirmimilyar liradan yüz milyara kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

G) Basın Kanununun 33 üncü maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Bu yasağa aykırı hareket edenler, onmilyar liradan otuzmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

H) Basın Kanununun 34 üncü maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Bu defter tutulmadığı veya deftere noksan ve yanlış malûmat geçirildiği veya hata savcılıkça talep vukuunda defter ve ihtiva etmesi gereken hususlar gizlendiği takdirde mevkutenin sahibi veya onun mümessili, bir milyara kadar ağır para cezasına mahkûm edilir.

MADDE 10- A) 4.7.1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 8.maddesinin (D) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

D) Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine, genel güvenliğe ve genel ahlâka zararı dokunacak oyun oynatılan, temsil verilen, film veya video bant gösterilen yerler ile internet üzerinden yapılan yayınlara izin verilen yerler,

B) Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 9.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 9. - Polis, millî güvenlik ve kamu düzeninin, genel sağlık ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, taşınması veya bulundurulması yasak olan her türlü silâh, patlayıcı madde veya eşyanın tespiti amacıyla usulüne göre verilmiş hâkim kararı veya bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde mahallin en büyük mülkî amirinin vereceği yazılı emirle;

A) 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamına giren toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapıldığı yerde veya yakın çevresinde,

B) Özel hukuk tüzel kişileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları veya sendikaların genel kurul toplantılarının yapıldığı yerin yakın çevresinde,

C) Halkın topluca bulunduğu veya toplanabileceği yerlerde,

D) Öğretim ve eğitim özgürlüğünün sağlanması için her derecede öğretim ve eğitim kurumlarının ve 20.maddenin ikinci fıkrasının (A) bendindeki koşula uygun olarak girilecek üniversite, bağımsız fakülte veya bağlı kurumların içinde, bunların yakın çevreleri ile giriş ve çıkış yerlerinde,

E) Umumi veya umuma açık yerlerde veya öğrenci yurtlarında veya eklentilerinde,

F) Yerleşim yerlerinin giriş ve çıkışlarında,

G) Her türlü toplu taşıma veya seyreden taşıt araçlarında,

Suçun önlenmesi amacıyla kişilerin üstlerini, araçlarını, özel kâğıtlarını ve eşyasını arar; suç unsurlarına el koyar ve evrakı ile birlikte Cumhuriyet savcılığına tevdi eder.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlara göre suç iz, eser, emare veya delillerinin tespiti veya failinin yakalanması amacıyla

la polis tarafından yapılacak aramalar için de usulüne göre verilmiş hâkim kararı veya bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, diğer kanunlarda yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmalıdır.

5680 sayılı Basın Kanunu kapsamına giren basılı eserlerin arama ve zaptı, genel hükümlere tâbidir.

C) Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 11.maddesinin (C) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

C) Genel ahlâk ve edebe aykırı mahiyette her türlü sesli ve görüntülü eserleri, kaydedildiği materyale bakılmaksızın üreten ve satanları,

D) Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 12.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 12.- Kanunî istisnalar saklı kalmak üzere, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde onsekiz yaşından küçükler çalıştırılmaz.

Polis bar, pavyon, gazino, meyhane gibi içkili yerler ile kiraathane ve oyun oynatılan benzeri yerlere yanlarında veli ve vasileri olsa bile onsekiz yaşını doldurmamış küçüklerin girmesini meneder.

Bu madde hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında 17., işyerleri hakkında da 8.madde hükümlerine göre işlem yapılır.

E) Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 13.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 13. - Polis,

A) Suçüstü hâlinde veya gecikmesinde sakınca bulunan diğer hâllerde suç işlendiğine veya suça teşebbüs edildiğine dair haklarında kuvvetli iz, eser, emare veya delil bulunan şüphelileri,

B) Haklarında yetkili mercilerce verilen yakalama veya tutuklama kararı bulunanları,

C) Halkın rahatını bozacak veya rezalet çıkaracak derecede sarhoş olanları veya sarhoşluk hâlinde başkalarına saldıranları, yapılan uyarılara rağmen bu hareketlerine devam edenler ile başkalarına saldırmaya yeltenenleri ve kavga edenleri,

D) Usulüne aykırı şekilde ülkeye giren ya da haklarında sınır dışı etme veya geri verme kararı alınanları,

E) Polisin kanunlara uygun olarak aldığı tedbirlere karşı gelenleri, direnenleri ve görev yapmasını engelleyenleri,

F) Bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslahı için kanunlarla ve bu Kanunun uygulanmasını gösteren tüzükte belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla, toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol bağımlısı serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri,

G) Haklarında gözetim altında ıslahına veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen küçükleri,

Yakalar ve gerekli kanunî işlemleri yapar.

Yakalanması belirli bir usule bağlanmış kişilerle ilgili kanun hükümleri saklıdır.

Yakalanan kişilerin kaçması veya saldırıda bulunmasının önlenmesi bakımından kişinin sağlığına zarar vermeyecek şekilde her türlü tedbir alınabilir.

Yakalanan kişilere, yakalama sebebi herhalde yazılı ve bunun mümkün olmaması hâlinde sözlü olarak derhal; toplu suçlarda ise en geç bu kişiler hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Kişinin yakalandığı, istediği kanunî yakınlarına derhal bildirilir.

Yakalananlardan,

A) Uyuşturucu madde kullanmış olanlar ile sarhoş olanların,

B) Zor kullanılarak yakalananların,

C) Haklarında suç soruşturması yapılacak olan şüpheli ve sanıkların,

Yakalanma anındaki sağlık durumları tabip raporuyla tespit edilir.

Yakalanan kişilerden suç işlediği şüphesi altında olanlar adli mer-

cilere sevk edilir. Haklarında ıslah veya tedavi tedbiri alınması gerekenler, ilgili kurum yetkilileri tarafından teslim alınır. Yakalama sebebi ortadan kalkanlar derhal serbest bırakılır.

F) Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun ek 1.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ek Madde 1. - Umumi veya umuma açık yerler ile umuma açık yer niteliğindeki ulaşım araçlarında, gerçek kişi veya topluluklar, mahallin en büyük mülki amirine, en az kırk sekiz saat önceden yazılı bildirimde bulunmak suretiyle, oyun ve temsil verebilir veya çeşitli şekillerde gösteri düzenleyebilir.

Bunlardan, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, Anayasal düzene veya genel ahlâka aykırı olduğu tespit edilenler hakkında mahallin en büyük mülki amiri tarafından derhal Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda bulunulur.

Birinci fıkra uyarınca yapılacak bildirimde oyun veya temsile katılan yönetici ve diğer kişilerin kimlik, ikametgâh ve tâbiyetleri belirtilir.

MADDE 11. - A) 14.10.1983 tarihli ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununun adı "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun" şeklinde değiştirilmiştir.

B) Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununun 1.maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 1. - Bu Kanunun amacı, eğitim ve öğretim kurumlarında okutulan yabancı diller, yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okullar ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğreniminin tâbi olacağı esasları düzenlemektir.

C) Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununun 2.maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine aşağıdaki hükümler eklenmiştir.

Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için 8.6.1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tâbi olmak üzere özel kurslar açılabilir. Bu kurslar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu kursların açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Millî Eğitim Bakanlığına çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 12- Aşağıdaki kanun hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

A) Dernekler Kanununun 39, 47 ve 56.maddeleri,

B) Basın Kanununun 31 ve ek 3.maddeleri,

C) Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 11.maddesinin son fıkrası,

D) 6.6.1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun Geçici 1.maddesi.

GEÇİCİ MADDE 1- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce 1.maddenin (A) fıkrası kapsamına giren suçlardan dolayı haklarında idam cezası verilen hükümlülerin dosyalarından;

a) Henüz Yargıtay'a gönderilmemiş veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında bulunanlar ile daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmiş olanlar hükmü veren mahkemece,

b) Yargıtay'da bulunanlar ilgili ceza dairesince,

Acele işlerden sayılmak ve Türk Ceza Kanununun 2.maddesi dikkate alınmak suretiyle karara bağlanır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulunan dosyalar, gelişlerindeki usule uygun olarak Kanunun yürürlük tarihinden itibaren bir ay içinde hükmü veren mahkemeye geri gönderilir.

Askerî mahkemeler, Askerî Yargıtay Başsavcılığı ve Askerî Yargıtay'da bulunan dosyalar hakkında da bu madde hükümleri kıyas yoluyla uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 2- Bu Kanunun 6 ve 7.maddeleri, bu maddelerin yürürlüğe girdiği tarihten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan

başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 3- Bu Kanunda öngörülen yönetmelikler, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde yürürlüğe konulur.

Yürürlük

MADDE 13- Bu Kanunun 6 ve 7.maddeleri, bu Kanunun yayımı tarihinden bir yıl sonra, diğer hükümleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

DEĞERLENDİRME

TÜRK CEZA KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

İdam Cezalarının Kaldırılması

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 nolu Protokolü, savaş ve yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan suçlar için ölüm cezası öngörmekte, bu haller dışında ölüm cezasını yasaklamaktadır. AHS'nin bu hükmüne uygun olarak, Türk Hukuk sistemindeki ölüm cezası olan idam, savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye 17 yıldır yürürlükte bulunan 6 Nolu Protokolü imzalamadan idam cezasını kaldırmış, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin Orta Vadeli Öncelikler başlıklı 4.2.maddesinde yer alan "Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasi Ölçütler" in 4. Bendindeki beklentiyi tamamen karşılamıştır.

159. Madde

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 4.1 maddesinde yer alan Kısa Vade (2001) Başlıklı "Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasi Ölçütler" in "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.maddesiyle uyumlu olarak, "ifade özgürlüğüyle ilgili hukuki garantilerin güçlendirilmesi, şiddet yanlısı olmayan görüşleri dile getirmekten hüküm giymiş kişilerin durumuna eğilinmesi" tavsiyesi doğrultusunda ve Ulusal Programdaki, "ifade özgürlüğünün daha da geliştirilmesi" taahhüdüne paralel şekilde, "159.maddede sayılan organları veya kurumları tahkir ve tezyif kastı bulunmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan yazılı, sözlü veya görüntülü düşünce açıklamalarının cezayı gerektirmeyeceği" kabul edilmiş oldu.

Maddede yapılan bu değişiklik, kanun uygulayıcılarına, maddeyi değerlendirebilmelerine açıklık getirerek, bir yandan suçun oluşması için gerekli kast unsurunu aramalarını şart koşmakta, diğer yandan askeri otoritelerin indî yorumlarla suç isnad ve ihbarında bulunmalarına sınır getirmektedir.

201/a, 201/b Maddeleri

Türk Ceza Kanununun 201.maddesinin sonuna yapılan bu eklemelerle, tüm ülkeleri ve vatandaşlarını yakından ilgilendiren göçmen kaçakçılığı ile ilgili olarak Türk Ceza Hukuku'nda özel bir düzenleme bulunmamakta idi. Yapılan ilavelerle ekonomik ve siyasi nedenlerle diğer ülkelerden gelen yabancıların zorla çalıştırılması ve esarete benzer uygulamalara maruz kalmalarının önlenmesi amacıyla yeni tanımlar ve tedbirler getirilmiştir.

Türk Ceza Kanunundaki bu değişiklik, 2000 yılı Aralık ayında Palermo'da imzalanan Sınırışan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi'ne uygun bir düzenleme olmuştur.

DERNEKLER KANUNU DEĞİŞİKLİKLERİ

Yeni Medeni Kanun ve ikinci uyum yasaları paketiyle derneklerle ilgili önemli düzenlemelere ilave olarak, bu yeni deği-

şiklikler, ilave bazı kolaylıklar sağlanmaktadır:

Yapılan değişiklik, Dernekler Kanunu'nun 09.04.2002 tarih ve 24721 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4748 sayılı Kanunla kaldırılan 11 ve 12.maddelerini yeniden yürürlüğe konmuştur. Bu maddeler Türkiye'de kurulan derneklerin yurtdışında ve yurtdışında kurulan derneklerin de Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin hükümler vazetmektedir.

Dernekler Kanununun 15.maddesinde yapılan değişiklik, Dernek Kütüğü ve kayıt işlerinin, İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve tek elde toplanması sağlanmaktadır. Evvelce de Emniyet Genel Müdürlüğünde tutulan kayıtlar bundan sonra Valilik ve Kaymakamlıklarda tutulacaktır.

Dernekler Kanununun 39.maddesi kamu hizmeti görevlilerinin, ancak üyelerinin ortak sosyal, ekonomik, dinlenme, kültürel ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ve sadece il ve ilçe merkezlerinde dernek kurabilmelerine izin verirken, bu madde yürürlükten kaldırılarak, kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurmalarının önü açılmıştır.

Dernekler Kanununun 56.maddesi de yürürlükten kaldırılarak, öğrenci derneklerine üyelikle ilgili kısıtlamalarına son verilmiştir.

40.maddede yapılan değişiklik, derneklerin sivil savunma hazırlık çalışmaları yapma yasağı kaldırılmış ve deprem ve benzeri doğal afetlere karşı hazırlık çalışmalarının sivil toplum kuruluşları tarafından yapılabilmesi imkanı getirilmiştir.

Umulur ki bundan sonra deprem ve benzeri afet bölgelerinde kamu kurumlarının sivil toplum örgütlerini engelleme çalışmalarına tanık olmayız.

45. ve 47.maddelerinde yapılan değişikliklerle derneklerin denetiminde "yerinde denetim" usulünün yanında, mahallin en büyük mülki amirine verilecek beyanname ile "beyana bağlı" denetim mecburiyeti de bir külfet olarak getirilmiştir.

46. ve 73.maddelerde yapılan değişikliklerle derneklerle ilgili hizmetleri yürütme görevi Emniyet Genel Müdürlüğünden alınarak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Dernekler Daire Başkanlığı'na devredilmiştir.

VAKIFLAR KANUNU 1. MADDE

Ulusal Programda orta vadede gerçekleştirilmesi taahhüt edilen, "Ülkemizde yaşayan ve Türk vatandaşı olmayan gayrimüslim kişilerin de mensup oldukları dinin vecibelerini yerine getirmelerinde ve kendileriyle ilgili diğer uygulamalarda gerekli pratik kolaylıkların kamu düzeninin korunmasına ilişkin mevzuatımız çerçevesinde geliştirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması" taahhüdüne paralel olarak, fakat üzerinde tartışma yapılmadan azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmaz edinebilmelerine imkan sağlanmış oldu. Ancak, gayrimüslim vatandaşların bu düzenlemeden pek memnun olmadıkları kesin. Zira yasa değişikliği azınlık vakıflarının arzularına cevap verir nitelikte görünmüyor.

Örneğin, 1936-1974 yılları arasında resmi yollarla ve usulüne uygun olarak edinilip, 1974 yılında başlatılan uygulamaya sonucunda mülkiyetleri hükmen cemaat vakıflarından çıkmış bulunan taşınmazlar, beyannameye dahil edilirse, mahkeme hükmüne rağmen bunların Cemaat Vakıfları adına tescili nasıl mümkün olacaktır?

Zira kesinleşmiş mahkeme kararları, anayasa gereği her-

kesi bağlayan kararlardır.

Ayrıca cemaat vakıflarının yöneticilerinin azlinde çifte standart devam ettiriliyor.

Medeni Kanun'a göre kurulan Vakıfların mütevellileri yalnız ve ancak mahkeme tarafından azledilebilirken, Cemaat Vakıfları mütevellileri, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından azledilebilmektedirler.

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ KANUNU DEĞİŞİKLİKLERİ

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 3.maddesinde yapılan değişiklik, yabancıların Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaları ve etkinliklerde yer almaları konusunda mevcut izin usulü muhafaza edilmekte ancak yabancıların bu Kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları konularında "bildirim" esasına geçilmektedir.

Ayrıca 10.maddede yapılan değişiklik, Türk vatandaşları için toplantı düzenleme bildirim süresi yetmişiki saat-ten kırksekiz saate indirilerek toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusundaki özgürlüklerin genişletildiği imajı vermek istenmektedir. Ancak, bildirim sonrası mülki amirliğin toplantı ve yürüyüşün ertelenmesine ilişkin tasarruflarına yönelik bir düzenleme getirilmemektedir.

Yapılan bu değişiklik, Tanzimat Paşalarının tasarruflarına dokunmayı becerememiş, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan "Barışçı toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin hukuki garantilerin güçlendirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesinin teşvik edilmesi" beklentisini karşılamamış, Ulusal Programdaki taahhüt de yerine getirilmemiştir.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN TEŞKİLAT VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME (EK Madde 3)

Kararnamede yapılan değişiklik, yabancı ülkelerde kurulmuş olup, Türkiye'de şube açmış ve açmak arzusunda olan vakıflarla, Türkiye'de kurulmuş ve yurt dışında şube açmak ve faaliyet göstermek isteyen vakıfların faaliyetlerine ilişkin olarak, karşılıklılık esasına uygun düzenlemeler getirilmiştir. Bu sayede, yabancı vakıfların Türkiye'deki faaliyetleri ve şube açabilmeleri için hukuki dayanak sağlanmış olmaktadır.

HUMK 445, 448 MADDELERİ VE CMUK 327 VE 335 MADDELERİ (İADE-İ MUHAKEME İMKANI)

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda yapılan bu değişiklikler, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan "Tüm insan hakları ihlallerine ilişkin tashih imkanlarının güçlendirilmesi" beklentisine yöneliktir. Böylece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında muhakemenin iadesi imkanı getirilmektedir. Şöyle ki:

Kesinleşmiş bir mahkeme kararının AIHM'ce, AHİS veya Ek Protokolleri hükümleri ihlal edilerek verildiğinin saptanması halinde ihlalin niteliği ve ağırlığı bakımından Sözleşmenin 41.maddesine göre hükmedilmiş olan tazminatla giderilemeyecek sonuçlar doğurduğu anlaşılırsa; Adalet Bakanı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, AIHM'e başvuruda bulunan

veya temsilcisi, AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Yargıtay Birinci Başkanlığından muhakemenin iadesi isteminde bulunabileceklerdir.

Bu değişiklik, AİHM içtihatlarının doğrudan Türk hukuk sistemine yansıtılmasına imkan tanımakta ve insan hakları ihlallerinin tashih imkanları sağlanmış olmaktadır.

RTÜK ve ANADİLDE YAYIN 4/I, 4/F, 4/V ve 26 MADDELER

Kanunun 4/I maddesinde yapılan değişiklik, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılmasının önündeki hukuki engelleri kaldırmıştır. Bundan böyle farklı dil ve lehçelerde yayın yapılabilecektir. Bu yayınların çerçevesi RTÜK tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecek.

Anadilde yayının kabulü ile birlikte, bu yayınların yapılabilmesi için gerekli düzenlemeler için AB ülkelerindeki modeller incelenecek.

Bilindiği gibi AB ülkelerinde 'azınlık ve kültürel haklar' konularındaki yaklaşım farklılıkları var. Türkiye, öncelikle kendisine yakın gördüğü Fransa modeline yönelecek. Henüz ana dilde yayınların ne şartlarda yapılabileceği belli olmamakla birlikte, RTÜK, Fransa'da olduğu gibi, anadilde yayın için başvuran kuruluşlarla "devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü" aleyhine yayın yapılmamasını güvenceye alacak bir çözüm yolu bulacak. Bunun için yayın kuruluşlarıyla bir sözleşme imzalaması beklenmektedir. Bu kuruluşların yayınlarında belirli oranda Türkçe ve Türkçe öğretim programları zorunlu olacak., belki de Türkçe altyazı kullanımı zorunlu tutulacak. Bunun için de tüm bu işlemleri kapsayacak bir Yönetmelik için RTÜK çalışmalara başlamış bulunuyor. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu çalışmalara model ülke Fransa görünüyor.

Fransız Anayasasında "*Cumhuriyet'in dili Fransızca'dır*" ifadesi bulunuyor. Ancak, "*bireysel temelde farklılık*" hakkı da tanınmış. Fransızca'nın dışında bazı "*mahalli dillerin*" kullanımına belli oranlar dahilinde izin verilmiş. Bu konuda Fransa'nın RTÜK'ü konumundaki Audiovisuel Yüksek Kurumu ile yayın kuruluşları arasında sözleşme imzalanıyor. Uygulamada Brötanca bir tek TV kanalı bulunuyor. Bölgesel dillerde günde azami 40 dakikalık radyo yayını yapılabiliyor.

Diğer bazı ülkelerde ise durum şu şekildedir:

Yunanistan: Yayın dilinin Yunanca olacağı konusunda bir kanun hükmü bulunmuyor. Ancak Yunanca dışında yapılacak yayınlarda yayın süresinin en az yüzde 25'i Yunanca olmak zorunda. Bu yayınlarda Yunanca altyazı kullanılması ve Yunanca'nın doğru kullanılması esas alınıyor. Yunanca'yı bilmeyenlere bu dili öğretmek amacıyla altı aylık yayın döneminde otuzar dakikalık asgari 15 programa yer verilmesi gerekiyor. Yunanca dışında özel olarak yabancı dilde yayın yapan Yunan televizyon kanalı bulunmuyor.

Lüksemburg : Anadilde yayın, etnik ve kültürel haklar çerçevesinde, bireysel haklar temelinde, ulusal birliğe aykırı olmamak koşuluyla, herhangi bir kısıtlamaya tabi bulunmuyor.

Almanya: Resmi dil Almanca olmakla birlikte, azınlıklar kendi kültürlerini koruma, geliştirme ve öğretme hakkına sahip bulunuyorlar. Basın - yayın konularında Alman mevzuatında herhangi bir kısıtlama bulunmuyor.

Avusturya: Cumhuriyetin devlet dili, azınlık dillerine ilişkin haklar saklı kalmak koşuluyla Almanca. Sloven, Hırvat, Macar, Çek, Slovak ve Romanları, azınlık olarak tanıyor. Azınlıkların anadilleri, Almanca ile beraber resmi dil olarak kabul ediliyor.

İngiltere: Kanun önünde eşitlik ilkesi çerçevesinde, farklı dinî, kültürel ve etnik kökenden gelen kişiler yurttaşlara ait haklara sahipler. Etnik ve kültürel azınlıkların kendi dillerinde yayın yapma hakkı bulunuyor.

İtalya: Resmi dil İtalyanca. Ancak Arnavut, Katalan, Alman, Yunan, Sloven ve Hırvat toplulukları ile Fransızca, Provence Fransızca, Ladino, Frulince, Sardunyaca konuşan nüfusların dil ve kültürleri korunuyor. Koruma altındaki dillerde radyo - televizyon yayınları yapılabilir.

İspanya: Resmi dili İspanyolca, ancak diğer İspanya dilleri de özerk topluluklarda resmi dil konumunda. Radyo-TV yayınları önünde engel bulunmuyor.

Portekiz: Çingeneler dışında etnik ya da kültürel azınlık bulunmuyor. Çingenelerin kültürel haklarına saygı gösterilirken, azınlık hakları bulunmuyor.

İsveç: Finliler, Samiler, Museviler ve Romanlar, azınlık olarak kabul ediliyor. Bu azınlıkların dilleri ile Tornedal'da konuşulan yerel dile azınlık statüsü tanıyor.

Danimarka: Almanlar azınlık dil, eğitim, dini ve kültürel haklardan yararlanıyor.

Finlandiya: Fince ve İsveççe ulusal dil. Aaland Adaları'nda İsveççe tek resmi dil durumunda. Samilere kültürel otonomi sağladı.⁶

RTÜK'ün 4/f ve 4/v maddelerinde yapılan bir başka değişiklikle, özel hayatın gizliliğinde önemli bir engel olan "Kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar" istisnası kaldırılarak özel hayatın gizliliğine saygı ilkesi getirilmiştir.

Bunun yanı sıra kanun metnindeki yayın yasağı ilkesi olarak belirlenmiş olan "karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa ve şiddet eğilimlerini körükleyici" gibi muğlak ifadeler yerine "şiddet kullanımını özendiricilik veya ırkçı nefret uygulamalarını kışkırtıcı"lık kriterlerine yer verilmiştir. Oysa ki bu muğlak kavramlar işbu değişiklikten iki ay önce yasalasmış ve Cumhurbaşkanı'nın iptal istemine neden olmuştu.

Uluslararası bir sözleşme olan Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün gerçekleştirilmesinin bir yolu olan televizyon yayıncılığında Avrupa ülkeleri arasında ilke/esas ve uygulamalarda birlik ve beraberliği sağlamak üzere düzenlenmiş sözleşmedir. Sözleşme'nin amacı sınırötesi televizyon yayınlarının Sözleşme'de belirlenen ortak kurallar çerçevesinde yapılarak taraf ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmesine imkan tanımaktır. Türkiye bu Sözleşmeyi 7 Eylül 1992'de imzalamış, 21 Ocak 1994 tarihinde onaylamış ve 1 Mayıs 1994'de yürürlüğe koymuştur. Sözleşmenin iç hukukumuzda doğrudan yansması 13 Nisan 1994 tarihinde kabul edilen 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunla gerçekleşmiştir. Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nde yer aldığı halde 3984 sayılı Kanun'da eksik bırakılan "yeniden iletim - serbestçe dolaşım" ilkesi son değişikliklerle Kanuna ilave edilmiş oldu.

RTÜK Kanununda yapılan bu değişiklik, Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.maddesiyle uyumlu olarak, ifade özgürlüğüyle ilgili hukuki garantilerin güçlendirilmesi" beklentisine uygun ve

Ulusal Programdaki düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında yer alan "RTÜK Kanunu'nun gözden geçirilmesi" taahhüdüne paralel gibi gözükse de, unutulana veya farklı ifade edilen veya yararı olmayan birkaç ufak tefek değişiklik olarak görünmektedir. Alelacele Meclisin gündemine getirilen bu değişikliğin, iki ay önce kabul edilmiş RTÜK değişikliklerinde bir düzeltme yapmayacağı ve uygulamaya da yansıyan sınırlandırmalarla birlikte sistemin varlığını sürdüreceği anlaşıyor.

BASIN KANUNU DEĞİŞİKLİKLERİ

Basın Kanununda yapılan değişikliklerle, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.maddesiyle uyumlu olarak, ifade özgürlüğüyle ilgili huku-ki garantilerin güçlendirilmesi" beklentisi karşılanmaktadır.

Böylece, Ulusal Programda düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında yer alan "Basın suçlarının kapsamı ve öngörülen cezalarla ilgili olarak Basın Kanunu'nun gözden geçirilmesi" taahhüdüne paralel değişiklikler de gerçekleştirilmiş oldu.

Basın Kanununda yapılan değişikliklerle, Birinci Uyum Paketindeki ekonomik suçlarda hapis cezasının kaldırılması gibi, basın suçlarından dolayı da kanunda var olan hapis cezaları kaldırılmış, yerine para cezaları astronomik miktarlarla artırılarak konulmuştur.

Ayrıca, Basın Kanununun 31 inci ve Ek 3.maddeleri yürürlükten kaldırılarak, evvelce muğlak ve yoruma açık kriterlerle yurt dışından Türkiye'ye yayın sokulması yasağı kaldırılmış, bu yayınların toplatılması ve Resmi Gazetede ilan edilmesi hükümleri mülga olmuştur.

POLİS VAZİFE VE SALÂHİYET KANUNU DEĞİŞİKLİKLERİ

Polis Vazife ve Selahiyet Kanununda yapılan değişikliklerle, Anayasada kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin son Anayasa değişiklikleriyle yapılan düzenlemelere uyum sağlanmak istenmiştir. Kanun, özellikle 9.maddedeki değişikliklerle üst arama, özel kağıtları ve eşyayı arama, suç unsurlarına el koyma işlemlerini hakim iznine veya acele hallerde yazılı emre bağlamıştır.

Ayrıca teknolojik ve toplumsal gelişmelere paralel olarak umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde daha önce 21 olan çalışma yaşının 18'e düşürülmesi ile sesli ve görüntülü eserlerin yeniden tanımlanması gibi değişikliklere gidilmiştir.

YABANCI DİL EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ KANUNU DEĞİŞİKLİKLERİ

Kanunda yapılan değişikliklerle, Türk vatandaşlarının Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olmamak kaydıyla, günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçeleri öğrenmelerinin önündeki hukuki engeller kaldırılmakta ve bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğrenilmesi konusunun Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanmaktadır.

Bu çerçevede, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan beklenti doğrultusunda yabancı dil eğitimi ve öğretimindeki hukuki engel kaldırılmış ve Avrupa Birliği normlarına uygun bir

düzenleme getirilmiş gibi gösterilmişse de, farklı dil ve lehçelerde yayın yasağı kaldırılmasına rağmen, yabancı dil eğitimi ve öğretiminin Cumhuriyetin temel niteliklerine, devletin bölünmez bütünlüğüne aykırı olamazlığı ilkesi korunarak eski köye yeni adet getirilmediği bir kere daha anlaşılmıştır.

SERBEST BÖLGELER KANUNU DEĞİŞİKLİĞİ

Ulusal Programdaki "Sendikacı haklarıyla ilgili mevcut sınırlamaların gözden geçirilmesi" taahhüdüne uygun bir değişiklik-likle, Serbest Bölgelerin kurulmasından itibaren 10 yıl süreyle grev yasağı uygulamasına ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

SONUÇ

Görülüyor ki, 1. ve 2. Uyum Yasası paketleri nasıl tartışıldıysa, 3. Uyum Yasası paketi de tartışılacaktır. İki yönüyle tartışılacaktır. Birincisi, içerik olarak yeterli düzenlemeler getirmemesi, ikincisi, uygulayıcılar elinde kadük hale gelmesi yönüyle. Zira bildiğimiz ve takip ettiğimiz kadarıyla uygulayıcıların, sistemin genel mantalitesini aşması yönünde bir gayreti görülmemiş, ülke çapında temel hak ve hürriyetlerin korunması ve kullanılması yönünde yeni bir düşünce ve heyecan yaşanmamış, yapılan düzenlemelere uygun şekilde uygulayıcıların eğitime geçilmemiştir. Henüz ilk iki Uyum Paketindeki hükümler dahi özümlememiş, hatta Anayasada yapılan değişiklikler uygulayıcılar tarafından sindirilmemiştir.

Üstelik son günlerde pek de geç kalınmış olarak 2. Tanzimat tartışmalarının yapıldığı Türkiye'de hala "Tanzimat Paşaları" hüküm sürmekte ve hala "Osmanlı'nın Has Kulları" aramızda elleri kolları serbest dolaşmaktadır.

Kaldı ki, yapılan değişikliklerin uygulamaya yansımış olması dahi, Türkiye'nin anayasa ve yasa sorunu ile birlikte hukuka ve hukukun üstünlüğüne atfedilen değer sorununu tüketmiş olmayacaktır. Değiştirilen hükümlerden bazılarıyla ilgili değişiklik talepleri yine devam edecektir. Ayrıca, değiştirilmesi gerekli maddelerin yarattığı sorunlar varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Sorunların tüketilmesi, başta hukukçular ve siyasiler olmak üzere aydın kesimin hukuka ve hukukun üstünlüğüne attığı değer ve kendi hukukuna malik olma sadedinde haklarını bilme ve kullanma bilincine sahip olması; bu eylemin tüm halk kitlelerine sirayet etmesiyle birlikte, hakların kullanımında kendi suflı yararları ve kötü emelleri için engel oluşturanların deşifre edilerek mücadele edilecek unsurlar safına itilmeleri ile mümkün olacaktır. Sivil toplum gerçeğini küresel ve devlet destekli siyasi parti çalışmalarında veya kendi aciz kulvarlarında oyalanmakta görenlerin ise bu gelişmelerden bilgisi ve yararı olamayacaktır.

Dipnotlar

1- http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html

2- Bu söz Sayın Sami Selçuk'a aittir.

3- Mustafa ERDOĞAN, <http://www.liberal-dt.org.tr/at/merdogan/at-me32.htm>, 1.10.2001.

4- Mustafa ERDOĞAN, <http://www.liberal-dt.org.tr/at/merdogan/at-me32.htm>, 1.10.2001.

5- Mustafa ERDOĞAN, <http://www.liberal-dt.org.tr/at/merdogan/at-me32.htm>, 1.10.2001.

6- Ayhan ŞİMŞEK, <http://www.abhaber.com>